

turkish journal of
occupational
health and
safety

türk tabipleri birliği
**mesleki sağlık
ve
güvenlik** dergisi

- © Devlet Bütçesi
- © Ulusal İstihdam Stratejisi
- © Gezi Direnişi ve İşçi Sınıfı
- © Maden Katliamları
- © Maden Sektöründe İşçi Sağlığı ve Güvenliği

turkish medical association

49-50

ISSN 1302 - 48 - 41 üç ayda bir yayımlanır Temmuz - Aralık 2013

johs(turkish)
turkish journal of
occupational
health and
safety

Editörler

Dr. Celal EMİROĞLU
Dr. Levent KOŞAR

Yayın Kurulu

Denizcan KUTLU
Dr. Meral TÜRK
Dr. Nilay ETİLER
Onur BAKIR
Dr. Sedat ABBASOĞLU

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ahmet SALTIK
Prof. Dr. Çağatay GÜLER
Dr. Engin TONGUÇ
Prof. Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR
Prof. Dr. Gazanfer AKSAKOĞLU
Prof. Dr. Güzin ÖZARMAĞAN
Av. Hacer EŞİTGEN
Fiz. Müh. Haluk ÖRHUN
Prof. Dr. İbrahim AKKURT
İsmail Hakkı KURT
Prof. Dr. Kayhan PALA
Prof. Dr. Mehmet ZENCİR
Av. Murat ÖZVERİ
Doç. Dr. Mustafa DURMUŞ
Av. Mustafa GÜLER
Prof. Dr. Mustafa KURT
Kim. Müh. Mustafa TAŞYÜREK
Doç. Dr. Nadi BAKIRCI
Psik. Dr. Nazlı Yaşar SPOR
Prof. Dr. Nevin VURAL
Dr. Nihal COŞKUN
Prof. Dr. Nergis MÜTEVELLİOĞLU
Prof. Dr. Remzi AYGÜN
Prof. Dr. Turhan AKBULUT
Dr. Ö. Kaan KARADAĞ
Prof. Dr. Yasemin BEYHAN
Yıldırım KOÇ
Dr. Yıldız BİLGİN
Prof. Dr. Yücel DEMİRAL

Türk Tabipleri Birliği Adına Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Dr. Bayazıt İLHAN

Yazışma Adresi

Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi
Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi
Şehit Daniş Tunalıgil Sokak No: 2 Kat:4 Posta
Kodu: 06570
Demirtepe/ANKARA

Telefon

0 312 231 31 79 (Fbx)

Faks

0 312 231 19 52 - 53

<http://www.ttb.org.tr/msg>
e-posta: msg@ttb.org.tr

Hazırlık ve Tasarım
Yeter CANBULAT - TTB

Basımın İletişim Bilgileri ve Basım Yeri
Başak Matbaacılık ve Tan. Hiz. Ltd. Şti. Ankara
Tel: (0.312) 397 16 17

Yapım

Mucize Reklam
Tel: 0 312 417 10 56

Basım Tarihi
17.10.2014

Yayın Türü
Yerel Süreli (3 aylık)

Tiraj
3.000 adet

Logo ve Kapak Hakkı TTB'ye Aittir.

Dergide Yayımlanan Yazıların Tüm Sorumluluğu
Yazarlarına Aittir.

t ü r k t a b i p l e r i b i r l i ğ i

mesleki sağlık ve güvenlik dergisi

Üç ayda bir yayımlanır Temmuz-Aralık 2013 **49-50**

YAYIN KURULU'NDAN

ORGANİZE BİR KATLIAM SOMA
Aziz ÇELİK

MADENCİLİKTE TAŞERON VE GÜVENCESİZ ÜRETİM:
İŞÇİ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMALARI
Tevfik GÜNEŞ

DEVLET BÜTÇESİ VE SERMAYE
Mustafa DURMUŞ

ULUSAL İSTİHDAM STRATEJİSİ VE DEVLET KRİZİ
Yücel FİLİZLER

GEZİ AYNASINDA TÜRKİYE İŞÇİ SINIFININ
YENİ PROFİLİ VE GÖREVLER
Nuh ASLAN

DİSK GENEL-İŞ SENDİKASI İŞYERİ SENDİKA TEMSİLCİLERİ ÖRNEĞİNDE
İŞÇİLERİN HAZİRAN 2013 DİRENİŞİ'NE KATILIM
DÜZEYİ VE EYLEMLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
Nergis MÜTEVELLİOĞLU

ATA SOYER SAĞLIK VE POLİTİKA OKULU
İŞÇİ SAĞLIĞI TARTIŞMALARI
Ata Soyer Sağlık ve Politika Okulu

ANTAKYA SEMT PAZARLARINDA KENDİ ÜRETTİKLERİ TARIMSAL
ÜRÜNLERİ SATAN ÇİFTÇİ PAZARCILARIN TARIMSAL SAĞLIK RİSKLERİ
Nazan SAVAŞ, Tacettin İNANDI, Ersin PEKER, Ömer ALIŞKIN

HABER

YAYIN KURULU'NDAN

Soma'da 300'den fazla işçinin yaşamını yitirmesine yol açan toplu iş cinayeti, Türkiye'de işçi sağlığı ve güvenliği gerçeğini bir kez daha gözler önüne serdi.

Sermaye sınıfı ve bu sınıfın çıkarlarını her şeyin önüne koyan AKP hükümeti, el ele, kol kola bu cinayeti işledi...

Soma faciası, işçi sağlığı ve güvenliği alanına emekten yana bir perspektifle yaklaşanların, "neo-liberal politikalar, özelleştirme, taşeronlaştırma, güvencesizleştirme, sendikasızsızlaştırma, esnekleştirme" diye başladığı cümlelerin bir retorik olmadığını, işçi sağlığının bu parametrelerden bağımsız değerlendirilemeyeceğini bir kez daha ortaya koydu.

2004 tarihli Maden Kanunu ile madencilik sektörünün piyasaya tümüyle açılması ve 2010'da Kanuna eklenen bir madde ile kamu madenlerinde taşeronlaştırmanın en kötü biçimi olan "rödovans"ın adeta kural haline getirilmesi, Soma faciasına giden yolların taşlarını ördü...

Oysa çok değil daha 1,5 yıl önce, 2013'ün başında Zonguldak Karadon'da 9 işçinin ölümü ile sonuçlanan ve taşeronlaştırmanın başrolde olduğu iş cinayetinde facianın ucundan dönülmüş, Maden Mühendisleri Odası eski Başkanı Mehmet Torun, küçük bir kıvılcımla, tüm madenin atom bombası gibi patlayabileceğini o sırada vardiyada olan 800 işçinin birden ölebileceğine dikkat çekmişti. Adeta bir "Rus Ruleti"ne dönen özelleştirme, piyasalaştırma, taşeronlaştırma üçgeni bu kez Soma'da 300'den fazla işçiye mezar oldu.

Daha Soma'nın acısı taptazeyken, bir katliam haberi de Karaman/Ermenek'ten geldi. Rödovals yoluyla farklı şirketlere peşkeş çekilmiş bir maden sahasında, daha önce işletmesi sona ermiş bir madenin alanına doğru sondaj dahi yapmaksızın ilerleyen Has Şekerler işvereni, su baskınına ve göçüğe yol açtı. 18 işçi, yine el birliği ile katledildi. Eğer bu maden havzası, kamu eliyle, planlı bir biçimde işletiliyor olsaydı, bu katliam yaşanmayacaktı...

Sadece madenlerde değil, inşaat ve tarım sektörlerinde de toplu iş cinayetleri yaşandı. Mecidiyeköy'deki Torun Center inşaatında çalışan 10 işçi, 32. kattan yere çakılan asansörde can verdi. Arızalı olduğu, riskli olduğu bilinen, işçilerin ancak içinde sallanarak yavaşlatabildiği asansör, "inşaatın aksamaması" adına çalıştırıldı ve kaçınılmaz olan yaşandı. Dünyanın hiçbir dilinde bu yaşananın adını "kaza" ile açıklamak mümkün değil. Soma'da, Ermenek'te olduğu gibi göz göre göre bir Rezidans cinayeti işlendi...

Isparta'da elma toplayan mevsimlik tarım işçilerini taşıyan midibüsün devrilmesi neticesinde ise 17 işçi yaşamını yitirdi, 28 işçi ise yaralandı. Kayıtlara "trafik kazası" diye geçti belki ama 27 yolcu kapasiteli midibüste 45 işçinin taşındığı gerçeği çok geçmeden gün yüzüne çıktı...

Tekil ya da toplu iş cinayetleri tüm hızıyla devam ediyor. Ve katil hala serbest... Elini kolunu sallaya sallaya, memleketin dört bir yanında, madende, inşaat, enerjide ve bilcümle sektörde "faaliyetlerine" devam ediyor, yeni kurbanlarını arıyor!

YAYIN KURULU'NDAN

Soma katliamı ve peşpeşe yaşanan toplu iş cinayetleri, meseleyi kader-fıtrat-mukadderat ekseninde değerlendirenlerin sıığı kadar, işçi sağlığı ve güvenliğine yönelik teknisist yaklaşımların kısırlığına da işaret etti. “Kaza, ölüm, madencilğin fıtratında var” diyen zihniyetin, ölümleri engelleme derdinin olmadığı şüphe götürmez bir gerçek. Ancak bu gerçeği görmezden gelerek, sınıfsal ilişkilerin ve iktidar yapılanmasının kenarından dolaşarak, “teknik düzeyde çözüm aramak ve konuyu bu ekseninde ele alarak tartışmak” da sorunu çözümüyor! Bilimin, tıbbın, mühendisliğin ve teknolojinin sağladığı tüm olanaklar, tüm mesleki ve bilimsel birikim; konunun “sosyal ve sınıfsal boyutu” ile ilişkilendirmediği, üretim ve iktidar ilişkilerini sorunsallaştırmadığı, alanın sosyal ve sınıfsal aktörleri ile buluşmadığı sürece, “gök kubbede hoş bir seda” olmanın ötesine gitmiyor.

Soma kıyımı ve takip eden toplu cinayetler, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun uygulamadaki 2. yılını doldurduğu dönemde meydana geldi. “Büyük bir yenilik” olarak sunulan, bazılarıncı her derde deva olacağı umulan Kanun, Soma’da bir kez daha smandı! Özünde “iş”, “işçinin” önüne koyan; daha adında, işçinin değil işin sağlığını önceleyen, işçi sağlığı ve güvenliği alanını piyasayı koruyarak ve hatta bizzat alanın kendini piyasalaştırarak kurgulayan Kanun, bir kez daha sınavı geçemedi. 4 maden mühendisinin can verdiği ve iş müfettişlerince düzenli olarak “denetlenen” Soma’daki maden, işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanının gerçek anlamda mesleki bağımsızlığı ve iş güvencesinin olmadığı, işçinin kendi sağlığını korumak için müdahale ve mücadele edebileceği dayanaklardan ve gerçek bir güvenceden yoksun bırakıldığı, işyerinde sağlık ve güvenlik örgütlenmesinin bu öznelere dayanmadığı ve iş teftişinin bu öznelere birlikte kurgulanmadığı, gerçekten etkin ve caydırıcı cezaların öngörülmediği ve uygulanmadığı koşullarda, hiçbir yasanın bu tür katliamların önüne geçemeyeceğini gözler önüne serdi.

Soma kıyımı, sendikal örgütlenmenin tek başına sorunu çözmediğini, “en kötü sendikanın sendikasızlıktan iyi olmadığını”; doğru bir sendika, sendikal anlayış ve sendikal mücadele pratiği olmaksızın “sendika”nın işçilerin sağlığını korumadığı gibi işçilerin talep ve tepkilerini “kendiliğinden” ifade edebilecekleri kanalları da tıkayarak tabunun son çivisini çakabildiğini gösterdi. 12 Eylül darbesinin ardından getirilen işkolu barajları ile inşa edilen sendikal tekel ve sınırları yasalarla kalın bir biçimde çizilen “makbul sendikacılık”, Soma’da bir kez daha “sobelendi”!

YAYIN KURULU'NDAN

Esasında, yukarıda yaptığımız tüm tartışmalara, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi daha önce ev sahipliği yaptı... Özelleştirme, taşeronlaştırma ve işçi sağlığı ilişkisi genel anlamda (örneğin sayı 40, Etiler'in yazısı) madencilik sektörü özelinde (sayı 28, Güneş'in yazısı) ve diğer sektörler düzleminde (ör. limanlar sayı 22, Topak'ın yazısı; kot kumlama, sayı 32, özel dosya; tersane sektörü, sayı 34, özel dosya; tarım sektörü, sayı 38-39 özel dosya; sağlık alanı, sayı 42-43, özel dosya; inşaat sektörü, sayı 47-48, özel dosya) ele alındı. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, yasalaşma süreci, içeriği ve açmazları ile detaylı bir biçimde tartışıldı (ör. sayı 28 Abbasoğlu'nun yazısı; sayı 43, Emiroğlu ve Koşar'ın yazısı).

İşçi sağlığı ve güvenliği sorunu sınıfın örgütlenme ve mücadele süreçleri ekseninde defalarca masaya yatırıldı (ör. sayı 30, Çaralan'ın yazısı; sayı 36, Tekel dosyası). Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, yayına başladığı günden bu yana sorunu "teşhis" etmekle kalmayıp, "tedavi" etmek ve uzun vadede "eradike" etmek amacıyla "emeğin sağlıklı olma hakkı"nu merkeze aldı; bu hak ekseninde bir mücadelenin örgütlenmesi ve yürütülmesinin bir aracı olarak da işlev görmeye çalıştı (ör. sayı 39 ve 41).

Bu anlamda, 15 yıla ve 50 sayıya kapı aralayan Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, önemli bir geleneğin, perspektifin, inancın ve umudun naçizane bir temsilcisi olmaya devam ediyor. Bu sayımızda da maden ve inşaat sektörleri ile mevsimlik tarım işçiliği gerçeğini yeniden gündeme getiren, Haziran direnişi ve işçi sınıfı ilişkisini ele alarak umudu canlı tutan, AKP hükümetinin emeğe yönelik yeni saldırı planını, Ulusal İstihdam Stratejisi'ni masaya yatıran yazı ve çalışmalarla karşınızdayız...

Yayın Kurulu olarak, Soma Maden gerçeği karşısında, bir kez daha eksiklerimizi gözden geçirerek, eksikliklerimizi aşmaya çalışarak, okurlarımızdan, yazarlarımızdan ve sınıfımızdan beslenerek bu geleneği, inadı ve inancı geleceğe taşımak için çalışmalarımıza devam edeceğiz.

Soma'da, Mecideköy'de Ermenek'te, Isparta'da ve memleketin dört bir yanında yaşamını kaybeden işçilere, işçi sınıfına karşı olan borcumuz çünkü bu...

ORGANİZE BİR KATLIAM

SOMA

Aziz ÇELİK

Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Türkiye tarihinin en büyük işçi katliamı olan Soma (13 Mayıs 2014), bireysel ve teknik değil, sosyal, siyasal ve iktisadi boyutları olan organize bir suçtur. İşin bütün bir süreç olarak örgütlenmesi, ocağın hizmet alım sözleşmesi ile Soma AŞ'ye devri ve sonrasında işverenin ocakta oluşturduğu çalışma düzeni katliamın asıl nedenidir. Bu nedenle Soma, Ermenek ve benzeri katliamlara sadece teknisist gözle bakmak (önemli olmakla birlikte) gerçek failleri anlamada yetersiz kalacaktır. Soma'da ve Ermenek'te daha ucuz işçilik ve daha yüksek kâr için yapılan bir iş organizasyonu sonucu ortaya çıkan bir katliam söz konusudur. Bu örgütlü katliamdan devlet ve şirket (sermaye) birlikte sorumludur. Kamu maden işletmelerini rödo-vans (kiralama) ile hizmet alımı (alt işveren, taşeron) vb yöntemlerle özelleştiren, güvencesiz çalışma biçimlerini yaygınlaştıran ve esnekliği çalışma hayatında kural haline getirmeye çalışan politikalar bu katliamların asıl nedenidir.

Kârlı ve kanlı bir sektör olarak madencilik

Madencilik kârlı bir sektör olarak son yıllarda giderek artan bir biçimde sermayenin iştahını kabartmaktadır. Öte yandan gerek devletin giderek artırdığı bedava kömür dağıtımını gerekse termik santrallerin önemini artıran enerji politikası nedeniyle kömür madenciliği “yıldız parlayan” sektör haline gelmektedir. Devletin kömürün neredeyse tek müşterisi olması ve alım ve/veya fiyat garantisi vermesi nedeniyle kömür işletmeciliği cazip bir sektör haline gelmiştir.

Tablo-1'de görüldüğü üzere madencilik sektörünün kârlılık oranları diğer tüm sektörlerin ortalamasından oldukça yüksektir ve bu durum istikrarlı bir seyir izlemektedir. Tüm sektörlerde brüt satış kârlılığı %12-13 iken bu oran madencilikte %30-37 arasında bir seyir izlemektedir. Aynı durum net kârlılık açısından söz konusudur. Diğer tüm sektörlerde net kârın net satışlara oranı %1-3 arasında değişirken, bu oran madencilikte

Tablo-1: Madencilikte kârlılık oranları

	2010		2011		2012		2013	
	Tüm sektörler	Maden	Tüm sektörler	Maden	Tüm sektörler	Maden	Tüm sektörler	Maden
Brüt Satış Kârı / Net Satışlar Oranı	0,13	0,30	0,13	0,37	0,12	0,35	0,13	0,31
Faaliyet Kârı / Net Satışlar Oranı	0,04	0,14	0,04	0,20	0,03	0,19	0,04	0,15
Faiz Giderleri / Net Satışlar Oranı	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Faiz Giderleri / Faiz ve Vergiden Önceki Kâr	0,27	0,08	0,53	0,08	0,30	0,06	0,47	0,17
Net Kâr / Aktif Toplamı	0,03	0,09	0,01	0,12	0,03	0,12	0,02	0,04
Net Kâr / Net Satışlar Oranı	0,03	0,17	0,01	0,20	0,03	0,21	0,02	0,07
Net Kâr / Öz Kaynak Oranı	0,08	0,14	0,03	0,21	0,08	0,21	0,05	0,08
Vergi Öncesi Kâr / Öz Kaynak Oranı	0,10	0,17	0,05	0,25	0,10	0,25	0,07	0,12

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemi (1)

%7-%20 arasında seyretmektedir. Tablo 1’de görüleceği gibi tüm kârlılık oranları açısından madencilik sektörü açık ara öndedir. Madencilik sektörünün yüksek kârlılığını 500 büyük şirket açısından da izlemek mümkündür. Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu araştırmasına göre, 2010 yılının en kârlı sektörleri madencilik ve elektrik olmuştur (2). İSO'nun 500 büyük şirket 2012 sonuçlarına göre de madencilik şirketlerinin brüt kârlılığı oldukça yüksek seyretmiştir. 500 büyük şirket içinde yer alan özel madencilik şirketlerinin brüt kârlılığı %38 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde 500 büyük şirketin genel brüt kârlılığının %8 civarında olduğu dikkate alınır ise madenciliğin nasıl kârlı ve iştah kabartan bir sektör olduğu görülecektir (3).

Öte yandan gerek termik santraller ve gerekse bedava dağıtılan kömür nedeniyle kömürün en büyük müşterisi devlettir. Devlet kömür üretimi alanından çekilmekte ancak kömürü satın almaktadır. Özellikle devletin bedava dağıttığı kömürün son yıllarda kayda değer bir artış gösterdiği görülmektedir.

Devlet 2 milyona yakın aileye Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü aracılığıyla her yıl bedava kömür dağıtmaktadır. Bedeli hazine tarafından karşılanan dağıtılan kömür tutarı TKİ'nin toplam satışının %30'una karşılık gelmektedir (4). Hükümetin bedava dağıttığı kömürün dolaylı maliyeti özel kömür şirketlerinde çalışan işçilere yüklenmektedir.

Tablo-2: Devletin bedava dağıttığı kömür

Yıllar	Yararlanan Aile	Dağıtılan Kömür (Bin Ton)	Dağıtılan Kömür (Milyon TL)
2003	1085511	663	89
2004	1490301	1057	164
2005	1490301	1319	229
2006	1754509	1262	241
2007	1859687	1472	317
2008	2057146	1628	433
2009	2227066	1936	558
2010	2076112	1522	432
2011	2028259	2207	654
2012	2018845	2159	745
2013	2068591	2046	731
	Ortalama 1866065	Toplam 17260	Toplam 4595

Kaynak: TKİ 2013 raporu, s. 53 (4)

İşveren tüzel kişilik olarak sorumludur

İşveren tüzel kişilik olarak, şirket olarak katliamdan sorumludur. Bu sorumluluk alt düzey teknisyen ve mühendislere, İş Yasasında tanımlanan işveren vekillerine yıkılamaz. İş organizasyonundan, şirket politikalarından, yatırımlarından, işçi sağlığı ve iş güvenliği harcamalarından şirket tüzel kişilik olarak sorumludur. Soma'da “dayıbaşı” sistemi olarak adlandırılan taşeron sistemi, prime dayalı üretim cinayete davetiye çıkarmaktadır. Prim sistemlerinin tümü işçinin sağlık ve güvenliğini tehlikeye atar. İşçi ana ücret yetersiz olduğu için üretimi artırarak prim almaya çalışır. Madencilikte prim, parça başı üretim sisteminin uygulanması ise daha da vahimdir. Öte yandan işçilere yeterli eğitim verilmemesi, mevzuatın öngördüğü işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alınmamış olması şirket yönetimin sorumluluğunu ortaya koymaktadır.

Çalışma mevzuatı açıktır. İşverenin işçiye yönelik en önemli borcu işçiyi koruma borcudur. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası'nın 4 ve 5. Maddelerine göre, işveren her türlü tedbiri, son teknolojiyi kullanarak ve riskleri öngörerek almak zorundadır. Ölmemesi gereken işçiler ölmüşse, olmaması gereken kaza olmuşsa, yangından kaçması gereken işçiler kaçmamışsa işveren bütün bu sonuçları öngörmediği, önlem almadığı veya özensiz davrandığı için suçludur. Bu noktada Soma ve Ermenek katliamlarının mevzuat eksikliğinden kaynaklandığı söylemek mümkün değildir.

Soma katliamı bireysel olarak işlenmiş sadece teknik tedbirsizliklere dayalı ve mevzuat yetersizliği sonucu ortaya çıkan bir suç değil, işçilerin hayatını korumakla yükümlü devletin ve işçilerin hayatını korumakla yükümlü işverenin işbirliği halinde ve organize bir biçimde işledikleri sosyal, siyasal ve iktisadi arka planı olan bir cinayettir.

Madenciliğin fitratında artık ölüm yok

Soma katliamının ardından tekrar “fitrat” tartışmaları gündeme geldi. Cinayetin gerçek nedenlerini perdelemek için “eski hikâye” yeniden dolaşıma sokuldu: Tevekkül ve fitrat. Soma katliamının ardından Başbakan Erdoğan Soma'ya yaptığı ziyaret sırasında “Bunlar olağan şeylerdir. Literatürde iş kazası denilen bir olay vardır. Bunun yapılarında, fitratında bunlar var. Hiç kaza olmayacak diye bir şey yok” dedi Başbakan bu iddiasını kanıt-

lamak için Viktorya Dönemi İngiltere'sine kadar giderek çeşitli örnekler verdi: "1862 bu madende göçük 204 kişi ölmüş. 1866 361 kişi ölmüş İngiltere. İngiltere'de 1894 patlama 290." (5)

1860'ların İngiltere'si ile 2014'ün Türkiye'sini karşılaştırma absürtlüğünü bir kenara bıraktığımızda ölümüm artık madencilğin fitratında olmadığı açıkça görebiliyoruz. ILO verilerine göre Türkiye büyük ölçekli maden üretimi yapan ülkeler içinde işçi başına ölüm oranının en yüksek olduğu ülkelerin başında gelmektedir. 2000-2012 yıllarını kapsayan ortalama verilere göre, Türkiye'de 100 bin maden işçisi başına yıllık ölüm sayısı 73'tür. Bu sayı İngiltere ve Norveç'in 15 katı, Almanya ve Avustralya'nın 9 katı, Polonya ve İtalya'nın yaklaşık 6 katıdır. Türkiye'nin en yakın olduğu ABD'nin ise 3,5 katıdır. 2000-2012 arasında Türkiye'de maden kazaları sonucu ölen işçi sayısı 1024 iken İngiltere'de 14 yılda sadece 62 maden işçisi ölmüştür. İngiltere'de, 2009'da 5 madenci, 2010'da sadece 3 madenci, 2011'de ise 10 madenci iş kazası sonucu yaşamını yitirmiştir. (6)

Bir başka karşılaştırmayı kamu ve özel sektör açısından yapmak gerekir. Kamu ve özel sektör maden işletmelerinde yaşanan ölümler karşılaştırıldığında da çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Zonguldak havzasını kapsayan 2000-2012 yıllarını kapsayan bir araştırmaya göre özel ve kaçak ocaklarda 100 bin ton kömür üretimi başına düşen

ölümlü iş kazası oranı kamuda 100 bin ton üretime 0,24 ölüm karşılık gelirken özel ve kaçak ocaklarda bu oran 2,83'e ulaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle özel sektörde kamunun 12 katı daha fazla ölüm yaşanmaktadır. (7).

Soma katliamı özelleştirme ve taşeronlaşmanın dolaysız sonucudur

Ruhsat hakkı Türkiye Kömür İşletmeleri, TKİ'ye ait olan Soma katliamının yaşandığı Eynez kömür ocağında TKİ ile Soma Kömür İşletmeleri AŞ arasında yapılan hizmet alım sözleşmesi hileli (muvazaalı) ve kanunsuzdur. Soma AŞ'nin işçileri sözleşmenin başından beri TKİ'nin işçisidir ve TKİ gerçek işveren olarak hem cezai hem de hukuki anlamda sorumludur. Sayıştay'ın Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Sınırlı Sorumlu Ege Linyitleri İşletmesi Müessesesi 2012 başlıklı raporu (8) ve TKİ'nin yıllık raporları bu gerçeği gözler önüne sermektedir (9).

Bu hizmet alım sözleşmesi hem Kamu İhale Kanunu'na hem de İş Kanunu'na aykırıdır ve fiili iş ilişkisiyle de örtüşmemektedir. TKİ, Kamu İhale Kanunu'nun 4. Maddesinde sayılan hizmet işleri arasında olmamasına rağmen, kömür çıkarma işini hizmet alımı yoluyla yaptırmaktadır. Yapılan bu iş başlı başına yasaya aykırı ve hileli (muvazaa) bir işlemdir. TKİ sadece Kamu İhale Yasasını çiğnemiş, İş Yasasının 2. Maddesini de açıkça çiğneyerek muvazaalı (hileli) bir alt işveren (taşeron) ilişkisi kurmuştur. TKİ asıl işin tamamını yasa dışı öngörülen koşullar olmaksızın, kendisini ihale sözleşmesiyle perdeleyerek alt işverene devretmiş, bu yolla işçiyi koruyucu mevzuatın arkasına dolanıp ucuz kömür üretmiştir. Yargıtay çeşitli kararlarında kanuna aykırı bir şekilde yapılan bu tür hizmet alım sözleşmelerinin muvazaalı (hileli) olduğuna hükmetmiştir. Böylesine muvazaalı bir ilişkide İş Yasası'nın 2. Maddesi gereği alt işverenin işçileri (Soma AŞ işçileri) başından beri TKİ'nin işçisidirler. TKİ de bu işçilerin hukuken işverenidir. Nitekim bu durum bilirkişi raporu ile de saptanmıştır. 5 Eylül 2014 tarihli bilirkişi raporunda şu ifadeler yer almaktadır: "Asli görevi kömür işletmeciliği olan, gerekli bilgi birikimi ve teknik personel desteğine sahip Türkiye Kömür İşletmeleri'nin, asıl işi olan yeraltı kömür üretimini, hizmet alım sözleşmesi ile iş güvenliğini göz ardı ederek, maliyet kaygısıyla alt

Tablo-3: Kamu ve özelde ölüm oranları

Yıl	Özel ve kaçak ocaklar		Türkiye Taş Kömürü İşletmesi	
	Üretim	Ölüm	Üretim	Ölüm
2000	141.456	10	3.196.463	11
2001	140.479	15	3.492.105	5
2002	68.183	8	3.244.444	9
2003	44.361	18	2.954.334	8
2004	38.750	17	2.805.654	5
2005	336.925	8	2.621.263	10
2006	783.945	7	2.297.173	3
2007	816.230	16	2.423.719	5
2008	930.570	20	2.335.457	7
2009	883.186	13	2.883.243	7
2010	882.813	43	2.727.414	6
2011	1.026.732	10	2.607.182	4
2012	793.946	10	2.441.270	6
Toplam	6.887.576	195	36.029.721	86
Oran	100.000	2,83	100.000	0,24

Kaynak: Genel Maden İş Sendikası (7)

işverene devretmesi nedeniyle; a) TKİ Yönetim Kurulu Başkanı; b) TKİ İşletme Dairesi Başkanı, asli kusurludur” (10).

TKİ katliamının meydana geldiği kömür ocakları dahil çok sayıda kömür ocağını rödovans (kiralama) ve hizmet alımı yöntemleriyle özel sektöre devrederek çalışma koşullarının ve iş güvenliğinin kötüleşmesinde birinci derecede rol oynamıştır. TKİ yeraltı maden işletmeciliğinin neredeyse tamamını rödovans ve hizmet alımı yoluyla özel sektöre devretmiştir. 2013 yılı verilerine göre satılabilir 7,1 milyon ton kömürün 4,7 milyon tonu rödovans karşılığı ve 2,2 milyon tonu ise hizmet alımı yoluyla üretilmiştir. Rödovansın payı %66’ya, hizmet alımının payı %31’e ulaşmıştır. TKİ’nin kendi imkânları ile çıkardığı yeraltı kömürü sadece %2-3 civarındadır (4). TKİ neredeyse kömür üretiminden tümüyle çekilmiştir.

TKİ’nin işçi sayısı, satışları ve kârlılığın ilişkin rakamlar gerçeği bütün çıplaklığı ile ortaya koymaktadır. 1990’da 27 bin 800 işçinin çalıştığı TKİ’de 2013 itibarıyla sadece 5159 personel çalışmaktadır. Buna karşılık hizmet alımı yoluyla çalışan personel sayısı 2000 yılında 5000 iken 2013 yılında 17 bin 234’e yükselmiştir (Tablo 4). TKİ kendi bünyesinde çalışan işçi sayısını hızlı bir biçimde düşürmüştür. Buna karşılık TKİ’nin kömür üretiminde bir düşüş söz konusu değildir. TKİ’nin satılabilir kömür üretimi son yirmi yıl boyunca yıllık 30-35 milyon ton civarında seyretmektedir.

Bu noktada sorulması gereken soru şudur: Nasıl oluyor da işçi sayısı 5-6 kat azalırken üretim aynı seviyede kalabilmektedir. Bunun yanıtı kömür üretimin özel sektör aracılığıyla (rödovans ve hizmet alımı) yaptırılmasıdır. TKİ kömür çıkarmamış, çıkarttırmıştır. Nitekim bu özelleştirme ve taşeronlaştırma süreci sonucunda TKİ’nin kârlılığında patlama yaşanmıştır. 1990 yılında 200 milyon zarar açıklayan TKİ 2012’de 860 milyon kar etmiştir (4). Kömür çıkarma ihalelerini alan şirketlerin de hallerinden memnun oldukları açık.

Cinayet seyircisi olarak devlet

Devletin sorumluluğu sadece makro politikalarla sınırlı değildir. Devletin bir diğer sorumluluğu çalışma hayatının denetimi konusunda ortaya çıkmaktadır. Madenlerin denetimi konusunda iki bakanlık sorumludur: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Çalışma hayatının denetiminden devlet sorumludur, kamu bu görevden kaçınamaz ve bunu devredemez. Devlet, bütün yurttaşlar gibi işçilerin de can güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. İşçiler çalışma hukuku açısından özel olarak korunması gereken kesimdir. Ancak çalışma hayatının denetimi konusunda tam bir sefalet yaşanmaktadır. Öncelikle 1,5 milyondan fazla işyerinin (11) denetimi için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde 585 yetkili iş müfettişi olmak üzere yardımcılarıyla birlikte 1034 iş müfettişi görev yapmaktadır (12). Çalışma hayatının etkin denetimi bu kadar sınırlı müfettişle mümkün değildir. 260 bin polisin olduğu bir ülkede bir kaç yüz iş müfettişinin varlığı devletin önceliği ve niteliği konusunda bir fikir vermektedir. Öte yandan denetim konusunda işverenlere getirilen yükümlülükler işlevsiz kalmaktadır. İşverenlerin çalıştırdıkları işyeri hekimleri, iş güvenliği mühendisleri ve uzmanları, işletmenin ücretli çalışanıdır. İşverene bağımlı, iş güvencesi olmayan bu çalışanların etkin bir denetim yapması ve bunu raporlaştırması imkânsızdır.

Devletin denetime ilişkin zafiyet ve aymazlığı Soma katliamında son derece nettir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı söz konusu madenin son 2 yılda 16 kez denetlendiğini açıkladı (13). 16 denetime rağmen yaşanan facia nasıl izah edilecek? Madenlerin denetimi konusunda gündeme getiril-

Tablo-4: TKİ istihdam durumu

Yıl	TKİ	Hizmet alımı	Toplam
2000	17408	5000	22408
2001	16362	6500	22862
2002	14645	7000	21645
2003	12986	6500	19486
2004	12643	9000	21643
2005	11974	13000	24974
2006	11233	16000	27233
2007	10557	17000	27557
2008	9068	18000	27068
2009	8226	17500	26332
2010	8226	21000	29226
2011	7963	22000	29963
2012	6539	17200	23739
2013	5259	17234	22393

Kaynak: TKİ 2013 raporu (4)

mesi gereken bir diğer nokta ise Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın rolüdür. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yanında Enerji Bakanlığı da madenlerin denetimi konusunda kritik bir role sahip. Bu rol daimi teknik nezaretçi kavramında odaklanmaktadır. Daimi teknik nezaretçi uygulaması ve bu konuda bakanlığın ihmal ve ihlalleri katliamda ciddi bir faktör olarak ele alınmalıdır. 3213 sayılı Maden Kanunu'nun 31. Maddesine göre yeraltı maden üretimi yapan işletmeler en az bir maden mühendisini teknik nezaretçi olarak istihdam etmek zorundadır. Üretim bu mühendisnin nezareti altında yapılmak zorundadır. Teknik nezaretçi maden üretiminin denetimi açısından yaşamsal öneme sahiptir. Nezaretçi 15 günde en az bir defa madeni denetlemekle yükümlüdür. Nezaretçi tespitlerini ve önerilerini teknik nezaretçi defterine not etmek zorundadır. Teknik nezaretçinin en önemli yetkisi ise işi tek başına durdurabilmesidir.

Böylesi kritik bir role sahip nezaretçinin bağımsızlığı ve iş güvencesi çok önemlidir. Kaderi işverenin iki dudağı arasında olan bir teknik nezaretçinin etkin bir denetim yapabilmesi mümkün değildir. Mevzuata göre teknik nezaretçinin ruhsat sahi-

bi tarafından atanmasını öngörmektedir. Bu son derece önemli çünkü Soma katliamının yaşandığı madenin ruhsat sahibi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve ona bağlı Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu'dur. Bu nedenle nezaretçinin ilgili idare tarafından atanması gerekir. Ancak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı yönetmeliğin bu hükmünü ihlal ederek ruhsat sahibi olduğu ancak katliamın yaşandığı teknik nezaretçi görevlendirmedir. Bakanlık mevzuatın kendisine verdiği teknik nezaretçi görevlendirme yükümlülüğünü de özelleştirdi.

Özel sektör kendi teknik nezaretçisini kendisi görevlendirmektedir. Özel sektörün kendi çalışanı olan teknik nezaretçinin bağımsız ve etkin bir denetim yapması mümkün değildir. Bakanlıkça görevlendirilen bir teknik nezaretçi söz konusu olsaydı, çok daha etkin ve bağımsız bir denetim söz konusu olacaktı. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı mevzuatın gereği olan teknik nezaretçi görevlendirmesini yapmayarak görev ihmalini yapmış ve mevzuatı çiğnemiştir.

Soma katliamı ve suskun sendikalar

Soma katliamında asıl failler devlet ve şirket iken, bu katliamın önlenmesi için sendikaların da

üzerine düşeni yapmadığı tartışma götürmez. Madende örgütlü sendikanın, sendika şubesinin ve işyeri sendika temsilcilerinin maden ocağında yaşanan sorunları bilmemesi (veya görmezden gelmesi) ve bunlara itiraz etmemesi ve kamuoyunun gündemine taşımaması kabul edilemez. Soma katliamı öncesinde ciddi bir sendikal zaaf yaşandığı ve bölgede işveren güdümlü sendikacılığın baskın olduğu ve katliamda güdümlü sendikacılığın da rolü olduğu unutulmamalıdır. Soma öncesinde olduğu kadar Soma sonrasında da sendikal hareket mücadeleciler bir hat izleyememiştir.

Soma gibi katliamların önlenmesinde ve sorumluların cezalandırılmasında toplumsal tepkinin ve duyarlılığın yaşamsal önemi olduğu açıktır. Bu tip katliamların yaşandığı pek çok ülkede yoğun protesto eylemleri ve grevler gündeme geldi. Türkiye’de de tarihinin en büyük işçi katliamına, önemine uygun bir tepki verilmeli ve Türkiye tarihinin büyük işçi eylemlerinden biri ortaya konmalıdır.

Ancak başta Türk-İş olmak üzere sendikal hareketin Soma katliamına uygun bir tepki verememiştir. Türk-İş katliam sonrasında bir hafta süreyle üç dakika işe geç başlama gibi gayri ciddi bir karar almış, ancak gelen tepkiler üzerine bunu 15 Mayıs 2014 tarihinde bir gün iş bırakmaya dönüştürmüştür. Aynı gün DİSK ve KESK de iş bırakma kararı almıştır.

Bir günlük genel grev güçlü bir tepki olarak değerlendirilebilir. Ancak 15 Mayıs 2014 günü genel grev yapıldığını söylemek mümkün değildir. Az sayıda sendika genel grev kararına uyarken, Türk-İş üyesi sendikaların çok büyük bölümü bu karara uymamış veya sembolik eylemler yapmıştır. Sadece bir kaç sektörde (metal, maden, petrokimya, deri, cam ve sağlık gibi) sınırlı bir iş bırakma yaşanmıştır. KESK üyeleri iş bırakırken Memur-Sen ve Kamu-Sen iş bırakmadığı için kamu hizmetinde de önemli bir aksama yaşanmıştır. Kısaca, işçiler yüzlerce sınıf kardeşleri bir katliamda ölürken bir gün iş bırakıp hayatı durduramamıştır. Bunun sorumluluğu başta Türk-İş olmak üzere sendikaların omuzlarındadır.

Soma’da 301 işçi öldüyse ve başka yerlerde her gün işçiler iş cinayetleri sonucu ölmeye devam ediyorsa, bunda devletin ve sermayenin sorumluluğu kadar, demokratik, mücadeleciler ve sınıf eksenli bir

sendikacılık yerine, “efendi” ve güdümlü sendikacılığı yeğleyenlerin payı da azımsanacak gibi değildir.

Soma yeni liberal kapitalizmin ve onun çalışma rejiminin dolaysız bir sonucudur. Özelleştirme, piyasalaştırma, taşeron (alt işveren) uygulamalarının temel taşlarını oluşturduğu neoliberal çalışma rejimi işçilerin sadece çalışma koşullarını ve maddi hakları değil yaşamlarını da tehdit ediyor. Bu nedenle Soma katliamı neoliberalizmin aynasıdır.

Son söz: Madencilikğin değil neoliberalizmin, özelleştirmenin güvencesiz ve esnek çalıştırmanın fitratında ölüm var. Soma ve Ermenek katliamları madencilikte rödovans, hizmet alımı ve benzeri yollarla yapılan özelleştirmeye son verilmesi ve maden işletmeciliğinin kamu tarafından yapılması gerektiğini ortaya koydu. Soma ve Ermenek’in en önemli dersi budur.

Kaynaklar

1. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemi <http://gbs.sanayi.gov.tr> (Erişim 5 Kasım 2014).
2. Dünya gazetesi: “Maden sektörü yüksek kârı buldu” <http://www.dunya.com/maden-sektoru-yuksek-kari-buldu-130786h.htm>.
3. Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu <http://www.iso.org.tr/projeler/arastirmalar/turkiyenin-500-buyuk-sanayi-kurulusu/> (Erişim Kasım 2014).
4. TKİ 2013 Faaliyet Raporu, www.tki.org.tr
5. <http://t24.com.tr/haber/basbakan-somada-olu-sayisi-232,258370> (Erişim 8 Kasım 2014).
6. ILO İstatistik Veritabanı (31 Mayıs 2014).
7. Genel Maden-İş Sendikası, Ölümlü İş Kazası Verileri www.genelmadenis.org.tr/Sayfalar.asp?ID=49 (4 Kasım 2014).
8. Sayıştay Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Sınırlı Sorumlu Ege Linyitleri İşletmesi Müessesesi 2012 Raporu.
9. TKİ’nin yıllık faaliyet raporları www.tki.gov.tr
10. Soma Bilirkişi Raporu 5 Eylül 2014, <http://t24.com.tr/haber/soma-katliamina-iliskin-ihmal-raporunda-yok-yok-sorumlu-cok,271315> (12 Ekim 2014).
11. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Hayatı İstatistikleri, 2012.
12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik’in yazılı soru önermesine verdiği cevap. <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-22775sgc.pdf> (9 Kasım 2014).
13. Milliyet, 17 Mayıs 2014, <http://www.milliyet.com.tr/bakan-celik-maden-16-kez-denetlendi-manisa-yerelhaber-202761/> ●

MADENCİLİKTE TAŞERON VE GÜVENCESİZ ÜRETİM: İŞÇİ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMALARI

Tevfik GÜNEŞ
DİSK İSG ve Eğitim Dairesi Müdürü

Sermaye açısından işçi sağlığı ve güvenliğinin ekonomi-politiği, rekabet ve birikime engel olmasıdır. Ama aynı zamanda, kendisinin, rekabet ve birikimin sağlanabileceği piyasa ilişkileri içinde yer almasıdır.

Bu yaklaşımı en açık 2012 yılında çıkarılan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasasında görürüz. 6331 sayılı Yasa incelendiğinde; Yasa şekli bir bütünlüğün sağlanmaya çalışıldığını bize göstermektedir. Hizmet alımı, Yasanın temel ruhudur.

Ülkemizde işçi sağlığı ve güvenliği sistemi çökmüş durumdadır ve 6331 sayılı Yasa bu çökmüş sistem üzerinden çıkarılmıştır. Başta madencilik ve inşaat sektörü olmak üzere son yıllarda yaşanan iş cinayetleri bu çökmüşlüğü en trajik ve kabul edilemez yüzünü bize göstermektedir.

13 Mayıs 2014 tarihinde Soma'da meydana gelen maden faciası, yüzyılın katliamı olarak kayıtlara geçerken; aynı zamanda ülkemizde sermaye birikim rejiminin acımasız yüzünü de bizlere göstermiş oldu. Taşeronlaşma ve güvencesiz çalışma ilişkileri devlet ve sermaye işbirliğiyle temel birikim politikası olmuştur. İşverenlerin küresel kapitalist sistemde rekabet edebilmeleri ve birikim sağlayabilmeleri açısından ucuz işgücü ve düşük işletme maliyetleri temel önemdedir.

2003 yılında Karaman Ermenek'te kömür ocağında grizu patlaması sonucu ölen 10 işçiyle başlayan süreç, 11 yılda özel sektör ve taşeron üretime teslim edilmiş kamu madenciliğindeki işçi sağlığı ve iş güvenliği uygulamalarının ne düzeyde olduğunu bize ibretle göstermektedir.

Özel sektör madenciliğinde ve kamuda rödo-vans ve taşeronlaştırmanın sonuçlarının en acımasız örneklerini bu yıllarda görmek hiç şaşırtıcı olmamaktadır. Bunlar açısından mesleki eğitim ve

birikim önemli olmadığı gibi, işçi sağlığı ve güvenliği uygulamaları da tamamen maliyet kalemi olarak görülmektedir. Maksimum kârı elde etmek için en hızlı en acımasız üretim süreçlerini yaşama geçirme konusunda hiç tereddüt etmemektedirler.

Taşeron ve güvencesiz çalışma işçi sağlığı ve güvenliğini reddeder

İş Teftiş Kurulu Başkanlığı'nca 2004 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında maden proje teftişi gerçekleştirilmiş ve 2005 yılında bir rapor¹ halinde yayınlanmıştır.

Proje kapsamında 772 maden işyerinde denetlemeler yapılmıştır. Bu işyerlerinden 157'si yeraltı, 93'ü yerüstü olmak üzere toplam 250'si kömür işletmesidir.

Teftişi yapılan işyerlerinde tespit edilen noksanlıklar;

"1. Organizasyon, Gözetim ve Genel Çalışma Şartları

2. Mekanik ve Elektrikli Ekipman ve Tesisler
3. Tahkimat
4. Havalandırma
5. Yangın ve Patlama
6. Ulaşım Yolları
7. Kurtarma ve Tahliye
8. Nakliyat
9. Sosyal Tesisler

Proje kapsamında yapılan denetimlerde genel olarak, işverenler tarafından iş sağlığı ve güvenliğine gereken önemin verilmediği, çalışanların ise eğitim düzeyinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Yeraltı işletmeleri

Uygun ve yeterli tahkimat yapılmamaktadır. Özellikle üretim bacalarında ve kılavuz arınlarında

bir haveden fazla açıklık bırakılmaktadır. Bu sebeplerle arın patlaması, göçük, tavan ve yanlardan malzeme düşmeleri meydana gelmektedir. Uygun ve yeterli havalandırma sisteminin bulunmamasına bağlı olarak baca ve kılavuz arınlarındaki metan geliri deşarj edilememektedir. Bu sebeple metan yanması ve grizu patlamaları meydana gelmektedir.

Nefeslik ve kaçamak yolu olarak kullanılmak üzere yer üstü bağlantılı ikinci bir yol bulunmamaktadır. Bu sebeple kaza durumunda işçiler ocaktan acil ve güvenli bir şekilde tahliye edilememektedir. Ayrıca bu durum ocak havalandırmasını da olumsuz etkilemektedir.

Tehlikeli gazlar için erken uyarı sistemi bulunmamaktadır. Bu sebeple, tehlikeli gazların sürekli takibi yapılamamakta, gerekli tedbirler zamanında alınamamakta ve tehlikeli durumlarda ocağın acil tahliyesi sağlanamamaktadır.

İlkyardım ve tahlisiye istasyonlarının kurulmaması, mevcutların ise uygun nitelikte olmaması nedeniyle kaza sonucu kurtarma ve ilkyardım işlemleri zamanında yapılamamaktadır.

Ocakta uygun vasıfta gaz ölçüm cihazının bulunmaması, her vardiyada muntazam aralıklarla gaz ölçümlerinin yapılmaması, ferdi maskelerin bulunmaması ve/veya kullanılmaması, çalışanların CH₄ (metan), CO (karbonmonoksit), CO₂ (karbondioksit) ve diğer tehlikeli ve zararlı gazlardan etkilenmesine neden olmaktadır.

Patlayıcı maddelerin ocaklarda kullanılabilecek özellikte olmaması, yetkisiz ve ehliyetsiz kişilerce ateşlenmesi, ateşlemelerde gerekli güvenlik tedbirlerinin alınmaması nedenleriyle ciddi kayıplarla sonuçlanan kazalara sebep olmaktadır.

Yangın ve patlamadan sağ olarak kurtulanlar, yeterli eğitim ve tatbikatların yapılmaması nedeniyle oluşan panik sonucu CO maskelerini kullanamamakta, güvenli çıkış yollarını bulamamakta ve bu durum ölümleri artırmaktadır.

Çalışanların ocak içi eğitimi yollarda malzeme taşıyan vagonlara binmeleri, vagon kaçmalarına karşı tedbirlerin alınmaması, yollardaki aralıkların yeterli olmaması, nakliyatla ilgili ölümlü ve uzun kayıplı iş kazalarını meydana getirmektedir.

Yerüstü İşletmeleri

Kademe oluşturulmaması, kademe yüksekliklerinin bom seviyesinin ve derin lağım deliklerinin çok üstünde oluşturulması, kademelere uygun şev verilmemesi, aynalarda gerekli hallerde kavlak ve çatlak kontrolü yapılmaması sebepleriyle kitle ve blok kayma veya düşmesi sonucu iş kazaları meydana gelmektedir.

Sonuç: Proje kapsamında gerçekleştirilen teftişlerin değerlendirilmesi sonucunda maden işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği konusunun önemini koruduğu anlaşılmaktadır. İş kazaları ve meslek hastalıkları risklerinin önlenmesi ve çalışanların korunması amacıyla işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

İşyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi, öncelikle iş sağlığı ve güvenliği konusunda tüm ilgililerde kültürel bir değişikliği zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla taraflar arasında işbirliğinin gerçekleşmesi, işverenlere, işveren vekillerine işçilere ve temsilcilerine, teknik elemanlara, sağlık personeline ve diğer tüm ilgililere yeterli ve sürekli eğitimin sağlanması gerekmektedir.

Diğer taraftan maden işyerlerinde proje denetimlerine kapsamının genişletilerek devam edilmesi gerek maden işyerlerinin iş sağlığı ve güvenliği yönünden izlenmesi gerekse sözü edilen işbirliği ve eğitim çalışmalarının desteklenmesi açısından uygun olacaktır." (1)

Aradan altı yıl geçtikten sonra devam eden maden kazalarının nedenlerini araştırmak üzere Devlet Denetleme Kurumu bir çalışma yapmış ve bunun sonuçları da 2011 yılında kamuoyuyla paylaşmıştır. Bu raporun² içeriğini kısaca aktarmak gerekirse;

5. Bölümde ayrıntılı biçimde incelenen kazaların nedenine ilişkin benzerlikler incelenmiş ve 2005 yılı İş Teftiş Kurulu Raporunu daha detaylı hale getirmiş ve şu tespitler yapılmıştır:

- Risk değerlendirmesi yapılmaması,
- Taşeronluk/alt işverenlik uygulaması,
- Üretim zorlaması,
- Geçmiş kazalardan ders alınmaması,
- Grizu riskine karşı önlemlerin yetersiz olması,

Ülkemizde işçi sağlığı ve güvenliği sistemi çökmüş durumdadır ve 6331 Sayılı Yasa bu çökmüş sistem üzerinden çıkarılmıştır. Başta madencilik ve inşaat sektörü olmak üzere son yıllarda yaşanan iş cinayetleri bu çökmüşlüğün en trajik ve kabul edilemez yüzünü bize göstermektedir.

- Kontrol ve degaj sondajlarının yeterince yapılmaması,
- Delme-patlatma işlemindeki düzensizlikler,
- Çalışanlarda CO maskesi bulunmaması,
- Gaz izleme ve ikaz sistemlerinin yetersizliği,
- Havalandırma yetersizliği,
- Grizu emniyetli elektrikli cihaz ve ekipmanlar ile ilgili sorunlar,
- Nefeslik-kaçamak yolu ile ilgili yetersizlikler,
- Tahkimat ile ilgili eksiklikler,
- Tahlisiye hizmetleri ile ilgili sorunlar,
- Maden işletmelerinde gözetim (iç denetim) hizmetlerinin yetersizliği,
- Teknik nezaretçilik vb. işletme içi denetim uygulamaları ile ilgili sorunlar,
- Kamu birimleri denetimlerinin etkinsizliği,
- Mesleki eğitim ve iş güvenliği kültürü noksanlıkları." (2)

Görüldüğü üzere, 2005 yılından 2011 yılına kadar giden süreçte madenlerde işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerine ilişkin hiç bir şeyin değişmediği, aksine ölümlü iş kazalarının giderek yükseldiği ve kaza nedenlerinin ortadan kaldırılmasına dönük bir çabanın yaşanmadığını kuvvetle vurgulamak gerekiyor.

2011 DDK Raporunun "Öneriler" bölümünde kapsamlı tedbirlerin alınması ve bir sistem yaratılması istenirken, Soma faciasına kadar geçen süreçte de olumlu anlamda yaratılan hiç bir uygulama yoktur. Aksine zayıf denetim ve yaptırımlara uğrayan ve kapatılan maden ocakların da bile ocağı kaçak çalıştırma cüreti ve cesareti görülebilmektedir.

Soma Maden faciasından sonra TMMOB Soma Raporunu 2014 yılı Eylül ayında yayınlamıştır (3). Bu rapordaki kaza nedenlerine bakıldığında yukardaki iki rapordaki bulgularla örtüştüğünü görürüz.

Fakat kamuya dönüp baktığımızda yapılan tartışmalarda, ya fitrata, ya işçinin güvensiz davranışlarına ya da güvenlik kültürünün olmayışına vurgu yapılarak temel sorunlar örtbas edilmeye çalışılmaktadır. Oysaki bu raporlara bakıldığında işçilerin mesleki ve İSG eğitimlerinin yetersizliği tek bir kalemde geçmektedir. Güvenlik kültürünün bir sistem içinde ele alınması vurgulanmakta, işçinin mesleki ve İSG eğitimlerindeki yetersizlikler, üretim yapısının kendisinden kaynaklandığı açıkça söylenmektedir.

1980'li yılların başından itibaren uygulamaya konulan özelleştirme, taşeronlaşma, rödovans vb. yanlış uygulamalar; kamu madenciliğini küçültmüş, kamu kurum ve kuruluşlarında uzun yıllar sonucu elde edilmiş olan madencilik bilgi ve dene-

Yoğun birikim ve deneyime sahip olan kurum ve kuruluşlar yerine üretimin, teknik ve alt yapı olarak yetersiz, deneyim ve uzmanlaşmanın olmadığı kişi ve şirketlere bırakılması işçi sağlığı ve güvenliği önlemlerinin hızla terk edilmesine neden olmuştur. Buna bir de kamusal denetimin ve yaptırımın yetersizliği de eklenince facialar bir biri ardı sıra gelmeye başlamıştır.

Yüksek birikimini dağıtmıştır. Yoğun birikim ve deneyime sahip olan kurum ve kuruluşlar yerine üretimin, teknik ve alt yapı olarak yetersiz, deneyim ve uzmanlaşmanın olmadığı kişi ve şirketlere bırakılması işçi sağlığı ve güvenliği önlemlerinin hızla terk edilmesine neden olmuştur. Buna bir de kamusal denetimin ve yaptırımın yetersizliği de eklenince facialar bir biri ardı sıra gelmeye başlamıştır.

Ülkemizde; yüksek risk taşıyan, kural dışı ve denetimsiz, mühendislik bilim ve tekniğinden uzak, teknik elemanın gözetim ve denetimi olmaksızın, tamamen ilkel koşullarda çalışan pek çok maden firması ya taşeron ya da rödovans ilişkileri içinde üretim yapmaktadır. Bu tür işletmeler açısından işçi sağlığı ve güvenliği uygulamaları tamamen maliyet kalemi olarak görülmekte ve bu işletmeler, maksimum kârı elde etmek için en hızlı en acımasız üretim süreçlerini yaşama geçirme konusunda hiç tereddüt etmemektedirler.

Geçmişin bütünsel üretim süreci ve koordinasyonu, yukarıdaki raporlarda tespit edilmiş temel sorunlar nedeniyle tamamen bozulmuş ve dolayısıyla işçi sağlığı ve güvenliği önlemlerinin sistemli ve koordineli uygulaması da ortadan kaldırılmıştır.

Özel sektör madencilikinde kamunun denetim ve yaptırım koşullarına dönük düzenlemelerin yetersizliği hala devam etmektedir.

Taşeronlaştırma ve güvencesiz çalıştırma ile birlikte sendikal örgütlenmenin kapsamı daraltılmış, sendikal denetimlerin alanı da böylece sınırlandırılmıştır.

Bu ekonomik faaliyet biçimi artık siyasal iktidarı birikim yaratma rejiminin temel karakteri olmuş durumdadır. Türkiye Taşkömürü Kurumu ve Türkiye Kömür İşletmeleri uzun zamandır rödovans ve taşeronlaştırma politikasının kısıkağı altına girmiştir.

Türkiye ILO'nun 176 Sayılı "Madenlerde Sağlık ve Güvenlik Sözleşmesi"ni hala imzalamamış durumda olduğu sürekli vurgulanmaktadır. 155 ve 161 sayılı ILO Sözleşmeleri de imzalandı ve iç düzenlemeler yapıldı. Değişen nedir diye sorulduğunda hiç bir şey demek hiç de abartı olmayacaktır.

Yıllardır bu konularda çalışma yapan, sorunlara dikkat çeken sendikalar, meslek odaları ve bir-

Sağlık, güvenlik ve çevreyle ilgili özerk-demokratik bir kurumsal yapının sendikalar, meslek oda ve birlikleri ve üniversiteler ile oluşturulması politikasının yaratılması ve ısrarcı bir çabanın gösterilmesi gerekmektedir.

liklerinin uyarılarını dikkate almayan anlayışların işçi sağlığı ve güvenliği alanında ciddi adımlar atabilmesi mümkün görünmemektedir.

Sonuç yerine

Yaşanan süreci, çalışanlar için mutlak olarak yaşanması gereken bir süreç olarak ele almak, tamamen kaderci, boğun eğen ve teslim olan bir anlayışla malul olma anlamını taşır. Aynı zamanda, yaşanan sorunları işçilerin güvensiz davranışlarına, güvenlik kültürünün yokluğuna bağlayanlarla ciddi ideolojik bir tartışma yapılması gerekmektedir. Bu sürecin tersine çevrilmesi mümkün ve olanaklıdır. Bunu gerçekleştirebilmek içinse ilk adım olarak belirli görevlerin ele alınması sağlanmalıdır:

Birincisi, sendikal hareketin kendi örgütlenmesinin önündeki engelleri kaldırmak ve işletme düzeyinde etkin bir rol oynayabilmek için samimi bir mücadele vermesinin zorunluluğunun yanı sıra işçi sağlığı ve güvenliği alanını temel örgütlenme alanı olarak ele almalarını sağlayacak bilincin geliştirilmesi çabası içine girmelidir.

İkincisi, taşeron ve güvencesiz üretim sisteminin tamamen yasaklanması ve/veya ciddi denetim ve sınırlama getirilmesi için yine samimi, etkin bir mücadele etmesi gerekmektedir.

Üçüncüsü, sağlık, güvenlik ve çevreyle ilgili özerk-demokratik bir kurumsal yapının sendikalar, meslek oda ve birlikleri ve üniversiteler ile oluşturulması politikasının yaratılması ve ısrarcı bir çabanın gösterilmesi gerekmektedir.

Dipnotlar

1. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı. "Yer Altı ve Yer Üstü Maden İşletmelerinde Proje Değerlendirme Raporu", İş Teftiş Kurulu Yayın No: 2, Ankara, 2005.
2. Devlet Denetleme Kurulu, "Araştırma ve İnceleme Raporu", Sayı: 2011/3, Ankara, 08.06.2011.●

Kaynaklar

1. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, "Yer Altı ve Yer Üstü Maden İşletmelerinde Proje Değerlendirme Raporu", İş Teftiş Kurulu Yayın No:2, Ankara, 2005, s.70-72.
2. Devlet Denetleme Kurulu, "Araştırma ve İnceleme Raporu", Sayı: 2011/3, Ankara, 08.06.2011, s.572.
3. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, "Soma Maden Faciası TMMOB Raporu", Ankara, 29.09.2014.●

DEVLET BÜTÇESİ VE SERMAYE

Mustafa DURMUŞ

Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

Giriş

Bu çalışmada kapitalist bir devletin bütçesi, tarihsel maddeci yöntemle, devletin bir bütün olarak kurumları ve sosyal sınıflar, iktisadi alt yapıdaki dinamikler ve bunların karşılıklı etkileşimleri üzerinden incelenecektir. Bu nedenle de öncelikle, bu yöntemi esas alan Marksist devlet teorilerine ve bu teorilerin bütçenin iki önemli bileşeni olan kamu harcamaları ve vergilemeye ilişkin çıkarımlarına yer verilecek, ardından 2014 Bütçesi bu yaklaşımlarla bağlantılı olarak çözümlenecektir.

Marksist Devlet Teorileri

Marx'ın devlet üzerine görüşlerini içeren bağımsız bir çalışması mevcut değildir. Marx devlet üzerine ayrı bir çalışma yapmaya niyetlenmiş olsa da bunu gerçekleştirilmeye ömrü yetmemiştir. Buna karşılık, Kapital'de ve aşağıda belirtilen diğer bazı eserlerinde devlete ilişkin bazı açıklamaları ya da tespitleri söz konusudur. Benzer açıklamalar Engels'in Anti-Dühring adlı eserinde yer almıştır, ama Engels'in devlet konusunu asıl olarak ele aldığı eser "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" adlı eseridir.

Bu kapsamda Marksist devlet teorilerinin klasik kaynakları olarak, yazım tarihleri itibariyle; Komünist Manifesto (Marx ve Engels, 1848), Fransa'da Sınıf Savaşları (Marx 1850, Engels derlemesi 1895), Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i (Marx, 1852), Fransa'da İç Savaş (Marx, 1871), Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (Engels, 1884), Anti-Dühring (Engels, 1874) ve Devlet ve Devrim (Lenin, 1918) sıralanabilirler.

Devlet üzerine olan klasik Marksist literatürün temel sonuçlarını şöyle özetlemek mümkündür:

(i) Devlet, sonsuza kadar var olan bir şey değil, tarihsel bir olgudur.

(ii) Toplumda var olan uzlaşmaz sınıf karşıtlıkları sonucunda doğmuştur.

(iii) Bir zor örgütüdür. Sınıflı topluma özgü, özel bir kamu gücü, özel bir organdır.

(iv) Sosyal sınıflar karşısında tarafsız değil, bir sınıf egemenliği aracıdır.

(v) Marksist Leninist devlet kuramının ayırt edici özelliği sosyal sınıflar ve sömürü arasındaki bağlantıya yaptığı net vurgudur.

(vi) Özgül bir sınıf egemenliği biçimi özgül bir devlet biçiminde somutlanır. Bu nedenle özgül devlet biçimini çözümlenebilmek için, özgül sömürü tipinin iyi belirlenmesi gerekir. Ancak bu tek başına yeterli değildir.

(vii) Sınıf egemenliği uygulamasının farklı yöntemleri vardır. Bu bazen hukuk çerçevesi istikrarlı bir yapıda, bazen de mevcut yasalar askıya alınması biçiminde gerçekleşir.

(viii) İşçi sınıfının alternatif devleti proletarya diktatörlüğüdür. Ancak sosyalist devlet giderek sönmölenen bir devlet olmak zorundadır.

(ix) Ekonomik alt yapıdaki gelişmeler siyasi üst yapıdaki değişimlerin ana kaynağıdır, ama siyasal üst yapı da ekonomide gelişmelerin yönünü ve temposunu etkiler. Devlet sadece bir üst yapı kurumu değildir.

(x) Kapitalist devlet esas olarak egemen sınıf olan sermaye sınıfı ile ilişkilendirilmiş olsa da görece olarak sermayeden özerk davrandığı durum ve örnekler de mevcuttur. Ancak bu örnekler çok sınırlıdır. Çünkü devletler uzun vadede, vergi gelirleri açısından sermaye birikiminin hızlanmasına bağlıdırlar.

(xi) Finansal krizlerin sıklaştığı bu çağda devletin bir diğer asli görevi, kapitalist sistemin ve finans kapitalin krizden çıkmasına yardımcı olmaktır.

Devlete ilişkin bu özet çıkarımlardan hareketle, bütçe mekanizmasının işlevini daha iyi kavrayabilmek için, kapitalist devletin üretim tarzı, sermaye ve sömürü ile olan ilişkisini biraz daha detaylı olarak ele almak yerinde olacaktır. Zira kapitalist

devlet, şu ana kadarki uygulamalarıyla özel sektör üretiminin temel alıcısı, alt yapı yatırımlarının ana aktörü, emek gücü piyasalarının düzenlenmesi ve vergi indirimleri ve sermaye sübvansiyonları aracılığıyla alt yapıdaki sermaye birikiminin en temel destekçisi ve verili bir anda böyle bir rejimin koruyucusu olmuştur.

Devletin bu işlevi, devlet bütçesindeki yansımaları açısından en geniş bir biçimde 1970'lerde ve 1990'larda Marksist iktisatçı J. O'Connor tarafından ele alınmıştır. O'Connor'a göre, kapitalist devlet birbiriyle genelde çatışan iki işleve sahiptir (1); "sermaye birikimi" ve "meşrulaştırma". Yani devlet bir yandan özel sermaye birikimini kârlı kılacak koşulları yaratmalı, diğer yandan sosyal uyumu / uzlaşmayı muhafaza etmelidir. Çünkü kapitalist devlet açıkça bir sınıfın lehine olmak üzere sermaye birikimine destek olmak için zor gücünü kullandığında meşruiyetini ve toplumsal desteğini yitirir. Diğer yandan, özel sermaye birikimine yardımcı olmayan devlet ekonominin artı değer üretimi böylece de bu artı değerden vergi alma biçimindeki önemli bir gelir kaynağını yitirme tehlikesi ile de karşı karşıya kalır. Bu bağlamda kapitalist toplumda, devlet bütçesinin önemli unsurları olan kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma, en başta kârlı bir sermaye birikimini mümkün kılmak üzere sermaye sahibi sınıfın ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet eder.

Öncelikle kamu harcamaları (örneğin otomotiv alımı) başta olmak üzere devlet, özel sektör üretiminin en önemli pazarıdır. Özellikle kriz dönemlerinde geçici bir çözüm olsa da, aşırı üretimin eritilmesinde en etkili kaynaktır. Keza büyük alt yapı projeleri (otoyollar, hava alanları, enerji santralleri, demiryolları gibi), üst yapı inşaat işleri (örneğin TOKİ inşaatları) ve bunlara ilişkin ihaleler için yapılan harcamalar sermaye ve servet birikiminin önemli kaynaklarıdır. Nitekim Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde sermaye sınıfının gelişiminin en önemli yollarından biri devletin sırtından palazlanması biçiminde olmuştur (2).

Bu bağlamda kamu harcamalarının yukarıda sözü edilen iki işleve uygun düşen ikili karakteri mevcuttur. Bunlardan "sosyal yatırım" (teknoparklar, alt yapı vs) ve emek gücünün yeniden üretim maliyetini düşüren "sosyal tüketim" (sosyal güvenlik, sosyal sigorta) şeklindeki "sosyal sermaye har-

camaları" özel sermayenin kârlılığını artırıp, artı değeri büyütürken ilk işleve hizmet eder. Kamusal sağlık, eğitim, işsizlik yardımları ve sosyal yardımlar gibi ikinci grupta yer alan "sosyal harcamalar" ise devletin meşruiyetini böylece de sosyal uyumu kolaylaştıran kamusal derecesi yüksek harcamalardır. Ancak sosyal harcamalar artı değer çıkarımında ve potansiyel özel sermaye birikiminde azalma anlamına gelir ki bütçe üzerinde sınıfsal kavgada burada da ortaya çıkar (3).

Diğer taraftan 1980 sonrasında küreselleşme, neoliberalizm ve reel sosyalizmin çöküşü gibi sermayenin hegemonyasının yeniden ve daha güçlü bir biçimde kurulmasını sağlayan bazı faktörler, maliye ve bütçe politikaları ve kamu harcamalarının niteliksel ve niceliksel dönüşümleri üzerinde ve vergi yükünün sosyal sınıflar arasında yeniden dağılımı üzerine çok etkili olmuştur (3).

Artık, örneğin, bir yandan kamu harcamaları bir bütün olarak verimsiz ilan edilirken, özel sermaye birikimini hızlandırmak için sermayenin vergi yükü azaltılmıştır. Sistemin yoksullarının devlet bütçesi ile ilişkileri kesilerek, nicelik olarak da daraltılan sosyal yardımlar ya bütçe dışı fonlar ya da gönüllü hayırsever kurumlar üzerinden yapılır olmuştur. Böylece neoliberal dönemde sermayenin devlet bütçesini sistemi meşrulaştırmak için kullanma ihtiyacı giderek azalmıştır.

Marksist Yaklaşımda Vergileme

Marksist yaklaşımda vergileme tarihsel olarak, hem devletin varoluşunun temel kaynağı hem de bir sömürü aracı ve sermaye birikimi yolu olmuştur. Marx'a göre, devletin ekonomik olarak varoluşunu sağlayan en önemli şey vergilerdir (4). Marx, vergilemenin tarihsel olarak en eski bir sınıf mücadelesi biçimi ya da aracı olduğunu ileri sürmüştür ve buradan hareketle de vergilemeyi bir sömürü aracı olarak da değerlendirmiştir. Bu bağlamda Fransa'da 1848'lerde ortaya çıkan halk hareketlerinin ve devrimlerin, bunların yol açtığı siyasal rejim değişikliklerinin temel nedenlerinden birinin, özellikle köylülerin aşırı vergilendirilmesi olduğunu ileri sürmüştür (4).

Vergi ile kamu finansmanı her zaman ekonomik sömürünün bir biçimi olarak görüldüğünden tıpkı kamu borçlanması gibi vergileme de Marksistler tarafından her zaman sınıfsal analizin konu-

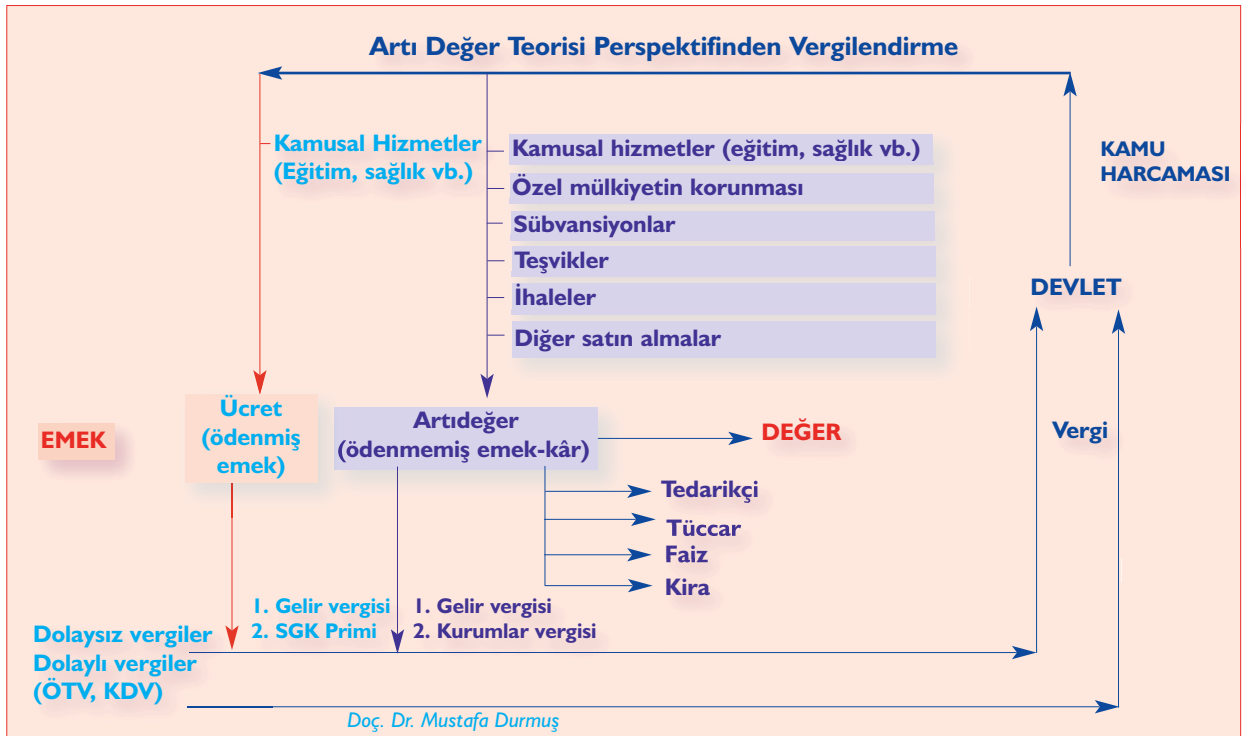
su olmuştur. Bu bağlamda Marksist yaklaşım altında emek sömürüsü vergilendirme ve sermaye birikimi ilişkisi aşağıdaki şemadaki gibi özetlenebilir.

Buna göre yaratılan değer tek kaynağı emektir. Ancak işçi, üretim araçlarının sahibi olmadığından, ürettiği değer tamamına sahip çıkamaz. Bu değer bir kısmı ödenmiş emeğin karşılığı olan ücret biçiminde kendisine ödenirken sermayedar, kalan kısım yani ödenmemiş emeğin karşılığı olan değere el koyar. Bu kısım işçinin yarattığı artı değerdir ve sermayedar artı değer sömürüsü yoluyla işçinin yarattığı değere el koymaktadır. Sömürünün oranı işçinin ücreti içinde artı değer miktarı arttıkça, artmaktadır. Artı değer böylece sermayedarın kârının tek kaynağıdır.

Bir başka anlatımla kâr burjuva iktisatçıların ileri sürdüğü gibi girişimci sermayenin yeteneğinin karşılığında elde ettiği bir şey değil, işçilerin yarattığı artı değer kendisidir. Sermayedar bu artı değeri üretimde kullandığı malzeme ve hammadde temin ettiği tedarikçi ile, malını sattığı tüccar ile, bankadan kredi kullandı ise faiz biçiminde banka ile ve işyerini ya da toprağı kiraladı ise toprak sahibi ile (rant) paylaşır. Marx'ın yaşadığı dönemde vergilerin milli gelir içindeki payı %5'i

bulamayacak kadar düşüktür. Marx'ın Kapital'de artı değer bölüşümüne vergiyi dâhil etmemiş olmasının nedeninin bu olduğu düşünülebilir. Ancak bugün bazı ülkelerde toplam vergi oranının %50'yi aştığı dikkate alındığında devletin payı olarak vergiyi ve küreselleşmenin bugün geldiği konumdan hareketle emperyalist sermayenin payı olarak royalti ödemelerini de bu paylaşıma dâhil etmek gereklidir.

Bu bağlamda devlet de hem doğrudan işçilerden sağladığı gelir vergisi, KDV ve ÖTV gibi vergilerle hem de özü itibarıyla işçilerin yarattığı artı değerden alınan ama sermaye tarafından ödenmiş gibi gözükken kurumlar vergisi ve gelir vergisi ile harcamalarını finanse etmektedir. Bir başka deyimle sermaye işçilerden elde ettiği artı değer bir kısmını "önemli hizmetler" karşılığında devlet ile paylaşmaktadır. Bu önemli hizmetler, daha önce de vurgulandığı gibi özel sermaye birikiminin önünü açan sosyal yatırımlar (alt yapı vb), kamu ihaleleri, satın almalar, her türlü nakit teşvikleri ve sermaye düzenini korumaya dönük iç ve dış güvenlik, yasma, yürütme ve yargılama hizmetleri gibi 'kamusal hizmetler'dir. Devlet ayrıca cömert vergi teşvikleri, indirimler, muafiyetler, vergi ertelemeleri, vergi

tatilleri, vergi afları ve vergi uzlaşmaları gibi araçlarla sermayeden aldığı vergileri azaltarak da bu hizmetini sürdürmektedir.

Bu şemadan da görüleceği gibi kâr üzerinden alınan ve sermaye üzerinde bir yük gibi görünen sırasıyla, kurumlar vergisi ve kâr dağıtımı üzerinden alınan gelir vergisi aslında, kapitalistin işçiden gasp ettiğinin devlet ile paylaşılmış kısmıdır. Devlet bu vergilerle sermaye birikimini kolaylaştırıcı ve bu eylemini meşrulaştırıcı işlevlerini yerine getirmektedir.

2014 Bütçesi Üzerinden Devlet-Sosyal Sınıflar İlişkisi Çözümlemesi

Devlet ve sosyal sınıflar ilişkisinin devlet bütçesi üzerinden yapılmasının nedeni, devlet bütçesinin bu ilişkinin ve sınıf mücadelesinin en somut alanlardan birini oluşturmasıdır. Ayrıca devlet bütçesi sadece bir kanun değil, aynı zamanda çok önemli bir siyasal, hukuki, iktisadi ve yönetsel belgedir. Çünkü burjuva hükümetlere harcamaları ve gelirleri açısından meşruiyet kazandırırken, aynı zamanda egemen-yöneten sınıfların en önemli ekonomi ve maliye politikası aracıdır. Sermaye ve servet birikiminin yeniden üretilmesine, burjuvazinin devlet üzerinden daha da büyüüp gelişmesine olanak sağlar. Son olarak hükümetlerin demokratik, sosyal hak ve özgürlükler, etnisite ve farklı inançlar ve farklı cinsler ve LGBTİ bireylerinin sorunları konusundaki duruşunun da en önemli göstergelerinden biridir.

Bu bakış açısı altında 436 milyar TL'lik bir harcama ve 403 milyar TL'lik bir gelirin hedeflendiği 2014 Merkezi Yönetim Bütçesi (5, s:37) çözümlenirken, şu temel iki soru akılda tutulmalıdır:

(i) 2014 Bütçesi halkın katılımı ve toplumsal uzlaşma ile yapılmış ve halkın denetimine açık bir bütçe midir?

(ii) Harcamalar ve gelirler yönleriyle 2014 Bütçesinin sınıfsal temelleri ve demokratik hak ve özgürlükler, Kürtler, Aleviler ve diğer kimlik ve inanç grupları ve kadınlar açısından yansımaları nelerdir?

2014 Merkezi Yönetim Bütçesi, hem hazırlanışı hem de denetlenmesi anlamında, daha öncekiler gibi demokratik katılımcılığı esas almadan, toplumun en geniş kesimlerinin müzakere ve onayına baş vurulmadan hazırlanmıştır.

Çünkü Bütçe öncesinde hazırlanan iki önemli program ve plan olan 'Orta Vadeli Program (2014–2016)' ve 'Orta Vadeli Mali Plan (2014–2016)' sırasıyla, Kalkınma Bakanlığı ve Maliye Bakanlığınca hazırlanır ve yine sırasıyla Bakanlar Kurulu ve Yüksek Planlama Kurulu'nca onaylanarak yürürlüğe girer. Yani her iki önemli belge de TBMM'nin onayına sunulmaz. Ardından Hükümet tarafından 'Merkezi Yönetim Bütçesi' hazırlanır ve TBMM'nin onayına sunulur.

Bir başka anlatımla bütçe hazırlama sürecinde; emekçiler, işçiler, halklar, onları doğrudan temsil eden örgütler, işçi sendikaları, demokratik kitle örgütleri ya da parlamentoda temsil edilmeyen siyasal partiler yer almadığı gibi bu sürecin yerlerde tartışılmasına da izin verilmez.

Halkın bütçe süreçlerinden dışlanması bir kez de uygulanmış olan bütçelerin denetlenmesi sırasında ortaya çıkar. Türkiye'de gerçek bir bütçe denetimi yapılamamaktadır. Çünkü Sayıştay, TBMM adına merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri, sosyal güvenlik kurumları ile mahalli idareleri denetlemekle görevli olsa da, bu kurum tarafından yürütülen dış denetim yapılan harcama ve toplanan gelirlerin mevcut hukuka ve mevzuata uygunluğu ile sınırlı bir denetimdir. Yapılan harcamalarla halka dönük hangi ihtiyaçların ne ölçüde karşılandığını içeren bir denetim değildir. Buna rağmen son yıllarda merkezi yönetim altındaki idareler Sayıştay'a gerekli bilgi ve belgeleri sunmamakta ya da eksik sunmaktadırlar. Bu nedenle de Sayıştay'ca son derece daraltılmış bir dış denetim dahi fiilen yapılmamaktadır. Çünkü son yıllarda devlet kurumları Sayıştay'a gerekli, bilgi ya da belgeyi, raporu ya vermemekte ya da eksik vermektedir (6, s:26). Bu nedenle de Sayıştay'ca aralarında Başbakanlık, Diyanet İşleri Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Kamu Hastaneleri Kurumu, Jandarma Genel Komutanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, MİT ve belediyeler gibi çok sayıda kamu idaresinin son yıllara ilişkin mali rapor ve tabloları hakkında görüş bildirilememiştir. Oysa Meclis'e gönderilmeyen Sayıştay raporlarında, denetim kapsamındaki devlet kuruluşlarının akçal faaliyetleriyle ilgili son derece ciddi yolsuzluk tespitlerinden söz edilmektedir¹.

Siyasal iktidar her yıl işçilerin, emekçilerin yaratmış olduğu artı değerın yaklaşık üçte birine vergi, prim, fon ya da kamusal hizmet fiyatlaması adı altında el koyarken, bu el koyduğu gelirleri nereye harcadığı konusunda bilgi vermeye yanaşmamaktadır. Gerek bütçe gelirleri gerekse de harcamaları yönünden yeterince denetlenememektedir. Bu halkın toplanan vergilerin nasıl harcadığının hesabını siyasal iktidarlardan sormak anlamına gelen ve yüzlerce yıllık mücadelelerle kazanılmış olan «Bütçe Hakkının» ortadan kaldırılması demektir.

Bütçe yedek ödeneklerinin kullanılabilir üst miktarı, 2012 yılında, yılbaşında 665,2 milyon TL olarak açıklanmış olmasına rağmen, yedek ödenekten yapılan toplam aktarma tutarı yılsonu itibarıyla 30,9 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (7, s:9). Oysa ilgili yasaya göre yedek ödenek tutarı başlangıç ödeneklerinin %2'sini aşmamalıdır. Fiilen bu oran %9 civarında gerçekleşmiştir. Yani AKP Hükümeti yedek ödenek artışı sınırına uymayarak 2012 bütçesini istediği gibi kullanmıştır.

Yasal olmayan bir biçimde ödenek üstü giderler toplamı

2012 yılında, 15 Milyar TL olmuş, böylece de toplam ödeneklerin %4'üne ulaşmıştır (7, s:15). Diğer taraftan 5018 sayılı Kanun'un "ödeneklerin kullanılması" başlıklı 20/1 maddesinde seferberlik ve savaş ilanı vb hallerin dışında: "kamu idarelerinin, bütçelerinde yer alan ödeneklerin üzerinde harcama yapamayacağı" belirtilmiştir (7, s:16). Bu yıl böyle bir seferberlik ya da savaş durumu olmamasına rağmen ödeneklerin neden aşıldığı, bu kaynakların nereye harcadığı açıklanmamıştır.

Önemli bir miktarda gelir ve harcama, Başbakanlık Tanıtma Fonu, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Özelleştirme Fonu, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ve Savunma Sanayini Destekleme Fonu gibi beş bütçe dışı fonda tutularak bu faaliyetlerin Meclis'in denetiminden kaçırılması sağlanmaktadır. Bu fonların 2013 yılı itibarıyla varlıklarının toplamı 47 milyar TL'yi bulmakta (8) ve gelirleri Gelir Vergisi, ÖTV, Kurumlar Vergisi, trafik cezaları, milli

piyango gelirleri ve asıl olarak da genel bütçeden yapılan aktarmalardan oluşmaktadır. Ödenekleri/harcamaları TBMM onayına bağlı olmadığından siyasal iktidarlara büyük kolaylık sağlayan bu fonların denetimleri ise ciddi bir sorundur.

Bütçe içi bir fon olan İşsizlik Sigortası Fonu'nun varlığı ise 60 milyar TL'yi aşmıştır. Bu fon son zamanlara kadar daha ziyade amacı (işsizlere işsizlik yardımı gibi) dışında, bütçeye yama yapmak amacıyla kullanılmıştır (9).

Kısaca her ne kadar 2014 Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu'nda kamu gelirlerinin GSYH içindeki payı %23,5 olarak hesaplanmış olsa da gerçek oran bunun çok üstündedir. Yani siyasal iktidar her yıl işçilerin, emekçilerin yaratmış olduğu artı değerın yaklaşık üçte birine vergi, prim, fon ya da kamusal hizmet fiyatlaması adı altında el koyarken, bu el koyduğu gelirleri nereye harcadığı konusunda bilgi vermeye yanaşmamaktadır. Gerek bütçe gelirleri gerekse de harcamaları yönünden yeterince denetlenememektedir. Bu halkın toplanan vergilerin nasıl harcadığının hesabını siyasal iktidarlardan sormak anlamına gelen ve yüzlerce yıllık mücadelelerle kazanılmış olan «Bütçe Hakkının» ortadan kaldırılması demektir.

Bu tespitler sırasıyla; yerinden ve yerelden yönetim oluşturmanın, demokratik bir yerel yönetim modeli geliştirmenin, böylece yerel demokrasiyi güçlendirmenin ve özerk meclislerin idari yapısının benimsenmesi için mücadele etmenin; doğrudan demokrasi ilkelerine uygun olarak, katılımcı yerel yönetim modelini yerleştirmenin; bütçenin bu ülkenin halklarınca, işçilerince ve emekçilerince belirlenmesinin ve denetlenmesinin geleceğimiz açısından ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Sınıfsal temelleri itibarıyla 2014 bütçesi harcamalar ve gelirler yönleriyle öncekilerden farklı değildir. Yüzü egemenlere, sermayeye; sırtı ise halka, emeğe dönük bir bütçedir. Bu bütçeden toplumun diğer ezilen kesimlerine ayrılan bir kaynak mevcut değildir.

Harcamalar yönünden, GSYH içindeki pay cinsinden 2003'de %31 olan bu pay 2013'de %25,7' ye ve 2014'te %25,4'e düşürülmüştür. Bu denli küçültülen bir kamu ekonomisinden halka kalacak olan (örneğin istihdam, sosyal harcamalar gibi) da çok az olacaktır. Çünkü toplam ödenekle-

rin; %25,2'si (110 milyar TL) personel harcamalarına, %37,5'i (164 milyar TL) sosyal güvenlik kuruluşları ve az bir kısmı yerel yönetimlere, %12'si (52 milyar TL) faiz harcamalarına, %8,4'ü (37 milyar TL) çoğu yenileme niteliğindeki kamusal yatırımlara ve %8,6'sı (38 milyar TL) mal ve hizmet alımlarına ayrılmıştır (10).

Mal ve hizmet alım giderlerini karşılamaya dönük ödenekler sadece %1,9 oranında artırılmıştır. Enflasyon oranının %8'in üzerinde olacağı göz önüne alındığında reel olarak bu tür alımlar %6-7 puan azalacaktır. Yani bazı kamu hizmetlerinin sunumu kısıllacaktır. Ayrıca kamu istihdamında belirgin bir daralmaya gidilmektedir. Zira 2013 yılı içinde 130.000'e ulaşan yeni kamu personeli (memur) sayısı, 2014'te 74.000 ile sınırlandırılacaktır (10).

2014 bütçesi sermaye sınıfına kepçe ile yoksula kaşığın ucu ile dağıtan bir bütçe görünümündedir. Çünkü 164 milyar TL ile bütçenin en büyük kalemini teşkil eden cari transferlerin 9,7 milyar TL'si tarımsal desteklemeye ayrılmıştır. Bu, bütçenin sadece %2,2'si demektir. Diğer taraftan Tarım Kanunu'na göre bütçeden tarımsal destekleme için ayrılan pay GSYH'nin %1'inin altında olamaz (11). Ama bu oran sübvansiyonlu tarım kredileri dâhil edildiğinde dahi (toplam 13,2 milyar TL) binde 7'dir. Kaldı ki topraksız köylüler ve tarım işçileri bu destekten faydalanamayacakları gibi, arazileri tapulu olmayan küçük çiftçiler de, Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı olmadıklarından bu desteklerden yararlanamayacaklarından, tarımsal desteklerden asıl yararlananlar büyük çiftçiler olacaktır.

Maliye Bakanı Bütçeyi sunuş konuşmasında "sosyal yardım harcamaları için 2014 Yılı Bütçesinde 30,4 milyar TL kaynak ayırdıklarımı" belirtmiştir (10). Ancak bu kaynağın detaylarına bakıldığında bunun; yaklaşık 11 milyar TL'sinin Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesinde yer alan ve "öğrencilere eğitim harç ve burs desteği, Fatih Projesi ve taşınmaz eğitime" ayrılan ödeneklerden oluştuğu; 4,5 milyar TL'yi bulan bir kısmının Sağlık Bakanlığı bütçesinde yer alan "özürlü evde bakım desteği" gibi kalemlerden oluştuğu ve 10 milyar TL'lik bir kısmının ise Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın bütçesinde yer alan "ödeme gücü olmayanlara prim desteği ve 65 yaş üstü ve muhtaçlara

yapılan maaş ödemelerine" ayrılan ödeneklerden oluştuğu görülecektir (12). Yani asıl olarak eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarının birer parçaları olarak görülmesi gereken ve ilgili bakanlıkların bütçelerinde yer alan bazı harcamalar sanki ilave sosyal yardım harcamaları gibi sunulmaktadır.

Diğer taraftan gerçek anlamda sosyal yardım sayılabilecek harcamalar bir bütçe dışı fon olan Sosyal Yardım Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan yapılmaktadır. Maliye Bakanının sözünü ettiği 30,4 milyar TL'nin sadece 4,3 milyar TL'si bu fona Bütçe ve Hazine'den aktarılacaktır. Bu haliyle bu yardımlara Bütçe'den ayrılan pay %1'i zor bulacaktır.

Başta "aile destek yardımları" olmak üzere çok sayıda yardım kalemi altında bu Fon'dan aynı ve nakdi yardım yapılmaktadır. Örneğin Fon'dan "periyodik aktarma" adı altında her ay 50 milyon TL'lik bir nakit, tüm Türkiye'ye bölgesel olarak kabaca eşit bir biçimde dağıtılmaktadır (13). Ancak Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki yoksulluğun çok daha yüksek olduğu gerçeğinden hareketle bu yardımların bu bölgelere daha fazla ayrılması gerekmesine rağmen buna uygun bir dağıtım söz konusu değildir.

Bu tür nakit yardımları toplamda 973 SYDF bileşeni tarafından ve Hükümetin atadığı "vakıf müteveli heyetleri" aracılığıyla dağıtılmaktadır. Bu yardımların illerin kendi bünyesinde dahi nasıl ve kimlere dağıtıldığı konusunda ciddi soru işaretleri mevcuttur. Yardımların özellikle dini bayramlarda dağıtılması siyasal iktidarın bu yardımları, kendine bağımlı ve muhafazakâr bir seçmen tabanı oluşturmada kullandığını ortaya koymaktadır (sosyal yardımlardan faydalanan hane sayısının 10 milyonu geçtiği, nüfusun yaklaşık dörtte birinin sosyal yardımlardan faydalandığı tahmin edilmektedir). Bu yardımlardan faydalanmanın net tanımlanmış yasal bir dayanağı olmadığı için yardım alan kişiler ile siyasal iktidar arasında bir minnet duygusu yaşanmaktadır (14).

AKP Hükümetleri döneminde sosyal yardımların GSYH'nin %0,2'sinden %1,43'üne ulaştığı dikkate alındığında, son 10 yılda dolar milyarderi sayısını 41'e çıkaran sistemin ve AKP hükümetlerinin yoksul sayısını nasıl kat kat artırdığı ve kalıcı, insan onuruna yakışan ve güvenceli bir gelir yaratan istihdam bir yana, asgari ücret koşullarında dahi

Tablo-1: 2014 yılı ödeneklerinin kurum bazında fonksiyonel dağılımı (%)

Maliye + Hazine	% 45	198 Milyar TL
Asker+ Polis+ Cezaevleri	% 13,2	57,8 Milyar TL
Milli Eğitim Bakanlığı	% 12,7	55,7 Milyar TL
Sağlık Bakanlığı+ Kamu Hastaneleri Kurumu+ Türkiye Halk Sağlığı Kurumu	% 4	18,4 Milyar TL
103 Üniversite + YÖK + ÖSYM	% 3,9	17,3 Milyar TL
Diyanet İşleri Başkanlığı	% 1,2	5,5 Milyar TL
Kültür + Turizm Bakanlığı	% 0,4	1,97 Milyar TL
Çevre Bakanlığı (ödenegi azaltıldı)	% 0,3	1,33 Milyar TL

bir istihdamı sağlamadığı, buna karşılık bu yardımları adeta istihdama alternatif bir strateji olarak kullandığı ortaya çıkmaktadır (14).

Diğer yandan sermaye sınıfı için cömert vergi indirimleri, istisna ve muafiyetleri ve diğer teşvikler mevcuttur. 'Vergi harcaması' adı altında toplanan ve asıl olarak sermaye sahiplerinin yararlandığı bu vergi istisna, muafiyet ve indirimlerinin tutarı 2014 bütçesinde 23,9 milyar TL'ye çıkartılmıştır (5, s:146). Yani siyasal iktidar bu tutarda bir vergiyi sermayeden almaktan vazgeçecektir. Bunun bütçe ödeneklerine oranı %5,4 ve bütçe gelirlerine oranı %5,9 civarındadır. Ancak vergi kanunları dışında yer alan mevzuatla düzenlenen ve bütçenin ekinde yer almayan onlarca kanun ile öngörülen (örneğin Petrol Kanunu) vergi harcaması açıklananlardan çok daha fazladır.

Ayrıca sermaye için 8,4 milyar TL işveren prim desteği, 2 milyar TL bireysel emeklilik sigortası (BES) primi desteği, 3,8 milyar TL Ar-Ge desteği ile ilave %3,3 ve kredi faiz desteği için 12-13 milyar TL ve KOBİ desteği için 3-3,5 milyar ile (10) %3,7'lik bir destek ile toplamda %12,4'lük bir destek söz konusudur. Ayrıca AKP Hükümeti'nin Gelir ve Kurumlar Vergisinin birleştirilmesini öngören çalışması sonuçlandırıldığında sermayenin vergi yükü daha da indirilecektir.

Bütçe ödeneklerinin kurum bazında fonksiyonel dağılımı, 2014 Bütçesinin yüksek derecede güvenlik algısı ile hazırlanmış bir militarist bütçe ve son yıllarda ağırlığı giderek artan bir muhafazakârlaşma ve dinselleştirme bütçesi olduğunu göstermektedir. Tablo-1'de bütçenin kurumlar bazında fonksiyonel dağılımı göstermektedir.

Bu tabloya bakıldığında siyasal iktidarın, yaratılan algının aksine askeri harcamaları kısmak gibi bir niyetinin olmadığı görülmektedir. Kaldı ki Milli Savunma Bakanlığı'na ayrılan 21,8 milyar TL'lik bütçe ödeneği toplam askeri harcamaların yaklaşık

sadece %89'unu oluştururken buna ilave olarak, %10'luk bir pay ile Savunma Sanayi Destekleme Fonu (SSDF) %0,6'lık bir pay ile TSKGV ve dış askeri yardımlar söz konusudur.

2014 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi'nden Diyanet İşleri Başkanlığı'na ayrılan ödenek 5,443 milyar TL'dir (5, s:37). 2013 yılına göre %18,2'lik bir artış anlamına gelen bu ödenek toplam ödeneklerin %1,24'üne denk düşmektedir. Bu haliyle Diyanet İşleri Başkanlığı, Kültür ve Turizm, Ekonomi, Kalkınma ve Çevre Bakanlıklarının toplam bütçelerine eşit bir bütçeye sahiptir.

Ayrıca kurumlarda istihdam edilecek olan personelin sayısal dağılımı bütçenin asıl olarak militer ve dinsel - muhafazakâr yapısını ortaya koymaktadır. Öyle ki 2013 Haziran sonu itibarıyla Diyanet İşleri Başkanlığının 128.751 bini kadrolu (tamamı memur) olmak üzere toplam 141.911 çalışanı mevcuttur (15). Polis sayısı 300.000'in üzerinde ve asker sayısının tam olarak bilinemesi de 700.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Buna Adalet Bakanlığı'ndaki 155.000< çalışanı (hali hazırda 20.000 savcı ve hâkim mevcut ve sadece 2013'te 4.793 yeni savcı ve hâkim ataması yapıldı) ve çok sayıda kalekol inşaatını da eklemek gerekir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 17.683; Çevre Bakanlığı'nın 27.307; Bilim Sanat Teknoloji Bakanlığı'nın ise 5,139 çalışanı mevcuttur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1.140, Jandarma Genel Komutanlığı'nın 7,486 ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 33.461 motorlu taşıtı mevcuttur (15).

Ayrıca 2014 Bütçesi tek bir mezhepçilik üzerinden (Sünnilik) dindarlaşmayı teşvik eden bir bütçedir. Bu bütçe ile Alevilerin, gayrimüslimlerin, ateistlerin vergileri Diyanet'e, imamlara ve camilere kaynak oluşturmaktadır. Öyle ki tek bir mezhebe hizmet eden 90 bin cami, 140 bin imam, 50 bin din eğitimi kadrosu, 850 imam hatip lisesi, 1367 imam hatip ortaokulu, 86 ilahiyat fakültesi hali

hazırda mevcut olup her 40 kişiye 1 silahlı personel ve her 542 kişiye bir imam düşmektedir (16).

Özce, askeri vesayetın tasfiye edilmesi veya geriletilmesiyle birlikte daha demokratik hatta "ileri demokratik" bir rejime doğru gittiğimiz ileri sürülse de, asker ve polis için ayrılan kaynakların büyüklüğü bunu doğrulamamakta, "mütedeyyin" AKP'nin temsil ettiği "sivil" anlayış ve dinsel değerlerle yeniden yoğunlaşmakta olan bir militarizmin desteğindeki otoriter bir siyasetin yerleşmekte olduğu açıkça görülmektedir (17).

Mahalli idarelere ayrılan paylar bir yandan kaynak tahsisi konusunda bütçenin ne denli katı ve bürokratik bir merkezîyetçi yapıya sahip olduğunu gösterirken diğer yandan hem yetersiz olup hem de bölgelerin ihtiyaçlarına göre dağılmamaktadır. Öyle ki örneğin 2013 Bütçesinden İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne 14 Milyar TL tahsis edilirken Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'ne sadece 70 Milyon TL aktarılmıştır.

Genel Bütçe gelirlerinin sadece %9'undan azı mahalli idarelere transfer edilmektedir. Bu transferler 2008'de 14 milyar TL; 2009'da 15,6 milyar TL; 2010'da 20,2 milyar TL; 2011'de 22,4 milyar TL olup (8), 2014 yılında bu rakamın 38,8 milyar TL'ye çıkması hedeflenmektedir (10).

Diğer taraftan bu tutarın üçte biri yeni yasa gereğince 29 (16 +13) büyükşehir belediyesine gönderilecek ve bu belediyeler içinde aslan payı İstanbul, Ankara ve İzmir büyükşehir belediyelerine ait olacağından, ülkenin her tarafında belediye hizmetlerinin bazılarının fiilen verilememesi söz konusu olacaktır.

Öte yandan 2014 yılı için 199.500 Milyon TL olarak hedeflenen Cumhurbaşkanlığı Bütçesi'ndeki artış (5) %27 gibi rekor bir artıştır. Bu haliyle Cumhurbaşkanlığının Bütçesi Diyarbakır ve Eskişehir büyükşehir belediyelerine genel bütçeden ayrılan payların toplamından fazladır. 104 kamu üniversitenin sayısı olarak 70'inin (%67) 2014 yılı ödeneği Cumhurbaşkanlığı'nın ödeneğinin altında kalmaktadır. Cumhurbaşkanlığı için yaklaşık beş yeni üniversiteye ayrılan toplam ödenek kadar bir ödenek ayrılmıştır.

Hükümet bu yıl da Bütçe'den en büyük payı eğitime ayırmakla övünse de gerçek durum bu değildir. Eğitime ayrılan pay açısından Milli Eğitim

Bakanlığı'nın 55,7 milyar TL'lik payının %80'i personele (personel giderleri, sözleşmeli personel giderleri ve sosyal güvenlik primleri), sadece %8'i mal ve hizmet alımlarına ve %8'i yatırımlara ayrılmıştır (5). Eğitime dönük harcamalardaki son yıllardaki artışın nedeni daha ziyade eksik öğretmen ve okul ihtiyacıdır.

Eğitime yaklaşım açısından bu bütçenin bir diğer özelliği anadilinde eğitim ihtiyacını görmezden gelmesidir. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'na ayrılan ve diğer bazı bakanlıklarla kıyaslandığında üç dört küçük bakanlığın toplam bütçesinden fazla bir bütçe içinde, nasıl ki Aleviler için her hangi bir kaynak ayrılması söz konusu değilse, Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesinde de Kürtler için, anadilinde eğitim için her hangi bir kaynak ayrılmamıştır.

Bunun yerine, "anadilinde eğitim özel okullara havale edilerek büyük mücadelelerle üretilmiş anadil hakikati bir takım mülkiyetli seçkinlerin özel alanda yapacakları bir müşteri seçimi muamelesine tabi tutulmuştur. Bu yolla cemaatlere yeni rant alanları sağlanırken yoksul Kürtler cemaatin "hayırsever müteşebbis teşkilatların (a) ve vakıfların merhametine bırakılacaktır. Çevik ve parlak olanları Türkçe'nin yanında Kürtçe eğitim veren bu misyon sahibi okullarda yemekli-yataklı-burslu okuyarak devşirecek, kendilerini gönülleri fethetmeye adanmış bu misyoner şirketler çok ciddi kazançlar gütmeksizin asi Kürtlerin ruhlarına ve bedenlerine İslami kardeşlik üfleyerek milli ve kutsal hizmetlerini sabırla icra edebilecekler" (18).

En hızlı özelleştirme ve ticarileştirmeye tabi tutulan alanların başında gelen sağlık hizmetlerinde durum daha da kötüdür. Kamusal sağlık harcamaları savunma bütçesinin çok altında, bütçe dışı kaynaklarda göz önüne alınırsa, savunma harcamalarının yarısı düzeyinde kalmaktadır. Kendi içinde ise Sağlık Bakanlığı'na ayrılan pay çok küçük bir azınlığı oluştururken, asıl olarak özelleştirmelerin gerçekleştirilmekte olduğu Kamu Hastaneleri Kurumu ve Türkiye Halk Sağlığı Kurumu sağlık bütçesinden aslan payını almaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığının Bütçesi ise Savunma Bakanlığı bütçesinin sadece %7'si kadardır.

2014 Bütçesi gelirleri yönünden de sermayeyi kollayan bir bütçedir.

2014 Bütçesi'nde öngörülen harcamaların finansmanı (403 milyar TL) ağırlıklı olarak (%86) vergiler (348 milyar TL) ile yapılacaktır. Bunun %20'si gelir vergisi, %10'u kurumlar vergisinden (dolaysız vergiler) kalan büyük çoğunluk ise katma değer vergisi (KDV) ve özel tüketim vergisinden (ÖTV) (dolaylı vergiler) oluşacaktır (5). Yani 2014 yılında da vergiler ağırlıklı olarak KDV ve ÖTV biçiminde emekçi sınıflardan, halktan toplanacaktır. Nitekim 2013 yılında bu iki verginin sağladığı gelirlerdeki artış ortalama %25 olmuştur. Bu durum devlet eliyle gerçekleştirilen neoliberal piyasacı dönüşümün, otoriterleşme ve muhafazakârlaşmanın finansmanının asıl olarak halktan toplanan vergilerle gerçekleştirilmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Ayrıca ÖTV, KDV gibi vergiler, görece olarak, daha adaletsiz vergilerdir. Çünkü sırasıyla; bu tür vergiler geniş yığınların kullandığı her türlü mal ve hizmet üzerinden alınır. Genelde bu vergilerde muafiyetlere yer verilmez ve artan oranlı olarak düzenlenmezler, halkın üzerinde kalırlar. Bu vergiler regresif nitelikte vergilerdir, yani petrol ve sigaradan alınan ÖTV'de olduğu gibi düşük gelirli bu yükü daha ağır, yüksek gelirli ise daha hafif hissederler. Kolayca yansıtılırlar, yani yasal mükellefler vergiyi tüketicilere yansıtırlar. Enflasyon arttığında bu vergiler de arttığından enflasyonun arttığı dönemlerde halkın üzerindeki yük daha da artar. Son olarak Türkiye'de bu vergilerin uygulaması ile ilgili ilave çarpıklıklar söz konusudur. Örneğin et, süt, eğitim, sağlık gibi halk için zorunlu nitelikteki mal hizmetlerde KDV oranı %8 iken pırlanta, elmas vb kıymetli taşlar ve külçe altın, KDV'den istisna tutulmuştur (sıfır vergi)².

Ancak vergi gelirlerinin üçte birini oluşturan dolaysız vergilerin yükü de emekçilerin sırtındadır. Örneğin vergi gelirlerinin beşte birini (%20), dolaysız vergilerin üçte ikisini oluşturan gelir vergisinin bileşenlerine bakıldığında bu verginin %91'inin stopaj (kaynakta kesme), %5,6'sının beyanname ve %6'sının basit usul ile toplandığı görülecektir. Stopajın %68'i ücret stopajlarından gelecektir. Böylece dolaysız vergilerin üçte ikisini oluşturan gelir vergisinin de en az üçte ikisi emekçiler tarafından ödenecektir. Diğer taraftan kâr payı, faiz ve kira geliri gibi sermaye geliri elde eden ve sayıları 1,8 milyonu bulan beyannameli mükel-

lefin ödedikleri gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki sadece payı %1 ve 750.000 civarında basit usule tabi esnafın ödediği vergilerin payı ise %01 civarındadır (8).

Sermaye sahiplerinin vergi yükünün bu denli düşük olmasının nedenlerinin başında ise sadece kendilerinin faydalandığı vergi kaçırma imkânı, vergi afları ve vergi uzlaşmaları ve yaygın muafiyetler, istisnalar, vergi indirimleri ve ertelemeleri (vergi harcamaları) gelmektedir. Nitekim AKP Hükümetleri döneminde en az dört adet vergi affı çıkartılmıştır. Maliye Bakanlığı ile büyük çaplı vergi mükellefleri arasında 2010 yılında yapılan uzlaşmaların sonucunda ise vergi aslının %92'sinden ve vergi cezalarının %99,9'undan vazgeçilmiştir³. Ayrıca sermaye sahibinin ve servet zenginlerinin yararlanmış oldukları kapsamlı muafiyet, istisna, erteleme ve indirimler mevcuttur. Bu vergi matrahını daraltıcı uygulamalar vergiyi azaltmakta, verginin yükünü bu uygulamalardan yararlanamayanlar üzerine kaydırmaktadır. Örneğin ayda sadece ortalama 100 TL civarında bir 'asgari geçim indirimi'nden yararlanabilen ücretli emekçiler, sermayenin ödemediği bu vergilerin de yükünü taşımaktadırlar. Diğer taraftan sermaye geliri elde edenler çok sayıda harcama kalemini gider yazabilmekte, böylece vergi matrahını küçültebilmekte, son derece cazip muafiyet, istisna, indirim ve ertelemelerden yararlanabilmekte (örneğin enflasyon indirimi) ve hatta geriye dönük vergi iadesi dahi alabilmektedirler.

Sermaye sahipleri aynı zamanda yaptıkları bazı bağışları matrahtan indirerek hem vergilerini azaltmakta, hem muhafazakâr, dindar insanların, hem de siyasal iktidarın nezdinde itibar kazanmaktadırlar. Örneğin "fakirlere yardım amacıyla gıda

Türkiye'de vergilemenin işçi sınıfı ve emekçilere doğru yeniden bölüşüm ve kalkınma gibi amaçlarla bağlı iyice kopartılmış, vergileme, sadece kapsamı daraltılan devletin neoliberal dönüşümleri sağlamaya dönük faaliyetlerinin finansmanı ile sınırlı tutulmuş ve neoliberal vergileme politikaları altında teşvik ve sübvansiyonlarla sermayenin üzerindeki görünen vergilerin yükü iyice emekçilerin üzerine kaydırılmıştır.

bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara, bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedelinin tamamı gider olarak yazılabilmektedir” (19). Yapılan bu yardımlar ayrıca KDV’den de istisna tutulmaktadır (20). Gıda bankacılığı yapan dernek ve vakıfların büyük bir kısmı ise Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Deniz Yıldızı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Hızır Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, İnsan Eğitimi Kültür ve Eğitim Vakfı örneklerinde olduğu gibi tarikat ve cemaatlerle bağlantılıdır. Yoksul vatandaş-

lara gıda, yakacak, giyecek dağıtan bu tür dernek ve vakıflara yapılan yardımların tamamının elde edilen gelirden düşülebilmesi, yapılan bağışlara “büyük bir vergi avantajı” sağlamaktadır. Siyasal iktidar bu tür dernek ve vakıflar üzerinden de siyaset yapmaktadır. Ayrıca 2012 yılında yapılan bir düzenleme ile din eğitimi veren tesis yapanlar ve kuran kursu açanlar bu işlere dönük harcamalarını gelir ve kurumlar vergisi matrahından düşebilecek (21), evli ve üç çocuklu asgari ücretliden gelir vergisi alınmayacaktır (22). Oy alma kaygısı ile yapı-

lan bu düzenlemelerin sonucunda azalan vergi gelirlerinin yine ücretli emekçiden halktan ÖTV, KDV ya da petrol, elektrik ve doğal gaz fiyatlarına zam olarak karşılanacağı bir gerçektir.

Yani Türkiye’de vergilemenin işçi sınıfı ve emekçilere doğru yeniden bölüşüm ve kalkınma gibi amaçlarla bağı iyice kopartılmış, vergileme, sadece kapsamı daraltılan devletin neoliberal dönüşümleri sağlamaya dönük faaliyetlerinin finansmanı ile sınırlı tutulmuş ve neoliberal vergileme politikaları altında teşvik ve sübvansiyonlarla sermayenin üzerindeki görünen vergilerin yükü iyice emekçilerin üzerine kaydırılmıştır.

Bu süreç otuz yıl öncesinden başlatılmış olsa da AKP Hükümetleri ile geçen son 11 yılda çok daha hızlı ve açıktan ilerletilmiştir. Artan oranlı gelir

vergisi tarifesi düzleştirilmiş, basamak sayısı altıdan dörde indirilmiş ve en zenginlere uygulanan gelir vergisi üst dilimi %45’den %35’e düşürülmüştür. Ücretliler lehine 5 puan indiriminden vazgeçilmiştir. Özel indirim uygulamasına son verilerek daha ziyade işverenlerin işine yarayan “asgari geçim indirimi” uygulamasına geçilmiştir. “Nereden buldun” uygulamasına son verilerek büyük servet sahiplerine servetlerinin kaynağı konusunda sorgulama yapılabilmesi imkânsız hale getirilmiştir. Kurumlar Vergisi oranı %33’den %20’ye düşürülerek sermayenin vergisi daha da azaltılmıştır.

Böylece düşük ücretli, örgütsüzleştirilmiş, güvencesiz ve esnek emek stratejisine uygun olarak verginin yükünün bütünüyle emekçilerin sırtına bindirilmesiyle Türkiye dünyanın en adaletsiz vergi sistemine sahip ülkelerinden biri haline gelmiştir.

Öyle ki, ücretli bir emekçinin üzerindeki vergi vb yükü net ücretinin %70’i ve brüt ücretinin %50’sidir. Yani 846 TL civarında bir net asgari ücret ile geçinmek ve ailesini geçindirmek zorunda kalan bir işçinin yıllık ödediği vergi, prim, fon tutarı (doğrudan kendisi ve işvereni aracılığıyla) 5000 TL’yi aşmaktadır⁴. Buna karşılık bu rakamın onda birini ödemeyen çok sayıda sermaye sahibi mevcuttur. Kâr payı ya da temettü biçiminde sermaye geliri elde eden sermayedarlar üzerindeki yük ise %26’dır (bu oran son 11 yıldır %45’lerden bu noktaya çekilmiştir).

Diğer yandan sermaye şirketleri üzerinden alınan Kurumlar Vergisinin resmi oranı %20 olmasına rağmen, Türkiye’nin en büyük bankaları ve şirketlerince efektif olarak bu verginin oranı %1-2’lere hatta bindelere kadar çekilebilmektedir. Esnaf ve sanatkârların ödediği yıllık ortalama vergi miktarı ise (2011 yılı) 78 TL ile 1783 TL arasında değişmektedir (23).

Sonuç

Kapitalist düzende devlet bütçesi, birbiriyle uzlaşmaz çelişkiler ve çatışmalar içinde olan sosyal

Kapitalist düzende devlet bütçesi, birbiriyle uzlaşmaz çelişkiler ve çatışmalar içinde olan sosyal sınıflar arasındaki mücadele alanlarının başında gelmektedir. Yani emekçiler ve sermayedarlar, ezilenler ve ezenler en büyük kavgalarından birini devlet bütçesi üzerinden yapmaktadırlar. Sermaye sınıfı, bütçe ödeneklerini kendi düzenini sürdürüp pekiştirebilecek hizmetlere yönelik olarak biçimlendirirken, bunun maliyeti olan vergileri işçilerin, emekçilerin sırtına yıkmakta ya da devleti borçlanmaya zorlamaktadır. Böylece hem vergi vermekten kurtulmakta, hem de yüksek faizlerle devleti fonlayarak sermayesini daha da büyütmektedir.

sınıflar arasındaki mücadele alanlarının başında gelmektedir. Yani emekçiler ve sermayedarlar, ezilenler ve ezenler en büyük kavgalarından birini devlet bütçesi üzerinden yapmaktadırlar. Sermaye sınıfı, bütçe ödeneklerini kendi düzenini sürdürüp pekiştirebilecek hizmetlere yönelik olarak biçimlendirirken, bunun maliyeti olan vergileri işçilerin, emekçilerin sırtına yıkmakta ya da devleti borçlanmaya zorlamaktadır. Böylece hem vergi vermekten kurtulmakta, hem de yüksek faizlerle devleti fonlayarak sermayesini daha da büyütmektedir.

Devletler ve hükümetler bu mücadelede taraf-sız değildir. Son tahlilde devletler güçlü olanın, egemen olanın yanında yer almakta böylece bütçenin hem nicel büyüklüğü hem de içeriği /niteliği egemen güçler ve sermaye sınıfı lehine gerçekleşmektedir. Egemenler bunu seçilmiş burjuva hükümetlere yaptıramazlarsa, İtalya ve Yunanistan'da olduğu gibi teknokrat hükümetlerine ya da 1980'lerde Türkiye'de olduğu gibi askeri diktatör-lüklerin güdümündeki hükümetlere yaptırmaktadırlar.

AKP Hükümeti de bu duruma bir istisna oluşturamaz, sınıfsal ve ideolojik konumlanışı gereği olarak toplumun bütününün ihtiyaçlarına dönük bir bütçe hazırlayamaz. Nitekim 2014 bütçesi harcamalar ve gelirler yönleriyle öncekilerden farklı olmayan, yüzü egemenlere, sermayeye; sırtı ise halka, emeğe dönük bir bütçedir. Bu bütçeden toplumun diğer ezilen kesimlerine ayrılan bir kaynak mevcut değildir.

Dipotlar

1. Bu husus Bütçe görüşmeleri sırasında ana muhalefet partisi tarafından belgelerle açıklandı.
2. 2014 yılında hazırlanan bir kanun tasarısı ile kıymetli taşlar, borsalarda işlem görmek üzere ithal edilirse, borsalara teslim edilirse ve yine borsada işlem görürlerse KDV istisnasından yararlanabilecekler. Yani kıymetli taşların tamamen KDV'ye tabi tutulması gibi bir durum söz konusu değilken, hali hazırda istisna olmaksızın %20 ÖTV'ye tabi tutulan kıymetli taşlar Borsa'da işlem görüp görmeme durumuna göre düşük oranlı, hatta %0 ÖTV'ye tabi tutulabilecek.
3. Gelir İdaresi Başkanlığı, 2011 Yılı Faaliyet Raporu. Bir Gün gazetesinin 6 Ocak 2014 tarihli haber yorumunda (Aykut Erdoğan) yandaş şirketlere ait 130

milyon TL'lik vergi borcu aslının "vergi uzlaşması yolu" ile 5 milyon TL'ye indirildiği belgelerle açıklandı. Bu şirketlerin içinde genelde TOKİ müteahhitleri ve alt yapı inşaat firmalarının ön planda.

4. GİB verilerinden yazar tarafından hesaplanmıştır.

Kaynaklar

1. O'Connor J. "The Fiscal Crises of the State" St.Martin's Press, New York, 1973.
2. Boratav . "Türkiye İktisat Tarihi 1908–2005" 10. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
3. O'Connor J. "Chapter 4: Social Capital Expenditures: Social Investment" İçinde: The Fiscal Crises of the State. St.Martin's Press, New York, 1973.
4. Marx K. "Deutsche-Brüsseler-Zeitung" No. 92, 18, Kasım 1847.
5. T.C. Maliye Bakanlığı "2014 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununun Tasarısı ve Bağlı Cetveller" Ankara, 2013.
6. T.C. Sayıştay Başkanlığı "2012 Yılı Dış denetim Genel Değerlendirme Raporu" Ankara, Eylül 2013, s. 26.
7. T.C. Sayıştay Başkanlığı "Genel Uygunluk Bildirimi, 2012 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi" Ankara, Eylül 2013
8. T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, <https://portal.muhasebat.gov.tr>
9. <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler>
10. Maliye Bakanı M. Şimşek'in 2014 MYB Sunuş Konuşması- TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu, Ankara, 22 Ekim 2013.
11. "Tarım Kanunu" Madde 21: Tarımsal desteklemelerin finansmanı Kanun No:5488 R.G. Tarihi: 25/4/2006 Sayısı: 26149.
12. T.C. Maliye Bakanlığı, Sosyal Yardımlar, 2013, s. 25.
13. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, SYGM, 2011 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, Nisan 2011.
14. Kapusuz N. "Kıdemle Alıp Sadaka İle Vermek: İktidarın İstihdam (Nüfus) Stratejisi", <http://www.toplumsal.org> (14/11/2013)
15. T.C. Maliye Bakanlığı, 2014 Yılı Bütçe Gerekçesi, Ankara, Ekim. 2013, s. 208.
16. Eser T. "Bütçe Adaletsizliği", BirGün Gazetesi (17/12/2013)
17. Öngider S. Radikal Gazetesi, 11.12.2011.
18. Üstündağ N. "AKP, BDP, HDP" <http://www.jadaliyya.com>. (03/11/2013)
19. Gelir Vergisi Kanunu, Md. 40/10, 89/6
20. Katma Değer Vergisi Kanunu Md.17.
21. Hürriyet Gazetesi (24.05.2012)
22. soL Haber Portalı (<http://haber.sol.org.tr>) (27/05/2012.)
23. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, ESBİS, Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr ●

ULUSAL İSTİHDAM STRATEJİSİ VE DEVLET KRİZİ

Yücel FİLİZLER
İşçi Meclisi Gazetesi

Giriş

Ulusal İstihdam Stratejisi (1), Türkiye kapitalizminin 2008-2009 kriziyle birlikte gündeme geldi. Küresel mali oligarşik (Dünya Bankası, Avrupa Birliği) yönergeler ve Türkiye tekeli burjuvazisinin istekleri doğrultusunda bir Ulusal İstihdam Strateji Belgesi hazırlandı. Strateji Belgesi, 2 yılda bir taktik güncellemelerle emek-sermaye ilişkilerinde burjuvazinin ihtiyaç duyduğu çok kapsamlı ve dur-duraksız yeniden düzenlemelerin yapılmasını öngörmektedir.

Ulusal İstihdam Stratejisi kapsamında 2009 yılından itibaren çok sayıda düzenleme yapılmaktadır. “Kısa dönemli çalışma programı”, “Toplum yararına çalışma programı” gibi 6-9 aylık geçici çalışma biçimleri İl Özel İdarelerinden fiilen Organize Sanayi Bölgelerine yaygınlaştırıldı. Kadınların, gençlerin düşük ücretli güvencesiz çalıştırılması patronlara vergi-prim indirimi teşviği kapsamına alındı. İşverenlerin “ücret dışı maliyetlerini azaltma” adı altında çalıştırdıkları işçilere dönük sigorta primi, işçi sağlığı ve güvenliği, kreş, giderek işçi servisi, yemek gibi yükümlülükleri resmen ya da fiilen kaldırılmaya başlandı. Kadınların, çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasakları gevşetildi. Kamuoyunda “çocuk işçiler ve çocuk gelinler yasası” olarak bilinen eğitimde 4+4+4 sistemi getirildi. Staj, proje, intörn gibi adlar altında cep harçlığına öğrenci emeği sömürüsü hızla genişletildi. İlk kez işe girenlerin ve yeni mezunlarının “deneme çalışması” adı altında asgari ücretten çalıştırılması yaygınlaştırıldı. İşçi kiralama yetkisi olmayan Özel İstihdam Büroları bu yetkiyi fiilen kullanmaya başladılar. KOBİ’lerde 12 saatlik işgünü hızla yaygınlaştı. Muvazaalı taşeronluk uygulamaları, taşeron şirketlerde işçileri aylar

boyunca ücretlerini ödemedi ve sigortalarını yatırmadan çalışma uygulamaları yaygınlaştı. Vasıflı, eğitimli mesleklerde ve kamuda mesleki yeterlilik ve performans uygulamaları yaygınlaştırmaya başlandı. (2)

OSTİM’de 4 aydır çalıştığı işyerine neden sigortasının yatırılmadığını soran işçi, “Toplum yararına çalışma programı” kapsamında işe alındığını ve işverenin 9 ay boyunca sigorta yapmama hakkının olduğunu hayretle öğrenmektedir. TOFAŞ’ta işten çıkartılan bin sözleşmeli işçi, TOFAŞ’a değil kendilerinin bile bilmedikleri bir Özel İstihdam Bürosuna bağlı çalıştıklarını ve tüm sosyal haklarının gasp edildiğini hayretle öğrenmektedir. Türkiye’nin en büyük taşeronluk ve kiralık işçi holdinglerinden Orion, 4 aydır ücret ödemedi çalıştırdığı 20 bin işçinin toplamı 1 milyar lirayı bulan kıdem, ücret ve diğer hakedişlerini dolandırarak ortadan kayboluvermekte, işçilere haklarını umutsuzca mahkeme kapılarında aramak kalmaktadır...

2011 yılında torba yasayla bir dizi esnek, güvencesiz çalışma düzenlemesi daha yandan geçirildi. Daha temel düzenlemeler ise önce 2013 Haziran ayına, sonra 2014 başına tarihlendi. Kıdem tazminatının mali sermaye fonlarına devredilerek buharlaştırılması, taşeronluğun esas işlere girmesini düzenleyen yeni taşeron işçilik yasası, Özel İstihdam bürolarına yetki, ödünç ve kiralık işçilik düzenlemesi, çağrı üzerine çalışma, evden çalışma, kısmi zamanlı çalışma, kadın istihdam aile ve çok çocuk düzenlemesi bunlar arasındadır. Yasal düzenleme kapsamında görünmeyen mesleki yeterlilik, performans ve sertifika sisteminin meslek liselerine ve teknik emekgücüne yaygınlaştırılması da, 2013 sonlarından itibaren hız kazandı.

Yoksul hanelere sosyal yardımın da çalışmayla ilişkilendirilmeye çalışılması, emeklilerin, engellilerin, göçmenlerin en düşük ücretlerle güvencesiz çalıştırılmasına ilişkin düzenlemeler de gündemdedir.

Yasamanın Yerini Alan Strateji Belgeleri

Ulusal İstihdam Stratejisi kapsamında, daha bilinmeyen, ancak yaşayarak gördüğümüz veya işçi direnişleriyle açığa çıkarılabilen pek çok örtük düzenleme ve fiili uygulama vardır. Mali oligarşik “strateji belgeleri”, eski tarz yasama-uygulama işleyişini alt üst eden bir emrivakiliktedir. Yasamanın yerine geçirilen strateji belgelerinin birçok yöneltimi fiilen uygulanmaktadır. Neoliberal devlet tarafından önü açılıp özendirilen fiili uygulamalar, kapitalistler tarafından öğrenilerek belli bir yaygınlığa ulaşmış teamül haline geldikten sonra yasal düzenleme yapılmaktadır. (3) Tek bir büyük paket olarak Meclise geldiğinde büyük tepki çekecek düzenlemeler, parça parça, bazıları torba yasalarla yandan, bazıları ilintisiz başka yasalara alt madde olarak geçirilmektedir. Yine en çok dirençle karşılanacak kıdem tazminatı hakkı gaspı gibi sivri uçlar, sürece yayılarak, direnç mevzilerinin farklı düzenlemelerle yandan ve arkadan kuşatılıp zemini kaydırılarak hayata geçirilmektedir. Yasal hatta anayasal düzenleme gerektiren değişikliklerin, kanun hükmünde kararnameyle, bakanlık yönetmeliği, idare genelgesi veya mevzuat düzenlemesi ile uygulanmasının pek çok örneği vardır. Strateji belgeleri, sürece yayılmış sayısız yasal düzenleme silsilesi ile fiili uygulamaların birliğidir. Neoliberal iş yasaları da, son derece muğlak, esnek, kaygan; patronlar açısından her türlü muvazaalı uygulama ve hak gaspının mübah olduğu bir biçim almaktadır. Ulusal İstihdam Strateji Belgesi ile, çalışma ilişkilerinde bitmez tükenmez yeniden düzenlemeler silsilesi, sendika ve iş hukuku uzmanlarının bile takip etmekte zorlandığı, içinden çıkılmaz hale gelmiş bir parçalılık, karışıklık, muğlaklık ve fiililik ile yürütülmekte, fakat toplamda büyük çaplı bir dönüşümü gerçekleştirmektedir: Eskiden “atipik”, “kapsam dışı” denilen esnek, güvencesiz, kuralsız çalıştırma biçimleri giderek temel biçim haline gelmektedir.

Neoliberal strateji belgeleri temelindeki bu tür postmodern yönetim teknikleri, halen düz bir

algıyla yaşamaya/parlamentoya endeksli muhalefet biçimlerinin de zeminini kaydırmaktadır. Bir diğer yönetim tekniği de, yasa tasarılarının son halkasına sendikaların dahil edilerek, işçi sınıfının direncinin de yönetim süreçlerine emilmesidir. En sonu, sendikalı işçilerin başının üzerinde demokles kılıcı gibi sallandırılan kıdem gaspı, bir nevi şantaj ve rüşvet aracı olarak kullanılmaktadır. İşçilerin tüm dikkatinin toplandığı kıdem tazminatı gaspı her seferinde ötelenirken, diğer kapsamlı düzenlemelerin daha sorunsuz geçmesi sağlanmaktadır. Nitekim sendikal ve sol muhalefet, kıdem gaspının ötelenmesini kazanım ilan ederek, zaten gündeminde önemli bir yer tutmayan Ulusal İstihdam Stratejisini tümüyle bir yana bırakmıştır.

Birikim Krizi ve Devlet Krizi

Sermayenin emeğe adı üstünde böylesine stratejik ve yıkıcı saldırılar dalgasının solda doğru dürüst gündem bile olmamasının asıl nedeni olarak, Haziran Direnişi ve 17 Aralık’tan itibaren ayyuka çıkan rejim krizinin gölgesinde kalması gösterilebilir. Ancak sorun da zaten, rejim krizinin sermaye birikim süreçlerinin tıkanması ve yeniden yapılanmasından kopuk okunmaya çalışılmasıdır. Türkiye kapitalizminin geleneksel olarak, aşağı yukarı 8-10 yılda bir rejim kriz ve yeniden dizaynından geçtiği bilinen bir olgudur. Ne var ki aşağı yukarı eş zamanlı olarak, yine 8-10 yılda bir sermaye birikim süreçlerinde tıkanma ve yeniden yapılanma süreçlerinin yaşandığı, daha az bilinen ya da unutulmuş bir olgudur.

2008 krizinden itibaren, çok sayıda Strateji Belgesi ve Eylem Planının birbiri ardından ve eşgüdümlü olarak ortaya çıkması, Türkiye kapitalizminin bir birikim döneminin sonuna geldiği ve yeni bir birikim düzlemine geçiş çabasının ifadesidir: Türkiye Sanayi Strateji Belgesi, Ulusal Bilim Teknoloji ve Yenilik Strateji Belgesi, Ulusal Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları Strateji Belgesi, Hayat Boyu Öğrenme Stratejisi, Ulusal İstihdam Stratejisi Belgesi, Gençlik İstihdam Stratejisi Belgesi, Yeni Yatırım Teşvik Sistemi... Aynı yıllarda büyük burjuva örgütlerinin tüm yönlü “yapısal reformlar” için baskısı ve tatminsizliği artmaya başlamıştır. “Vergi reformunu, eğitim reformunu, yargı reformunu, kamu yönetimi reformunu, firmalarımızın sağlıklı büyümelerini mümkün kılacak şekilde

[yeniden] tasarlamalıyız.” (4) Bunlara aile, sağlık, enerji gibi konularda stratejik dönüşüm programları eşlik etmektedir.

Doğrusu AKP Hükümeti de küresel mali oligarşinin ve Türkiye’deki tüm büyük sermaye kesimlerinin ortak isterleri olan yeni nesil neoliberal yapısal dönüşüm programları silsilesini yürütmek için elinden geleni ardına koymadı. Son 5 yıldaki yapısal dönüşümler silsilesi, gerçekten benzeri başka bir dönemde pek görülmemiş başdöndürücü bir fırtına gibidir. Bununla birlikte AKP Hükümeti, sermayenin bir bütün olarak ve çok daha köklü bir birikim ve güç yükseltimi isterlerini karşılayamaz hale geldi. Çünkü sermaye yalnız daha fazlasını değil, daha stratejik olanı istemektedir! Türkiye kapitalizminin, 80 li ve 90 lı yıllardaki finansal ve ticari küreselleşme süreçlerinin ardından asıl 2000 li yıllarda gerçekleşen üretken sermayenin küreselleşmesi süreci, Türkiye burjuvazisinin yapısal zaafını ortadan kaldırmadı, sermaye birikiminin yeni küresel temelinden daha bir açığa çıkardı: Emek üretkenliği sorunu!

Strateji kavramı; tüm şu sanayi stratejisi, teknoloji stratejisi, eğitim stratejisi, istihdam stratejisi halkalarıyla birlikte- işte burada gerçek anlamını bulur. Sermaye açısından en stratejik olan, emeğin toplumsal (bilimsel, teknolojik, organizasyonel, eğitimsel) üretkenliği, mutlak ve asıl olarak da görelî artıdeğer sömürsünde büyük çaplı bir artışın gerçekleştirilebilmesidir. Türkiye kapitalizmi otomotiv, enerji gibi görece daha sermaye yoğun sektörlerle bir geçiş yapmıştır, fakat düşük ve orta teknolojilerden orta-yüksek ve yüksek teknolojilere, vasıfsız emegücünden nitelikli emegücüne aynı geçişi yapmakta çok zorlanmaktadır. (5) Ucuz emegücüne ve sıcak para girişiyle kur şişirerek ucuzlatılan ithal ara girdilere (dolayısıyla cari açığa) dayalı sermaye birikim biçimi bir sınıra dayanmaya başlamıştır. Büyük burjuva örgütleri sözcülerinin ağızlarını her açtıklarında; “verimlilik, teknoloji, nitelikli işgücü, yapısal reform” telaş ve nakaratı bunun ifadesidir.

Kamu Merkezli Birikim Stratejisinden Neoliberal Eğitim ve Aile Merkezli Birikim Stratejisine

Söz konusu stratejilerin tamamı, üretici güçlerin, yüksek artıdeğer üretiminin; Bilim, teknoloji,

ar-ge, eğitim, nitelikli işgücü, vd.- geliştirilmesini öngörmektedir. Kârlılığı düşük emek yoğun sektörlerin ve üretim aşamalarının ise daha ucuz emegücü ve maliyet alanlarına (Kürt bölgesine) kaydırılmasını öngörmektedir. Ulusal İstihdam Stratejisi Belgesi, Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi ile birlikte okunduğunda, daha açık görülebilmektedir: İkili bir emegücü piyasası organize edilmektedir. Bir yanda yığınsallaştığı ölçüde daha da değersizleştirilen nitelikli teknik emegücü temelinde azami görelî artıdeğer üretimi, diğer yandan ağırlıklı olarak (Strateji belgesinde “dezavantajlı kesimler” denilen) kadın, genç, öğrenci, engelli, yoksul, göçmenlerin (6) daha yığınsal biçimde işçileştirilmesi temelinde azami mutlak artıdeğer üretimi... Yığınsal olarak hem nitelikli hem ucuz emegücü üretimi için, yoğunlaştırılmış mesleki-teknik-uygulamalı eğitim, genişletilmiş staj-intörn programları, mesleki yeterlilik ve sertifika sistemleri, sermayenin durmaksızın değişen isterlerine göre ömür boyu yeniden eğitim, sertifika kursları düzenlemesine doğru bir geçiş yapılmaktadır. Azami görelî artıdeğer üretiminin merkezinde; seri ve yığınsal teknik emegücü üretimine indirgendığı gibi, kendisi de başlıbaşına aktüel esnek emegücü piyasasına dönüşmekte olan neoliberal eğitim sistemi yer alır.

Azami mutlak artıdeğer üretiminin merkezinde ise, “kadın istihdam+evlilik ve çok çocuk teşviki” paketinden de kolayca görülebileceği gibi aile yer alır. Ücretler emegücü değerinin altında düşürüldükçe, her aileden ikinci, üçüncü, dördüncü kişilerin, kadınların, gençlerin, öğrencilerin, giderek küçülen yaşlardan çocukların esnek, güvencesiz emegücü piyasasına çıkmasının sürdürülebilirliği, çözülen aile kurumunun neoliberal muhafazakar restorasyonuna dayanır. Emegücünün tamamen özelleştirilmiş üretimi ve yeniden üretimi kadar, tasfiye edilen sosyal güvenlik sisteminin tüm yükünün (yaşlı, sakat, hasta bakımı) üzerine yıkıldığı kadın ve aile kurumu, yanısıra yine sermayenin maliyetlerini azaltacak biçimde ev ve aileye kaydırılan üretim süreçleri (evde el emeği ve bilgisayarlı kafa emeği üretimi), ailenin yeni sermaye birikim organizasyonundaki stratejik rolünü gösterir. Ulusal İstihdam Stratejisinin, eskiden üretim ilişkilerine dışsal kabul edilen eğitim ve aileyi doğrudan üretim ilişkilerinin stratejik bileşeni haline getir-

mektedir. Strateji Belgesi kapsamında, eğitim ve ailenin, örtük olarak, sermaye maliyetlerini minimize eden, emeğin toplumsal artıdeğer üretimini maksimize eden üretici güçler organizasyonu kapsamında yeniden tanımladığına dikkat edilmelidir. AKP Hükümetini son birkaç yılda en fazla uğraştıran ve en fazla tepki topladığı konular arasında yer alan gençlik-eğitim, kadın-aile politika ve dizaynları, sermayenin yeni birikim stratejisinden kopuk ele alınamaz. Ulusal İstihdam Stratejisini, salt esnek, güvencesiz, kurlsız istihdam biçimleriyle sınırlı görmek de son derece eksik bir yaklaşım olur. Neoliberal eğitim ve aile, esnek, güvencesiz, kurlsız çalıştırma biçimlerinin başlıca dayanakları olarak yeniden düzenlendiği gibi, “kamu” merkezli sermaye birikim stratejisinden neoliberal eğitim ve aile merkezli yeni sermaye birikim stratejisine geçişin de ifadesidirler.

Kâr oranlarının düşme eğilimine karşı toplumsal emek üretkenliğini/görelî artıdeğer sömürsünü yükseltmede bilim ve teknoloji üretimi kilit bir rol oynamaktadır. Üniversiteler daha düşük maliyetli bilim, teknoloji, “inovasyon”, proje ve tabii seri (değersizleştirilmiş) vasıflı emegücü üreten fabrikalara dönüşmektedir. (7) Bilginin sermaye birikim süreçlerinde kazandığı kilit konum, bilginin üretim ve aktarım süreçlerinin neoliberalize edilmesini hızlandırmaktadır. Dahası eğitim sisteminin kendisi, güvencesizleştirilen öğretim üyeleri ve asistanlar, öğretmenler, staj-intörn-proje sistemleri, ücretli-ücretsiz çalışan öğrenci kitleleri ile muazzam bir ucuz ve esnek emegücü piyasası haline gelmektedir. Bir bütün olarak eğitim sistemi ve üniversiteler, sermaye birikiminde daha kritik bir kaldıraç rolü kazanmaktadır.

Dünya çapında gelişen büyük şirketlerin bilgisayarlı ofis çalışanlarının bir bölümünü, daha düşük maliyetli evden çalıştırmaya geçirmesi, Türkiye’de de gözlenmeye başlamıştır. Evde kadın ve çocuk el emeği üretimi organizasyonu ise, artık küçük taşeron araçların ötesinde, bizzat AB desteği, il belediyeleri, üniversiteler, yerel sermaye örgütleri ve (Ulusal İstihdam Stratejisi çerçevesinde oluşturulan) İl İstihdam Kurulları tarafından giderek genişleyen çapta yapılmakta ve teşvik edilmektedir. Kadın İstihdam Yasa Tasarısı ise, neoliberal sermaye birikiminin ucuz kadın emegücüne büyüyen ihtiyacını, kadının seri emegücü üretici-

si (“3 çocuk”) ve emegücü bakıcısı (çocuk, eş, yaşlı, hasta, engelli bakımı) olarak erkeğe ve aileye bağımlılığın neomuhazakar dizaynı ile bütünleştirmeye çalışıyor. Düzenleme aileyi, daha dolaysız bir “üretim mekanı”, neoliberal sermaye birikim kaldıraç olarak yeniden kurguluyor. (8)

Üretim ve Emek Organizasyonunda Değişim

Sermayenin toplumun durmaksızın daha geniş kesimlerini sömürü çarklarının içine çekmesi ve emeğin toplumsal üretkenliğinin geliştirilmesi tek yanlı bir süreç değildir. Eğitim ve aile konularında gördüğümüz gibi, daha yüksek toplumsal artıdeğer üretimi için, üretim ve yönetim ilişkilerinin de yeniden örgütlenmesini gerektirir. Ulusal İstihdam Stratejisi yalnızca istihdam biçimlerinin değil, üretim ve emek organizasyonunun değişmesidir. Bunu en açık biçimiyle aşırı birikim krizi içindeki sermayenin, sağlık, eğitim, kent-mekan, tarım, ulaşım, iletişim, kültür, sanat, spor, oyun, eğlence gibi yeni değerlenme alanlarında görürüz. Yüzeysel bakış, sorunu yalnızca piyasalaştırmada görür. Oysa piyasalaştırma değişimin yalnızca ön koşuludur; asıl değişim tüm bu alanların da endüstrileştirilmesinde, azami artıdeğer üretim süreçlerine bağlanmasıdır.

Ulusal İstihdam Stratejisinin üretim ilişkilerinde yarattığı bir diğer önemli değişim, geçmiş dönemdeki üretim ilişkilerini tanımlayan kaba işbölümü ayrımlarının: Kamu-özel, işçi-memur, eğitim-üretim, kafa emeği-kol emeği (beyaz yakamavi yaka), kadın-erkek, genç-yetişkin, sağlıklı-engelli, çalışan-işsiz ayrımlarının işçilerin çalışma ve yaşam koşulları açısından giderek geriye doğru çözülmesidir.

Bir diğer önemli değişim, “geleneksel” ezme-ezilme ilişkilerinin kapitalist üretim ilişkilerine (kısmi bir revizyonla) içerilmesi, yapısal bileşeni haline getirilmesidir. Kadınlar, gençler, çocuklar, öğrenciler, engelliler, yoksullar, göçmenler... Ezilenler ve siyasal-toplumsal olarak alt konumda addedilenler, bu durumlarında ciddi bir değişim sağlanmadan ve kolektif hak ve özgürlükleri tanınmadan, yığınsal olarak en esnek, en güvencesiz, en kölece ve en düşük ücretli vahşi sömürü çarkları içine çekilmektedir. Ulusal İstihdam Stratejisi, “istihdam açısından dezavantajlılar” dediği ezilen

kesimlerden işçilerin ezilmişliğinin de azami sömürülmesini temel bir "istihdam politikası" haline getirmektedir. Ezilenlerin alt koşullardan işçileşmesi, genellikle bir konum artışı ve bağımlılıktan özgürleşme sağlamadığı gibi, yaşamlarında karşı karşıya oldukları zorluklar, engeller, angaryalar, kısıtlamalar, gerici baskı ve saldırılar da artmaktadır. Örneğin kadınlara dönük şiddette son yıllarda yaşanan büyük çaplı artış ile Ulusal İstihdam Stratejisi (kadınların daha yığınsal olarak işgücü piyasasına girme eğilimi) arasında belirgin bir korelasyon vardır. Kadınların ücretli çalışma yaşamına girmesiyle kazandığı görece ekonomik bağımsızlık ve özgüven duygusu, toplumla bağımlı erkek dolayısıyla değil daha dolaysız kurma çabasıyla birlikte, erkek egemenliğine tehdit olarak algılanmaktadır. (9) Tüm diğer ezilme, bağımlılık, eşitsizlik ilişkileri daha dolaysız ve derinlemesine ücretli kölelik ilişkisi ile kaynaşmakta, ondan bağımsız ele alınmaz hale gelmektedir.

Üretim ilişkileri ile birlikte mülkiyet ilişkileri de değişmektedir. Özel mülkiyetin Marksist tanımı, "başkalarının emekgücünden yararlanma yetkisi"dir. (10) Neoliberal kapitalist üretim ilişkileri, kapitalistlerin çalıştırdıkları işçilerin emek gücü üzerindeki ve kapitalist sınıfın toplumsal emekgücü üzerindeki mülkiyet hak, yetki ve otoritesini, hem resmen hem de fiilen genişletir.

İşçinin kendisi için çalıştığı gerekli emek-zaman ile kapitaliste artıdeğer ürettiği karşılıksız emek-zaman arasındaki ayırım ve ilişkinin belirsizleşmesi, tüm esnek çalıştırma biçimlerinin ruhudur. Böylelikle kapitalistin işçiyi dolandırması fevkalade kolaylaşır. Bununla da kalmaz, karşılığı ödenen ve ödenmeyen emek-zaman arasındaki ayırımın belirsizleşmesi, çalışma mekanı ile yaşam mekanı, çalışma zamanı ile serbest zaman arasındaki ayırımların da belirsizleşmesine doğru genişler. Kapitalist üretim ilişkileri, fabrika ve işyerlerinden taşıp evleri ve yaşam alanlarını da kolonize ediyor. İş tanımlarının da belirsizleşmesiyle, her şey iş, her yer işyeri, tüm zamanlar çalışma zamanı haline geliyor.

Özetle: Bir dönemki sermaye birikiminin gelişmesinin ve örgütlenmesinin biçimi olan ulus, ulus devlet, kamu, eğitim, aile, din, işbölümü gibi kategori ve kurumlar, eski biçimleriyle, onun engeli haline gelmişlerdir. Bu kurumların her birindeki

bitmez tükenmez kriz, yeniden yapılandırma, restorasyon sarmallarının en derindeki nedeni budur. Bu yüzden burjuvazi ve mali oligarşisi bu kurumların her birini toplumsal emek üretkenliğini (toplam toplumsal mutlak ve görece artıdeğer üretim kapasitesini) artıracak biçimde yeniden yeniden düzenlemeye çalışmaktadır. "Katı olan her şey buharlaşıyor" ve rejimin, ailenin, eğitimin, toplumsal-teknik işbölümünün tüm yeniden düzenlemeleri daha kemikleşmeden eskiyor. Burjuvazi ve mali oligarşisinin AKP eliyle yaptığı tüm yeniden düzenlemeler de daha konsolide edilemeden AKP'yle birlikte yeniden sarsılıyor. Sınıflar arası, sınıf kesimleri arası, uluslararası güç mücadeleleriyle tüm siyasal-toplumsal kurum ve ilişkiler yeniden süreçleniyor. "Üretimin sürekli altüst oluşu, bütün toplumsal kurum ve ilişkilerdeki düzenin kesintisiz bozulması, sonu gelmez belirsizlik ve hareketlilik" günümüz kapitalist toplumunu ve sermayenin yeni bir birikim organizasyonuna doğru geçmekte oluşuyla eşitsiz, düzensiz, kesintili, çatışmalı siyasal-toplumsal dönüşüm sürecini de karakterize eder. Fakat tüm bu krizler, yeniden yapılandırmalar, restorasyonların genişleyen sarmalı ve "sonu gelmez belirsizlikler" içinde bir belirginlik arayacaksa iki şeye bakmak yeterlidir:

Birincisi, "toplum hep belli bir toplumsal emek üretkenliği düzeyi üzerinde örgütlendiğinden, her üretkenlik artışı toplum üzerinde karıştırıcı bir etki yapar... Emek üretkenliğinin her yükselmesi düzenin yenibaştan kurulmasına adım adım zorlar." (11) Sermayenin yeni birikim stratejisinin özü, toplumsal emek üretkenliğini (toplam toplumsal mutlak ve görece artıdeğer sömürsünü) yeni bir düzeye çıkarmak olduğundan, bu siyasal-toplumsal ilişkiler düzeninin durmaksızın bozulması ve yeniden düzenlenmesi ile el ele gider. Birkaç yıla yayılabilecek bugünkü rejim krizi ve çatışmalarının nasıl bir yeniden düzenlemeler silsilesine varacağını kestirmek zor da olsa, yalnızca kendi yolunu açmaya devam eden Ulusal İstihdam Stratejisine bakarak, bunun toplumsal emeğin daha ağır sömürülmesi, değersizleştirilmesi ve tahakküm altına alma düzenlemesi olacağını öngörmek zor değildir.

Fakat, ikincisi, maç yalnızca burjuva güçler arasında değildir. Rejim krizinin derinleşmesinde tarihsel bir rol oynayan Haziran Direnişinin tabanı ve ağırlığı henüz bir sınıf karakteri kazanmamış

yeni işçi kitlelerinden oluşuyordu. Neoliberal sermaye birikim stratejisini kendi karşı kutbunda dev çaplı yeni proleterleşme dalgalarını da üretmektedir. İşçi sınıfı toplumsallaşmakta, toplum işçileşmektedir. Bu bugün bir yanda dar bir ekonomik-sendikal mücadele, diğer yanda uzlaşmaz sınıf karşıtlığı ekseninden yoksun bir toplumsal-siyasal mücadele olarak ayrıksı biçimler olsa da, iki yönden birbirine geçerek ilerleyecektir. Yalnız Haziran Direnişinin değil, Kürt, kadın, öğrenci hareketlerinin bugünkü biçimleri ne olursa olsun tabanlarının yeni işçi kitleleri ve işçileşen kesimlerden oluşuyor olması, işçi eylem ve direnişlerinin ise kaçınılmaz olarak ekmek ve sendikanın ötesinde zaman, mekan, öz örgütlenme mücadelelerine yönelmesi bir göstergedir. Yeni sermaye birikim stratejisinin zorunlu kıldığı zemin yükseltimi üzerinden işçi sınıfının geleneksel biçimi sarsıntılar içinde çözülmesini sürdürürken, dev çaplı yeni işçi kitlelerinin toplumsallaşmış ve siyasallaşmış sınıfsal oluşumu da bu mücadelelerin içinden geçerek ilerleyecektir.

Proleterleşme Süreçleri

Giderek daha geniş toplumsal kesimleri kapsamına alıp, giderek daha rekabetçi bir işgücü piyasasına yığınlarla fırlatıp atan, orada cinsiyet, ulus, yaşa göre damgalayıp, işsizlik ve baskı ile yoğurup neoliberal çalışma disiplinine sokmaya çalışan yeni proleterleştirme süreçleri: Süregiden toplumsal sarsıntıların, rejim krizinin de arka planındaki temel tarihsel etkenlerden biridir. Öne çıkan pek çok toplumsal-siyasal olgu; Kürt müzakere sürecinin yürütülüş biçimi, kadınlara dönük şiddette patlama, gençliğe, kent yoksullarına dönük baskı ve kontrol politikaları, aile ve eğitim sisteminde derin kriz ve yeniden yapılandırma, toplum ve yaşam mühendisliğinin yeni biçimleri, hatta Haziran Direnişi dahi, bu dev çaplı yeni proleterleştirme süreç ve mekanizmaları kavranmadan tam anlaşılabilir. Yeni işçileştirme süreçleri ve mühendisliği kavranmadan, işçi sınıfının genişleyen temelden yeniden oluşumunu ilerletecek politikalar üretilemez.

“Yoksullaşma deneyimi onların üzerine, kırsal çalışan için ortak haklarının ve köy demokrasisinin kalıntılarının kaybı; zanaatkâr için statüsünün yok oluşu; dokumacı için hayatiyetinin ve bağımsızlığının ortadan kalkışı; çocuk için evde çalışma ve oynamanın sonu; reel ücretleri artan pek çok

işçi grubu için güven duygusunun, boş zamanın ortadan kalkışı ve kentsel çevrenin kötüleşmesi gibi yüzlerce değişik biçimde geldi.” (12)

Bugün de yıkıcı proleterleşme/sınıf oluşumu süreçlerini, çalışma, yaşam, yönetilme koşullarında kapsamlı dönüşümle birlikte ele almalıyız:

- Artan sayıda işçi için yılda en az birkaç kez yeniden iş arama angaryasının başlıbaşına bir “iş” haline gelmesi ve dev çaplı bir “köle tüccarlığı sektör”ünün ortaya çıkması,

- Sınav köleliği (LYS’den KPSS’ye Mesleki Yeterlilik Sınavlarına her yıl, sınav sayısı ve sınav kölelerinin sayısı artıyor. Bir yılda sınava girenlerin sayısı bu yıl 7 milyon kişiden 10 milyon kişiye çıktı. Bu, 10 milyon kişinin yılda ortalama 50 günlük çalışma mesaisi kadar fazladan sınava çalışma mesaisi yaptığı anlamına geliyor.)

- Meslek lisesi öğrencisinin okulunun işyeri haline gelmesi,

- Üniversite öğrencisinin hamburgercide garsonluk yapması,

- Eğitimli mesleklerin konum ve özerklik yitimi (13),

- Emekçilerin üretim araçlarından sonra, ömür boyu tek bir işe ya da mesleğe bağlı olmaktan da “özgürleşmesi”,

- Tüm çalışma ve mesleklere yaygınlaştıran performans, yeterlilik, sertifika sistemleri,

- Eğitimin, iş bulmanın, çalışmanın her şeyin vahşi bir rekabet ve yarışmaya bağlanması,

- Çocuğun ders, ödev, sınav yükünün durmaksızın artması,

- “En büyük küresel tehdit” katına yükseltilebilir görülmemiş genç işsizliği ve gençlerin ailelerine artan bağımlılığı,

- Kadına güvencesiz çalışma, 3 çocuk dayatması,

- İş bölümündeki değişimler ve neoliberal despotik çalışma rejimi nedeniyle çalışma yeteneğini kaybetmiş ve güvencesiz, dayanaksız hasta, sakat, yaşlı nüfusun hızlı büyümesi,

- Çocuk ve yanısıra hasta, sakat, yaşlı, işsiz nüfusun bakımının bireyselleştirilmesi ve kadının ev köleliğini ağırlaştırması,

- Ezilen kesimlerin en alt kademe işlerde yalıtılarak çalışmaları,

- Yoksulların sosyal yardımların kaybetmemek için kaçak çalışmak zorunda kalırken en sıkı dev-

let denetimi ve baskıların (başta kadınlar ve körtler olmak üzere) yoksulluk yardımı alanlara yapılması,

- Ezilen ulus, cins, cinsel yönelim, genç, engelli, yoksul ve göçmenlere dönük şiddet, baskı, engelleme ve kısıtlamalar,

- Tarihsel mücadele kazanımları çerçevesinde tüm burjuva iş yasalarında var olan işçinin emekgücü ile kişiliği arasındaki ayrımın da esnek güvensiz çalışmayla bulanıklaştırılması,

- İşçinin fizyolojik, zihinsel, psikolojik bütünlüğün ortadan kaldırılması,

- Ücretlerin ve hakedişlerin verilmediği angarya ve klasik köleliğe yaklaşan çalıştırma biçimleri,

- Emekçi yerleşimlerinin yıkılıp sermayeleştirilmesi, kentsel ortak mekanlara el konulmuş, doğanın yıkımı,

- Çalışma ve yaşamın hem zamanda mekanda parçalanması, hem de zaman-mekan cenderesinin giderek daralması,

- Sosyal yaşam alanlarına ve serbest zamana da artan müdahale ve kısıtlamalar,

- Eleştirel düşüncenin eğitimden ve basından tamamen kazınması, mali oligarşik “kamuoyu yönetimi” ve düşünce kontrolü,

- Banka-kredi kartları ve artan borç yükü ile mali köleliğin de ücretli köleliğin yapısal bileşeni haline gelmesi,

- Her türden baskı ve gericiğin de proleterleştirme süreçlerine içerili hale getirilmesi,

Resmi ve fiili, ifade, toplantı, örgütlenme ve eylem yasakları...

Çalışma koşullarındaki tahammül edilmez ağırlaşma ve güvencesizlikle birlikte, bunların tamamı -ve çok daha fazlası- proleterleşmenin yeni biçimleridir. Dünyada ve Türkiye’de “işçi sınıfının yeni durumu”nun ifadeleridir. Yeniden oluşum sürecindeki işçi sınıfının burjuvazi ve kapitalizmle bütünsel bir karşıtlık bilincinin gelişmesi de, kapitalist üretim ilişkilerinin içindeki uzlaşmaz çelişkilerin tarihsel gelişiminin bu yeni ve genişleyen kapsamından düşünülmalıdır. Yoksa işçilik tanımı ve sınıf mücadelesi dar ve tek biçimli olduğu kadar etkisiz bir sendikalizme indirgenmiş olur. Farklı toplumsal kesimlerin farklı proleterleşme biçim ve deneyimlerinin toplumsallaşmış ve siyasallaşmış (sosyalist) proleterya bilincinin oluşumu temelinde bütünlenebilmesi, buna bağlıdır.

Hepsinin temelinde yine ücretli kölelik vardır. Fakat ücretli kölelik de, finansal kölelik, sınav köleliği, performans köleliği, eğitim köleliliği, rekabet köleliliği, zamanda mekanda kölelik ile genişleyip derinleşmiştir. Aynı zamanda cinsel kölelik, ulusal kölelik, dinsel kölelik de (düz biçimde ona indirgenemez olmakla birlikte) ücretli köleliğe daha doğrudan ve daha derinlemesine bağlı ve içerili hale gelmektedir.

Üretim İlişkileri ve Devlet

Her biri bir öncekinden daha sarsıcı hale gelen ve daha uzun sürelere yayılan sermayenin birikim krizleri, sermaye birikiminin emeğe karşı yıkıcı bir saldırganlıkla yeni bir temelden örgütlenmesini, onun için ölüm kalım sorunu haline getirir. Açığa çıkan dev çaplı yolsuzluklar, asalaklık, gasp ve rant üzerinden birikim, gerçekte kâr oranlarının düşme eğiliminin, artıdeğer krizinin (mevcut artıdeğer kapasitesinin yetmezliğinin) ifadesidir. Ve sermaye ne kadar büyür, yoğunlaşır, tekelleşir ise birikimini sürdürmesi o kadar zorlaşır; o kadar daha geniş çaplı, o kadar daha fiili ve güce dayalı sömürü, gasp ve yönetim organizasyonları yapmak durumunda kalır. “Sermaye kolektif bir üründür ve ancak birçok kişinin birleşik eylemiyle, hatta son tahlilde, ancak toplumun tüm üyelerinin birleşik eylemiyle harekete geçirilebilir.” (14)

Bugün büyük sermaye örgütlerinin koro halinde “orta gelir tuzağı” (bunu “orta artıdeğer yetmez hale geldi” diye okumak gerekir!) diye tempo tutmaları, sermayenin birikim krizi ve daha yüksek bir artıdeğer kapasitesini örgütlenme teyakkuzudur. Fakat daha yüksek bir artıdeğer kapasitesinin yaratılması, yalnız üretimin ve emeğin değil, tüm toplumun ve siyasetin yeni bir temelden organize ve seferber edilmesi demektir! Sermayenin yeni birikim stratejisi belgeleri ve eylem planlarının bir teki bile incelendiğinde, yasal düzenlemelerin işin yalnız bir parçası olduğu hemen görülür. Farklı coğrafi ölçeklerden sayısız ekonomik, toplumsal, siyasal, hukuki, kültürel, ideolojik kurum ve aracı, varolanları dönüştürerek ya da yeniden işlevlendirerek ve sayısız yeni kurum ve araç yaratarak, sermaye birikiminin azamileştirilmesi doğrultusunda esgüdümlemek, siyasal-yönetsel aygıtların da daha yüksek bir güç yoğunlaşması ve merkezileşmesi doğrultusunda dönüştürülmesini şart koşar. (15)

Örneğin Ulusal İstihdam Stratejisi, genellikle sanıldığı gibi yalnızca esnek-güvencesiz çalıştırma biçimlerinin yaygınlaştırılması ile sınırlı değildir, aileden eğitime, il özel idarelerinden sosyal politikalara, kadın, genç, kürt, engelli, kent yoksulu politikalarına kadar kapsamına alır. “Aktif İşgücü Piyasası Programı” (Ulusal İstihdam Stratejisi Belgesi’nin de temelini oluşturuyor), tıpkı sermayenin çalıştırdığı işçinin tuvalette geçirdiği saniyeleri bile kayıp sayması gibi, kafa emekçisi, kamu emekçisi, ev kadını, kürt, öğrenci, çocuk, emekli, engelli, kent yoksulu... sermaye birikimini doğrudan büyütmeyen, azami artıdeğer üretmeyen herkesi, her kurum ve ilişkiyi kayıp ve yük olarak gören, sermayenin birikim krizi adına ilan edilmemiş bir azami çalışma ve rekabet seferberliğidir.

Bu kapsamda eşgüdümlü dönüşümü örgütleyebilecek tek aygıt, tüm topluma dal budak sarmış kollarıyla burjuva devlettir. Fakat eski biçimiyle değil. Burjuva devletin sermaye birikimini, yani toplumsal üretim ilişkilerini, dolayısıyla tüm toplumu yeni bir temelden örgütleyebilmesi için, önce kendisini bu doğrultuda yeniden örgütleyebilmesi gerekir. Şu basit nedenle ki, sermaye birikiminin krizi, sınıflar arası, eşitsiz gelişen sermaye kesimleri arası, küresel odaklar arası güç çatışmalarıyla kaçınılmaz olarak devleti de krize iter. Devlet, sermaye birikiminin yeni bir temelden örgütlenmesinin hem tıkayıcısı hem de bunu gerçekleştirebilecek biricik siyasal-yönetmelik aygıtıdır. Sermaye birikimindeki her yapısal tıkanma, giderek daha kapsamlı bir dönüşüm isteyen sermaye kesimleri ile, mevcut üretim organizasyonu ve güç ilişkilerinin revize edilerek konsolide edilmesinden yana olan sermaye kesimleri arasında bizzat devlet üzerinde ve içindeki güç çatışması, devleti altüst eder. Bu sermaye içi çatışmalar birkaç yıla, bazan daha uzun sürelerle yayılabilir, fakat genellikle, eninde sonunda birinciler kazanır. Oluşan yeni burjuva mali oligarşik iktidar bloğu, devleti yeniden dizayn eder. Burjuva güçler çatışması sürecinde kitlelere; “hukuk devleti”, “ileri demokrasi, barış, adalet”, “işçilere yeni haklar” vb türünden- ne vaat ederlerse etsinler, devletin yeniden dizaynı, kaçınılmaz olarak daha büyük bir burjuva mali oligarşik güç yoğunlaşması ve merkezileşmesi, işçi sınıfı ve kitlelerin çalışma, yaşam, yönetilme koşullarının ağırlaşması ile sonuçlanır. Çünkü sermaye birikiminin,

dolayısıyla sömürü ve yağmanın bir üst düzeyden örgütlenmesi, yanısıra bu süreçte tarihsel mücadele inisiyatifi ve istemleri artan kitlelerin yeniden zapturapt altına alınması ve en sonu burjuva güçler çatışmasının doğurduğu koşullar ve egemenlik-hegemonya krizinin çözülmesi, mali oligarşik güç yükseltimini de zorunlu kılar.

Sermayenin yeni birikim stratejisi de, fiili ve güce dayalı despotik bir karakter taşımaktadır. Toplumun giderek daha geniş kesimlerini giderek daha dibe çeken bir total sömürü anaforu gibi ilerleyen, işçilerin tüm yaşam enerjisini söküp alan, tüm haklarını gasp eden, tüm zamanlarını sermayenin dolaysız kontrolüne altına alan, toplumsal çalışma yeteneğini asalak araçlar tarafından alınıp satılabilen, kullanılıp atılabilir, kolayca tahrip ve imha edilebilir en değersizleştirilmiş bir metaya indirgeyen bir emek organizasyonu, baskısız ve zor-suz gerçekleştirilemez.

Kapitalist üretim ilişkileri, uzlaşmaz sınıf karşıtlığının temelidir. Sınıf mücadelesinin temel sorunları ise ancak politik alanda, sınıflar arası güç ve iktidar ilişkileri bağlamında çözülebilir. Belli bir üretim ilişkisindeki her ciddi değişim, o üretim ilişkilerinin düzenleyicisi ve yeniden üreticisi olan devleti de krize iter. Fakat üretim ilişkilerinin yeniden örgütleyicisi de yine devlettir. Bu yüzden üretim ilişkileri ile iktidar ilişkileri (devlet) arasındaki tarihsel-diyalektik bağı kavramak, sınıf mücadelesinde çok kritik bir önem taşır.

AKP Hükümetinin rejim çatışması ve seçimleri gözeterek Ulusal İstihdam paketlerinden bazılarını ötelemesi, bazılarını bir nebze yumuşatması kimseyi yanıltmamalıdır. Paketlerin çoğu fiilen uygulamadadır. Neoliberal despotik çalışma rejimi zaten ulaştığı yaygınlık koşullarında, çok katmanlı, çok parçalı, bireysel sözleşmeye dayalı işçi kitleleri arasında rekabeti büyütürken, kendiliğinden yeniden üretilir hale gelmiştir. (16) Örneğin her asgari ücret düşürümü, eskiden fazla mesaiye karşı direnen işçileri günde 20 lira fazlası için fazla mesaiyi kendileri ister hale getirmekte, 12 saatlik işgünü “kendiliğinden” standartlaştırmaktadır. 2001 ekonomik-siyasal kriz ve yeniden yapılandırma çerçevesinde hükümet olan AKP’nin ilk büyük icraatlarından birinin 2003 tarihli Yeni İş Kanunu olduğu unutulmamalıdır. Devlet sarsıntılar içindeyken, Yeni Taşeronluk düzenlemesi ve Kadın İstihdam +

3 çocuk paketinin tekrar tekrar gündemde olması, burjuvazi açısından sömürü organizasyonunu yeniden yapılandırmanın devletini yeniden yapılandırmaktan daha az önemli olmadığını göstermeye yeter. Diğer taraftan devlet krizinin yeniden yapılanma süreçlerini yavaşlatıp kırılğanlaştırması da görülmelidir. (17) Burjuvazi ve devletin sarsılıp kırılğanlaştığı bir süreçte, Ulusal İstihdam paketlerinin ötelenmesi veya yumuşatılması değil, strateji belgesinin ve neoliberal despotik çalışma rejiminin tümünden kaldırılması ve proleter demokrasi için mücadelenin yükseltilmesinin elverişli zemini vardır.

Sonuç

“Bütün kapitalist üretim sistemi, işçinin emek gücünü meta olarak satmasına dayanır.” (18)

Kamu hizmetlerinin, eğitimin, sağlığın... piyasalaştırılması üzerine çok konuşuldu. Fakat hepsinin temelinde yatan, tüm toplumsal emekgücünün azami piyasalaştırılması üzerine hiçbir şey. Oysa asıl sorun budur, Ulusal İstihdam Stratejisinin tüm ruhu da burada yatar.

Ulusal İstihdam Stratejisi “işgücü piyasasına erişim kolaylığı ve hizmetleri” diye paketlenirken asıl örtbas edilen işte budur: Daha geniş kesimlerin çalışmasını engelleyen tam da bu “işgücü piyasası”nın ta kendisidir! İnsanın toplumsal üretim ve yaşama katılabilmek için önce kendi çalışma yeteneğini meta olarak piyasada satmak zorunda oluşudur. Kapitalizm öylesine bir sistemdir ki, kişinin toplumsallaşabilmesinin koşulu, çalışma yeteneğini, yani toplumsallığının temelini, başkasına satmak zorunda kalmaktadır!

Ve ne kadar daha geniş yığınlar çalışma yeteneklerini satışa çıkarmak zorunda kalırlarsa: Toplumun tüm yaşam enerjisi kapitalistler tarafından o kadar ucuza kapatılır. O kadar hoyratça sömürülür. Ne kadar çok çalışma yeteneği piyasaya sürülüyorsa, kapitalistin de o kadar almama, o kadar süründererek, ücret ve onur kırarak, köleleştirerek alma hakkı vardır. İşgücü piyasası, sermayenin emek üzerindeki diktatörlüğünün temel biçimidir. Çalışma/üretim yeteneğinin toplumsal niteliği ne kadar geliyorsa, o kadar metalaştırılması zaten kapitalizmin çelişkinin ta kendisidir. İşgücü piyasasının tam neoliberalize edilmesi de, bu çelişkinin çözümü değil, son sınırına kadar genelleşip derinleşmesidir.

Ulusal İstihdam Stratejisi, çalışma yeteneğinin daha kolay alınıp satılmasını sağlar görünür. Fakat neoliberal işgücü piyasası, “serbest piyasa” filan değildir. Toplumsal çalışma/üretim yeteneğini kendi isteklerine göre formatlayıp güdümlenen, disipline edip fiyatlandırılan küresel tekeli kapitalizm ve mali oligarşisidir. Çalışma yeteneğinin satışı da işçi tarafından “serbestçe” yapılmaz, tekeli köle tüccarlığı şirketleri tarafından yapılır. Neoliberal işgücü piyasasının asıl sağladığı işçi ile çalışma yeteneği arasında kat kat daha fazla asalak araçların girmesi (modern köle tüccarlığı), çalışma yeteneğinin daha sıkı boyunduruk altına alınması, daha kolay ve hızlı değersizleştirilmesi, daha vahşi sömürülmesi, daha kolay atılması, daha kolay ve tahrip ve imha edilebilmesidir.

Çalışmanın, çalışma yeteneğinin gerçek anlamda toplumsallaşmasının önündeki asıl engel budur: Çalışma yeteneğinin meta olması ve işçilerin yaşayabilmek için onu satmak, kendilerini sömürmek zorunda oluşlarıdır. Öyleyse asıl yapılması gereken işgücünü (“serbestleştirmek”, “özgürleştirmek” lafzı altında) daha fazla metalaştırmak, işgücü piyasasını daha fazla neoliberalize etmek değil, kaldırmaktır.

Herkesin çok yönlü yetilerle birlikte, istediği çalışma konuları ve alanlarını belirleme, deneme ve istediğinde değiştirmede özgür olarak çalışma hakkına -biçimsel değil fiili olarak- sahip olduğu, herkesin çalışma/üretim yeteneğinin doğrudan toplumsal niteliğinin tanındığı ve kendi toplumsal-bileşik üretim/emek süreçlerinin biçimi ve sonuçları üzerinde doğrudan toplumsal-bireysel söz, karar ve erke sahip olarak gerçekleştirdiği, çalışmanın zorunluluk, açık/örtük baskı, zahmet ve yabancılaştırıcı bir faaliyet olmaktan çıkıp gönüllü, bilinçli ve hem kendisi hem de toplum için yararlı,

Ulusal İstihdam Stratejisi “işgücü piyasasına erişim kolaylığı ve hizmetleri” diye paketlenirken asıl örtbas edilen işte budur: Daha geniş kesimlerin çalışmasını engelleyen tam da bu “işgücü piyasası”nın ta kendisidir! İnsanın toplumsal üretim ve yaşama katılabilmek için önce kendi çalışma yeteneğini meta olarak piyasada satmak zorunda oluşudur.

çok yönlü ve yaratıcı bir faaliyet haline geldiği, günde 6 saat haftada 5 günden başlayarak çalışma sürelerinin hızla kısaldığı, çalışma yeteneğinin kişinin kendi iradesi dışında kullanılmasının ve çalışma sürecinde eleştirel düşünme, iletişim, hareket ve diğer ihtiyaçlarının kısıtlanmasının, sömürü amacıyla kullanılmasının, piyasalaştırılmasının, alınıp satılmasının kesinkes yasak olduğu bir yaşam düşlemeliyiz.

Ulusal istihdam stratejisinin tüm cingözlüğü “işgücü piyasası”nın/işçilerin çalışma yeteneğini satmak zorunda kalmasının doğal ve ebedi kabul edilmesi üzerine kuruludur. Bu bir kez doğal kabul edildiğinde, geriye en fazla, giderek daralan ve erozyona uğrayan bir alana sıkışmış olarak, eldeki mevcut kısmi güvenceli “işler”i koruma çabası kalır. Öncelikle bunu aklımızda tutmalıyız.

Kaynaklar

1. Ulusal İstihdam Stratejisi Belgesi'nin tam metni için bkz: [<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140530-7-1.pdf>].
2. Kriz döneminde sermayenin “olağanüstü esneklik” istemlerinin bir çerçevesi için bkz. TİSK, “Kriz Döneminde Endüstri İlişkileri”, İşveren Özel Eki, Cilt: 47, Sayı: 4, TİSK Yayınları, Ankara, 2009.
3. Kutlu, D. “Olağanüstü Dönem Olağanüstü Esneklik”, [http://www.academia.edu/3377151/Olaganustu_Donem_Olaganustu_Esneklik], (erişim tarihi: 08.08.2014).
4. Bkz. TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu'nun Türkiye Sanayi Stratejisi üzerine yaptığı açıklama: [<http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=134&lst=MansetListesi>], (erişim tarihi: 09.08.2014).
5. Oğuz, Ş. “Krizi Fırsata Dönüştürmek: Türkiye’de Devletin 2008 Krizine Yönelik Tepkileri”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 44, Sayı 1, 2011, s. 1-23. “Bu politikaların temel hedefi, yüksek katma değerli sanayi yatırımlarına öncelik verilmesi ve emek üzerinde yeni kontrol mekanizmalarının kurulması yoluyla uluslararası rekabet gücünün artırılmasıdır. Krizden sonra alınan ekonomik önlemlerde yatırım ve istihdamı artırma söyleminin zorunlu olarak ön plana çıkması, bu politikanın derinleştirilmesi için meşru bir zemin hazırlamıştır”.
6. Ulusal İstihdam Stratejisi Belgesinde, devletin resmi ideolojik teamülleri gereği, Kürtler “dezavantajlı kesimler” içinde sayılmamaktadır. Oysa 2009 yılında açıklanan Yeni Teşvik Sisteminde Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun Birinci Derece Öncelikli Teşvik Bölgeleri kapsamına alınması, yine 2008-9 dan itibaren hızla büyütülen inşaat sektöründe taşeron Kürt işçilerin sayı ve oranının hızla yükselmesi, en ağır, tehlikeli, güvencesiz ve en düşük ücretli işler kapsamında Kürtlerin “dezavantajlı” kesimler arasında yer aldığı göstermektedir.
7. Narin, Ö. “Bologna Sürecinin Bir Başka Yüzü: Vafsin Metalaşması ve ‘Özgeçmiş’yle Amele Pazarında Kendini Beğendirmeye Çalışan ‘Soyut Emek’” İçinde: Öz, D., Atbaşı, F.D. ve Bürkev, Y. (Der) Gerçek Yıkıcı ve Yaratıcı, NotaBene Yayınları, Ankara, 2011
8. Çoban, B. “Kadın İstihdam Paketi: Kadın Emeginin Esnekleşmesi”, DİSK-AR Dergisi, Sayı 2: Kış 2014, Ayrıca bkz, Kadın Emegi Platformu, “Kadın İstihdamı Yasa Tasarısı Kime Müjde”, [http://gercekgazetesi.net/sites/default/files/kep_brosur.pdf], 2013.
9. Özkaplan, N., “İş ve Aile Yaşamı Dengesi: Yeni Bir Olanak mı”, İktisat Dergisi, Sayı:514, 2010.
10. Marx, K. ve Engels, F. Alman İdeolojisi, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2013.
11. Cemal, M. Eşitlikçi Toplumlar, Belge Yayınları. 1996, s.119
12. Thompson, E.P. İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu, Birikim Yayınları, İstanbul, 2012.
13. Türkiye’de son yıllarda eğitilmiş mesleklerdeki proleterleşme süreçlerine ilişkin araştırmalarda bir zenginleşme dikkat çekiyor. Bkz. Prof. Dr. Cem Terzi, Sağlık Piyasalaşırken Hekimler İşçileşiyor, e-makale. Dr. Ünlütürk Ulutaş, Türkiye’de Sağlık Emek Sürecinin Dönüşümü, NotaBene Yay. Elif Aksu Kaya, Emek Süreçlerinde Dönüşüm ve Mühendis Emegi, EMO yayınları, e-kitap. Kasım Akbaş, Avukatlık Mesleğinin Ekonomi-Politigi. Yrd. Doç Derya Keskin Demirel, Eğitimde Piyasalaşma ve Öğretmen Emeginde Dönüşüm, Kocaeli Üniversitesi, e-kitap. Dr. Erkan Aydoğanoglu, Emek Sürecinin Dönüşümü, Kültür Sanat Sen, e-kitap. Tanıl Bora (editör), Boşuna mı Okuduk, İletişim Yay. Ayşe Buğra (derleyen), Sınıftan Sınıfa: Fabrika Dışı Çalışma Manzaraları, İletişim Yay. ... Kramponlu İşçiler, ...
14. Marx, K. ve Engels, F. Komünist Parti Manifestosu, Sol Yayınları, Ankara.
15. Oğuz, Ş. “Türkiye’de Kapitalizmin Küreselleşmesi ve Neoliberal Otoriter Devletin İnşası”, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Temmuz-Aralık 2012: Sayı 45-46, 2012.
16. Dardot, P. ve Laval, C. Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
17. Öngen, T. “Devletin Yeniden Yapılandırılması”, [<http://www.soldefter.com/2012/07/01/devletin-yeniden-yapilanmasi-tulin-ongen/>], 1 Temmuz 2012, (erişim tarihi: 09.08.2014).
18. Marx, K. Kapital Cilt 1, Yordam Yayınları, İstanbul, 2014, s. 411.●

GEZİ AYNASINDA TÜRKİYE İŞÇİ SINIFININ YENİ PROFİLİ VE GÖREVLER

Nuh ASLAN

Wilhelm Wolff Toplum Araştırmaları Derneği

Gezi ayaklanmasının üzerinden 16 ay geçmesi- ne rağmen ülkemizde ve dünyada pek çok kesimce çeşitli yönleriyle tartışılmaya devam ediyor. Herkes kendi açısından eylemleri anlamaya, ders çıkarmaya ve yeni bir pozisyon belirlemeye çalışıyor. Çünkü toplumun harekete geçtiği böylesi anlar toplumun anatomisinin, fizyolojisinin ve bunların yanı sıra sistemin patolojisinin verilerini sunar. Gezi eylemcilerini “çapulcu” olarak niteleyen AKP hükümeti, kendi iktidarının hedef alınmış olması nedeniyle Gezi olaylarını “vandallık, barbarlık, profesyonelce hazırlanmış bir tezgahtır” olarak niteliyor. Bu değerlendirmenin ne kadarının AKP'nin gerçek bakış açısını yansıttığı ne kadarının kitlelere olaylara nasıl bakması gerektiği yönlü telkin olduğu çok açık değil. İktidarın uygulamaları göz önüne alındığında sürecin analizinin yapılabildiği kuşkuludur. Benzer biçimde iktidar dışı öznelerin kamuoyuna yansıyan değerlendirmelerinin de neredeyse tamamı gerçeklikle ilişki kurmakta yetersiz kalmaktadır. Bu tip çoğu yorum ve analiz değerlendirmeyi yapanın süreçle ilişkilendirme biçimine bağlı olarak biçim almaktadır. Kimi zaman bütünü bir kesiti değerlendirmeye tabi tutulmakta, kimi zaman da istem ve arzular sürece yüklenen anlamlara giydirilmeye çalışılmaktadır. Bu tespit “bilimsel araştırmalar” için dahi geçerlidir. Her çevre gerek olayları ve olayların öznelerini tanımlarken, gerek eylemcilerin taleplerini, yöntem ve araçlarını değerlendirirken kendi argümanlarını merkeze alarak tanımlama ve değerlendirme yapmaktadır. Elbette bu eşyanın doğası gereğidir. Bu nedenle kapitalist sistemle sorunu olmayan, ancak, mevcut iktidarın “çağdaş hak ve özgürlükleri” kısıtladığına inanan düzen içi muhalif çevrelere göre Gezi eylemcileri, yaşam tarzlarına müdahale edilmesinden hoşlanmayan modern kesimlerden oluşmaktadır. Onlara göre eylemciler daha çok “orta sınıflar”dan oluşmakta ve AKP'nin iktidardan gitmesini istemektedir.

Yine bu nedenle kapitalizmin artık postmodern paradigmalara işlediğini savunan, kapitalizme alternatif bir sistem önermeyen ikinci bir kesim, eylemleri “soğuk savaşın bitmesiyle bütün dünyayı saran küreselleşme dalgası ve bu dalgaya karşı toplumun gösterdiği farklı tepkiler” olarak nitelemektedir. Bu bakış açısı Gezi olaylarını ‘farklı toplumsal kesimlerden gelen ve birbirini ötekileştirmeyen, aşırı bireyselleşmiş insanlardan oluşan örgütsüz ve ortak bir akıldan yoksun kitlelerin iktidara meydan okuması’ olarak yorumlamaktadır. Eylemciler ‘alternatif bir dünya önermemekte, yalnızca var olanı eleştirmektedir’. İçlerinde sosyalistinden burjuvasına çok geniş bir kesimi barındıran ve olayları “kimlik” kavramı ekseninde değerlendiren bu çevrelere göre sınıf savaşı bitmiştir. Olan biten kimliklere özgürlük savaşından ibarettir.

Aynı nedenle Marksist çevrelerden oluşan üçüncü grupta ise değerlendirmeler epey bir farklılık göstermektedir. Sorunu felsefe içerisinde tartışanlar daha çok “ekoloji”, “çokluk” ve “zaman-mekan” kavramlarını merkeze alarak; sosyolojiyi ön plana çıkaranlar, “kimlik” “farklılık”, “grup” kavramlarını merkeze alarak; ekonomi politişin yöntemini kullanan kesimler ise “sınıf” kavramını merkeze alarak Gezi olaylarını değerlendiriyorlar. Bu yazı, Marksist çevrelerin değerlendirmelerine ilişkin kuşbakışı bir eleştirinin yanı sıra özellikle “sınıf” kavramını merkeze alarak değerlendirme yapan kesimleri incelemeyi ve eğer becerebilirsek daha nesnel bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır. Bu değerlendirmeler önemlidir, çünkü 2013 Haziran'ından sonra ortaya çıkan her toplumsal süreç Gezi eylemlerinin devamı olarak nitelemekte, 17 Aralık gibi iktidar içi çatışmaların en kirli suretleri dahi Gezi eylemlerinin meşruiyet örtüsüne sarılıp sarmalanmaktadır. Başkaldıran kitlelerin sınıfsal karakteri ve talepleri ile bu taleplerin egemenlerin iktidar mücadelesine eklenme biçimlerini ayırt etmek, işçi sınıfının sermaye-

den bağımsızlaşan, kendi tarafını inşasının temel şartıdır. Yakın tarihte Mısır ayaklanması işçi sınıfının kendi tarafını örgütleyemediği koşullarda kole- ra ile veba arasında tercih yapma ikilemi ile karşı karşıya kaldığını ve devrimci süreçlerin kolaylıkla karşıt darbelere evrilebildiğini göstermiştir. Kitle- lerin her devrimci kalkışması, devrim ve karşı dev- rim ikilemi ile karşı karşıya kalır. Sonucu tarafların gücü kadar örgütlülük düzeyi, önderliğin niteliği de belirler. Bu son iki unsurun Gezi eylemlerinde en çok eksikliği gözlenen durumlar olduğu açıktır.

Kim Bu Gezi Eylemcileri

Gezi eylemlerinin ne anlama geldiğinin kavranılabilmesi için öncelikle eylemcilerin tanımlanması gerekiyor; kim bunlar? Bir “çokluk” mu, “orta sınıflar” mı, “yeni küçük burjuvazi” mi, “işçi sınıfı” mı, farklı kimliklere sahip “postmodern bir çoğunluk” mu, yoksa “halkın ezilen, horlanan kesimleri (halk sınıfları)” mı? Takip edebildiğimiz kadarıyla E. Ahmet Tonak, Korkut Boratav, Ergin Yıldızoğlu, Şöhret Baltaş ve Selim Ergunalp’in dışında Gezi eylemcilerini “işçi” olarak tanımlayan pek kimse yok. Sosyalistler de dahil olmak üzere kimisi “çokluk”, kimisi “halk kesimleri”, kimisi “orta sınıf”, kimisi “yeni küçük burjuvazi”, kimisi de “postmodern bir çoğunluk” olarak tanımlıyor. Eylemcilere bakan herkes, kendi duruşuna uygun olarak ya onlardaki farklı kimlikleri görüyor, ya tüm farklılıklarına rağmen onları “çokluk” haline getiren ortak mefhumları arıyor, ya gelir düzeylerine bakıyor, ya yöneten yönetilen ilişkisini irdeliyor, ya meslekleri açısından değerlendiriyor ya da üretim ilişkilerindeki rollerine bakıyor. Güya bilimsel araştırma yöntemini kullanarak tanımlama amacı taşıyan kurumlar dahi, araştırma nesnesine yükleriyle birlikte yaklaşıyorlar; cevap aradıkları sorular sermayenin diliyle kirlenmiş bir bağlam içeriyor. Bu nedenle daha bu ilk adımda burjuva ideolojisi araştırma nesnesini belirlemeye başlıyor. Böylece eylemcilerin talepleri ve eylemlerin geleceği düzen içine hapsediliyor; sorun AKP hükümetinin iktidardan uzaklaştırılması sorunu haline getiriliyor.

Sosyolojik araştırma yöntemi, görüngüyü tespit etme, tanımlama, sınıflandırma ve anlamlandırma ve olgular arasında ilişki kurma ilkelerine dayanır. Görüngü ise gerçekliğin kendisini açığa vurduğu biçimlerdir. Görüngü ile gerçeklik arasında her

zaman bir açı bulunur. Marx'ın ifade ettiği gibi görüngü gerçekliğin birebir aynısı olsaydı bilime gerek olmazdı. Çünkü görüngü pek çok yasanın belirlenimi altında ortaya çıkan somutun düzeyinde yer alır. Suyun üzerinde yüzen gemi yerçekiminin etkisinde olduğu kadar suyun kaldırma kuvvetinin de etkisi altındadır. Yüzen gemiyi gördüğümüzde kim kütle çekim yasasının geçersiz olduğunu iddia edebilir. Oysa görüngü tam tersini söylemektedir. Gemi suyun üzerinde asılı durmakta ve düşmemektedir. Benzer örnekler toplum bilimleri için de verilebilir. Görüngü düzeyinde kapitalist krizler sanki güvensizlik gibi moral değerlerden ya da para kıtlığından vb çıkıyor gibidir. Ancak görüngünün ardındaki gerçekliğe baktığımızda karmaşık bir ilişkiler bütünü, tarihselliği ancak tüm bunların yanı sıra şaşmaz bir kesinlikle işleyen kâr oranlarının düşme eğilimi yarasını görürüz. Bilimin görevi, görünenin arkasındaki gerçekliği açığa çıkarmaktır. Ancak bunun için görüngünün doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekir. Çünkü bu, gerçekliğe ulaşma sürecine sağlam bir temel sunar. Ancak burjuvazinin bilim anlayışı, pozitivizmin ufkuyla sınırlı olduğundan gerçekliğe ulaşması ya da böyle bir amacının olması da beklenemez. Birilerinin nefret ettiği dünün argümanlarıyla ifade edersek devrimci barutunu yitirmiş burjuvazi toplum bilimleriyle tüm bağını koparmıştır. Bu nedenle burjuva bilim anlayışıyla bulaşık her retorik sermayenin aklının yeniden üretilmesinden başka bir sonuç üretmez. Gezi analizlerinde de karşımıza çıkan ve toplumun bireylerin toplamından oluştuğunu, bireylerin ise kendilerini kimliklerle ifade ettiğini ve sonuç olarak toplumun bir kimlikler toplamı olduğunu savunan bu burjuva aklın, bu kadar birbirinden farklı kimliklere sahip toplum kesimlerini aynı meydana bir araya getiren şeyin ne olduğunu anlamasını ve bizlere anlatmasını beklemek, horozun yumurtlamasını beklemekten farksız bir çaba olurdu. Bilim belki bir gün horozu yumurtlatabilir ancak hiçbir entelektüel çaba burjuva ideolojisinden bilim çıkaramaz.

AKP'ye yakın Stratejik Düşünce Enstitüsü Gezi ayaklanmasına ilişkin olarak “bilimsel yöntemleri” kullanarak yapmış olduğu araştırmada olaylara katılan toplum kesimlerini şu şekilde sıralıyor;

- Ulusalçı sol

- Beyaz Türkler
- Apolitik muhalif gençler
- Devrimci sol
- Marjinal kesimler (anarşistler, feministler)
- Seküler milliyetçiler
- Alevilerin yukarıda sayılan gruplara yakın olan kesimleri
- Müslüman antikapitalistler
- Sanatçılar, akademisyenler vs.
- Maceraperest meraklı kişiler

Dikkat edilirse listede AKP koalisyonunu oluşturan kimliklerin dışında herkes var, ama işçiler yok. Ya da en azından işçi sınıfının falanca kesimi, filanca kesimi diye bir ibare de yok. İşçi sınıfı eylemlere katılmadı mı, yoksa işçilerin kendilerini yukarıda sayılan kimliklerle tanımladıklarını varsayılıyor belli değil. Bütün amacı, kapitalizmin insan doğasına en uygun sistem olduğunu, alternatifinin bulunmadığını, mevcut sorunlarının ise sistem içerisinde kalarak zamanla çözülebileceğini kanıtlamak olan burjuva bilimi, toplumda sınıfları görmez; onun için sadece farklı gelir gruplarına ait bireyler ve “hane halkı” vardır. Toplum gelir açısından “alt”, “orta” ve “üst” olmak üzere üç gruba ayıran sosyoloji, ayrıntıya girmek istediğinde ise “alt orta” ve “üst orta” gibi iki grup daha ekleyebilir. Grupların birbirinden farkı, sadece elde ettikleri gelirin niceliği ve bunun tarafından koşullanan yaşam biçimi tarafından belirlenir. O geliri nasıl elde ettikleri asla önemli değildir. Üretim alanına baktığında dolaşım alanını, dolaşım alanına baktığında ise üretim alanını unutan, üretim ilişkilerini sermayenin devrinsel hareketinin bütünlüğü içerisinde kavrayamayan, bu nedenle sermayenin hareketine göre farklı biçimler alan işçi sınıfını, biçimlerden ibaret sanan entelektüeller, genellikle Gezi eylemlerinde orta sınıfların belirleyici olduğunu savunmaktadırlar. Bu grubun içine Marx’ın biliminden haberdar olmadıkları için burjuva sosyolojisinden akıl devşirmek zorunda kalan sosyalist çevreler de dâhildir.

Gezi eylemcilerinin sınıfsal özelliklerine ilişkin yargıda bulunabilmek açısından sınırlı da olsa kullanışlı veriler sunan iki araştırma yayınlandı. Genar firması tarafından Gezi Parkı içerisinde 498 kişiyle yüz yüze yapılan görüşme sonuçlarına göre, ankete cevap verenlerin %53.8’i ücretliler, %24.1’i öğrenciler ve %10.8’i ise işsizlerden oluşmaktadır.

Emniyet Genel Müdürlüğünce yayınlanan, gözaltına alınan 5 binden fazla şüpheliden oluşan bir örneklem grubu üzerinde yapılan demografik analize göre ise eylemcilerin %39’u 0-499, %15’i 500-999, %31’i 1000-1999 ve %20’si 2000 TL’nin üzerinde gelire sahip. Bu araştırma sonuçları neyi göstermektedir? Aşağıda da ifade edileceği üzere Marksistler açısından Gezi eylemcilerin “işçi sınıfının” mensubu olduğunu, burjuva sosyologları için eylemcilerin “orta sınıf” mensubu olduğunu. Araştırma sonuçları dikkate alındığında, Gezi eylemcilerini “orta sınıf” mensubu olarak değerlendiren çevreler için, Genar’ın araştırmasında ortaya çıkan “ücretli” kesim, Emniyet’in araştırmasına göre bin TL’nin üzerinde geliri olan herkes orta sınıfı oluşturuyor. “Dünya Bankası, yüzyılın başında orta sınıf için bir gelir aralığı belirledi ve günlük kazancı 10-15 dolar arasında olanları bu sınıftan saydı. Yalnız bu aralığa ancak gelişmiş ülkelerdeki belli kesimler girebildiği için, ölçüt geçtiğimiz yıl özellikle gelişmekte olan ülkeleri dahil edebilecek şekilde revize edildi ve gelir aralığı günde 2-13 dolar arasına çekildi”¹ (1, s.3)

Dünya Bankasına göre, Ülkemiz koşullarında asgari ücret bile olsa bir işi olan herkes orta sınıf mensubudur. Bu rakamlara göre gelişmiş kapitalist ülkelerde işsizlik ödenekleriyle ya da sosyal yardımlarla yaşamaya çalışanlar bile orta sınıf mensubu oluyor. Aynı miktar doların, farklı artı değer oranlarına, farklı emek üretkenliği ve yoğunluğuna sahip, farklı kâr oranlarının geçerli olduğu farklı ülkelerde, aynı metanın farklı niceliklerine karşılık geldiği şayet bir gerçeklik ise ölçülmeye çalışılan şey şayet refah ise her ülkenin orta sınıfının farklı gelir aralığıyla tanımlanması gerekmez mi? En azından söylemin kendi iç tutarlılığını sağlaması açısından. Dünya Bankası’nın sınıfsal aidiyetini gösteren ve hiçbir bilimsel temeli olmayan bu safsataya burjuva çevrelerin itibar etmesi anlaşılır bir şeydir. İçinde yaşadığımız kriz ortamında, yedek sanayi ordusunun neredeyse sınıfın çalışan kesimi kadar kalabalıklaştığı bir dönemde, bir iş sahibi olmak gerçekten bir ayrıcalıktır. Peki Gezi ayaklanmasının orta sınıfların eseri olduğunu savunan sosyalistlere ne demeli. Bunun için önce, bazı sosyalistlerin “orta sınıftan” ne anladıklarına göz atmak yararlı olabilir.

Gezi Aynasında Marksizm Sempozyumuna

konuşmacı olarak katılan sosyolog Cihan Tuğal, T24 ve sendika.org sitelerinde yayınlanan ve Gezi olaylarını Amerika'daki "işgal et" eylemleri ile karşılaştırmalı bir şekilde ele alan makalesinde şöyle diyor: "2011 küresel isyanı, bir takım iç çelişkiler barındıran aktörleri ön plana çıkardı. Mısır'dan Amerika'ya, İspanya'dan Türkiye'ye, orta sınıf sadece (sık sık vurgulandığı gibi) demokrasi için değil, kamunun ortak çıkar ve alanları için seferber oldu. İlginçtir, Amerika'da servetin belirli ellerde toplanmasına karşı isyanın dahi başını işçi sınıfı değil, orta sınıf çekti. (Burada orta sınıftan tezgah-tar, sekreter, vb.den oluşan işçi sınıfının beyaz yakalı kesimlerini değil, Poulantzas'ın "yeni küçük burjuvazi" dediği, ve ideolojisini ve psikolojisini çok iyi irdelediği, kesimleri kastediyorum). Türkiye'de ise benzer bir demografik niteliğe sahip topluluklar, sermayenin kamu alanlarını yağmalamasının önüne duvar ördü... maaşları ve tatil keyifleri gayet yerinde olan unsurların yığınlarla sokakta olduğunu görüyoruz (ayaklanmadaki sayısal ağırlıklarını bilebilmek için daha çok araştırmaya ihtiyaç var). Küresel muadillerinden ayırtırmak için, Türkiye'de kitlesel halde sokağa inen bu kesimleri "küçük burjuvazinin aristokrasisi" olarak nitelendirebiliriz."²(2) Tipik bir Poulantzasçı sınıf teorisinin Gezi sürecine uyarlanması olan bu bakış açısı işçi tanımını mülkiyet ilişkilerine göre tanımlanan bir kategori olarak ele almaz. İşçi tanımı oldukça sınırlandırılmıştır ve artı-değer üreten emeğe indirgenmiştir. Artı-değer üretimi ise ancak emek gücünün sanayi sermayesi ile ilişkisi ile gerçekleşebilir. Böylece artı-değer üretimi dışında kalan dolaşım alanında istihdam edilen tüm emek biçimleri işçi sınıfının dışına atılır. Artı-değer üretimi sadece kol emeğinin bir meziyeti olarak ele alındığı ve kafa emeğinin değer üretmediği varsayımından yola çıkarak kafa emekçileri de işçi sınıfı kategorisine dâhil edilmezler. Ücret alıyor olmak (siz bunu emek gücünü satıyor olmak diye okuyun) işçi olmak için yeter şart değildir. Bu nedenle kafa emekçileri, hizmet sektöründe istihdam edilenler, kamuda görevliler vb ile birlikte ayrı bir sınıfsal kategoride yer alır. İşte bu sınıf yeni küçük burjuvazidir ve bunlar küçük burjuvazinin esnaf ve zanaatkârlardan oluşan geleneksel kesiminden farklı olarak küçük burjuvazinin aristokrat (ayrıcılık anlamında) kesimlerini oluşturur. Küçük bur-

juvazinin tarihsel olarak devrimci bir rol oynamadığı ve bağımsız sınıf tavrının olmadığını, sınıf mücadelesindeki tavrının temel iki sınıfın (işçiler ve burjuvaların) çatışmasına ve kendi sınıfsal dönüşümünün bu iki sınıftan hangisine doğru evrileceğine bağlı olduğu düşünüldüğünde, Gezi eylemcilerinin oluşturduğu öne sürülen bu kesimin motivasyonunun sistem içi taleplerle sınırlı kalacağını anlamak zor olmaz. Bu Gezi eylemlerinin evrileceği (ya da evirtileceği) ufuk açısından baştan sınırlar koyar ve Gezi eylemlerini bir hoşnutsuzluk hareketine indirger. Esnaf ve zanaatkar gibi geleneksel küçük burjuva kesimlerin mülkiyet ilişkilerindeki değişimlere bağlı olarak sınıfsal karakteri değişime uğrayabilir ve bu nedenle teoride devrimci bir rol oynamaları varsayılabilir. Ancak kafa işçilerinin konumu mülkiyet ilişkisi ekseninde değişime uğramayacağına göre devrimci bir rol oynamaları da mümkün değildir. Zaten Poulantzas'ın teorisine göre bunların hali vakti de yerindedir. Öyle ise sokaklarda görülen yaşam tarzına müdahaleye öfke sloganlarından daha ileri bir talep dillendirilmesini de beklememek gerekir. Bu durum Gezi eylemlerinin orta sınıfın hareketi olduğunu ileri süren Cihan Tuğal tarafından şöyle dillendirilir. "Tepki proleterleşmeye değil, ortak yaşam kalitesinin düşüklüğüne; adı bu şekilde konulmasa bile, sermayenin zengin fakat yaşanılmaz bir kent yaratmış olmasına. Adını koyalım: Gezi hareketi, dinamikleri bölüşüm değil, metalaşma karşıtlığı üzerinden kurulan bir hareket. Sermaye Türkiye'de verdiği zenginlik sözünü tuttu (en azından bazı kesimler için), ama sıkıcı ve tatsız bir hayat dayatma pahasına... Özetle, tepki sömürüye ya da proleterleşmeye değil, piyasalaşmaya ve metalaşmaya."⁽²⁾ dır. Piyasalaşma ve metalaşma olmasa yani kapitalistleşme olmasa ancak onlar küçük burjuvalar olarak kapitalizm içinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olsalar ne güzel olur. Retorik çelişkilerini kendisi ele vermektedir.

Konusakonusa.org sitesinde söyleşisi yayınlanan Çağlar Keyder de Gezi olaylarının orta sınıfların eseri olduğunu savunmaktadır. Keyder, kapitalist gelişmeye bağlı olarak nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluşturan orta sınıfların değiştiğini, "Yeni Orta Sınıf mensuplarının toplumdaki konumlarının öncelikle eğitilmiş olmalarının getirdiği statüden kaynaklandığını" ifade ediyor. "Tabii

bu kesimin kendi içinde de ayrıştığını tahmin etmek zor değil: daha iyi okullara gitmiş olanlar, daha çok dil bilenler, yurtdışı tecrübesi daha zengin olanların statüsü de daha yüksek oluyor. Yüksek statüye izin veren kültürel sermayelerini koruyabilmek için global düzeyde kendileriyle aynı konumda olan insanların lifestyle'lerini tüketim ve eğlence/tatil alışkanlıklarını takip ediyorlar" diyor Keyder'e göre "Türkiye gibi toplumsal gelişmesini hızla sürdüren bir ülkede daha eğitilmiş, daha kentli, ve daha küresel bu kesimin gelenekselle arasına bir mesafe koyacağını da düşünebiliriz. Eski orta sınıf, hatta YOS'nin eski dönemlerdeki mensupları toplumun çoğunluğuna hakim olan normların çok da dışında değildi. Günümüzdeki YOS'nin özelliği ise yatay küresel ilişkiler içinde olması, kültürel tüketim alışkanlıklarını kendi benzerleriyle paylaşması. Diğer bir özelliği de bu sınıfın şimdiki ve müstakbel mensuplarının kendi konumlarında eşlerle evlenebilmeleri... Türkiye özelinde YOS aidiyetinin çoğunlukla seküler bir tutumla da çakışacağını söylemek mümkün. Bu tabii ki sadece ideolojik bir seçim olamaz; adı geçen gruptaki insanlar—özellikle de daha üst tabakada olanlar ve bu konumu arzulayanlar—nüfusun geri kalanına nazaran daha modern sektörlerde ve daha modern iş ortamlarında çalışıyorlar. Küreselleşmeden daha çok etkileniyorlar, yaşam pratiklerinde de bu maddi koşullara uygun seçimler yapıyorlar. Başarılarına orantılı olarak da daha meritokratik ve alışılmışı yüceltmeyen bir perspektife sahip olacaklarını da öngörebiliriz." (3)

Çağlar Keyder, toplumu sınıflardan oluşan bir bütün olarak değil daha çok statü gruplarından oluşan kültürel bir bütünlük olarak tanımlayan Weber'ci terminolojiyi kullanarak Yeni Orta Sınıfı tanımlıyor. Ancak mesele o kadar basit değil. Bu kesim aslında tekil sermayeden sınıfın sermayesine geçiş süreciyle görünür hale gelen sınıfsal bir katmanı imlemektedir. Tekil sermaye yoğunlaşma ve merkezileşme sonucu hisse senetli sermayeye dönüşür. Tekil sermaye ile hisse senetli sermaye arasında pek çok fark sıralanabilmekle birlikte sınıf tartışmaları açısından özellikle kapitalistin görevlerinin artık ücretliler eliyle yapılır hale gelmesi ile ayrıştırılabilir. Böylece kapitalist sınıf Marx'ın anlatısıyla kupon kesici asalak bir sınıfa dönüşürken kapitalizmin erken dönemlerinde yerine getirdiği

denetleme ve yönetim görevi ücretliler tarafından yerine getirilen bir işlev haline dönüşür. Ancak Marx hemen ardı sıra ekler; 'üretimin yönetimi ve denetimi görevi mülkiyeti doğurmaz. Tam tersi mülkiyet üretimin yönetimi ve denetimi görevinin kaynağıdır'. Öyle ise Çağlar Keyder'in ifadesinde geçen kültürel sermaye kavramı söz konusu olamaz. Çünkü üzerinde sıkça geviş getirilen sosyal sermaye gibi kültür de bir sermaye biçimi değildir. Bu nedenle kültür sahibi kesimler de sırf bu nitelikleri itibarıyla bir sınıfsal yapı oluşturmazlar. Eğer sermayenin işlevlerinin taşıyıcısı olmak bir kesimi kültürlü yani tartışma ekseninde seküler kılıyorsa o zaman sermayenin gerçek sahipleri bu niteliklere neden sahip değillerdir? Öyle ya bugün sermayenin bir kesimi seküler kampta yer alırken diğer kesimi dini muhafazakar cepheyi oluşturmaktadır. Çağlar Keyder'in analizine temel oluşturan Yeni Orta Sınıf kavramı gerek bu nedenle gerekse kavramın asıl özünün bu kadar geniş kitleleri içermesinin zor olması nedeniyle geçersizdir. Çünkü Gezi eylemlerinde park çevresinde kültürlü CEO'lar pek çoklarınınca gözlemlenebilmiş de değildir.

Marksistler ne diyor?

Günümüzde Marx okumaları üç eksene ayrıştırılabilir. Bunlardan ilki saf iradeci Marksist okumadır. Daha çok Marksizmi felsefi bir içeriğe indirgeyen bu okuma moral kavramlara dayanan ve iradeyi çözüm olarak sunan, bilimsel kaygılara düştüğünde iradenin kaynaklarına dönen ve psikolojinin kavramsal dünyasına yaslanan bir çerçeveye sahiptir. Negri'den Holloway'e kadar bir grup anarşist tonlu teorisyen bu grupta yer alır. Referansları daha çok Marx'ın Kapital'i olan Harvey, Sweezy, Samir Amin vb gibi yazarların ise teorilerine yenilmişlik duygusuyla bezeli bir ehli kapitalizm savunusu hakimdir. Üçüncü eksen ise tarihsel materyalist yöntemle materyalist tarih okumasına sahip olanların oluşturduğu gruptur. Ülkemiz Marksizmini de bu üç grubun okuması ekseninde değerlendirmek mümkündür.

Gezi olaylarını felsefe içerisinde tartışan sosyalist çevreler daha çok "ekoloji", "çocukluk", "onur" ve "zaman-mekan" kavramlarını merkeze alarak değerlendirmeler yaparlar. Onlara göre Gezi eylemleri "güzel bir "yaşam dünyası" sunan ve bu nedenle savunulması gereken bir doğa parçasına AVM yapacağı düşünülen bir hükümete karşı eleş-

tiri ve direniş” olarak nitelendirilir. Görünen bu değil midir zaten? Görüneni söylemek ne bilim ne de felsefe sayılamayacağından bu kişiler, Gezi sürecini çağın nosyonu olan “mekânın savunulması, mekân üzerinden örgütlenmedir... Onur, direnişin anlam kaynağı ise mekân da onun gerçekleştiği estetik ve politik sahadır”(4) diyerek görünenden, ne işe yarayacağını anlayamadığımız felsefi bir çıkarımda bulunurlar. “Bugün ‘her yer Taksim her yer direniş’ sloganında bütünleşen çağrı, bir zaman ve mekân çağrısıdır” (5). Bu çevrelere göre kapitalizmin, kapitalist üretim ilişkilerinin sürekli yeneden üretimiyle var olduğunu sananlar yanılırlar, çünkü “Kapitalizm imajlar üzerinden var olur. Ama bir şeyin imajının var olabilmesi için bir hakikate de ihtiyacı vardır. Her şeyin hızla metalaştığı bir dünyada bu hız ve doyum kapasitesi o kadar artmıştır ki çok net bir ‘mekânın ele geçirilmesi’ stratejisiyle karşı karşıya kalmış durumdayız... ormana, parka, suya, göle yapılan saldırı ‘imajın’ toplumun bilincine yerleştirebilmiş değil. Burada bir mücadele var... Dolayısıyla çevrecilik hem bir imaj hem de hakikat olarak anti-kapitalist mücadelenin belki de merkez noktasıdır.” (6) Bu pencereden bakınca emek değil de orman, park, su ve göl “değer” kaynağı gibi görünür. Ve bu değer kaynaklarının (!) ele geçirilmesi hızlı metalaşma çağında kendi imajını yaratamadığı için kapitalizmin varlığını tehlikeye sokmaktadır. Hız sorunu nedeniyle imaj oluşturamayan kapitalizmin bıraktığı boşluğu ise çevrecilik gibi anti-kapitalist mücadele biçimleri alır. Bu kavramsal düzlemde ne emek sermaye çatışması anlam bulabilir ne de sınıfsal analizlere ihtiyaç duyulur. Tüm mesele hakikat konusunda kapitalist imajlardan önce imaj yaratma sorumluluğuna sahip olanların iradeleridir.

“Olaya dair her değerlendirmenin bir şekilde ulaşacağı nokta, direnişe katılan herkesin farklı farklı dertlerinin olduğudur; doğrudur. Ama çokluk olmak ortak mefhumlar gerektirir.”(7) Gezi eylemlerini gerçekleştiren kitleleri bir kalabalık değil de “çokluk” yapan ortak mefhumlar, ne Marksistlerin sandığı gibi üretim araçlarından yoksun olma, emek gücünü satmak zorunda kalma gibi sınıfsal bir nitelik taşımaktadır, ne de postmodernistlerin savunduğu gibi “kimlik” kavramına ihtiyaç duyar. “Ortak mefhumlar, tepeden inme

kurguların yahut hayallerin getirisi değildirler; imgeleme can bulurlar ama bizatihi gerçek ve somut olan ilişkilerin upuygun ürünleridirler-Deleuze bunlara ‘biyolojik fikirler’ diyor- yani bir çarpıtma olmaksızın doğada nasıllarsa öylece etkin ve öylece geçerlidirler. Nihayet bu upuygunluk bireylerin bileşiminin de gerçek zeminini sunar. İşte bu yüzden ortak mefhumların oluşması, bedenler ve zihinler arası farklı bir örgütlenmenin, bireylerin birbirlerini aynı bağlamda etkilemelerinin yolunu açmaktadır”(7) Okur yukarıdaki alıntıda totolojiye hızla savrulduğunu fark edecektir. Ortak mefhumların oluşması için anlaşıldığı kadarıyla ortak mefhumlar tarafından bedenler ve zihinlerin farklı örgütlenme olanaklarına kavuşması en azından bunun kolaylaşması gerekmektedir. Bu ortak mefhum oluşunca ortaya çıkan çokluk ya topyekûn harekete geçecek ya da Holloway'in hayallerini süsleyen kapitalizmde çatlaklar oluşacaktır.

“Gezi Direnişi’nin olanağını duygular ayaklanmasında, etikte, otonom ve çokluk siyasetinde, yani ortak mefhumlar etrafında gerçekleşen ve direnişte saklı gücün sezilmesine yol açan karşılaşmalarda bulabilir ve süresi yahut üretkenliğini de bir etoloji meselesine hasredebiliriz.” Onlara göre eylemler “Apolitik değil anti-politik eylem, yaşanan gündelik hayat faşizminin tamamen bilincinde olanların, dayatılan üretim tüketim-seyir döngüsünü artık yemeyenlerin, sistemin tüm politik oyunlarından, demokrasıcılık tiyatrosundan gına getirenlerin, temsiliyet ilişkilerinin sahteliğinin farkında olanların –ya da bütün bunların içinden herhangi birine öfkeli olanların- tamamen politik tavrıdır.”(8, s.81-82) İşçi sınıfının içki içmediğini ve takım tutmadığını sanan bu yazarlara göre “Türkiye’de şu an sınıf çatışmasının önüne geçen olgu, yaşam tarzı çatışmasıdır. (Gezi eylemlerinde) Kafe-bar müdavimi ve içkisini içip tuttuğu takımın maçına giden orta sınıf ön saflardaydı”. Kafasındaki işçi tahayyülü 18. Yüzyıl koşullarında takılıp kalmış olan bu zihniyete göre “politik eylemin potansiyel güçlerinden biri –hâlihazırdaki durum için eğitilmiş gençler ve ücretli küçük burjuvazi (altını ben çizdim N.A)- gerici devlete karşı kendi adına ayağa kalkıyor.” (9, s.49) ve “askere gitmiyorum, vergi vermiyorum, tüketmiyorum, emeğimi satmıyorum demek için, dayanışma ve takas ağları

kurmak için, hatta, isteyene kürtaj yapacak ve ücretsiz sağlık hizmeti sunacak hastaneler, ücretsiz ve özgür eğitim imkanı sunacak okullar, doğayla uyumlu yaşam alanları kurmak için" (8, s.79). "yaşanabilir hayatlar yaratma mücadelesi" (10, s.77) veriyorlar. Temennileriyle kitlelerin taleplerini birbirine karıştıran bu yazara göre Gezi saflarında yer alan ve kendisini Mustafa Kemal'in askerleri ilan eden grupları açıklamak zor olsa gerekir. Ümraniye'den, Gazi Mahallesi'nden gelen ya da ellerinde Türk bayraklarıyla militarist sloganlar atan ya da ana avrat küfredip alkol alan kitleler bu oyunda hep etkisiz elemandır. Önderlik askere gitmiyorum, vergi vermiyorum, tüketmiyorum, emeğimi satmıyorum demek için sokağa dökülenlerdedir. Ve bu kişiler orta sınıftır. Ve bu orta sınıf Gezi Parkı'nda oluşturulan bostandan karnını doyurabileceğini, giyinip soğuktan korunabileceğini velhasıl 21 YY'da takas ekonomisiyle yaşanabileceğini sanmaktadır. Takas ekonomisine dönmeyi düşünecek kadar naif bu orta sınıf her nedense twitter üzerinden örgütlenmekte, kafe-barlardan çıkmaktadır.

Gezi olaylarını "zaman-mekan" kavramı ekseninde değerlendiren kesimlerin çoğu, genellikle, Marksizm'i Harvey üzerinden okumaktadırlar. Harvey de kendisiyle yapılan bir röportajda "Gezi olayları"ni değerlendirmiştir. (11) 01 Aralık 2013 Tarihli Birgün Pazar'da ve sendika.org sitesinde yayınlanan röportajda Harvey, Gezi eylemlerini işçi sınıfının eylemleri olarak nitelendirir, ancak işçi sınıfının tanımlanma ölçütlerini yeniden kurar. Harvey, özetle üretim sürecinde yaratılan değer piyasada gerçekleşmediği takdirde hiçbir anlam ifade etmeyeceğinden hareketle, değer, dolayısıyla artı değer gerçekleştiği mekanın piyasa, yani kent olduğunu, bu nedenle kentlerdeki mücadelenin, işçi sınıfının menfaatleri açısından en az işyerindeki mücadeleler kadar önemli olduğunu belirtir. Ona göre işçiler ücretlerini yükseltmek için işyerinde mücadele ettiklerinde ücretlerini yükseltebilirler. Ancak, onlar bu ücretlerini kentte harcarlar ve ücretler arttıktan sonra kentte ev kiralari, gıda fiyatları başta olmak üzere tükettikleri her şeyin fiyatı da artar; böylece, burjuvazi bir eliyle verdiğini öteki eliyle geri almıştır. En pespaye burjuva iktisat doktrini ile karşı karşıya olduğumuzun okuyucu farkına varacaktır. Ücretler artarsa fiyat düzeyleri artar bu nedenle başa dönülür, hiçbir şey

değişmez. Birinci sınıf iktisat öğrencisine itina ile belletilen bu akıl yürütme peşi sıra ücretlere dönük mücadelenin bir anlamının olmadığını gizliden gizliye vaaz eder. Öte yandan, Harvey'in "Marksist kimliğinden" ötürü, Marks'ı tanımayan okuyucular, bu pespaye teorinin marksa ait olduğunu sanabilirler. Fiyat ve değer kavramlarına dair farklı tanımlamalar Burjuva İktisadı ile Marksist teori arasındaki ayrımı çizer. Burjuva iktisadına göre bir metanın fiyatı ücretlerin üzerine eklenen kâr, faiz ve rantın toplamından oluşur. Bu nedenle ücret artarsa toplam da artacağından metanın fiyatı artar. Marksist teori ise bir metanın önce değerinden bahseder. Metanın değeri o metanın içerisine giren değişmeyen sermaye öğeleri (emek aracı, hammadde vb) ile yeni üretilen değer toplamından oluşur. Tüm üretim kollarında kullanılan ölü emek ve canlı emek oranı aynı olmadığından ücret hareketleri her sermayeyi farklı düzeylerde etkiler. Örneğin, ücretler %25 oranında arttığında, ortalama toplumsal bileşimdeki sermayelerin ürettiği metaların üretim fiyatları değişmez, daha düşük bileşimdeki sermayelerin metalarının üretim fiyatları yükselir, ancak bu kardaki düşüş oranında olmaz. Daha yüksek bileşimli sermayelerin ürettiği metaların üretim fiyatları ise düşer. (12, S.178-181). Görüleceği üzere ücretler arttı diye aynı oranda işçinin tükettiği metaların fiyatları artmaz; bazıları düşer. Ancak ücret artışları, sömürülen artıdeğerin dağılımındaki oranların yeniden düzenlenmesini gerektirir. Çünkü emek gücü tarafından bir işgününde yeni üretilen değer, emek gücü ve kapitalist sınıf arasında bölünür. Kapitalist sınıfın eline geçen kısma artı-değer denilir. Artı-değer de yine girişimci kârı (ticari kâr da buraya girer) ve faiz olarak kapitalist sınıf arasında ve rant olarak toprak sahibine yapılan ödemeye ayrışır. Burada görülen şey değer düzeyinde üretilen büyüklüğün üretim sonrası, yani paylaşım aşamasında değişmeyeceğidir. Toplam yeni üretilen değer paylara ayrılmasında her bir kesrin büyüklüğünde değişim olabilir. Ancak bunun toplam büyüklüğünde değişiklik olamaz. Dolaşım alanına gelen meta, üzerinde hem değişmeyen sermaye olarak ölü emeği, hem de değişen sermaye olarak yeni üretilen emeği taşır. Dolaşım alanında rekabet yasaları üretilmiş olan artıdeğer kapitalist sınıf ve toprak sahibi sınıf arasında bölüşümünü düzenler. Burada geçerli olan genel kâr oranı yasası doğrudur.

tusunda sermayenin sektör içi ve sektörler arası hareketidir. Sermaye bir yandan sektör içinde birim maliyeti daha düşük üretim biçimlerine nispi artı değer yasasınca hareket ederken, diğer yanda arz talep yasası gereğince sektörler arasında hareket eder. Bu hareketler birim metanın üzerinde taşıdığı değer ile o metanın fiyatı arasında bir farklılık yaratır. Ortalama emek üretkenliğine sahip olmayan üretim kollarında fiyatlar değerlerden sapar. Yine toplumsal gereksinme için denklik sağlamayan üretim alanlarında da metanın bireysel fiyatı ve değeri ile toplumsal değeri arasında bir sapma meydana gelir. Ancak tüm bu ayrıntılara karşın toplumsal ölçekte toplam fiyatlar toplam değerlere eşittir. Bu perspektif doğrultusunda eğer emek gücünün değeri anlamında ücretler artıyorsa buradan tek bir sonuç çıkar. Artı-değere el koyan kesimlere ayrılan pay azalıyordu. Fiyatların artışı değerler toplamında değişikliğe neden olmaz. Sadece değerlerin ifade oldukları nicelikler anlamında bir değişiklik ortaya çıkar. Buna enflasyon diyoruz. Enflasyonun nedenleri arasında ücret artışlarını saymak Harvey'e özgü olsa gerekir. Çünkü böyle bir ilişki kurmak ücret düzeylerinde genel bir artış koşullarında buna enflasyon ile yanıt vermek kapitalistler arası rekabetin var olduğu koşullarda tekil sermayelerin hareketinden yola çıkarak mümkün değildir. Öyle ise ya rekabetin yasalarının geçersiz olduğunu ileri sürerek bir ön varsayımına sahip olmak ya da burada devlete özel bir rol tanımlamak gerekir. İlk şart ayrı bir tartışmanın konusudur. Ancak şu kadarı söylenebilir: Tekellerin egemenliğinde oluşmuş bir piyasada tüketim süreçlerinden mücadele örgütlemeyi savunmak kendi içinde çelişik ve anlamsızdır. Çünkü zaten tekel, fiyat kontrolü üzerinden oluşan bir ilişki biçimidir. Eğer fiyatlara müdahale ediyorsanız tekel sistemi yoktur eğer tekel varsa fiyatları o belirliyor demektir. Diğer yandan eğer enflasyon konusunda devlet aktör konumuna getirilirse mücadelenin mekanı Harvey'in tabiriyle tüketim alanı (yani dolaşım düzeyi) değil devlettir. Ancak hangi şart altında olursa olsun, işçi sınıfı elde ettiği ücret düzeylerini koruma mücadelesini üretim sürecindeki konumundan yola çıkarak verir. Çünkü sömürü üretim alanında gerçekleşir. Bu noktadan sonra başlayan ve üretim sürecinin belirlenimi altında hareket eden dolaşım yani Harvey'e göre tüketim alanı ise elde edilen sömürünün pay

edildiği alandır. Burası kurtlar sofrasıdır ve rekabet şartlarında karını azamileştirmek çabasındaki hiçbir kapitalist diğerinin gözünün yaşına bakmaz. Harvey'in Marksist teoriye inceden inceye enjekte ettiği bu kafa karışıklığı onun sınıf mücadelesine dair kaybettiği inancının ürünüdür. Bu inançsızlığını Harvey şöyle temellendirir: "Bugünlerde işgücü sıklıkla nedensel ve geçicidir-işgücü dolaşmaktadır, örgütlenmesi zordur. Fabrika emeğinin büyük kısmının yok edilmesine bakarak pek çok kişi "işçi sınıfı nerede" diye merak etmektedir. Buna yanıt olarak, işçi sınıfını, kentsel yaşamı üreten ve yenden üreten bütün insanlar olarak kavramsallaştırmamız gerekmektedir" (11, s.6) Bu kavramsallaştırmanın vardığı nokta tüketiciler birliğidir. Oysaki Gezi ayaklanması işçi sınıfının önderlikten yoksun, sınıf bilincinden uzak bir biçimde nasıl ses verdiğinin tipik örneklerindedir. Tıpkı Tunus'ta, Mısır'da, Brezilya'da olduğu gibi. İşçi sınıfının yeni yapısını analiz etmek ve toplumun daha büyük bir kesiminin işçileştiğini göstermek yerine, Harvey, bize sınıf tanımını değiştirmeyi önermektedir. Aslında önerdiği şey kendi kaybettiği inancıyla teorileştirdiği Ehli Kapitalizmdir.

Devrimci sosyalist çevrelerin büyük bir kısmı da Gezi eylemcilerini "halk sınıfları", "ezilen emekçi sınıflar", "halkın ezilen horlanan kesimleri" olarak tanımlamaktadır. Burada sınıf kategorisi yerini "halk" kavramına bırakmıştır. Halk kavramına dair literatür birbirinden oldukça farklı eksenler çizer. Bununla birlikte emperyalist bir hegemonyaya karşı toplumun halk denilen toplamının kalkışması söylemi birbirinden farklı görünen bu eksenleri birleştirir. Söylem "halkın ezilen sınıfları" diye nitelenirse sol³ /devrimci, genel olarak halk, ulus ya da millet olarak nitelenirse daha sağ bir içeriğe sahip kılınır. A. Gunter Frank'tan Paul Sweezy'e kadar geniş bir beslenme kaynağı mevcuttur. "Halk" kavramsallaştırmasına teoride sıklıkla iki nedenle başvurulur. Bunlardan ilki geçiş toplumlarında, toplumun gerek egemen gerekse sömürülen sınıflarının farklı üretim tarzlarına ait özellikler göstermesidir. Marksist teorinin ülkemizde de büyük bir kısmını bu geçiş toplumlarının niteliği üzerine yapılan tartışmalar kapsar. İşçi sınıfının kapitalist üretim ilişkilerinin yeterince gelişkin olmadığı bir dönemde çözülme süreci yaşayan sınıf ve katmanlarla ilişkisinin toptancı ve aynılaştırıcı bir çözümlemeyle kavramsallaştırılmasıdır. İkinci nedense

ilkine dair kimi göndermelere sahip olsa da bu yaklaşımdan farklı ele alınması gerekir. Bu yaklaşım kapitalizmin evresi olarak emperyalist aşamasında sömürü ilişkilerinin sınıfsal düzlemden ulusal düzleme taşındığını ileri sürer. Bir ulus (burjuvazi ve işçi sınıfıyla) topyekün bir başka ulusun işçi sınıfı ve burjuvazisini sömürmektedir. Ezen ulus işçi sınıfının bu sömürdeki rolünün gizli veya pasif olması ilişkinin özünü değiştirmez. Bu analizin mantıksal sonucu, ezilen ulusun ilişkiden olumsuz etkilenen farklı sınıfsal bileşenlerinin ezen ulusa (emperyalist güçler) karşı topyekün mücadelesinin örgütlenmesidir. Bu yaklaşım bir yönüyle ezen ve ezilen ulus işçi sınıflarının enternasyonalist birliğinin maddi temellerinin silikleşmesine neden olurken diğer yandan ulus içinde sermayenin bir fraksiyonuna karşı işçi sınıfının diğer fraksiyonuna yedeklenmesine neden olur. Böylece işçi sınıfı burjuva ideolojisinin tüm versiyonlarına açık hale gelir. Devrimcilik ile milliyetçilik arasında anti emperyalistlik söylemi üzerinden bir köprü inşa edilir. Bu köprüden son dönemde kimlerin gelip geçtiği, hangi alışverişlerin yaşandığı en uç örnekleriyle gözlenmektedir. Cepheler, ittifaklar inşa olurken tüm işçi sınıfı düşmanı merkezlerle yan yana düşmenin, ama bu yan yanalıktan rahatsız olmamanın kilididir, antiemperyalizm. Ancak paradoksal olan AKP iktidarının da kendisini antiemperyalist cephede sunmasıdır.

“Halk” kavramı kimi zaman da “kamu” veya “vatandaş/yurttaş” kavramlarının yerine kullanılır. Sermaye birikiminde Keynesyen politikalardan liberal politikalara dönüş ve devletin rolünün değişmesi, sosyal devletin ilga edilerek neoliberal devletin inşası olarak sunulur. Kamunun hizmetindeki devlet, şimdi küresel sermayenin hizmetine koşmaktadır. Böylece kimi çevreler yeni rejimin karşısında tasfiye olan yeni rejimin yanında kendilerine yer bulmakta zorlanmazlar. Ortak eylemin konusu sosyal devlete dair ruh çağırma seanslarıdır. Ve Gezi eylemlerinin talebi sosyal devlettir (yani devlet eliyle sermaye birikimi dönemi).

Marksist referanslara hakimiyetiyle belirli bir saygı kazanmış Sungur Savran'ın Gezi olaylarını değerlendirmesi ise günceli kavrayışı hakkında kimi soru işaretleri doğurmaktadır. “Türkiye’de sanayi, ulaştırma, tarım ve büyük hizmetlerde (oteller vb. de dahil) çalışan kol emekçileri burada ağırlığı oluşturmuyor. Henüz işçi sınıfının çekirde-

ğini oluşturan bu insanlar –sadece sanayi değil, ulaştırma tarım, hizmetler de ağırlığını koymamıştır. Daha ziyade meydanlarda olanlar, beyaz yakalılar ve onların üst katmanları, proletaryanın eğitilmiş (öğretmenler, sağlıkçılar gibi) katmanlarıdır. İkinci olanlar, Türkiye’de modern küçük burjuvazinin temsilcileri ve kitlesi (ücretli çalışanlar hariç olmak üzere doktorlar, avukatlar, mühendisler, eczacılar gibi bürosu olanlar) bunun büyük oranda hem içindedir hem de destekliyor. Katılmayanlar da dışarıdan destekliyor. Üçüncü olarak gençlik çok büyük bir rol alırken dördüncü kesimde ise aydınlar katmanının Batılılaşmış olanları burada büyük rol oynamaktadır... Sonuç olarak işçi sınıfının kol emekçilerinden oluşan merkezi kesimi ve işçi sınıfının sendikalarının en büyükleri işin içinde henüz yok... Bu isyanın en büyük eksikliği, işçi sınıfı ve emekçileri kendi saflarına çekmek için en küçük çaba göstermemiş olmasıdır” (12, s.6) diyen Savran, Gezi Eylemlerini 15-16 Haziran olayları ile karşılaştırarak anlamlandırmaya çalışıyor. “15-16 Haziran tam anlamıyla bir sınıf hareketidir. Tamamen kol işçilerinin düzene karşı ayaklanması vardır... O ayaklanma ile bu isyanın farkı şu bugünkü çok yaygın. Çok değişik katmanları kapsıyor. Ve eğer işçi sınıfına sığarsa burjuvazi titreyecek.” (12, s.10) “Yedek kulübesinde daha soyunmamış çok usta iki oyuncumuz var: işçi sınıfı ve Kürt halkı” (13)

Bu değerlendirmeye göre meydanlarda olanlar: beyaz yakalılar ve onların üst katmanları, proletaryanın eğitilmiş kesimleri, modern küçük burjuvazi, gençlik ve aydınların Batılılaşmış kesimleridir. Katılmayanlar ise sanayi, tarım ve büyük hizmetlerde çalışan kol emekçileri ve Kürtlerdir. Sanayi, tarım ve büyük hizmetlerde çalışanlar işçi sınıfının merkezi çekirdeğini oluşturur ve bunların sendikaları da isyana katılmamıştır. Bir eylemin işçi sınıfının eylemi olabilmesi için kol işçilerinin harekete geçmiş olması gerekir. Öyle ise bu bir halk isyanıdır ve işçi sınıfını bu isyana dahil etmek gerekir. Savran'ın kavramları özensizce kullandığı açık. Toplumun kol işçileri dışında kalan kısmını halk olarak niteleyip işçilerin halk isyanına dahil olmasını söylemek, eylemin sınıfsal karakterini muğlaklaştırmaktan başka bir işe yaramıyor. Ancak Savran'ın şöyle önsel bir noktadan hareket ederek bu sonuçlara vardığını söylemek mümkün. Savran'ın Gezi isyanına katılanlar arasında proleterya-

nın eğitimli katmanlarını, beyaz yakalıları saydığını gördük. Belki bunun içerisine modern küçük burjuvaziye dahil olmayan doktor avukat, mühendis gibi ücretlilerde eklenebilir. Ancak bunlar işçi sınıfına dahil olamıyor. Bu ayrım Marksist teori içerisinde yürütülen üretken emek, üretken olmayan emek ayrımı üzerinden yürütülen sınıf analizlerini akla getiriyor. Poulantzas ile son noktasına taşınan bu ayrım işçi sınıfını kol emekçilerine kadar indirger. Kimileri de işçi ve emekçi ayrımında sermaye ile ilişkilenmemiş emek biçimlerinin yanına üretken olmayan emeği de ekler. İşçi kavramı Marx tarafından Kapital'de oldukça açık biçimde tanımlanmıştır. Bir meta olarak emek-gücüne sahip olanlar işçi olarak ifade edilir. Tanım bu şekilde verildikten sonra tanım içerisinden işçi olmanın diğer unsurları çıkartılabilir. Emek-gücü bir metadır. Bu meta da diğer bütün metalar gibi değişim değeri ve kullanım değeri olmak üzere ikili bir özelliğe sahiptir. Emek-gücü metasının kullanım değeri onun üretebilme potansiyelidir. Kapitalist için bu kullanım değerinin anlamı ona artı-değer getirmesidir. Ancak diğer metalarda olduğu gibi emek-gücü metasında da kullanım değeri ya da o metanın yararlılığı metanın satıcısı için değil alıcısı için anlam taşır. Eğer bir kullanım değeri ona sahip olan için yararlılık ifade ediyorsa kişi o metayı değişime sunmaz. Emek-gücü için de bu durum geçerlidir. Bir işçi için emek gücünün yani üretebilme potansiyelinin anlam taşıması için onun üretim araçlarından yoksun olması gerekir. Tam tersi biçimde karşı tarafta yer alan kapitalistin elinde de bu üretim araçları bulunmalıdır. İkinci unsur, işçi emek gücünü satmak zorunda olmalı yani onu yaşatacak bir gelire sahip olamamalıdır. Ve Marx bu unsurlara bir üçüncüsünü ekler. İşçi köle ve serften farklı olarak emek-gücü metasını satıp satmama özgürlüğüne sahip olmalıdır. Öyle ise tekrar şunun altını çizebiliriz. Emek-gücü metasına sahip olan herkes işçidir. Tanımı bu şekilde tekrar etmemizin bir nedeni var. Çünkü bir metaya sahip olmakla o metayı gerçekleştirmek aynı şeyler değildir. Bunun için günümüzde sıklıkla işsiz olarak nitelenen, ancak Marx'ın yedek sanayi ordusu diye nitelendirdiği kesim de işçi sınıfına dahildir. Tıpkı metasını satamayan bir tüccarın hala tüccar olması gibi. Şimdi karşımıza yeni bir soru çıkar. Bu emek-gücünün kullanımı hangi şekillerde gerçekleşir? Sermaye ile ilişkilenen emek-gücü ya meta

üretim sürecinde ya da dolaşım alanında istihdam edilir. Meta üretim sürecinde konumlanan işçi artı değer ürettiği için üretken emek olarak tanımlanırken dolaşım alanında (yani metanın paraya ya da paranın metaya dönüşüm süreci) konumlanan işçi toplumsal olarak üretken emek sayılmaz. Fakat her sermaye, ancak kâr talebi ile sermayenin çevriminde rol alabileceğine göre dolaşım alanında yer alan sermaye de tüccar kârı veya faiz adı altında toplumsal artı değerden bir pay talep eder. Bu payın elde edilmesindeki rolünden dolayı Marx toplumsal olarak üretken olmayan dolaşım alanı işçilerinin emeğinin tüccar ve para sermaye sahipleri için üretken emek sayıldığını altını çizer. Sermaye ile ilişkilenmeyen emek türleri, yani devlette istihdam edilmiş ya da cepten ödeme yapılan (eve temizliğe gitmek vb) emek türleri ise üretken emek kategorisine dahil değildir. Bu genel tanımlamalardan sonra soru şudur: Kafa emeği ile üretim yapan işçiler meta üretiminde mi rol almaktadırlar yoksa dolaşım alanında mı? Bu soru onların işçi olma durumlarında bir değişikliğe neden olmaz, ancak üretken emek sayılıp sayılmayacaklarını belirler. Tartışmayı bir kez de metanın analizi üzerinden yürütmek için soruya kestirmeden yanıt verelim. Eğer kafa işçisinin ilişkilendiği sermaye üretim alanındaysa üretken, dolaşım alanında ise üretken olmayan emek saymak gerekir. Öyle ise içinde yaşadığımız chip'li üretim çağında işçi sınıfını kol emeğine kadar indirgemenin hiçbir olanağı bulunmamaktadır. Teori kitapta durduğu gibi durmaz. Düne kadar bu mülhazalar sanki Marksizim içi teoriyi inceltme egzersizleri gibi görülebilirdi. Ancak bugün bundan öte anlamları olduğunu görüyoruz. Sungur Savran, Gezi'nin kendince sınıfsal analizini yaptıktan sonra, sosyalistlere bir görev tanımı getiriyor; işçi ve emekçileri isyana örgütlemek. İşçiden kasıt kol işçileri. Elbette Gezi ayaklanmasına katılmayan işçi sınıfı kesimlerinin sürece dahil edilmesi gerektiği gün gibi aşikardır. Ama unutulmuş bir şey daha var. Ayaklanmaya katılmış olup ancak sınıf bilincinden uzak olan işçi sınıfının harekete geçmiş kesimlerinin sınıf bilinciyle örgütlenmesi de en azından dahil olmayan kesimlerin örgütlenmesi kadar önemli ve acildir. Fakat siz kafa işçilerini işçi sınıfına dahil etmezseniz ve bugün sınıfın değişen yapısında bu kesimin hiç de azımsanmayacak bir role sahip olabileceğinin farkına varmazsanız, bu kesimleri örgütlemek

gibi bir görevi de önünüze koymazsınız. Bunun yapılmadığı koşullarda sürecin nasıl egemenlerin kontrolüne girdiği, hedef ve yönelimlerin sermayenin kendi arasındaki kavgaların payandası haline nasıl dönüştüğünü, gezi ayaklanması sonrasındaki dönemde yaşadık ve deneyimledik.

Buraya kadar gördük ki, devrimci, sosyalist çevrelerde işçi sınıfının artık toplumun büyük bir çoğunluğunu oluşturmadığı görüşü hakim görüştür. Bu nedenle kimisi dezavantajlı tüketicilerin, kimisi öğrenci gençlik ve ücretli küçük burjuvazinin, onların deyimiyle orta sınıfın, kimisi ise işçilerle birlikte yoksul halk yığınlarının, öğrenci gençliğin bir araya gelerek çoğunluğu oluşturduğuna inanıyor. Böylece politikalarını muğlaklaşmış sınıfsal analizlerin oluşturduğu, şekilsiz çoğunlukların karakteri biçimlendiriyor.

Toplumsal yeniden üretimin kapitalist üretim tarzında sermayenin yeniden üretilmesi yoluyla gerçekleştirildiği, sosyalist çevrelerde çoğunlukla kabul gören bir önermedir. Ancak her nedense bu önermenin ne anlama geldiği üzerinde ya düşünülmez ya da yapılan analizlerde bu gerçeklik pek dikkate alınmaz. Kapitalist üretim toplumsal ihtiyaçların karşılanması için değil kâr için yapılan bir üretdir. Bu nedenle, bir ürüne olan ihtiyacın şiddeti değil, onun kâr getirip getirmemesi o ürünün üretilip üretilmeyeceğini belirler. Kaldı ki, toplumun bir kesiminin açlık sınırında yaşadığı günümüz koşullarında, bu açlığı ve yoksulluğu ortadan kaldıracak olan metalar raflarda alıcı beklemektedir. Kapitalist öncesi üretim biçimlerinde geçerli olan; kendi ihtiyaçlarını karşılamak için üretim yapan, üretmedikleri ürünlere ulaşmak için ürettiklerini ürünleri değişime sunan doğrudan üreticiler artık yoktur. Sermaye yoğunlaştıkça bütün üretim ve hizmet alanları sermayenin konusu haline gelir. Yine aynı yoğunlaşma nedeniyle sermayenin üretim araçları, hammaddeler vs'den oluşan değişmeyen kısmı, ücretlerden oluşan değişen kısmına oranla sürekli artar. Burjuva aklın da anlayabileceği şekilde ifade edecek olursak; bir işçinin harekete geçirdiği sermaye miktarı (burjuva iktisadı buna bir işçiyi istihdam etmek için gerekli sermaye miktarı der) sermaye yoğunlaştıkça sürekli artar. Bu durum aynı sermaye ile giderek daha az işçi çalıştırması, aynı anlama gelmek üzere sermayenin artmasına oranla işçi sayısının giderek azalması sonucunu verir. Bu da sermaye ile ilişkilene-

meyen nispi aşırı nüfusta bir artış demektir. Bütün servet biçimlerinin sermayeye, bütün emek biçimlerinin ise ücretli emeğe dönüşmesi, kapitalist üretim tarzının genel eğilimidir. Marks'ın bir soyutlama olarak analiz ettiği iki sınıflı toplum, günümüzde bir gerçeklik haline gelmiştir. Tüm üretim araçları sermayeleşmiş, tüm emek biçimleri de işçileşmiştir.

Toplumsal yeniden üretimin sermaye dolayısıyla gerçekleştirildiği koşullarda işsiz kalmış ya da henüz sermaye ile ilişkilenelememiş olan köylülük veya sermaye ile ilişkilenecek üzere emek gücüne nitelik yüklemekle olan öğrenciler ve emek gücünü satacak bir kapitalist bulamamış olan işçi kesimleri de sermaye ile ilişkilenecek ücretli emek gibi sermayeye aittir; ihtiyaç duyulduğunda sermaye tarafından bu kesimler ücretli emekçi haline getirilirler. Sermayenin emek gücü rezervi olan bu kesimler, çeşitli sübvansiyonlarla, sosyal yardımlarla, işsizlik ödenekleriyle hayatta tutulmaya çalışılır. Çünkü bu kesimlerin sermaye ile ilişki kurmaksızın kendi yeniden üretimlerini gerçekleştirme şansları artık kalmamıştır. Zira sermaye için yedek sanayi ordusunu oluşturan bu kesimler, işçi sınıfının çalışan kesimi için ne kadar tehdit oluşturursa, çalışan işçilerin emek-gücünün değeri o kadar düşük, işgünü o kadar uzun, sonuç olarak sömürü oranları da o denli yüksek olur. Yukarıda ele alınan üç farklı yaklaşımı savunanlarca yapılan analizlerde toplumun bu kesimlerinin sermaye ile ilişkileri dikkate alınmamış; onlar, sanki bu ilişkilerden münezzehmiş ve kendiliklerinde bir varoluşa sahiplermiş gibi değerlendirilmiş ve bu yaklaşım üzerinden teoriler kurulmuştur. Toplumun bu kesimlerine sermaye ile ilişkileri dikkate alınmaksızın bakıldığında, onların bir kısmı gençlik, bir kısmı iyi eğitim almış, birkaç dil bilen modern kesimler, bir kısmı etnik bir kimlik, bir kısmı cinsel tercihlerinden dolayı dışlanmış kimseler, bir kısmı hırsız, haydut, serseri gibi görünür.

Öte yandan, yedek sanayi ordusunu bir kenara bıraktığımızda, faal işçi ordusunun sadece mesaisi değil 24 saati sermayeye aittir. Sermaye dolayısıyla toplumsal yeniden üretimin devam edebilmesi için sermaye birikiminin olması, sermaye birikiminin olabilmesi için artı-değer sömürüsü, artı-değer sömürüsü için sürekli yeniden üretilen emek-gücü şarttır. Bu nedenle bir işçinin emek sürecinde geçirdiği zaman onun emek-gücünün tüketildiği

zamanı, günün geri kalan kısmı ise emek gücünün yeniden üretildiği zamanı oluşturur. Şayet normal işgünü 8 saat ise emek gününün yeniden üretimi için 16 saatlik bir süre kalmaktadır. Eğer işgünü 10 saate çıkmış ise emek gücünün yeniden üretimi için kalan süre 14 saate iner. Normal koşullarda 16 saatte yeniden üretilen emek gücü 14 saatte aynı nitelikte yeniden üretilmeyeceğinden, sömürü emek yağmasına dönüşür. Buradan bakıldığında, sermaye açısından işçinin bir günü, son tahlilde, emek-gücünün sömürüldüğü işgünü ve onun tekrar sömürülebilecek hale getirildiği zaman olarak sermayeye aittir. Emek-gücünün yeniden üretildiği alan, aynı zamanda üretim sürecinde sömürülen artı-değerin gerçekleştirildiği alandır. İşçi açısından ise bir gün, kapitaliste sattığı metasını gerçekleştirdiği emek-gücünün tüketim zamanı ile aynı metayı tekrar satılabilecek hale getirdiği üretim zamanının toplamından oluşur. Biri ne kadar uzarsa öteki o kadar kısılır. Bu nedenle işçinin 24 saati toplumsal sermayenin denetimindedir. Ancak, işçinin emek-gücünün tüketimi ile onun yeniden üretimi farklı zaman ve mekanlarda gerçekleşir. Biri kapitalistin iradesi, diğeri ise işçinin iradesi altındadır.

Kapitalist üretim, üretici güçleri geliştirerek işbölümünün zorunlu sonucu olarak gerçekleşen somut emek farklılıklarını yalın emeğe indirgeme yönünde bir eğilim geliştirir. Bu eğilim, emek sürecindeki farklı rol ve statüleri eşitleme yönünde bir itki yaratır. Makinanın üretim sürecine hakim olmasıyla birlikte, aynı işi yapıyor olsalar da kadın ve çocuk emek gücünün daha düşük ücretlendirilmesi, kadın sorununun kapitalizmde aldığı biçimin temel nedenidir. Makinadan önce proleter ailesinin yeniden üretimi için erkek işçinin ücreti içerisinde hesaplanan ailenin tüm giderleri, makinenin üretime uygulanmasıyla birlikte kadın ve çocukların da emek sürecine çekilmeleri neticesinde üçe bölünmüştür. Ancak, ailenin toplam masraflarından kadın ve çocuğun giderleri, kadın ve çocuğun ücreti olarak ayrıldıktan sonra ailenin genel giderleri, aile reisi olarak tanınan erkeğin ücreti içerisinde bırakıldığı için aynı iş yapan erkeğin ücreti kadının ve çocuğun ücretinden daha yüksek olmuştur. Bu durum, ücretin, emek gücünün yeniden üretiminin karşılığı olduğu gerçeğinin kanıtından başka bir şey değildir. Erkeğin aile reisi olarak nitelendirilmesi kapitalist hukukun icadı olmayıp

kapitalizmin hazır bulduğu bir ilişkidir. Ancak, boşanmaların kolaylaşması, yalnız yaşayan kadın ve erkeklerin oranlarının nispi artışı, ücretin belirlenme kriterlerini zorlamaktadır. Eşit işe eşit ücret talebi, ücretin yapılan işle belirlenmesi gerektiği yönündeki yanlış inancın ürünüdür. Gerçekte ücret, emek gücünün yeniden üretilme maliyetiyle belirlenir. Eğer kadın ve erkeğin emek gücünün yeniden üretim maliyetleri hesaplanırken "ailenin ortak giderleri" değil de her bireyin yeniden üretiminin maliyeti hesaplanmaya başlandığı noktada ücretler eşitlenecektir. Ancak, hepimizin bildiği gibi, devlet, aileyi kutsallaştırmakta, fazla çocuk yapılmasını teşvik etmekte, başka bir ifade ile ücretlerin belirlenme kriterlerinin değişmesini engellemek için ailenin korunması doğrultusunda politikalar uygulamaktadır. Makinanın ortaya çıkmasıyla birlikte kadın emeğinin emek pazarına sürülmesi ücretleri düşüren bir etki yapıyordu bu nedenle desteklendi. Kadının çalışması, ekonomik özgürlüğünü kazanması, dolayısıyla özgürleşmesi olarak lanse edildi. Bu gün ise bir adım daha atılarak kadınların, bir erkeğin eşi olarak değil, bağımsız bir birey olarak statülendirilmesi, ücretlerin artırılmasını gerektireceği için sermaye ayak diriyor. Bu nedenle makinayla birlikte kadının özgürleşmesi anlamına gelen emek pazarı, onun esareti haline geldi.

Kapitalistin iradesi altında gerçekleşen emek süreci, kadın sorununun yanında, etnik, dini, mezhepsel farklılıkları da sorun yumağı haline dönüştürür. Canını kurtarmak için evini barkını, yurdunu terk edip, çoluğuyla çocuğuyla ülkemize sığınmış olan ve hayatta kalmaktan başka önceliği olmayan Suriyelilerin her alanda yarı fiyata çalıştırılmaları örneğinde olduğu gibi. Benzer bir süreç köy boşaltmaların ardından gerçekleşen göç dalgasından sonra Kürt'ler için de geçerliydi, hala devam etmektedir. Her ne kadar kamu işyerlerinde kimlik farklılıkları farklı ücretlendirmenin nedeni olmasa da işe alınmanın nedeni olmaya devam ediyor. Ancak, bu durum, ne Suriyelilerin Suriyeli olmalarından, ne de Kürtlerin Kürt olmalarından kaynaklanmaktadır. Sorun, onları, emek güçlerini çok daha ucuza satmak zorunda bırakan iktisadi koşullardan kaynaklanmaktadır. Ancak, kaynağı ne olursa olsun, mevcut durum eşitlik talebinin de kaynağıdır.

İşçinin iradesi altında gerçekleşen dolaşım alanında da durum bundan pek farklı değildir. işçi, emek gücünü yeniden üretim sürecinde farklı statü, rol ve kimliklerde bürünür. Kimi yerde cebinde parası olan itibarlı bir müşteri, yolcu, hasta kimi yer de ise kamusal hizmetlerden yararlanmayı talep eden ya da devlete karşı yükümlülükleri olan bir vatandaş pozisyonundadır. Burada da kapitalizmin içinden çıkıp geldiği toplumun kalıntılarıyla yüzleşir. Herkesi, eşit haklara sahip meta satıcısı vatandaş statüsünde ortaklaştırmaya çalışan burjuva hukuku, sistem içerisinde adalet arayışının da dayanağı haline gelir. Bu nedenle Kürt Türk'le, Alevi Sünni'yle, kadın erkekle aynı hakları talep eder. Bu ise kapitalizmin idealindeki toplum biçimidir. İdeal kapitalist sistemin hayata geçirilmesi sosyalist bir proje olamayacağı gibi sosyalistlerin hedefi de olamaz.

Yukarıda ele alınan 3 farklı yaklaşımı savunanlarca yapılan analizlerde, toplumsal üretimin sermaye dolayımıyla gerçekleştiği dikkate alınmadan yapılan değerlendirmeler, sadece emek gücünün yeniden üretim sürecindeki kırımları görmekte ve kendilerine görüldüğü biçimiyle teori üretmektedirler. Görüngüye baktıklarında çeşitli statü, kimlik ve rollerde insan toplulukları vardır ve bunlar arasında eşitlik yoktur. İşçi sınıfı sadece sanayide çalışan kol işçisi olduğuna göre toplumun görece küçük bir kesimini oluşturmaktadır. Çoğunluk olmadığı için tüm toplumun kurtuluşu adına söz sahibi de olamamaktadır. İşçi sınıfı ancak, toplumun ezilen, horlanan, inkar edilen baskı gören diğer kesimleriyle birlikte daha özgür ve eşit bir toplumun kurulması konusunda etkin bir oyuncu olabilir. Bu nedenle hedef "sosyalizm" değil "radikal demokrasi" olmalıdır.

İşçinin, gerek emek sürecinde yüzleştiği eşitsizlikler gerekse dolaşım alanında yüzleşmek zorunda kaldığı eşitsizlikler, son tahlilde sermayenin aşmak zorunda olduğu, aslında bu doğrultuda eğilimsel bir yönelime de sahip olduğu problemlerdir. Bu sorunların çözümünü hızlandırmak amacıyla, söz konusu adaletsizliklere muhatap olan toplum kesimlerini bir araya getirerek çoğunluğu sağlama amacı, gerçek bir çoğunluk olan işçi sınıfını azınlık olmaya mahkum etmekten başka bir anlama gelmemektedir. Toplumda, kimliğinden ötürü horlanan, aşağılanan, baskı gören ya da egemen ifadeyle "ötekileştirilen" kesimlerin karşısında, bütün bu

olumsuzluklarla muhatap olmayan kesimler, üretim araçları karşısındaki ilişkilerine bakılmaksızın aynılaştırılmakta, toplum egemen kimlikler ve dezavantajlı kimlikler olarak bölünmektedir. İşte burada sormak gerekir; toplumda üretim ve geçim araçlarından yoksun olan mülksüzler mi gerçek bir çoğunluk, yoksa dezavantajlı kimlikler mi? Toplumda üretim ilişkileri bağlamında bakıldığında, toplumun üretim ve geçim araçlarının, dolayısıyla mülkiyetin sahibi olan azınlık ve emek gücünden başka satacak bir şeyi olmayan mülksüzler, yani çoğunluk olarak ikiye bölündüğü, bu çoğunluğun ise Occupy hareketinin temsilcilerince %99 olarak ifade edildiği görülecektir. İstatistikler de bu tezimizi desteklemektedir.

2014 TÜİK verilerine göre Türkiye'nin 15 yaş üzeri kurumsal olmayan nüfusu 56.795.000'dir. Bunların 26.194.000'i istihdam edilen, 2.579.000'i işsiz, 28.022.000'i ise işgününe dahil olmayan nüfustur. İstihdam edilen 26.194.000 kişinin 17.232.000'i ücretli veya yevmiyeli, 3.271.000'i ücretsiz aile işçisi, 4.468.000'i kendi hesabına çalışan ve 1.123.000'i işverendir. Gerçeklik kabaca, İstihdam edenlerin dahi, istihdam edilen nüfusa dahil edildiği bu saçma istatistiklerden bile anlaşılabilir. Buna göre kapitalist 1.123.000 kişi. Bunların kurumsal olmayan nüfusa oranları ise %1.97'dir. Kendi hesabına çalışan 4.468.000 kişiyi, (ki bunların içerisine berber, bakkal, manav, kasap, simitçi, taksici, lokantacı vs. gibi sermayesi yeterli olmadığı için kendisi de çalışmak zorunda olan küçük mülk sahipleri de dahildir) meşhur küçük burjuvazi olarak niteleyebiliriz. Bunların kurumsal olmayan nüfusa oranı ise %7.86'dır. Bu grupta yer alanların büyük bir bölümü işçi sınıfına küçük bir azınlığı ise burjuvaziye dahil olacaktır. Çünkü tarihsel olarak hep böyle olmuştur. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesine bağlı olarak orta sınıfların büyük çoğunluğu işçileşir.

Aynı istatistiklere göre emek gücünün dağılımı ise şu şekildedir: Hizmet sektörü %45, Sanayi %26, Tarım %20 ve işsiz %9. Bilindiği üzere resmi istatistiklere göre, 6 ay boyunca iş arayıp da bulamayan kişiler işsiz olarak nitelendirilmektedir. 6 aydan sonra hala işsiz olan kişiler işgücüne dahil olmayan nüfus kategorisine alınmaktadırlar. Öte yandan Marx'ın, işçi sınıfının bir parçası olduğu için yedek sanayi ordusu olarak nitelendirdiği kesimler de, resmi istatistiklerdeki işsizleri işaret

ettiği kadar işgücüne dahil olmayan nüfusu da işaret etmektedir. Bu nedenle bu kesimin de hangi gruplardan oluştuğu önem kazanmaktadır. Çünkü, yukarıda eleştirdiğimiz anlayışların kafalarındaki giderek büyüyen orta sınıfın resmi istatistiklerde görünmediği, tam aksine giderek küçülen bir orta sınıfla karşı karşıya olduğumuz ortadadır.

Kurumsal olmayan nüfusun (56.795.000) yarısını oluşturan “işgücüne dahil olmayan nüfus”u (28.022.000) inceleyecek olursak; iş bulma ümidi olmayanlar %8, mevsimlik çalışanlar %0,5, ev işleri %40, eğitim öğretim sürecinde olanlar %16, emekli %14, çalışamaz halde olanlar %14 ve diğer %7,5’tür. Marksın tanımlamasıyla, bu kesimlerin ilk üçü yedek sanayi ordusunun “saklı” kesimini, eğitim öğretim sürecinde olanlar “durgun” kesimi, emekliler, çalışamaz halde olanlar ve diğer kesim ise “dip tortu”yu oluşturmaktadır. Ve ihtiyaç duyulmaları halinde emek sürecine dahil edilirler. Hal böyle iken, yukarıda anılan çevrelerce tanımlanan iyi eğitim almış, birkaç dil bilen, yüksek statülü, görece yüksek yaşam koşullarına sahip “yeni orta sınıf” nerede? Kanaatimizce işçi sınıfının bir kısmı, bu yeni orta sınıfları oluşturuyor. Topluma üretim ilişkileri bağlamında bakıldığında tamamen işçi sınıfına dahil olan toplum kesimlerinin bir kısmı, gelir, statü, yaşam koşulları, eğitim durumu gibi kriterlerle bakıldığında orta sınıf gibi görünür. Zira alt ve orta katmanları, derecesi, şiddeti olmayan hiçbir şey yoktur; yeter ki bir nicelik haline getirilebilsin.

Değişen İşçi Sınıfı

Sınıflı toplumları birbirinden ayıran temel özellik artışa el koyma biçimleridir. Kapitalist öncesi üretim biçimlerinde artışa zor aracılığı ile el konulurken kapitalizmi bu toplum biçimlerinden ayıran temel unsur artışa değişim aracılığı ile el konulmasıdır. Köle emeğinin sömürüsü ile serf emeğinin sömürüsü birbirinden ayrıdır. Keza feodal toplumda artışın adı ranttır ve üretici güçlerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak üç farklı formda görülür: Emek rant, aynı rant ve para rant. Rant biçimlerindeki değişim bize feodal toplumun statik olmadığını, üretici güçlerin gelişimine bağlı olarak üretim ilişkilerinin de değişime uğradığını gösterir. Ancak ne zaman ki manüfaktür yeni bir üretme biçimi olarak ortaya çıkar, işte o zaman feodalizmin ölüm çanları çalmaya başlamıştır. Benzer biçimde

kapitalist üretim ilişkileri de statik değildir. Başlangıçta emek aracı alettir. Ancak unsurlarını parça işçilerin oluşturduğu kolektif işçi, manüfaktürde organik bir makine olarak peydah olur. Daha sonra organik makine inorganik makineye dönüşür. Makine fabrika sisteminde otomata doğru evrilir. Üretici güçlerdeki bu gelişme üretim ilişkilerinde sermayenin merkezileşme ve yoğunlaşmasına ve keza tekil sermayeden sınıfın sermayesine ya da hisse senetli sermayeye doğru evrilmesine neden olur. Manüfaktürde üretimin öznesi işçidir. Emek aracı onun kontrolündedir. Makinenin doğuşu ile üretimin öznesi makine haline gelir. Şimdi işçi emek aracının hızına ayak uydurmak zorundadır. Emek aracı el aletiyken kol emeği ve bilgi/beceri işçide billurlaşmak zorundadır. Makine ile birlikte kol emeği makineye devredilir. Makinenin ortaya çıkışı sermayenin değer bileşeninde oransal tersyüze neden olur. Değişen sermaye/değişmeyen sermaye oranı tersine döner. Bu durum bilimin tekniğe uygulanmasını hızlandırır, nispi artı-değer yarışını kapitalizmin ilerletici gücü haline dönüştürür. Bilimin tekniğe uygulanması, bilimi sermayenin konusu haline getirir. Bilim insanlarının da sermaye ile ilişkilmesini koşullar. Yeni enerji biçimlerinin büyük güç kaynaklarına uygulanması pek çok makinenin birbirine entegre edilmesini olanaklı kılar. Entegre tesisler işçileri yığınlar halinde bir araya getirir. Yığınlar halinde bir araya gelen sadece işçiler değildir; işçilerden önce sermayenin yığınlar halinde bir araya gelmesi gerekir. Üretici güçlerdeki gelişmeye sermaye birikimi yetişemediğinde birikmiş atıl sermayeyi devreye sokmak için bankalar, anonim şirketler, borsalar devreye girer. Kapitalizm devingendir. Üretici güçlerin değişimine bağlı olarak gün be gün ilişkiler de değişir. Yani sınıflar değişir, sınıf ilişkileri değişir. Sınıfların değişimi sınıf savaşımının koşullarını, araçlarını, unsurlarını değiştirir. Bugün kapitalizmin tanıklık ettiği dönemde olan biten de budur. Nasıl ki aletten makineye geçiş ile kol emeği emek aracının unsuru haline geldi ise bugün chip'in makineye uygulanması ile kafa emeği de emek aracının unsuru haline dönüşmektedir. Kol emeğinin makinenin unsuru haline gelmesi, işçiler arasındaki fiziksel farklılıkları eşitler; kadın emeği, çocuk emeği üretim sürecine dahil olur. Kafa emeğinin emek aracının unsuru haline gelmesi, kafa emeğini sıradanlaştırır. Yaratıcı emek ile kafa emeği ayrışır. Kafa

emekçisi yaratıcı (inovatif) süreçler dışında ayrıcalıklı konumunu kaybeder. Chip'in makineye uygulanması makine karşısında kontrol ve besleme görevindeki kol emekçisini konumundan eder, gereksizleştirir. El değmeden üretim, fabrikaları tenhalaştırır. Tenhalaşan fabrikalarda üretilen metallerin birim değeri düşer, kâr oranları düşer. Zıt yönde etkilerin iflasiyla kapitalizm krize sürüklenir. Kriz sermayenin bir kısmının yeniden üretime eklenememesi demektir. Eski üretim alanlarına eklenemeyen sermaye yeni kârlı alanlar arar. Yeni kârlı alanlar, yeni kârlı pazarlar ya da yeni gereksinim alanlarıdır. Sermaye yer kürenin her bir hüresine yayılır, her bir gereksinim alanını metalaştırır. Sudan havaya, eğitimden sağlığa her şey sermayenin konusu haline gelir. Her şeyin üreticisi işçiler peydahlanır. Bu işçilerin ürettikleri kullanım değerleri (yararlılık) öncekilerden farklıdır ve farklı biçimlerde üretilirler. Üretenler de öncekilerden farklıdır. Emek gücünü yani üretebilme potansiyelini satmak zorunda olanların suretleri farklılaşır. İşçi sınıfı farklılaşır. Sınıf ilişkileri farklılaşır. Kültür farklılaşır, devlet farklılaşır, dil farklılaşır, din farklılaşır, velhasıl sınıf savaşımı biçimleri, araçları,

unsurları farklılaşır. Bugün Gezi'de, Tahrir'de, Rio'da, Newyork'ta sokaklarda, meydanlarda aynı sınıfın, işçi sınıfının insanları haykırmaktadır. Tunus'ta Buazizi, Gezi'de Kırmızı Kadın aynı dille konuşmaktadır.

İnsanları sınıfsal suretlerinden sıyırsanız Muhammed Buazizi'nin Tunus'lu, Ceyda Suncur'un Türk olduğunu görürsünüz. Tahrir'dekiler müslüman, Wall Street'tekiler hıristiyandır. Kimileri erkek, kimileri kadın, kimileri LGBT bireydir. Sünnisi de vardır, Alevisi de. Gençte vardır, yaşlı da. Kimlik mücadelesi 1989'un bakiyesidir.

Son Söz

Spinoza'nın ifadesiyle "her belirleme bir olumsuzlamadır". Bu anlamda Gezi olayları da bir belirlemedir. Belirleyen kendinde sınıf olduğu için olumsuzlanan mevcut iktidar olmuştur. Kapitalist sistemin olumsuzlanması için ise "kendisi için sınıfın" belirlenmesine ihtiyaç var. Bu da kendinde sınıfın belirlenmesini bu anlamda olumsuzlanarak kendisi için sınıf haline gelmesini önvarsaymaktadır. O halde görev, kendinde sınıfı, kendisi için sınıfa dönüştürmek olmalıdır.

Dipnotlar

1. Şöhret Baltaş'ın Sol Defter'de yayınlanan "İsyan Sınıfsaldır, Halk İsyandadır" isimli makalesinden alınmıştır.
2. Aynı yazının Marksist bir eleştirisi için Selim Ergunalp'in, sendika.org'da yayınlanan "Hangi Orta Sınıf" başlıklı makalesine bakılabilir.
2. Burada sol ve sağ kavramları aktüel anlamlarıyla kullanılmıştır.

Kaynaklar

1. Baltaş, Ş. "İsyan Sınıfsaldır, Halk İsyandadır", [http://www.soldefter.com/2013/08/12/ isyan-sinifsaldir-halk-isyandadir-sohret-baltas/], 12.08.2013, (erişim tarihi: 02.05.2014).
2. Tugal, C. "Gezi Hareketinin Ortak Paydaları ve Yeni Örgütlülük Biçimleri", [http://t24.com.tr/haber/gezi-hareketinin-ortak-paydaları-ve-yeni-orgutluluk-bicimleri,233416], 03.07.2013, (erişim tarihi: 03.05.2014).
3. Keyder, Ç. "Gezi Parkı Protestoları Bağlamında Yeni Orta Sınıflar, Neo-liberal Dönüşüm ve Yoksulluk" (Çağlar Keyder ile söyleşi), [http://konusakonusu.org/2013/09/05/gezi-parki-protestolari-baglaminda-yeni-orta-siniflar-neo-liberal-donusum-ve-yoksulluk/], 05.09.2013, erişim tarihi: 03.05.2014.
4. Mollaer, F. "Direniş, Onur ve Mekan", [http://www.birikimdergisi.com/guncel/direnis-onur-ve-mekan/], 28.08.2013, (erişim tarihi: 07.05.2014).
5. Kelekçi, Ö. "Direnişin Zamansallığına Dair", [http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=

1001&makale=Direnişin%FEin%20Zamansallığı%FD%F0%FDna%20Dair/], 23.08.2013, erişim tarihi: 07.05.2014.

6. Konoşlu, F. "İmajdan Mekansal Varoluşa", [http://www.birikimdergisi.com/guncel/imagdan-mekansal-varolusa/], 15.09.2013, erişim tarihi: 06.05.2014.
7. Kara, O.E. "Gezi Direnişi: Etik ve Etooloji", [http://www.birikimdergisi.com/guncel/gezi-direnisi-etik-ve-etoloji/], 24.07.2013, (erişim tarihi: 06.05.2014)
8. Ergüden, I. "Tekil Çokluklar Yeniden Komünizm Yeniden Anarşizm" İçinde: Direniş Düşünmek 2013 Taksim Olayları, Monokl Yayınları, İstanbul, 2013.
9. Bodiou, A. "Ayaklanmadan Yeni Bir Politikaya, Türk Halkı Ayağa Kalkıyor" İçinde: Direniş Düşünmek 2013 Taksim Olayları, Monokl Yayınları, İstanbul, 2013.
10. Tanyıldız, G.S. "Yaşanabilir Hayatlar Yaratma Mücadelesi" İçinde: Direniş Düşünmek 2013 Taksim Olayları, Monokl Yayınları, İstanbul, 2013.
11. Harvey, D. "Kentsel Mekan Mücadeleleri Neden Önemlidir?" (David Harvey ile röportaj), [http://www.sendika.org/2013/11/david-harvey-ile-roportaj-kentsel-mekan-mucadeleleri-neden-onemlidir/], 26.11.2013, (erişim tarihi: 02.05.2014).
12. Savran, S. "Bu Bir Direniş Değil Halk İsyandır" (Sungur Savran'ın Tahrir'den Taksim'e Sınıf Mücadeleleri Paneli'nde yaptığı konuşma), [http://everywheretaksim.net/tr/bu-bir-direnis-degil-halk-isyandir-sungur-savran/], 24.06.2013, (erişim tarihi: 03.05.2014)
13. Savran, S. "Ezber Bozma Zamanı", Birgün Gazetesi, 24.07.2013.●

DİSK GENEL-İŞ SENDİKASI İŞYERİ SENDİKA TEMSİLCİLERİ ÖRNEĞİNDE İŞÇİLERİN HAZİRAN 2013 DİRENİŞİ'NE KATILIM DÜZEYİ VE EYLEMLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Nergis MÜTEVELLİOĞLU

Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma
Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Taner AKPINAR

Yrd. Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Özet

Bu çalışmada DİSK Genel-İş üyesi 468 işyeri sendika temsilcisinin Haziran Direnişi'ne katılım düzeyini ve eylemlerle ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla Eylül-Ekim 2013'te yapılan bir araştırmanın başlıca bulguları özetleniyor. Araştırma ile yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi vb. sosyo-demografik değişkenlerin yanı sıra borçluluk durumunun ve işsizliğe karşı maddi güvencelerinin işçilerin eğilimleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi de amaçlandı. Soru kağıtları araştırmacıların gözetiminde yüz yüze dolduruldu. Veri analizinde SPSS 17 istatistik analiz programı kullanılarak betimsel istatistikler ile frekans ve yüzde dağılımları hesaplandı; değişken ölçümleri için Ki-kare testleri uygulandı.

Temel araştırma bulguları şöyledir: Örneklemden Haziran Direnişi'ne katılanların payı %67 ile oldukça yüksektir; erkeklerin %34,9'u, kadınların %66,7'si eylemlerin çoğuna katılmıştır. Eylemcileri haklı bulanların payı ise %90'a yükselmektedir. Katılımcıların %78'i kitlelerin tepkilerini ve taleplerini sokağa çıkararak dile getirmesini tamamen; %94'ü tamamen veya kısmen onaylamaktadır. Örneklemin %72,6'sı, kadınların %91,7'si, halkın tepkilerini seçim sandığında ve sokakta göstermesinden yanadır. Katılımcıların %91,5'i hükümetin eylemcilere karşı şiddet kullanmasını yanlış bulurken, tümü erkek olan %5'lik bir kesim, kitlelere uygulanan şiddeti onaylamaktadır. "Merkez" medyanın Haziran Direnişi'ni topluma yansıtma biçimini, örneklemin %30,5'i kesinlikle veya kısmen

doğru bulduğunu belirtirken, yanlış bulanların payı %61 dolayındadır.

Araştırmada cinsiyetin, eğitim düzeyinin ve yaşın eylemlere katılım ve onay eğilimini farklılaştırdığı saptanmıştır. Erkeklerle göre kadınlar; ilköğretim ve lise mezunlarına kıyasla yüksek öğrenimliler; 31-40 yaş arasındakilere kıyasla 21-30 yaş grubundakiler ve 40 yaşının üzerindeki, Haziran Direnişi konusunda daha katılımcı ve onaylayıcı bir tutum içindedir. Borçluluk durumu ve işsizliğe karşı maddi güvencelerle, eylemlere katılım ve onay eğilimi arasında ilişkililik kurmaya elverişli güçlü bulgular elde edilmemiştir. Bulgular, örneklemi oluşturan görece türdeş ve sendikal hareket içinde özel konumu olan bir işçi kitlesinin durumunu yansıtmaktadır; belirli çekincelere rağmen, örneklem işçi sınıfının bir kesitini oluşturmaktadır ve araştırma bulguları, öncelikle Genel-İş üyelerinin ve genel olarak işçilerin eğilimleri üzerine fikir verebilmektedir.

Anahtar sözcükler: Haziran Direnişi, Katılım düzeyi, Sosyo-demografik değişkenler, İşçilerin borçluluk durumu

Abstract

This study summarises and analyses the findings of a fieldwork carried out during September and October, 2013 to learn about the perceptions of the 468 workers who are the members of Genel-İş, DİSK regarding Resistance June, 2013. The study

also aims to discover the impacts of both demographic variables such as age, sex and education level and some others like indebtedness or safety networks against unemployment on workers' behaviour. Interviews were carried out face to face with the respondents. SPSS 17 was employed to analyse the findings.

Main research findings are as follows: The rate of the respondents who joined the June protests are 67% which is really high; 34,9% of male respondents and 66,7% of female respondents stated that they had joined the protests. 90% of the respondents acknowledge that the protesters are right. 78% of respondents totally acknowledge street protests while 94% of them totally or partly do. 72,6 of the respondents and 91,7% of female respondents agree with the idea that people should disclose their reactions in voting and in street protests. 91,5% of the union members interviewed with do not agree that the government use violence against protesters while 5% of them who are female do. 30,5% of the respondents agree totally or partly how mainstream media approach the protests while 61% of them do not agree with that at all. It is highly probable that male respondents misunderstood this question when we consider the other responds.

This study shows that the responds change by sex, education level and age. Women are more courageous than men and those having undergraduate degree than those having lower level education, and those aged between 21-30 and 40 plus than those between 31-40 to take part in Resistance June. The study does not have strong evidence to show any relation between variables like indebtedness and safety networks against unemployment and the tendency to join the protests. Findings presented in this paper reflect the situation of a relatively homogenous population who are in particular position in the union. The sample included in the fieldwork consists of a specific part of working class and the research findings firstly point out the reflections of the union members and secondly the reflections of workers in general.

Key words: Resistance June, participation level, socio-demographic variables, workers' indebtedness.

Giriş

Mayıs 2013'ün son günlerinde İstanbul'da Gezi Parkı'nda hükümet politikalarına karşı gençlerin öncülüğünde başlayan demokratik protesto eylemleri, Haziran ayı boyunca her yaştan ve toplumsal sınıftan milyonlarca kişinin katılımı ile -bir kent dışında- tüm ülkeye yaygınlaştı. İktidarın yoğun şiddet kullanması, ilk üçü Haziran'ın ilk günlerinde toplam altı gencin eylemler esnasında katledilmesi, onlarca eylemcinin gözünü kaybetmesi, binlercesinin yaralanması eylemleri engelleyemedi. Verilen çok ağır kayıplara rağmen, ülke genelinde kararlılıkla sürdürülen eylemler, Türkiye tarihinin en büyük toplumsal hareketine, bir halk direnişine dönüştü.

Haziran Direnişi ile Türkiye'de 12 Eylül darbesi sonrası oluşan derin suskunluk, yerini büyük bir toplumsal uyanışa bıraktı. Milyonların aralarındaki siyasal, mezhepsel, etnik vb. tüm farklılıkları bir yana bırakarak kamusal alanların yağmalanmasına, piyasacılığa, haksızlıklara, gericiliğe ve şiddete karşı eylem alanlarında kenetlenip birlikte davranabilmeyi başarması, direnişin en büyük kazanımı oldu. Haziran Direnişi ile toplum, hak ihlallerine karşı susmak yerine birlikte tepki göstermeyi seçti; aydınlanma değerlerinin simgesi olan Cumhuriyete, demokrasiye ve laiklik ilkesine, Cumhuriyetle kazanılan yurttaşlık haklarına sahip çıktı. Eylemler boyunca kitleler, sadece laik ve demokratik, eşitliğe ve özgürlüğe saygılı bir toplum özlemini dile getirmekle yetinmedi; bu taleplerle uyumlu bir pratiği de hayata geçirdi. Eylem alanlarında eşitlikçi, özgürlükçü, barışçı ve dayanışmacı, insanı ve kamusal çıkarları önde tutan bir anlayış ve pratik egemen oldu. Talepler ile eylem pratiği arasındaki uyum, Haziran Direnişine verilen toplumsal desteğin çok yüksek olmasına yol açan temel nedenlerden birisidir.

İşçilerin direnişe katılım düzeyi ve direnişin sınıfsal karakteri, yazının kısıtları nedeni ile burada üzerinde duramayacağımız farklı değerlendirmelere konu oldu. İşçilerin eylemlere katılımının, yaşadıkları semtlerde yoğunlaştığı; işyerlerinden kaynaklı ve/veya sendikaların öncülüğünde gerçekleşen örgütlü katılımın zayıf kaldığı gözlemlendi. İşten çıkarmaların önlenmesi, sendikal haklar üzerindeki baskıların sona erdirilmesi vb. taleplerin direniş boyunca öne çıkmadığı gözlemlendi. Ancak

Haziran Direnişinin, nesnel kutuplaşmanın ve çatışmanın emekle sermaye arasında olduğu gerçeğinin olanca netliği ile görünür hale geldiği bir ülkede yaşandığı ve sınıfsal karakter taşıdığı açıktır. Boratav'ın belirttiği gibi (1), Haziran Direnişi ile "Yüksek nitelikli, eğitilmiş işçiler, yarıncı sınıf yoldaşları (öğrenciler) ile birlikte, profesyonellerin de katılımıyla, kapkaççı burjuvazinin ve onunla bütünleşmiş siyasi iktidarın devasa kentsel rantlara el koyma girişimine karşı çıkmaktadır. Bu, yağmacı kapitalizme karşı olgunlaşmış bir sınıfsal başkaldırıdır. Sınıfsaldır; zira burjuvaziye ve onun devletine karşıdır; onlarla kader birliği değil, kader karşıtlığı içinde olan insanların ortak hareketidir".

Emekçilerin ve taleplerinin Haziran Direnişi içindeki yeri yoğun olarak tartışılrsa da, işçilerin katılım düzeyini ve eylemlere ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik neredeyse hiç alan araştırması yapılmadı. Bu yazıda, sözü edilen boşluğun biraz da olsa doldurulmasına katkıda bulunmak amacıyla yapılan bir araştırmanın bulguları özetlenip yorumlanıyor. Alan araştırmasının verileri, DİSK Genel-İş Sendikası üyesi 468 işyeri sendika temsilcisi Eylül ve Ekim 2013'de uygulanan soru kağıdı ile derlendi. Ankette sendika temsilcisi işçilere Haziran Direnişi'ne katılım düzeylerine, eylemlerle ilgili görüşlerine, işsizlik riskine karşı maddi güvencelerine ve kredi kartı borçlarına dair sorular yöneltilti. Derlenen verilerin istatistik yöntemlerle analizi ile işçilerin eylemlere katılım eğilimini ve eylemlerle ilgili görüşlerini etkilemesi muhtemel değişkenlerin saptanması amaçlandı.

Aşağıda önce siyasal katılım kavramı ve siyasal katılımı etkileyen sosyo-demografik faktörler üzerine kısa bir literatür değerlendirmesi yapılıyor. Ardından araştırmanın ana kütlesi (Genel-İş Sendikası'nın üyeleri) üzerine özet bilgiler veriliyor; alan araştırmasının amacı, yöntemi, kapsamı ve örneklem demografik özellikleri açıklanıyor. Bir sonraki bölümde başlıca araştırma bulguları özetleniyor.

I. Siyasal Katılma Kavramı ve Siyasal Katılımı Etkileyen Sosyo-demografik Faktörler

Demokrasiyi oligarşik sistemlerden ayıran temel kriterlerden birisi, siyasal erkin toplum tarafından sınırlandırılması ve denetlenmesidir. Anayasa ve anayasal güvenceye kavuşturulan temel

hak ve özgürlükler, demokratik seçimler, erkeklerin ayrılığı, bağımsız yargı, idarenin yargısal denetimi vb. geleneksel demokratik kurumlar ve ilkeler de öncelikle siyasal erkin sınırlandırılıp denetlenmesine, devlete karşı bireyi ve toplumu güçlendirme amacına yöneliktir. Bu nedenle demokrasi ve siyasal katılım kavramları ve pratiği birbiri ile iç içedir. Siyasal katılma, siyasal eşitlik ilkesinin kısmen de olsa hayata geçirilebilmesinin vazgeçilmez koşuludur.

Katılma hakkı, siyasal hakların yanında başta düşünce ve örgütlenme özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı olmak üzere, temel hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesini sağlayan bir üst özgürlük ve haktır. Bilinçli ve örgütlü kitlelerin gönüllü siyasal katılımı, toplumda siyasallaşma süreciyle birlikte, demokratik değerlerin ve tutumların gelişip güçlenmesine hizmet eder. Kuşkusuz siyasal süreçlere katılarak erki sınırlaması gerekenler, siyasal irade oluşumu süreçlerinden dışlanmış işçi ve emekçi sınıflardır. Cainzos ve Voces, yirmi Avrupa ülkesinden derledikleri verilere dayanan araştırmalarında, işçi sınıfının nesnel varlığını görmezden gelen post-modern savların tersine, sınıfın siyasal katılma alanında önemini koruyan bir özne olmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır (2).

Yurttaşların özgür iradeleri ile bireysel olarak veya topluca siyasal erkin karar ve uygulama süreçlerini etkilemek üzere gösterdikleri tüm etkinlikler, siyasal katılma kavramı ile ifade edilebilmektedir. Sadece seçme ve seçilme hakkı değil, bütün biçimleri ve türleri ile siyasal katılma hakkı, evrensel insan hakları arasındadır. Siyasal katılma spektrumunun sürekli genişlemesi ve öne çıkan katılma biçimlerinin değişime uğraması sonucu kurumsal ve/veya geleneksel olmayan bir siyasal katılma formu olarak protesto eylemleri, bütün ülkelerde ve özellikle gençler arasında yaygınlaşmaktadır (3; 4; 5; 6). Siyasal katılmanın en eski formu olarak seçimlere katılma önemini sürdürse de protesto eylemleri, seçmenlere sesini hemen duyurma olanağı sağlayarak siyasal dönüşümü güçlendirme yolunu açmaktadır (7). İşgal eylemlerinden boykot kampanyalarına kadar çok çeşitli formlarda ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen protesto eylemleri, siyasal karar süreçleri ile birlikte kamuoyunu da etkilemeyi amaçlar.

Rucht, protesto eylemlerini “devlet dışı öznelere eleştirilerini veya karşı duruşlarını ifade etmelerini sağlayan; formüle edilmiş bir toplumsal ya da siyasal amaçla bağlantılı kolektif ve kamusal eylemler” olarak tanımlamaktadır (8, s: 19; 9, s: 23). Rucht’un tanımından hareketle Schmidt ve Wilhelm, kolektif ve kamusal protesto eylemlerini diğer protesto formlarından ayırıp özelleştirir. Yazarlar, konusu somut bir yanlışlığa karşı çıkmakla sınırlı protestolardan farklı olarak, kolektif ve kamusal protesto eylemlerinin toplumun değer sistemleriyle veya maddi temelleriyle ilgili değişiklikleri amaçladığını vurgular (10, s: 4). Bu tür protesto eylemlerinin toplumsal hareketler tarafından siyasal erk merkezlerini etkilemek üzere tercih edilen bir yöntem olması da Schmidt ve Wilhelm’in altını çizdiği nitelikte ilişkilidir.

Son yıllarda, Türkiye’de de, kolektif ve kamusal nitelikli protesto eylemleri, özelleştirmelere karşı yapılan işçi eylemlerinden köylülerin HES’leri protesto gösterilerine kadar çok çeşitli formlarda yaygınlaştı. Türkiye’de bu eylem türünün yaygınlaşmasında rolü olan iki temel faktörden ilki kurumsal-geleneksel siyasal katılma kanallarının tümü ile tıkanmış olmasıdır. Hayati önemdeki konularda dahi parlamento içi muhalefet partilerinin görüşlerinin ve eleştirilerinin siyasal iktidar tarafından dikkate alınmaması, bu tıkanıklığa işaret eden pek çok göstergeden sadece birisidir. Parlamento içi muhalefeti temsil eden siyasi partilerin örgütsel yapılarından ve siyasal duruşlarından kaynaklanan zaafların ve yetersizliklerin payını da bu bağlamda vurgulamak gerekir.

Haziran Direnişi üzerine yapılan hemen hemen tüm değerlendirmelerde üzerinde durulan diğer faktör, kamusal yaşam alanını yıllardır yağmalayan siyasi iktidarın, özel yaşam alanını da daraltmaya yönelik hamlelerinin son dönemde yoğunlaşmasıdır. İçki yasağından kürtaj yasağına kadar özel hayatın tüm alanlarına el uzatan siyasal erkin, baskıcı ve vesayet altına alıcı müdahalelerinin toplumu patlama noktasına getirmesidir. Bu süreçte gelişen Haziran Direnişi de literatürdeki kolektif-kamusal nitelikli protesto eylemleri niteliğinde özgün bir kitlesel eylemlilik olarak değerlendirilebilir. Siyasal katılmanın işlevi ile Haziran Direnişi’nin güncel ve tarihsel değeri arasında kurabileceğimiz ilişkiye, Eroğul’un şu saptaması ışık tutu-

yor: “Siyasal katılma, tarihin oyuncağı olmaktan kurtulup onun bilinçli yapımcısı durumuna gelmektedir. İnsanlaşma denen süreç de özünde, bundan başka bir şey değildir” (11, s: 232).

Siyasal katılma araştırmalarında başka değişkenlerin yanı sıra yaş, cinsiyet, gelir ve eğitim düzeyi ve mesleki statü gibi sosyo-demografik değişkenlerin katılma davranışı üzerindeki etkileri üzerinde yıllardan beri durulmaktadır. Bireylerin eğitim, gelir ve mesleki statü düzeyi yükseldiği oranda, aktif katılım eğiliminin de arttığı genel bir eğilim olarak kabul görmektedir (12; 13, s: 323; 14). Bireyler, siyasetin kendi yaşamları üzerindeki etkisini önemsemediği; siyasal değerlendirme yapma yeteneğine ve siyaseti etkileme şansına güvendiği ve siyasal katılım kendi sosyal çevrelerinde norm olarak geçerli olduğu oranda daha yüksek katılma eğilimi göstermektedir (12; 15, s: 35). Çok sayıda alan araştırması, eğitim düzeyi ile siyasal katılma sıklığı arasında doğrusal bir ilişki bulunduğunu göstermektedir (11; 12; 15; 16, s: 83). Siyasal katılmada eğitim, etkisi doğrudan doğruya görülen temel bir öğedir (11, s: 233). Ancak eğitim düzeyi faktörü dışında yaş, cinsiyet, mesleki statü gibi değişkenlerin siyasal katılma eğilimi üzerindeki etkisi konusunda 1990’lı yılların başlarından bu yana literatürde daha temkinli bir yaklaşım gözlenmektedir.

Opp ve Finkel’in (16, s: 83) vurguladığı gibi, görgül araştırmalarda demografik değişkenlerle protesto eylemlerine katılım arasında ilişkisellikler kurulsa da, bu ikisi arasında mutlak bir etkileşim olduğu iddia edilemez. Örneğin formel eğitim düzeyi yüksek olanların politik angajmanının daha az eğitimlilere göre her zaman ve her toplumda daha güçlü olması beklenemez. Yüksek öğrenimlilerin siyaseten daha sık angaje olması, yüksek öğrenim diplomasıyla birlikte gündeme gelen başka faktörlerle de ilişkili olabilir; söz gelimi iyi eğitilmiş kişiler, politik etkilerinin daha yüksek olacağı kanaatini taşıdıkları için daha sık katılma davranışı gösteriyor olabilirler (a.k.).

Kadınların siyasal katılma davranışı konusunda alanda uzun süredir egemen olan görüş, kadınların erkeklere kıyasla zayıf katılma eğilimi gösterdiği yönünde idi. Bu tez, “ana akım siyasal katılma literatüründe” kadınların cinsiyete bağlı farklı sosyalleşme süreçleri, farklı yaşam koşulları ve zorlukları ve

farklı yapısal bariyerler gibi argümanlara dayandırılıyordu (17,s: 131-38). Son yıllarda kadınların siyasal katılma davranışıyla ilgili bu geleneksel yaklaşım da eleştirilmekte ve gözden geçirilmektedir. Westle'nin argümanlarını destekleyen bir yaklaşımla Marien ve arkadaşları, kadınların siyasal katılım düzeyinin düşüklüğünün, ağırlıklı olarak geleneksel katılma yollarının onlara kapalı olmasından kaynaklandığı ve bu nedenle kadınların alternatif katılma yollarına yöneldiği görüşündedir. Geleneksel siyasal katılma biçimlerine kadınlar düşük düzeyde katılsa da, alternatif katılma biçimlerine katılım düzeyi incelendiğinde tam tersi bir tablo ile karşılaşılmaktadır (18).

Bu ve benzeri tartışmalarla sosyo-demografik değişkenlerin etkisi reddedilmemekte, ancak mutlaklaştırılması eğilimi eleştirilmektedir. Söz konusu değişkenler, yakın tarihlerde yapılan araştırmalarda da siyasal katılımı etkileyen faktörler arasında kullanılmaktadır. Cinsiyet, eğitim düzeyi vb. sosyo-demografik değişkenlerin siyasal katılma davranışı üzerindeki etkilerine dair kısaca değinilen güncel tartışmalar, sosyal bilimlerin alanındaki uygulamalı araştırmalarda 1990'lardan bu yana ağır basan metodolojik eğilimle de ilişkilidir. Bu eğilimin özü daha küçük ve özelleştirilmiş gruplarla yapılan alan araştırmalarıyla, genellenmesi mümkün olmayan sonuçlar pahasına, mevcut durumun gerçeğe daha yakın olarak açıklanmasının yeğlenmesidir. İzleyen bölümde bulguları özetlenen araştırma, bu metodolojik yaklaşımla ve yukarıda satır başlarıyla özetlenen literatüre dayanarak gerçekleştirilmiştir.

II. Alan Araştırması

I. Ana kütlenin sosyo-demografik profili

1962'de kurulup önceleri Türk-İş Konfederasyonu üyesi olan Genel-İş Sendikası, 1976'da Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (DİSK) katıldı. 12 Eylül darbesinden sonra DİSK ve bağlı diğer sendikalarla birlikte faaliyetleri durdurulan Genel-İş, diğer DİSK sendikaları ile birlikte ancak 1992'de yeniden faaliyete geçebildi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Temmuz 2013'te açıkladığı istatistiklere göre 748,069 işçinin çalıştığı genel işler başlıklı işkolunda faaliyet gösteren Genel İş, 43,652 üyesi ile işkolunun ikinci büyük sendikasıdır. Bakanlığın 2 Şubat 2014

tarihli kayıtlarına göre sendikanın toplam üye sayısı 47.535'e yükselmiştir; DİSK'e bağlı sendikalar arasında üye sayısı en yüksek sendika olarak Genel-İş, ülke genelinde 1000'e yakın işyerinde örgütlüdür.

Sendika üyelerinin kadın-erkek dağılımında kadın işçilerin payı %12 civarındadır. Oysa Türkiye'de kadın ve erkek nüfus payları, eşit düzeyde olup, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2012'de Türkiye nüfusunun %49,8'i kadındır. Bilinen sosyo-ekonomik nedenlerle kadınlar, toplumsal yaşamın bütün alanları ile birlikte işgücüne ve istihdama çok düşük bir düzeyde katılmaktadır. Diğer taraftan, 2012'de erkeklerde %8,5 olan işsizlik oranı, kadınlarda %10,8'e yükselmekte; genç nüfusta işsizlik oranı, erkeklerde %16,3 iken kadınlarda %19,9'u bulmaktadır; kayıt dışı çalışma da kadın nüfusta daha yaygındır. Türkiye, işgücü piyasasıyla birlikte toplumsal yaşamın tüm alanlarında sosyal cinsiyet eşitsizliğinin en derin olduğu ülkelerden birisidir. Dünya Ekonomi Forumu'nun 2012 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre, Türkiye kadın erkek eşitsizliğinde, bir önceki yıla göre, iki basamak gerileyerek 135 ülke arasında 124. sıraya inmiştir (19).

Bakanlığın Temmuz 2013 istatistiklerine göre, Türkiye'de toplam kayıtlı işçi sayısı 11 milyon 628 bin 806 iken sendikalı işçi sayısı 1 milyon 32 bin 166 kişidir ve işçilerin sadece % 8,8'i sendika üyesidir. Kayıt dışı çalışan işçiler de dikkate alındığında, sendikalaşma oranı % 5,9'a düşmektedir. Türkiye'de kadınların sendikalaşma oranının erkeklerle göre çok düşük düzeyde olduğu bilinmektedir. Küresel kapitalist sistemin merkez ülkelerinden Almanya'da da kadınların sendikalaşma oranı görece düşüktür; gençlerin, vasıfsız işçilerin ve esnek çalışma biçimleri ile istihdam edilenlerin sendikal örgütlenme düzeyi de ortalamadan zayıftır (20, s: 4, 16; 21, s: 173).

Genel-İş Sendikası üyeleri içinde %61'lik payla 40 yaşının üzerinde olanların çoğunlukta olup, 30-39 yaş grubunun payı %30 civarındadır; 20-29 yaş grubundaki genç işçilerin payı %9'un altındadır. Genel-İş'te ortalama üyelik süresi yüksektir; üyelerin yarısına yakını (%46,4), 5 yıl ve daha uzun süredir ve % 24'ü 10 yıldan uzun süredir Genel-İş üyesidir. Uzun süreli üyeliğin, her sendika için arzu edilen bir durum olduğu açıktır. Genel-İş'e ortalama üyelik süresinin oldukça uzun olmasının, araştırma örnekleminin ekonomik durumu ve işsizlik

riski ile ilgili çıkarımları mümkün kılan iki nedeni vardır. Birincisi, sendika üyeliğinin belediyelerde ve bağlı kuruluşlarda yoğunlaşması ve buna bağlı olarak işten çıkarmaların diğer işkollarına kıyasla daha seyrek olmasıdır. İkincisi, uzun süreli sendika üyeliği, üyelerin sendika değiştirme eğiliminin zayıflığının, diğer bir anlatımla üyelerin sendikaya bağlılığının göstergesidir. Uzun süreli sendika üyeliği, işçilerin ücretlerinin ve çalışma koşullarının da görece iyi olduğuna işaret etmektedir.

2. Araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi

Alan araştırmasının temel amacı Genel-İş üyesi işyeri sendika temsilcilerinin Haziran Direnişi'ne ne ölçüde katıldığı ve eylemlerle ilgili görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırma ile iki farklı değişken grubunun işçilerin katılım düzeyi ve görüşleri üzerindeki etkisi saptanmaya çalışıldı. Bunlardan ilki, işçilerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sendikaya üyelik süresi gibi sosyo-demografik özellikleridir. İkinci değişken grubu, işçilerin borçluluk durumu ve işsizliğe karşı ne tür maddi güvencelere sahip olduklarıdır.

İşyeri sendika temsilcileri, emek sermaye ilişkisinin gerçekleştiği, bu ilişkiden kaynaklı somut sorunların ortaya çıktığı işyerlerinde üye kitlesi ile sendikalar arasında köprü işlevi görür; temsilciler işyerindeki üye kitlesiyle birlikte sendikanın tüzel kişiliğini de temsil eden, öncü nitelikte işçilerdir. Kural olarak temsilcilerin meslekteki kıdemleri ve işyerindeki statüleri bakımından da diğer üyelere kıyasla bir adım önde oldukları varsayılabilir. Ayrıca Genel-İş'te sendika temsilcileri, işyerindeki üyelerce seçimle belirlenmektedir. Belirtilen nedenlerle örneklemden elde edilen bulgular, ana kütlelin eğilimleri üzerine ancak fikir verebilir.

Örneklemin Eylül-Ekim 2013'te sendikaya bağlı tüm işyerlerinden gelecek gruplar halinde üçer günlük sendika eğitimlerine katılacak toplam 637 işyeri sendika temsilcisinden oluşması öngörülmüştü. Soru kağıdı oluşturulmadan önce yöneltilmesi düşünülen sorulara dair sendika yöneticileri ve işçilerle yüz yüze görüşmeler yapıldı. Ardından 16 sorudan oluşan soru kağıdının işlevselliğini test etmek üzere eğitime gelen ilk iki gruptaki 124 işçiyle pilot uygulama yapıldı. Pilot çalışmanın sonuçlarından hareketle soru kağıdının büyük ölçüde yeniden düzenlenmesi nedeni ile örneklem

hacmi 513 kişiye düştü. Soru kağıtlarının doldurulması, araştırma kapsamındaki üyeler yaklaşık 60'ar kişilik gruplar halinde dersliklerde iken, eğitimcilerin gözetiminde yüz yüze gerçekleştirildi. Toplanan 513 anketten 45'i eksik doldurulduğu için geçersiz sayılarak analizler 468 anket üzerinden gerçekleştirildi. Verilerin elektronik ortama aktarılmasında ve analizinde SPSS 17 istatistik analiz programı kullanıldı. Anket sonuçlarının frekans ve yüzde dağılımları hesaplandı ve istatistiksel çıkarımlarda bulunabilmek amacı ile Ki-kare testleri uygulandı.

III. Araştırma Sonuçları

I. Araştırma örnekleminin profili

Örnekleme oluşturan 468 işçinin % 65,2'si, 40 yaşının üzerindedir. 31- 40 yaş grubundakiler üçte bir civarında iken 21-30 yaş grubundaki gençlerin payı %3,6'dır. Bu oranlar sendika üyelerinin tümüne göre örneklemin yaş ortalamasının daha yüksek; genç işçilerin payının daha düşük ve 40 yaş üzeri olanların payının daha yüksek olduğunu gösteriyor. Örneklemin cinsiyete göre dağılımı da ana kütlelden farklıdır; tüm üyelerin %12'si kadinken, bu oran örnekleme %2,6'ya gerilemektedir. Örneklemin formel eğitim düzeyine göre dağılımında %57'lik payla büyük grup, ilköğretim eğitimlilerdir; onları %34,6 ile lise ve %8,3 ile yüksek öğrenimliler izlemektedir. Tüm üyelerin eğitim durumuna ilişkin veri olmadığı için bir karşılaştırma yapmak mümkün değildir. Örnekleme istihdamın geneline kıyasla lise mezunlarının payı daha yüksek; üniversite mezunlarının payı daha düşüktür. Önceki verilerle uyumlu olarak, temsilcilerin %78'i 5 yıldan uzun süredir Genel-İş üyesidir.

2. Temel bulgular

Bu bölümde önce elde edilen sonuçların frekans ve yüzde dağılımları tablolarla özetleniyor. Kadınların ve erkeklerin yanıtlarının farklılaştığı konularda tablolar cinsiyete göre dağılımları gösteriyor. Ardından yaş, eğitim düzeyi vb. değişkenlerin, işçilerin yanıtlarını ne yönde etkilediğini açıklayan tablolara geçiliyor.

2.1. Ankete katılanların yanıtlarının oransal dağılımları

Günde en az 8-9 saat çalışan işçilerin ara sıra da olsa eylemlere katılması, katılma eğiliminde

Tablo-1: Haziran 2013'te ülke genelinde yapılan eylemlere ne ölçüde katıldınız?

Cinsiyet		Çoğuna katıldım	Ara sıra katıldım	Hiç katılmadım	İlgilenmiyorum	Diğer	Toplam
Erkek	Sayı	159	144	116	17	20	456
	%	34,9	31,6	25,4	3,7	4,4	100,0
Kadın	Sayı	8	1	2	0	1	12
	%	66,7	8,3	16,7	,0	8,3	100,0
Toplam	Sayı	167	145	118	17	21	468
	%	35,7	31,0	25,2	3,6	4,5	100,0

olduklarını gösterir. Bu nedenle, ara sıra katılanlarla birlikte eylemlere katılımın %67 ile yüksek bir oranda olduğu söylenebilir. Buna karşılık, ev içi sorumlulukları nedeniyle zamanlarının çok daha kısıtlı olduğunu bildiğimiz kadınlarda eylemlerin çoğuna katılanlar, erkeklere kıyasla yaklaşık iki kat

yüksektir. Genel olarak demokratik eylemlere katılımın sendika tarafından organize edilip edilmemesi, katılımı büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Örneklemin görece yüksek katılım düzeyinde, Genel-İş'in ve bağlı olduğu DISK'in eylemlere katılımı desteklemesinin rolü olsa gerektir.

Tablo-2: Haziran 2013'te eylemlere katılan kitleleri ne ölçüde haklı buluyorsunuz?

Cinsiyet		Çok haklılar	Kısmen haklılar	Çok haksızlar	Kısmen haksızlar	Fikrim yok	Toplam
Erkek	Sayı	304	106	9	13	24	456
	%	66,7	23,2	2,0	2,9	5,3	100,0
Kadın	Sayı	11	0	1	0	0	12
	%	91,7	0	8,3	0	0	100,0
Toplam	Sayı	315	106	10	13	24	468
	%	67,3	22,6	2,1	2,8	5,1	100,0

Tablo-2, bir önceki tablo ile birlikte değerlendirildiğinde, örneklemin %67'sinin eylemlere katıldığını, eylemcileri haklı bulma noktasında

desteğin %90'a yükseldiğini gösteriyor. Eylemlere katılan kitleleri "çok haklı" bulanların oranı erkeklerde %66,7 iken kadınlarda %91,7'ye yükseliyor.

Tablo-3: Yok sayılan kitlelerin tepkilerini/taleplerini eylem yaparak dile getirmesini onaylıyor musunuz?

Cinsiyet		Kesinlikle evet	Kısmen evet	Kesinlikle hayır	Kısmen hayır	Kararsız /Yanıt yok	Toplam
Erkek	Sayı	354	76	6	2	18	456
	%	77,6	16,7	1,3	0,4	3,9	100,0
Kadın	Sayı	11	0	0	0	1	12
	%	91,7	,0	,0	,0	8,3	100,0
Toplam	Sayı	365	76	6	2	19	468
	%	78,0	16,2	1,3	0,4	4,1	100,0

Tablo-2'deki soru biraz değiştirilip "onay" sözcüğü de eklenerek yöneltince, araştırmaya katılanların üzerinde en fazla birleştiği sonuç alındı (Tablo-3): Tablo-3'ün başlığındaki soruya örneklemin %77,6'sı "tamamen" (kadınlarda %91,7),

%94'ü "tamamen veya kısmen onaylıyorum" yanıtını vermiştir. Kesinlikle veya kısmen onaylamadığını belirtenlerin (erkeklerde %1,7; kadınlarda sıfır) ve kararsızların payı da (%4,1) çok düşüktür.

Tablo-4: Size göre halk tepkilerini ve taleplerini hangi yöntemlerle dile getirmelidir?

Cinsiyet		Sadece seçim sandığında	Sadece sokakta	Seçim sandığında ve sokakta	Tepki göstermeyi gereksiz buluyorum	Diğer/Yanıt yok	Toplam
Erkek	Sayı	84	16	329	15	12	456
	%	18,4	3,5	72,1	3,3	2,6	100,0
Kadın	Sayı	0	0	11	0	1	12
	%	,0	,0	91,7	,0	8,3	100,0
Toplam	Sayı	84	16	340	15	13	468
	%	17,9	3,4	72,6	3,2	2,8	100,0

Örneklemin %72,6'sı, kadınların %91,7'si, Tablo-4'ün başlığındaki soruya “seçim sandığında ve sokakta” yanıtını vermiştir. “Sadece seçim sandığında” yanıtı verenlerin payı %18'de, “sadece

sokakta” seçeneğini işaretleyenlerin payı %3,4'te, “tepki göstermek gereksiz” diyenlerin payı ise %3,2'de kalmıştır.

Tablo-5: Merkez medyanın Haziran Direnişi'ni topluma yansıtma biçimini nasıl buldunuz?

Cinsiyet		Kesinlikle doğru	Kısmen doğru	Kesinlikle yanlış	Kısmen yanlış	Fikri yok/ Bilmiyor	Toplam
Erkek	Sayı	68	74	225	50	39	456
	%	14,9	16,2	49,3	11,0	8,6	100,0
Kadın	Sayı	0	1	10	0	1	12
	%	,0	8,3	83,3	,0	8,3	100,0
Toplam	Sayı	68	75	235	50	40	468
	%	14,5	16,0	50,2	10,7	8,5	100,0

Tablo-5, araştırma kapsamındakilerin %30,5 gibi yüksek bir oranının merkez medyanın Haziran Direnişi'ni topluma yansıtma biçimini kesinlikle veya kısmen doğru bulduğunu gösteriyor. Merkez medyanın tutumunu kesinlikle veya kısmen yanlış bulanlar ise katılımcıların %61'i dolayındadır.

Önceki bulgular dikkate alındığında, bu soruya verilen yanıtların dağılımı, katılımcılar tarafından sorunun yanlış anlaşıldığı izlenimi vermektedir. Soruda “merkez medya” yerine hükümet yandaşı medya” nitelmesi kullanılsaydı, muhtemelen daha farklı bir sonuçla karşılaşılabilirdi.

Tablo-6: Haziran 2013 Direnişi'nin işçi sınıfına ve halka etkisi ne yönde oldu?

Cinsiyet		Çok olumlu	Kısmen olumlu	Kesinlikle olumsuz	Kısmen olumsuz	Fikri yok /Bilmiyor	Toplam
Erkek	Sayı	261	110	38	17	30	456
	%	57,2	24,1	8,3	3,7	6,6	100,0
Kadın	Sayı	8	2	0	0	2	12
	%	66,7	16,7	,0	,0	16,7	100,0
Toplam	Sayı	269	112	38	17	32	468
	%	57,5	23,9	8,1	3,6	6,8	100,0

Araştırmaya katılanların %81,4'ü direnişin işçi sınıfı ve halk üzerindeki etkisinin (çok) olumlu olduğunu belirtirken, %11,7'si eylemlerin işçi sınıfı

ve halkı olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bu soruya da kadınlardan olumsuz görüş belirten olmamıştır (Tablo-6).

Tablo-7: Hükümetin eylemlere katılanlara karşı şiddet kullanmasına ne diyorsunuz?

Cinsiyet		Çok yanlış buluyorum	Yanlış buluyorum	Çok doğru buluyorum	Doğru buluyorum	Fikrim yok	Toplam
Erkek	Sayı	381	36	14	9	16	456
	%	83,6%	7,9%	3,1%	2,0%	3,5%	100,0%
Kadın	Sayı	11	0	0	0	1	12
	%	91,7%	,0%	,0%	,0%	8,3%	100,0%
Toplam	Sayı	392	36	14	9	17	468
	%	83,8%	7,7%	3,0%	1,9%	3,6%	100,0%

Tablo-7'de görüldüğü gibi katılımcıların %91,5'i hükümetin eylemlere katılanlara karşı şiddet kullanmasını (çok) yanlış bulduğunu ifade ederken, %5'lik bir kesim anayasal haklarını kullanarak demokratik talep ve tepkilerini dile getiren kitlelere uygulanan hükümet şiddetini onayladığı-

nı belirtmiştir. Araştırmaya katılanların DİSK'e bağlı bir sendikanın işyeri temsilcileri olduğu hatırlanırsa katılımcıların tümü erkek olan %5'lik bir oranla da olsa halka karşı hükümet şiddetini onaylaması düşündürücüdür.

Tablo-8: Bankalara uzun vadeli borcunuz var mı?

Banka borcu	Sayı	%
Evet, var	334	71,4
Hayır, yok	134	28,6
Toplam	468	100,0

Tablo-8, araştırma kapsamındakilerin %71,4'ünün konut, otomobil, tüketici kredisi gibi uzun vadeli banka borcu olduğunu gösteriyor.

Tablo-9: Kredi kartı borcunuz ne kadar?

	Sayı	%
Aylık ücretimin 2 katı civarında	127	27,1
Aylık ücretimin 2 katından daha az	153	32,7
Aylık ücretimin 3 katından fazla	81	17,3
Hiç borcum yok	107	22,9
Toplam	468	100,0

Tablo 9, katılımcıların yaklaşık %23'ünün uzun vadeli banka borcu bulunmadığını, aylık ücretinin 3 katının üzerinde borçlu olanların %17,3'lük bir paya sahip olduğunu gösteriyor.

Tablo-10: İşsiz kalsanız zorunlu giderlerinizi nasıl karşılıyorsunuz?

	Sayı	%
Aile desteğiyle		
(eş/diğer aile üyeleri çalışıyor)	62	13,2
Bankada param var	8	1,7
Borç alarak	16	3,4
Günlük işlerde çalışarak	281	60,0
Bilmiyorum	101	21,6
Toplam	468	100,0

Tablo-10'un başlığındaki soruya katılımcıların %60'ı günlük işlerde çalışarak yanıtını vermişti. Aile desteği ile yanıtını verenlerin %13,2 gibi düşük bir düzeyde olması, katılımcıların sadece %1,7'sinin bankada parası olduğunu ve %3,4'ünün borç alabileceğini belirtmesi, başka araştırmalarla derinlemesine sorgulanması gereken bulgulardır.

2.2. Yanıtları etkileyen değişkenler

Etkisi araştırılan ilk değişken grubu işçilerin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi vb. sosyo-demografik özellikleri; ikincisi işçilerin kredi kartı borçlarının miktarı ve işsizlik riskine karşı sahip oldukları maddi güvencelerdi. Cinsiyetin eylemlere katılım düzeyini ve eylemlerle ilgili algıları farklılaştırdığını, kadınların erkeklere kıyasla hem eylemlere daha çok katıldığını, hem de eylemlerle ilgili görüşlerinin daha olumlu olduğunu yukarıda gördük. Beklenenin aksine bu araştırma ile kredi kartı

borçlarının düzeyi ve işsizliğe karşı maddi güvencelerle eylemlere katılma eğilimi ve eylemlerle ilgili görüşler arasında ilişki kurmaya elverişli bulgular elde edilemedi. İzleyen tablolarda sadece istatistik olarak anlamlı bir farklılaşmanın ortaya çıktığı ilişkiler özetlenerek, eğitim düzeyi ve yaş değişkenleri açıklanıyor.

Yanıtları farklılaştıran bir faktör olarak eğitim düzeyi**Tablo-11: Haziran 2013'te ülke genelinde yapılan eylemlere ne ölçüde katıldınız?**

		Çoğuna katıldım	Ara-sıra katıldım	Hiç katılmadım	İlgilenmiyorum	Diğer	Toplam	
Eğitim	İlköğretim	Sayı	83	84	77	12	11	267
		%	31,1	31,5	28,8	4,5	4,1	100,0
	Lise	Sayı	63	57	32	3	7	162
		%	38,9	35,2	19,8	1,9	4,3	100,0
	Üniversite	Sayı	21	4	9	2	3	39
		%	53,8	10,3	23,1	5,1	7,7	100,0
Toplam	Sayı	167	145	118	17	21	468	
	%	35,7	31,0	25,2	3,6	4,5	100,0	

Tablo-11, eğitim düzeyi ile eylemlere katılım düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu gösteriyor ($P<0,05$). Eğitim düzeyi-

ne göre eylemlere katılımı farklılaştıran, üniversite mezunlarının yüksek katılımıdır.

Tablo-12: Merkez medyanın Haziran eylemlerini topluma yansıtma biçimini doğru buldunuz mu?

		Kesinlikle doğru	Kısmen doğru	Kesinlikle yanlış	Kısmen yanlış	Fikrim yok	Toplam	
Eğitim	İlköğretim	Sayı	47	42	119	31	28	267
		%	17,6	15,7	44,6	11,6	10,5	100,0
	Lise	Sayı	20	30	90	12	10	162
		%	12,3	18,5	55,6	7,4	6,2	100,0
	Üniversite	Sayı	1	3	26	7	2	39
		%	2,6	7,7	66,7	17,9	5,1	100,0
Toplam	Sayı	68	75	235	50	40	468	
	%	14,5	16,0	50,2	10,7	8,5	100,0	

Tablo başlığındaki soruya verilen yanıtların işçilerin eğitim düzeyine göre dağılımında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur

($P<0,05$). Bu ilişkiye yol açan da yüksek öğrenimli işçilerin yanıtlarıdır.

Yanıtları farklılaştıran bir faktör olarak işçilerin yaş grubu**Tablo-13: Haziran eylemlerinin işçi sınıfı ve halk üzerindeki etkisi ne yönde oldu?**

		Çok olumlu /yararlı oldu	Kısmen olumlu /yararlı oldu	Çok olumsuz /zararlı oldu	Kısmen olumsuz ve zararlı oldu	Fikrim yok	Toplam	
Yaş grubu	21-30	Sayı	11	2	2	2	0	17
		%	64,7	11,8	11,8	11,8	,0	100,0
	31-40	Sayı	70	43	12	6	15	146
		%	47,9	29,5	8,2	4,1	10,3	100,0
	40 üzeri	Sayı	188	67	24	9	17	305
		%	61,6	22,0	7,9	3,0	5,6	100,0
Toplam	Sayı	269	112	38	17	32	468	
	%	57,5	23,9	8,1	3,6	6,8	100,0	

Haziran eylemlerinin işçi sınıfı ve halka etkisine ilişkin görüşlerin yaş gruplarına dağılımındaki farklılaşma, istatistiksel olarak anlamlıdır ($P < 0,05$). Bu sonucu doğuran temel etken, 31-40 yaş arasındakilere kıyasla 21-30 yaş grubunda ve 40 yaş üzeri grupta tablo başlığındaki soruya “çok olumlu/yararlı oldu” yanıtını verenlerin yüzdesinin daha yüksek olmasıdır.

Sonuç

Araştırma sonucunda cinsiyet faktörünün yanı sıra eğitim düzeyinin ve yaş grubunun eylemlere katılım ve onay düzeyini farklılaştırdığı saptandı. Kadınların eylemlere katılım, eylemleri haklı bulma ve onay düzeyi, erkeklere göre; yüksek öğrenimli işçilerin katılım, eylemleri haklı bulma ve onay düzeyi, ilköğretim ve lise eğitimlilere kıyasla daha yüksektir. 21-30 yaş grubundakilerin ve 40 yaşının üzerinde olanların, eylemlerin işçi sınıfı ve halk üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri 31-40 yaş grubundakilere göre daha pozitifdir. Araştırmada işçilerin borçluluk durumu ve işsizliğe karşı maddi güvenceleri ile eylemlere katılım ve onay eğilimi arasında ilişkisellik kurmaya elverişli güçlü bulgular elde edilemedi.

İşçi sınıfının bir kesitini oluşturan Genel-İş Sendikası işyeri temsilcilerinin oluşturduğu örneklemin sendikal hareket içindeki özel konumu ve

cinsiyete ve yaş gruplarına göre dağılımının ana küttleden farklılaşması nedeni ile bulgular, sendikaların tüm üyelerine genellenemez. Örneklemi oluşturan görece homojen işçi kitlesinin araştırmalarıyla ilgili yanıtlarını yansıtan bulgular, Genel-İş üyelerinin ve genel olarak işçilerin eğilimleri üzerine ancak fikir verebilir.

Bu çalışma, ilgi duyanlar için geniş ve az çalışılmış bir araştırma evreninin varlığına dikkat çekiyor. Yöneltilen birçok soruya işçilerin cinsiyet, yaş, vb. faktörlere bağlı olarak verdikleri farklı yanıtlar, sosyal politik, sosyolojik alan araştırmalarına kaynak olabilecek araştırma sorularına işaret ediyor.

Araştırma, işçi sınıfının, toplumsal olaylarla ve sorunlarla ilgili görüşlerinin ve eğilimlerinin belirlenmesine yönelik daha fazla ve daha kapsamlı çalışmaların yapılmasına yol açar ise, asıl amacına ulaşmış olacaktır. Emek eksensiz politik perspektifler, kuramsal ve tarihsel gerekçelerin yanı sıra alan araştırmalarıyla sağlanan bilgilerle de ilişkilendirilebildiği oranda emeğin özgürleşmesi mücadelesinin güçlenmesi umulabilir.

Kaynaklar

1. Korkut Boratav, Gezi Direnişi'ni değerlendirdi: “Olgunlaşmış bir sınıfsal başkaldırı” (Korkut Boratav'la Ö. Göztepe'nin www.sendika.org için yaptığı 16.6.2013 tarihli görüşme) <http://www.sendika.org/2013/06/her-yer-taksim-her-yer-direnis-bu-isci-sinifinin-tarihsel-ozlemi-olan-sinirsiz-dolaysiz-demokrasi-cagrisidir-korkut-boratav/>
2. Cainzos, M. and Voces, C. “Class Inequalities in Political Participation and the ‘Death of Class’ Debate”, *International Sociology*, 2010, 25(3): 383-418.
3. Klein, H. The Right to Political Participation and the Information Society, Global Democracy Conference, Montreal (May 29– June 1), http://www.ip3.gatech.edu/research/Right_to_Political_Participation.pdf, 2005
4. Horvath, A. and Paolini, G. Political Participation and EU Citizenship: Perceptions and Behaviours of Young People –Evidence from Eurobarometersurveys, Report by Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA), <http://eacea.ec.europa.eu/youth/tools/documents/perception-behaviours.pdf>, 2013.
5. Sloam, J. “Rebooting democracy: Youth participation in politics in the UK”, *Parliamentary Affairs*, 2007, 60(4), 548–567.
6. Harris, A., Wyn, J. and Younes, S. “Beyond apathetic or activist youth”, *Young*, 2010, 18(1): 9-32.
7. Broschek, J., Schultze, R.-O. “Wahlverhalten: Wer wählt wen? Theoretische Erklärungsmodelle und empirische Befunde” in: Beate Hoecker (Edit.): *Politische Partizipation zwischen Konvention und Protest. Eine studienorientierte Einführung*. Verlag Barbara Budrich, Opladen, 2006, 23–54.

8. Rucht, D. "Protest und Protestanalyse: Einleitende Bemerkungen", in: Dieter Rucht (Edit), Protest in der Bundesrepublik. Strukturen und Entwicklungen, Frankfurt, 2001, 7-25.
9. Rucht, D. "Bürgerschaftliches Engagement in sozialen Bewegungen und politischen Kampagnen", in: Enquete-Kommission Zukunft des Bürgerschaftlichen Engagements Deutscher Bundestag (ed.): Bürgerschaftliches Engagement in Parteien und Bewegungen, Opladen, 2003, 17-155.
10. Schmidt, S., Wilhelm, A. Nicht-institutionalisierte politische Beteiligung und Protestverhalten, <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-einheit/lange-wege-der-deutschen-einheit/47408/politische-beteiligung?p=all>, 2011.
11. Eroğul, C. "Siyasal Katılma", Atilla AYTEKİN, Gökhan ATILGAN (Edit), Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler, Yordam 3. Baskı, Eylül, İstanbul, 2013, 227-237.
12. Detjen, J. "Die Demokratiekompetenz der Bürger, Herausforderung für die politische Bildung", in: Aus Politik und Zeitgeschichte, 2002, B 25, 11-20.
13. Gabriel, O. W. "Politische Partizipation" in: van Deth, J. (Edit): Deutschland in Europa. Wiesbaden: VS Verlag, 2004.
14. Vecchione, M. and Caprara, G. V. "Personality determinants of political participation: The contribution of traits and self-efficacy beliefs", Personality and Individual Differences, 2009, 46, 487-492.
15. Mütevellioğlu, N. ve Köksal C. D. Sivil Toplum Kuruluşlarında Üyelerin Örgütsel Etkinliklere Katılım Düzeyini Farklılaştıran Etmenler, TÜBİTAK-TÜBA-YÖK tarafından desteklenen araştırma projesi Raporu, 2002.
16. Opp K.-D., Finkel S. E. "Politischer Protest, Rationalität und Lebensstile. Eine empirische Überprüfung alternativer Erklärungsmodelle", in: Koch, A., Wasmer, M.; Schmidt, P. (Edit.): Politische Partizipation in der BRD, Empirische Befunde und theoretische Erklärungen. Opladen (Blickpunkt Gesellschaft; 6), 2001, 73-108.
17. Westle, B. "Politische Partizipation und Geschlecht," in: Koch, A.; Wasmer, M.; Schmidt, P. (Edit.): Politische Partizipation in der Bundesrepublik Deutschland. Empirische Befunde und theoretische Erklärungen. Opladen (Blickpunkt Gesellschaft; 6), 2001, 131-168.
18. Marien, S., Hooghe, M. and Quintelier, E. "Inequalities in Non-Institutionalized Forms of Political Participation, A Multilevel Analysis for 25 countries", Political Studies, 2010, 58(1): 187-213.
19. Dünya Ekonomi Forumu, Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu, <http://avrupabirligihaberleri.files.wordpress.com/2012/10/kuresel-cinsiyet-ucurumu-raporu-2012.pdf>, 2012.
20. Ebbinghaus, B., Claudia, G., Sebastian, K. Mitgliedschaft in Gewerkschaften: Inklusions- u. Exklusionstendenzen in der Organisation von Arbeitnehmer-interessen in Europa, Arbeitspapiere Nr. 111, Mannheim, 2008.
21. Hassel, A. "Gewerkschaften" in: von Winter, Th., Willems, U. (Edit) Interessenverbände in Deutschland. Wiesbaden: VS Verlag, 2007, 173-196. ●

ATA SOYER SAĞLIK VE POLİTİKA OKULU İŞÇİ SAĞLIĞI TARTIŞMALARI

ATA SOYER SAĞLIK VE POLİTİKA OKULU

Son zamanlarda inşaat sektörü, tersaneler, kot kumlamacılar, mevsimlik tarım işçileri bağlamında Kürtlerin işçileşmesi, işçilerin kürtleşmesi tartışmaları aldı yürüdü. Bu tartışmalar işçi sağlığı kapsamında da gündemde yer almaya başladı. Silikozis, ölümlü iş cinayetleri olgusal gerçeklikler olarak kamuoyu ile paylaşıldı. Dahası Roboski ve Gever katliamlarını iş kazası kapsamında ele alan yazılara yer verildi.

Neoliberal politikaların yaşama geçirilmesi ile eş zamanlı Özgürlük Mücadelesinin yükseldiği dönemlerde, yakılan-boşaltılan köyler, zorla yerlerinden edilen mülksüzleştirilen Kürt köylüleri, güvencesiz istihdam, iş ve çalışma koşullarında emek gücünü satmak zorunda kalma gerçekliği ile işçi sınıfının en alt katmanları olarak karşımıza çıkmıştır. Ucuz emek üzerinden rekabet şansı bulan bu sektörler, uzun çalışma saatleri, yoğun emek gücü, işçi sağlığı hizmetlerindeki yetersizlikler ile sağlıksızlık üreten mekanlar haline gelmiştir.

İşçi sınıfının alt katmanlarında yoğunlaşan Kürt işçileri gerçekliği ile Kürt işçilerin emek mücadelesinde daha fazla yer alması, işçi sağlığı hizmetlerine yönelik ortak bir mücadelenin geliştirilmesi dile getirilmektedir. Hal böyle olunca sağlık alanında yürütölen tartışmaları işçi sağlığı alanında genişletme babında giriş niteliğinde bu yazı kaleme alındı.

Yazının ilk kısmında savaş ve zorunlu göç ile neoliberal politikalarının çakışması ile birlikte işçi sınıfının Kürtleşmesi tartışmalarına yer verilecek, Kürtlerle işçi sağlığı bağlamında dile getirilen inşaat, tersane, kot kumlama, mevsimsel tarım işçiliği, atık kağıt işçiliği (çöp işçiliği) ile ilgili kısa değerlendirmeler yapılacak, peşinden işçi sağlığı yaklaşı-

mı ile ilgili eleştiriler ve işçi sağlığı ile ilgili bir perspektif denemesi paylaşılacaktır.

Güvencesizleştirme ve Kürtler

Geç kapitalistleşen ülke olarak Türkiye ilk inşaat döneminden bu yana kâr maksimizasyonu, endüstriyalizm ve ulus devlet politikaları ile çalışanlar için sağlıksızlık üretmiş, üretmeye devam etmektedir. Eskisini aratmayan neoliberal politikalar ile günümüz kapitalizmi ülkemizde de çalışanlar ve doğa için tahribatlara yol açmaktadır. Dün olduğu gibi bugünde bu politikalar sadece sınıf ekseninde değil, etnisite, toplumsal cinsiyet ve ekoloji boyutları ile sorunları daha da karmaşıklaştırıyor, katmerleştiriyor.

Sınıf, etnisite, toplumsal cinsiyet ve ekoloji konusundaki çelişkiler iç içe geçmiş, yoğunlaşmış bir sorun yumağı olarak karşımızda durmaktadır. Kürt işçiler, işçi sınıfının Kürtleşmesi kapsamında yürütölen tartışmalarda yoğun yer verilen inşaat, tarım, tersaneler vb. sektörlerde bu iç içe geçmiş çelişkiler yumağı rahatlıkla görölebilir.

Benlisoy, etnik farklılıkların daima başka toplumsal farklılık ve çelişkilerle (sınıf, cinsiyet ya da din farklarıyla) iç içe geçtiğini; milli talep ve çatışmaların sadece kültürel alandaki farklarla açıklanamayacağını, çoğu zaman bu farkların maddi ezme-ezilme ilişkilerini içerdiğini ve bu anlamda sınıfsal ezilmişliklerle iç içe geçtiğini vurgulamaktadır(1).

Ülkemiz coğrafyasında da güvencesizleştirme öyküsü özgünlükler göstermekte, dahası sıcak çatışma, savaş ortamı da tabloyu daha da karmaşıklaştırmaktadır. Türkiye burjuvazisi mevcut neoliberal politikaların sahibi olarak hem ülke içinde

hem de uluslar arası zeminde kâr maksimizasyonu arayışına girmiş, ucuz emek üzerinden rekabet gücünü artırmıştır. Savaş ortamını Türkiye Kapitalizmi olanağa çevirmenin yollarını ihmal etmemiştir. Savaş ortamının ortaya çıkarttığı milliyetçi rüzgardan emekçi sınıfın atomize olması şeklinde yararlanmıştır. Emekçilerin işe alınması sürecinde ayrımcı politikaları kaşıyarak daha ucuz iş gücü çalıştırma yoluna girmiştir. Emegın taleplerini dile getiren, örgütleyen, mücadeleye dönüştüren yolları milliyetçi tohumlar atarak engelleme girişiminde bulunmuş ve etkili olmuştur. Daha da önemlisi Kürtlerin işçileştirilmesine ve ucuz emek gücü olarak çalıştırılmasına yönelik yapılanlardır. Düşük yoğunluklu savaş konsepti ile birlikte mülksüzleştirilerek zorla yerinden edilen Kürt köylüler en kötü koşullarda yaşayıp, en kötü koşullarda çalışan işçiler haline gelmiştir. Zorunlu Kürt göçü Türkiye sermayesi için olanağa dönüştürülmüş, düşük teknoloji emek yoğun vahşi yatırım alanları hızla yaygınlaşmıştır. İnformal sektörün neredeyse çoğunluğu, formal sektörün en vahşi koşullarında çalışanlar Kürt emekçiler olmuştur. Kapitalizmin yatırım yaptığı büyük illerin, turizm bölgelerinin, inşaat sektörünün yaygınlaştığı her yer, sabit olmayan hareket gösteren üretim tesislerinin, gelişmiş kapitalist ülkelerin vazgeçtiği düşük teknoloji emek yoğun sektörlerin ucuz işçileri çoğunlukla Kürtler olmuştur(2). Sömürge politikaları, neoliberal politikalar ve zorla yerinden edilme geçici (süreksiz) istihdam ve mekan anlamını taşıyan mevsimlik tarım işçiliği Kürtler için zorunlu seçenek halini almıştır.

Zorunlu Kürt Göçü

Zorunlu Kürt göçü kavramı, savaş sürecinde gerçekleşen köy/mezra boşaltma/yakma uygulamalarından veya sistematik asker-korucu baskısından kaynaklanan zorunlu göç ettirilenlerin yanı sıra, uygulamalara/baskılara maruz kalmamakla birlikte savaş koşullarının yaşamı imkansız kılması ve birtakım sosyo-ekonomik nedenlerden kaynaklanan göç hareketliliğini de kapsamaktadır. Bu nedenlerden bazılarını somutlaştırmak gerekirse; yayla kullanımının yasaklanması, uygulanan yiyecek ambargoları, ekonomik faaliyetlerin durmaya yüz tutması, eğitim ve sağlık imkanlarının daralması gibi örnekler sayılabilir. Bu yerinden edilme ile hare-

ketlenen nüfus Devlet Planlama Teşkilatı işbirliğiyle Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan araştırmaya göre 950 bin-1.2 milyon arasında iken, insan hakları örgütleri ve sivil toplum kuruluşları 3-4 milyondan bahsetmektedir (3-5). Bölgedeki kentsel nüfusta gözlenebilen yüksek artışlar, zorunlu Kürt göçünün öncelikle kırsaldan kente olacak biçimde bölge içinde gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Zorunlu göç ile köylerini boşaltmak zorunda kalan köylülerin en yoğun şekilde yerleştikleri iller Diyarbakır ve Van olmuştur. Göçün köyden bölge illeri kent merkezlerine, oradan da Türkiye metropollerine doğru güzergah izlediği TESEV'in 2006 araştırmasında ortaya konmuştur. Adana, Mersin, Antalya, İzmir, Manisa, İstanbul, Bursa, Kocaeli ve Ankara illeri bölgeden gelen Kürt göçünün vardığı ana merkezler olmuştur (6). Zorunlu göç uygulamasına maruz bırakılan Kürtlerin mülksüzleşmesi olgusu neoliberal bağlamda Harvey'in kullandığı "mülksüzleştirerek gerçekleşen birikim" kavramı ile açıklanmaktadır. Harvey bu kavramı Marx'ın kapitalizmin yükseliş dönemi için kullandığı "ilkel sermaye birikimi" terimine müracat ederek, birikim pratiklerinin çoğalma ve devam ettirilme biçimlerini açıklamak için kullandığını belirtmektedir. Bu kapsamda köy korucularının göç ettirilenlerin mülklerini (topraklarını ve meralarını) ele geçirerek önemli roller oynadıkları söylenmektedir. Askeri stratejinin açtığı siyasal alanı, köy korucularının ilkel sermaye birikimi gayretleri için kullanması, göç hareketinin geri dönüşünü imkansız kılmasının yanı sıra Kürtlerin beraberinde kentlere taşıyabileceği maddi ve maddi olmayan sermayenin ya çok az olması ya da hiç olmaması meselesini ortaya çıkarmıştır (7).

Zorunlu göç olgusunun, göç edenleri hedef alan kendine has toplumsal dışlanma mekanizmalarını ve yoksullaşmayı da içinde barındırdığı, zorunlu olarak göç edenlerin toplumsal ve politik ayrımcılıklara maruz kaldığı ve bunun sonucu olarak da dezavantajlı bölgelerde, radikal eylemlere ve sosyal parçalanmaya müsait kendi komünitelerini yarattığı ifade edilmektedir. 1990'lar ve sonrasında göç etmiş olan Kürt nüfusunun her nerede olursa olsunlar, yerleştikleri kentlerin yoksul kesimlerine eklemlendiği ve burada, oldukça az sayıdaki seçenekler dahilinde kurulan kente tutu-

num stratejileri içinde en kısa yoldan enformel sektörlere yöneldiği öne sürölmektedir(7).

Harvey, neoliberalizmin çözmekte olduğu toplumsal dayanışma ağlarına panzehir olarak milliyetçiliği yeniden kurduğunu, neoliberal devlet ayakta kalmak için milliyetçiliklere muhtaç hale geldiğini ifade etmektedir. Çıkar grupları ve devlet destekli milliyetçilik, hem çözülmekte olan dayanışma ağlarını muhayyel cemaatler üzerinden yeniden üreten, hem de bu şekilde piyasaların arzulağığı işçi sınıfı mücadelesini en aza indirgenmesini sağlayan mekanizmalarla ideal iş ve yatırım ortamını yaratmanın bir aracı sı haline gelmiştir(7).

Zorunlu Kürt göçü dalgasının niteliğinde bulunan mülksüzleşme gibi olgular ile neoliberalizmin toplumsal dayanışma ağlarını neredeyse tükettiği bir dönemde bu göçün gerçekte olmuş olması, önceki göç dalgalarına benzemeyen bir göç biçimini Türkiye metropollerine ve Kürt Bölgesi'ndeki illere yoksulluk sarmalını taşımıştır. Tüm bu gelişmelerin yarattığı önemli sonuçlardan bir tanesi, milyonlarca Kürdün Türkiye metropollerinde işçi sınıfının en fazla ezilen kesimleri arasında yer almaya başlamış olmasıdır(7).

İşçi Sınıfının Kürtleşmesi

"İşçi sınıfının Kürtleşmesi" şeklinde tarif edilmeye çalışılan durum, kapitalizmin önceki evrelerinde de varolan, ancak bilhassa neoliberalizm devrinde daha kesif bir hal alan iş pozisyonlarının, kaynakların ve maddi ya da sembolik ödöllerin dağılımında etnik/kültürel bir işbölümünün oluşmasının bir örneği olarak gösterilmektedir. Türkiye'de de sermayenin, göç nedeniyle mülksüzleştirilmiş, etnik aidiyeti nedeniyle kriminalize edilmiş, yani toplumun marjinalize edilmiş ve pazarlık gücünden yoksun kesimi olan Kürtleri (bu arada kadınları da) enformel işçi arzının ana unsurları olarak piyasa ekonomisine dahil ettiği, üstelik Kürtlerin yerinden edilmesinin yarattığı bu emek arzı ile birlikte Türkiye'de üretim yapan sermayenin, dünya piyasalarında büyük bir maliyet avantajına sahip olduğu ifade edilmektedir (1).

Türkiye'de neo-liberalizm; 12 Eylül askerî darbesinin ardından, bütün acımasızlığıyla, tüm dünyada olduğu gibi istihdam alanının deregularizasyonu ile formel işçi sınıfını enformal bir işçi sınıfına dönüştürmeye girişmiştir (8,9). Hedef: "aşırı

örgütlü ve politize" işçi sınıfını atomize ve terörize, haklar mücadelesini kriminalize ederek, sınıfı örgütsüzleştirerek, emekçileri kayıtdışılaştırarak, taşeronlaştırarak işgücü maliyetlerini alabildiğine düşürmek..." (9).

Dünya ekonomisinin neoliberal küreselleşmesi ile birlikte, Türkiye de dahil olmak üzere bir çok ülkede formel işçi sınıfının yerini enformel bir işçi sınıfın almakta olduğu bir sürecin içinde olduğumuza yer verilmektedir. Türkiye'deki sermayenin, kapitalistler arasındaki rekabette maksimum avantajı sağlayacak şekilde üretici güçleri yeniden örgütlemesi olarak tanımlanan bu sürecin birkaç şekilde gerçekte olduğu ifade edilmektedir. Birincisi, eski işçi sınıfının (formel) ücret ve iş güvenceleri ile sendikal örgütlenme kanalları devlet eliyle yok edilmiş, kayıtdışı işçiliğe dayanan taşeron ağları ekonominin hakim işleyiş biçimlerinden biri haline gelmiştir. İkincisi, sermaye, toplumun ayrıcalıksız ve pazarlık gücünden yoksun kesimlerini, yani kadınları ve Kürtleri, bu enformal işçi arzının ana unsurları olarak ekonomiye dahil etmiştir. Yani, 1990 sonrasında Türkiye'de işçi sınıfı kadınlaşmış ve de zorunlu göç ile birlikte Kürtleşmiştir, aynı zamanda da Kürtler de işçileşmiştir (10).

Özbudun, 1984-1999 yılları arasında zorla yerinden edilen Kürt köylüsünün önemli bir kısmının her türlü güvenceden yoksun, kayıt dışı, taşeron, vasıfsız, düşük ücretli, "batak" işlerde çalışacağı Batı metropollerine göçmesi ile Türkiye işçi sınıfının bütününün değilse bile, en yoksun ve en kırılğan kesiminin, "en alttakiler" in Kürtleşmesi'ne yol açtığını dile getirmektedir. Özbudun, sermaye açısından en alttakileri oluşturan Kürtlerin işçi sınıfının marjlarında değil, neo-liberal "emek ideali" nin tam merkezinde olduğunu, bu amaçla emek sektöründe birçok düzenleme (taşeronlaştırma, sözleşmeli işlere geçiş, sosyal hakların durmaksızın budanması, reel ücretlerdeki düşme eğilimi, örgütlenme girişimlerinin kriminalize edilmesi...) yapıldığına yer vermektedir. "Neo-liberal kapitalizmin yeni 'işçi sınıfı' tahayyülünü, tam da yersiz-yurtsuzlaştırılmış, çoğunlukla aynı etnik/yerel kökeni paylaştığı taşeronların insafına terk edilmiş, örgütsüz, boğaz tokluğuna çalışmaya razı, talepkârlık düzeyi düşük, kaldığı bekâr evlerinde kaydattığı tencereyi nimet belleyen, sindirilmiş ve bastırılmış, sosyal haklarını ücretinden değil de, yerel des-

tek ağlarından sağladığı için az masraflı Kürt emekçiler temsil etmektedir.” (9).

Koç bu durumu; “zorla göç ettirilen, geçim araçlarından koparılan, büyük kentlerin varoşlarına fırlatılıp atılan ve kendilerine tamamen yabancı bir ortamda ‘tehdit’ muamelesi gören insanların emek piyasasının en kırılğan, en dayanıksız ve dolayısıyla, en şiddetli sömürü koşullarını kabul etmeye yatkın grubunu oluşturması kaçınılmaz” şeklinde vurgulamaktadır(11).

Zorunlu Kürt Göçü, her ne kadar siyasi bir süreç olsa da, ekonomik ve sınıfsal “niyetlenilmemiş sonuçları” oluşmuştur. Kürtlerin zorunlu göçü, Türkiye’de neoliberalizmin hem inşasını, hem de başarısını mümkün kılmıştır. Ekonomik ve siyasi gücü neoliberal sermaye birikimine engel teşkil eden formal işçi sınıfı, esnek sermaye birikimine olanak sağlayacak Kürt enformel işçi sınıfı ile ikame edilmiştir. Zorunlu göç, devletin Kürt illerindeki hareketi kontrol etmek için uygulamaya koyduğu askeri-siyasi bir tedbir olsa da, aynı zamanda Türkiye tarihindeki en kapsamlı ve en hızlı mülksüzleştirme ve proleterleştirme süreci olmuştur. Bugün batı illerindeki inşaatlarda, konfeksiyon atölyelerinde, yazları tarlalarda çalışan işçilerin; sokaklardaki hamalların, seyyar satıcıların, temizliğe giden kadınların büyük bir kesimini Kürtler oluşturmakta, bu insanlar kayıtdışı ekonominin yükünü omuzlamaktadırlar. Zorunlu göç ile kentlere getirilen Kürtler, esnek sermaye birikiminin ihtiyaç duyacağı pazarlık gücünden yoksun, her işte çalışmaya hazır, mülksüzleşmiş işçi arzını büyük oranda artırmıştır(8).

Türkiye, kendi klasmanındaki diğer ülkelere kıyasla neo-liberal küreselleşme sürecinde çok daha yüksek bir performans sergiliyorsa, 2008 yılında inşaat sektöründe dünya üçüncüsü, konfeksiyonda dünya dördüncüsü olabiliyorsa, bunu zorunlu göçün sağladığı ucuz maliyetli emek arzını düşünmeden açıklamak çok zordur. Fernand Braudel’in dediği gibi, kapitalizme can veren en önemli özelliği onun esnekliği, yani değişen siyasi ve yapısal koşullara adapte olabilme ve bu koşulları avantaja çevirebilme kapasitesidir. Türkiye’de de sermaye bu esnekliği gösterebilmiş, devlet eliyle yepeni ve upucuz bir işçi sınıfı yaratmıştır(8). Tüm bu süreçlerin belli başlı kimi sektörlerle yansımaları açmaya çalışırsak.

İnşaat Sektörü

Harvey’e göre kentleşme, “kapitalizmin tarihi boyunca sermaye ve emek fazlasının söğrulmesini sağlayan kilit yöntemlerden biri olagelmıştır”. Kent mekânı, gerek duyulduğunda yeniden üretilen, dağıtılan, satılan ya da takas edilebilen bir meta haline dönmektedir. Türkiye’de inşaat faaliyetleri ile gayrimenkule dayalı yatırımların yoğunlaştığı iki büyüme dönemi yaşanmıştır. İlk dönem, neoliberal politikaların benimsenmesiyle 1980’li yıllarda başlayan kentsel mekân üretimine yönelik müdahale sürecidir. 1980 öncesinde, ithal ikamesini desteklemek amacıyla kaynakları sanayileşmeye ayıran devlet, 1980 sonrasında politika değişikliğine giderek kentsel mekân için de kaynak ayırmaya başlamıştır. İkinci dönem ise 2001 krizi sonrasında ‘yapısal uyum’ olarak adlandırılan son sürecin ardından başlamıştır. İlk ANAP, ikincisi AKP hükümetleri dönemlerine denk gelen bu evrelerin ortak özelliği, devletin kentsel mekânın yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynaması ve sektördeki büyüme ve hareketliliği artıracak politikaları hızlıca yürürlüğe koymasındadır (12). Kendisi de mekan üretimi süreçlerinden gelen AKP’liler kentsel mekânı tekleyen, üretkenlikten uzaklaşan sermaye birikim sürecinin kaldıracı olarak kullanma ısrarıyla, çevresindeki köy ve kasabaları yutacak biçimde azman bir kentleşmeye, metropolleşmeye hizmet edecek düzenlemeler gerçekleştirmektedir(13). İç talep odaklı büyümenin şekillendiği her dönemde inşaat sektörü ön plana çıkmıştır. 2008 sonrası TOKİ kanalı ile yürütülen inşaat odaklı büyüme modeli hem ekonomik hem de siyasi bir proje olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda konut yapımında kullanılan malzemelerin oluşturduğu talep ile ekonomik büyümenin sürdürülmesi için kentsel dönüşüm gündemi hep sıcak kalmış, TOKİ odaklı bir birikim süreci, talebin canlanması için aktif olarak kullanılmıştır. Bankacılık da sürece dahil edildiğinde süreç daha da anlaşılır hale gelecektir (14).

Kent mekânının yeniden üretimi, yol-baraj yapımı, HES’ler, fabrikalar, turizm, hastane, okul vb. her türlü politika inşaat sektörü ile birlikte yaşama geçmiştir. İnşaat sektörü hem ekonominin her alanına yayılarak hem de istihdam kaynağı olarak işlev görmektedir (12, 15).

İnşaat sektörünün en önemli özelliği çoğunlukla mevsimlik çalışanları barındırmasıdır. SGK istatistiklerine göre 2012 yılı itibarıyla işkolundakilerin %78.6'sı mevsimlik sigortalıdır. Yine inşaat ve tarım da çözülen işkolunun aktığı işkolları arasında ilk sıralardadır. Her türlü güvencesizlik (istihdam, sosyal güvence, sağlık gibi), kötü çalışma koşulları (uzun çalışma süreleri, fazla mesailer, belirsiz çalışma saatleri vb.), düşük ücret, sendikasızlık, haklarının kullanımında sınırlılıklar (izin kullanmama), kötü yaşam ortamı (barınma amaçlı kalınan çadır ve barakaların sağlıksızlığı ve güvensizliği, yetersiz ve sağlıksız yemekhaneler, duş, tuvalet ve lavabolar, suya erişim sorunları vb.) özellikleriyle işçi sınıfının en dezavantajlılarını içeren sektörlerdir. İşyerlerinin dağılımı, geçiciliği, uzaklığı, sabit olarak devam edilen bir işyeri olmaması, inşaat işçilerinin sürekli bir göçmenlik karakteri taşımasına da neden olur. Zaten tarihsel olarak göçmen işçiler yoğunlaşmıştır. Ülkemizde de genellikle daha yoksul bölgelerden (başta Kürt illeri ve Karadeniz bölgesi), ağırlıklı vasıfsız, çoğunlukla topraktan kopan emekçiler için inşaat işkolu her zaman önemli bir istihdam alanı olmuştur. Elde veri olmaması ile birlikte Kürt kökenli işçilerin inşaat sektöründeki vasıfsız işgücü ihtiyacının büyük bölümünü oluşturduğu kabul edilmektedir (15).

Harvey'in "yaratıcı yıkım" olarak tanımladığı kentsel dönüşüm politikalarının inşaat sektöründeki vahşi sömürü ilişkileri yanında insan ve diğer canlıların yaşam alanlarını, doğayı, tarımsal üretimi, kentte bulunmayan pek çok olumluluğu barındıran kır hayatını yok eden (13), özyönetime izin vermeyen özellikler taşıdığı da not edilmelidir.

Yaşadıkları topraklardan uzaklarda, buldukları kentin, mahallenin kıyısında topluca yaşayan ve çalışan bu emekçi topluluklarının çevrenin sosyal kültürel yapısıyla farklılaşan özellikleri (en başta anadilleri, siyasi görüşleri, dinledikleri müzikler, konuşma biçimleri, yaşam tarzları vb.) onları, siyasi atmosferin etkisiyle gerilmiş ve çoğu kez kıskırtılmış olan yerel toplulukların hedefi, intikam nesnesi haline getirmektedir. Bazen de yerel düzeyde yaşanan işsizlik gibi sorunların müsebbibi olarak görülmektedirler. İnşaat sektörünün yükseldiği 2000'li yıllar aynı zamanda, Kürt inşaat işçilerinin öncelikli hedef oluşturdukları,

sayısız linç vakasının da olağanüstü artış kaydettiği yıllar olmuştur. Türkiye'nin hemen her bölgesinde Kürt inşaat işçilerine karşı linç girişimlerinde bulunulmuştur. Çalışma yaşamı zaten son derece riskli ve zor koşullarda süren bu işçiler tarafından günlük yaşamda devamlı hissedilen etnik ayrımcılık ve saldırıya uğrama korkusunun, fazladan bir gerilim unsuru olarak, işkolundaki emek rejiminin yapısını anlamak için göz önünde bulundurulması gerekir (15).

Mevsimsel Tarım İşçiliği

Mevsimlik tarım işçiliği bir kavram olarak iki özelliği bir arada taşır: işin mevsimlik olması ve ücretli işçilik olması. Bu özellikler hem işin hem de yaşam koşullarının belirleyicisidir. Mevsimlik tarım işçiliği nispeten kısa bir süre için ve çok sayıda işçiye ihtiyaç duyulması halinde rasyonel bir yöntem olarak yaygın olarak kullanılmaktadır. Tarımda mevsimlik işgücü ihtiyacı "mevsimlik" göç etme olgusunu da gündeme getirmektedir (16). Mevsimsel tarım işçiliği temel olarak kayıt dışı istihdamdır. Tarım sektörü kayıt dışı çalışmanın en yaygın olduğu sektördür (17).

Neoliberal tarım politikaları tüm ülkede köylüleri güvencesizleştirmiş, mevsimsel tarım işçiliğine yöneltmiştir. Tarımda sübvansiyonları ve destekleri kaldırılarak, ihracata yönelik monokültür desteklenerek ve tarım arazileri toplulaştırılarak kırsal alanın uluslar arası sermayeye açılması sonucu açığa çıkacak kırsal nüfusun kentlere göçerek işgücü fiyatlarını daha da ucuzlatması söz konusudur. (9). Neoliberal tarım politikaları ile birlikte devlet şiddeti, düşük yoğunluklu savaş konsepti kapsamında koruculuk dayatmaları, köylerin yakılarak boşaltılması ile zorla yerinden edilen, mülksüzleştirilen Kürtler için mevsimlik tarım işçiliği yaşamak için zorunlu seçeneklerden biri haline gelmiştir.

1990 sonrası mevsimlik göç, Diyarbakır, Mardin, Urfa, Batman, Siirt, Bitlis, Adıyaman ve Şırnak şehirlerinden tarım sektörünün güçlü olduğu şehirlere doğru olmaktadır (18). Göçün yöneldiği bölgenin büyük kentleri olan Diyarbakır, Van, Şanlıurfa gibi Kürt illeri ekonomik sebeplerle göç veren yerler olmalarına rağmen zorunlu göçle nüfusları hızla artmıştır. Bu arada batı kentleri sayılabilen Mersin, Adana, İzmir ve İstanbul'da zorunlu göçten payına düşeni almıştır (16). Zorla

yerinden edilenleri istihdam edebilecek ekonomik alt yapının olmaması işsizliği gündeme getirmiş, yaşadıkları yerlerde iş bulamayan Kürtler için metropollerdeki güvencesiz işlerin yanında mevsimlik tarım işçiliği de zorunlu istihdam edilen sektör haline almıştır. Güvencesiz işlerde istihdam edilme bağlamında mevsimsel tarım işçiliği ile öne çıkan Kürt illeri, neoliberal politikalar ve zorla yerinden edilme ile daha büyük nüfusları kapsar hale gelmiştir(16).

Artan milliyetçi eğilimlere karşın hala Kürt işçilerin tercih edilmelerinde en önemli ölçüt daha düşük ücret ile çalıştırılabilmesidir. Çınar ve Küçük kırca'nın fındık toplama ile ilgili yaptığı çalışmada Kürt işçilerin yerli işçiye göre daha düşük maliyete sahip bir seçenek oluşturabildiğini tespit etmişlerdir(16,18). Karadeniz köylüsü için günlük 8 saatlik yevmiye 35 TL iken, Kürt işçilere 13 saatlik iş günü için ödenen yevmiye 19.5 TL'dir. Bu ücret farklılığının zorunlu göç, işsizlik baskısı ile Kürt işçilerin pazarlık güçlerini tamamen kaybetmeleri ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. Günlük yevmiyenin dayıbaşı, ulaşım, ikamet masrafları düşüldüğünde elde kalanın 10 TL olduğu ve bu tutarında zamanında ödenmediği belirtilmektedir(18).

Tarımsal üretimde kadınlara 'düşen' işler, daha çok emek-yoğun işlerdir. Yine tarımda kadınların emeği daha değersizdir. Tarım sektöründe çalışan kadınlar ev işleri ve bakım konusundaki 'görevleri'ne devam ederek tükenmektedirler(17). "Mevsimlik işçilik aynı zamanda kadınların sadece kadın olmalarından dolayı daha fazla emek verdikleri ve bu emeğin yeniden üretim olarak adlandırılarak görülmediği, yeniden üretim ile üretim kavramlarının birbirinin içine geçmişliğini fark ettiren bir emek türüdür. Söz konusu kadınların "namus" kavramı altında bedenlerinin denetim altına alındığı, yıkanmalarının yasaklandığı, dolaştıkları adımların sayıldığı, hiç durmadan sabah saat altıdan gece saat ona kadar çalıştıkları ve emeklerinin karşılıklarını alamadıkları bir emek türüdür." (18) Mevsimlik tarım işçilerinde barınma, beslenme, sağlık hizmetleri (koruyucu ve tedavi edici), sosyal ilişkiler konularında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. (18).

Mevsimlik tarım işçilerinin barınma yerlerine ilişkin ciddi sorunlar bulunmaktadır. Ancak bu

konuda iki önemli bakış açısı sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır. Birincisi işçilerin geldikleri yerlerdeki yaşam koşulları ve barınma yerlerinin, işçilerin çalıştıkları yerlerdeki yaşam koşullarından farklı olmadığı, yani işçilerin zaten bu koşullarda yaşamaya alışkın oldukları tarzındaki düşüncedir. Diğeri ise daha dolaylı olarak barınma koşullarının düzeltilmesi halinde tarım işçilerinin çalıştıkları yerlere yerleşip kalacakları endişesidir. Bu endişe de özellikle yerli halk tarafından yaşanır. İki bakış açısı birlikte düşünüldüğünde farklılıklar üzerinden bir sosyal dışlanma ve "ötekileştirme" görülmektedir. Bu konuda mevsimlik tarım işçileri dışında da Güneydoğudan gelen işçilerin işgücü piyasalarında belirgin bir ayrıma tabi tutulmaları ile karşı karşıya olduğu düşünülmektedir(16).

Mevsimlik tarım işçileri gidilen illerde toplumsal anlamda da birçok ayrımcılığa maruz kalırlar. Ailelerin parçalandığı, çocukların eğitimsiz kaldığı, sosyal ve sağlık güvencelerinin bulunmadığı ve bunların üstüne çalışmak için gelinen bölgenin yerleşikleri tarafından tacize, ayrıma tabi tutulmalarının olduğu bir dönem her yıl yeniden tekrarlanmaktadır(16).

Göçebe mevsimlik tarım işçileri sağlık ve sosyal hizmet alırken, coğrafik ve sosyal izolasyon, sık yer değiştirme, özbakım sorunları, maddi kaynaklarının yeterince olmaması, yetersiz sağlık güvencesi, yetersiz ulaşım imkanları, kültürel ve dil farklılıklarının neden olduğu engellerle karşılaşmaktadır. Çevresel faktörler (sosyal izolasyon, dışlanma, ağır çalışma koşulları) tarım işçilerinde ruhsal bozukluklara yatkınlığı artırmaktadır (19).

Mevsimlik tarım işçilerinin her yıl onlarca yaşamını yollarda yitirmektedir. Tamamen güvencesiz koşullarda, bakımsız kamyonlarla yapılan ulaşım sırasında gerçekleşen ölümlü kazalar sıklıkla gazetelere yansımaktadır. Mevcut iş ilişkisinin yapılandırılmamış olması, işveren tarafından aracın sağlanmaması gibi nedenlerle bu iş cinayetleri iş kazası kapsamında değerlendirilmemektedir.

Tersaneler

Tersaneler ekonomik büyüme dönemi ile birlikte ölümlü iş kazaları, iş cinayetleri ile işçi sağlığı ve güvenliği gündeminde yer almıştır. Parçalanmış / taşeronlu üretim ve iş güvenliğinin koordine edilememesi, aynı gemi üstünde, aynı dar mekânda yan yana bir birinden habersiz devam edegelen gemi

inşa üretimi bu iş cinayetlerinin nedeni olarak gösterilmektedir(20).

Ercan bir işçinin gazete yazısında “8 saat çalışıyoruz ama 16 saat yorgunluğu ile eve gidiyoruz.” sözlerine yer vererek işin yoğunluğunun ve hızının artışı ile ortaya çıkan iş kazası ve meslek hastalıkları ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Ercan, tersane işçilerinin çarpıcı ifadeleri ile tersanelerdeki kayıtsız işçilerin yaygınlığına, işçi sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınmadığına dikkat çekmektedir (“İşçilerin anlattıkları patronların cinayet filmlerinde görülen cinsten entrikalar peşinde koştuklarını gösteriyor. İşçiler hemen her gün yaşadıkları bu tür olaylardan bazılarını şöyle aktarıyorlar: “Ölen birçok arkadaşımızın cesetlerine kask, kemer ve çelik uçlu ayakkabı giydirildikten sonra tutanak için savcılığa haber verildi. Bir arkadaşımız gemiden denize düştü, dalgıçlar düşen arkadaşımızı ararken altı ay önce aynı gemiden düşüp ölen bir başka işçinin cesedini çıkardılar. Bu işçinin 6 ay önce düştüğünden kimsenin haberi yok. Çünkü yüzde 80 imizin kaydı yok. 15-20 bin işçinin 2 bini kadrolu, geri kalanlar taşeronla bağlı kayıt dışı ve yevmiyeli olarak çalıştırılıyor.”) (21).

Ercan’ın bir röportajında tersanelerindeki iş cinayetleri ile Türkiye kapitalizminin ulaştığı aşama arasında ilişkiye şu sözlerle açıklık getiriyor: “Sektörün daha fazla gelişmesi, yani dünyadan daha fazla pay kapması daha az maliyetle daha hızlı ve daha çok üretim mantığını destekleyecektir. Yani bakanın sektörün gelişmesine sevindiği ölçüde, kan ve gözyaşları da artacaktır. Tersane ölümleri Türkiye’de kapitalizmin ulaştığı aşamayı açığa çıkarıyor. Ama bunun yanı sıra egemen düzenin kullandığı ideolojiyi de deşifre ediyor. Bakana göre ölüm haberlerini duyan ve canı yanan insanların bu acılarını dillendirmemeleri gerekir. Ölümleri konuşmak yabancıların ekmeğine yağ sürer olarak dile getiriliyor. Yani o bildik vatan hainliği suçlaması ile karşı karşıyayız. ... Burada Tuzla tersanelerindeki ölümlere ilişkin bir diğer sorunlu analiz ise hep tersanelerdeki taşeronların gösterilmesi. Suç kapitalizmin işleyişinde değil de sanki ondan bağımsız “taşeronlara” bağlanıyor. Taşeronlaşma kapitalizmin ve dolayısıyla küreselleşmenin ulaştığı yeni aşamada açığa çıkan yeni üretim organizasyon tekniklerinin bir parçasıdır. Taşeronlaşma

Dünya ölçeğinde sermayelerin maliyeti aşağı çekmesinin yollarından biri. Üretim süreci çok parçalanıp her biri de bir taşeronla verildiği zaman sadece sağlık sorunu değil, o insanların örgütlenmesi bir araya gelmesi gibi sorunları da açığa çıkarıyor. Çünkü taşeronlaşma kendi içinde hiyerarşik yapılar oluşturuyor. Taşeron bir yerde çalışanla, orada bilfiil çalışan arasında hiyerarşik yapılar kuruyor.” (22)

Tuzla tersaneleri örneği iki temel nokta üzerinde taşeronlaşma politikalarını ifşa etmektedir. Birincisi, işçi ücretlerinin düşürülmesi ve iş güvenliği masraflarının taşeronlara yıkılması ile kârların maksimize edilmesi açısından işlevsel olarak kullanılması. İkincisi ise geleneksel toplumsal ağlar aracılığıyla (hemşehrilik, etnisite ve ailevi bağlar üzerinden) bir iş örgütlenmesi kurarak emeğin örgütlenmesini, yani işçi sınıfı mücadelesini bölme. Bu minvalde etnik/ulusal kimlik ile taşeronluk sisteminin kurmuş olduğu ilişki de önem kazanmaktadır (7).

Kot Kuşlamacılar

“Kot kuşlama işçilerinin hikâyesi, aslında Türkiye’nin aynadaki sureti. Bu hikâyede, Türkiye’nin uluslararası kapitalist iş bölümündeki rolünü, hızla tırmanan yoksulluğu, yoksulluğun daha da tetiklediği iş göçü, “söz konusu sermaye birikimiye geri teferuatır” ilkesini ve daha nicelerini görmek mümkün... Taşlanmış/kuşlanmış/beyazlatılmış kotların 1990’ların sonlarında küresel ölçekte moda haline gelmesi ile başlayan süreçte, tekstil tekellerinin gelişmiş kapitalist ülkelerde çok büyük oranda kısıtlanmış olan kuşlama faaliyetini az gelişmiş ülkelere kaydırması ve işçi sağlığı önlemleri alınmaksızın ucuz işgücü çalıştırılabilen ülkelere biri olan Türkiye’nin uluslararası iş bölümünde kot kuşlama faaliyetinin taşeronlarından biri haline gelmesi tesadüf olmasa gerek.” (23).

Tarım ve hayvancılıkta yaşanan neo-liberal dönüşümün emek piyasasına sürdüğü ucuz ve her koşulda çalışmaya razı işgücünün, özellikle eski Doğu Bloğu ülkeleri ve Türkî cumhuriyetlerden Türkiye’ye akan “kaçak” işçi ordusu ve köylerinden “sürülen” Kürt yoksullarının “kot kuşlama” sektörü tarafından nasıl “emildiğini” işçilerin anlatısı ile aktaran Bakır neoliberalizm ile savaşın iç içe geçmiş halini gözler önüne sermektedir (23).

Atık Kağıt İşçileri (Çöp İşçileri)

Ailecek çöpün içinde gece gündüz çalışmanın, şehre katılamamamın, insanlar tarafından aşağılanarak işini yapmanın, en fazla 50 yaşına kadar ömür uzunluğuna razı olmanın, ağır hastalıkların (Ağır metal solunması nedeniyle zehirlenmeler, kas ve kemik harabiyeti, solunum yolu hastalıkları, kuduz ve hayvanlarla sürekli savaşmanın bedeli olarak yaralar, kesikler, ağırlaşmış deri hastalıkları örneğin uyuz, romatizma vb.) bedeli sadece ailecek yoksulluk sınırını tutturabilmek olarak tanımlanan atık kağıt işçileri (çöp işçileri)... Ağır yoksulluk ve hızlı zenginlik uçurumlarının yüksek olduğu ve asıl olarak bir travma geçirmiş şehirlerde, 'çöpe çıkma' çocuklar arasında çok popüler. Batman, Diyarbakır, Kocaeli, İstanbul gibi, savaş veya deprem ya da mafioso kurumsal yapılar vb. travmalarla benlik saygıları da zedelenmiş şehirlerde, çok daha kıyıcı insana yönelik ayrımcılığa maruz kalan atık kağıt işçileri (çöp işçileri)... Bir şehrin en yoksulları değil ama en çaresizleri ve en itilmişleri(24), ötekileştirilenleri, çok çeşitli baskı yöntemleriyle sindirilmeye ve yok edilmeye çalışılan, derin sömürüye maruz bırakılanlar... (25, 26) Zorla yerinden edilen Kürtler (26) için zorunlu çalışılan güvencesiz işlerden...

Avrupa'nın Çin'i Olmak

Akdemir 2008'de "Avrupa'nın Çin'i olmak" ile ilgili sermayenin niyetlerini şu şekilde dile getirmişti: "Önümüzde tüm belirsizliği ile duran kriz karşısında sermaye örgütleri ve sermayedarlar daha da yüksek sesle taleplerini haykırıyorlar. Bu talepler, işsizlik fonunda biriken paraların kullanılmasından, sosyal haklardaki işveren zorunluluklarının azaltılmasına ve "emek piyasasının" giderek daha da esnekleşmesine kadar uzanıyor. Elbette sermayenin belirsizlik içindeki dünyada giderek daha hızlı ve daha fazla üretim yapılmasını sağlayacak taleplerine hükümetin yanıtı konunun meşruiyetini de sağlayan söylemlerle, yeni istihdam paketi ve sosyal güvenlik yasa tasarısı gibi önlemlerle geliyor. 1980 sonrası dönem de sermayenin, ne bu gözlere tahammülü kalmıştır ne de meşruiyet ihtiyacına. Alternatif bir sisteme dair umudun ve tahayyülün marjinalleştiği bu dönemde, talebin belirsizleşmesi ve kızıp rekabet karşısında, burjuvazi üretimlerini (mekansal ve çalışma ilişkileri anlamında) par-

çalayarak hem sendikaların gücünü hem de "sosyal zorunluluklarını" lime lime etmiş oldu. Taşeronluk ve fason atölyelerin yaygınlaşması, burjuvazi için bir yandan maliyetlerin düşmesini ve istikrarsızlaşan talep karşısında üretimini çeşitlendirmeyi sağlıyordu ve diğer yandan sermayenin emek üzerindeki tahakkümünü hem artıran hem de çeşitlendiren mekanizmaları da kuruyordu"(27).

Sermayenin kurgusunun arka planı hızla değişire oldu. Avrupa'nın Çin'inden kastedilen Kürt illeri idi, sonuç kimse için sürpriz değildi. Yeni sanayileşme politikalarında ayrıca üretimin sosyomekansal boyutunun uluslararası rekabet gücünü artıracak biçimde yeniden düzenlenmesi amacıyla ulus-altı bölgeler tanımlanmış ve farklı bölgelerde emek üzerinde farklı kontrol biçimleri kurulmasıyla her bölgenin uluslararası birikim sürecinde yatırım çekecek özelliklerinin ön plana çıkarılması öngörülmüştür. İlk kez 2005 yılında Ankara Sanayi Odası Başkanı Zafer Çağlayan'ın Doğu ve Güneydoğu bölgesinde yatırımları artıracak "bölgesel asgari ücret" önerisi Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen tarafından "Türkiye'nin kendi Çin'ini yaratması gerektiği" vurgusu ile desteklenmiştir. Uluslararası pazar payının düşük olduğu sermaye-yoğun sektörler vasıflı emek gücünün yoğun olduğu batı ve kuzeybatı bölgelerine yönlendirilirken; pazar payı yüksek olmasına karşın ihracat oranı düşmekte olan emek-yoğun sektörlerin ise "ucuz emek" bölgeleri olarak bilinen doğu ve güneydoğu bölgelerine göç ederek rekabet avantajını koruması önerilmiştir. Bu süreçte teşvik sistemi de "küresel ekonomide rekabet edebilen bir sanayi tabanının olmasını özendirme" önceliği üzerinden yeniden yapılandırılmıştır. 6 Nisan 2012'de kabul edilen yeni teşvik paketiyle ise il bazlı bölgesel teşvik sistemine geçilerek bölge sayısı dörtten altıya çıkarılmış, 6. bölgenin tamamen Kürt illerine yer verilmesi ile Türkiye'nin kendi Çin'ini Kürt coğrafyasında yaratması hedefine somutluk kazandırılmıştır(28).

Kapitalist Modernite

Kapitalist modernite üç başlıkta ele alınmaktadır; kâr maksimizasyonu, ulus devlet ve endüstriyalizm. İç içe girmiş şekilde karşımıza çıkan bu üç kavram kapitalizmin daha geniş perspektifte değerlendirilmesine olanak vermektedir.

Kapitalist üretim biçimi işleyişinde kâr maksimizasyonu yaşamsaldır. Kâr maksimizasyonuna iktidarın şekillenmiş hali devlet (ulus devlet) ve teknolojinin sınırsız kullanımı olarak tanımlayabileceğimiz endüstriyalizm aracılık eder.

Devlet ve iktidarın birikmiş sermaye olarak değerlendirilmesi gerekir. Kapitalizmin egemen bir sistem olarak kendini gerçekleştirmek için elindeki en büyük silah, devlet iktidarını ulus-devlet iktidarına dönüştürmektedir. Ulus devlet tekçi, iktidarcı, eril anlayışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulus devletin en temel politikası asimilasyondur. Asimilasyon uygarlık toplumlarında iktidar ve sermaye tekellerinin kölelik statüsü altına aldıkları toplumsal grupların üzerine uyguladıkları ve kendi eki, uzantısı durumuna indirgemek için tek taraflı ilişki ve eylemini ifade eder. Asimilasyonda esas olan iktidar ve sömürü mekanizmasına en az maliyetle köle oluşturmaktır.

Asimilasyonu yaşayan toplum en uysal, en çalışkan ve uşaklıkta yarışan vicdansız, ahlaksız ve zihniyetsiz insan taslaklarından oluşur. Özgürce hiçbir karar ve eylemi yoktur. Tüm toplumsal kimlik değerlerine ihanet ettirilmiştir. Sadece midesini doyurmanın peşindeki insan kılıklı bir hayvana indirgenmiştir. Kürtlerin işçileşme-işçinin Kürtleşme gerçeği bunda saklıdır. Doğal olarak Özgürlük hareketinin asimilasyona karşı yürüttüğü özgür kimlik mücadelesi aynı zamanda bu azgın sömürü düzenini alt üst etmektedir.

Kapitalist modernitenin temel bileşenlerinden birisi de endüstriyalizmdir. Endüstriyalizm, kapitalizmin azami kâr eğilimini gerçekleştirmek için teknoloji sınırsız kullanımı biçiminde tanımlanabilir. Azami kâr eğilimi nasıl devleti azami iktidar aracı olarak ulus-devlet biçiminde yeniden örgütlediyse, teknik donanımı da azami kâr amaçlı kullanmayı ifade eden endüstriyalizm biçiminde örgütlenmiştir. Endüstriyalizmin asıl tehlikesi canlı, duygulu bir dünyası olan toplumu mekanik aletler mezarlığına çevirmesidir. Toplumun robotlaştırılmasıdır. Toplumun makineleştirilmesi belli bir eşikten sonra toplumun yıkımına dönüşür. Kapitalizmin belki de savaştan daha tehlikeli olan yönü endüstriyalizmi azamileştirme eğiliminde olmasıdır. Daha şimdiden dünya, doğal çevresinden kopuk kentlerin ve sanal aletlerin tutsağı haline gelmiş bulunmaktadır. Kentlerin kanser tarzı büyümesini

mümkün kılan endüstriyalizmdir. Kentler canlı gezegenimizi yutan canavarlara dönüşmüşlerdir. Milyonluk, on milyonluk kentlerin hiçbir sosyal anlamı olmadığı, hiçbir ihtiyaçtan kaynaklanmadığı halde halen kanser gibi büyümeleri hastalıktan başka anlam taşımaz. Bağlı olarak ulaşım araçlarının sadece yol açtıkları kazalarla ortaya çıkardığı ölüm olayları savaş bilançolarını çoktan aşmıştır. Gürültü, hava kirliliği, insan fiziğini dumura uğratmaları itibarıyla çoktan ulaşımında kolaylık sağlayan araçlar olmaktan çıkmışlardır. Sanal görsel ve yazınsal iletişim araçları endüstriyalizmin diğer başta gelen alanlarından biri olarak insanlığın hakikatle bağını kırıp sanal bir dünyanın bağımlısı yapmıştır. Toplumla hakikat temelinde bağını yitiren birey yığınları toplumun atomlaşmasını ifade eder. Çözülmüş, toplum olmaktan çıkmış yığınları, savaş araçları endüstrisi, insanlığı tüm çevresiyle yutacak boyutları çoktan aşmıştır. Ancak çevresiyle var olabilen bir canlı olarak insan, diğer çok sayıda çevresel canlıyla birlikte -buna bitkiler, ormanlar dahildir- endüstriyalizm tarafından ekolojik anlamda da yutulmaktadır. Endüstriyalizmin azami kârın gerçekleştirilmesindeki rolü çağımızın bütün toplumsal ve ulusal sorunlarının temelidir. Çevre sorunlarının biricik nedenidir. Sadece azami kâra ve sermaye birikimine hizmet eden endüstriyalizme, gezegenimiz 200 yıl dayanamamıştır (29).

Kapitalist Modernite Bağlamında İşçi Sağlığı

İşçiyi/emekçiyi ilgilendiren her şey ama her şey işçinin sağlıklı olma haliyle doğrudan ilgilidir. Örneğin; esnek çalışma, kıdem tazminatı hakkı, asgari ücret, siyasi-politik baskılar vs... (30).

Ata Soyer Sağlık ve Politika Okulu olarak emeğin sağlıklı olma hali kapitalist modernite ile ilişkisi bağlamında ele alınmış ve mücadelesi de kapitalist modernitenin aşılması perspektifiyle dile getirilmiştir. Kapitalist modernitenin sağlıkla ilişkisi Demokratik Toplum Kongresi tarafından yapılan Sağlık Kurultayı (2010) ve I.Sağlık Kongresi (2013)'nde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Sağlığını kendi öz imkanlarıyla koruyamayan toplumun temelinin, varoluş ve özgürlüğünün tehdit altında ve yitirilmiş olduğu; sağlıktaki, bağımlılığın genel bağımlılığın göstergesi olduğu; sömürge

toplumların yaygın hastalığının, yaşadıkları sömürge rejimiyle bağlantılı olduğu; kapitalizmin insanı insanın kurdu haline getirmesi ile toplumun güvenliğinin tehdit altında olduğu; kapitalist modernitenin sağlığı ulus-devletleştirerek denetim altına aldığı ve militarist zoru görünmez kıldığı; toplumsal iyilik halini tehdit eden cinsiyete, ırka, sınıfa, inanca dayalı ayrımcı politikalarla ve sağlıksız yaşam koşullarına neden olan çevrenin sömürü amaçlı tahribatıyla mücadele edilmesi gerektiği; sağlık hakkı mücadelesinin kendine saygı ve özgürlük konusundaki hassasiyetle ilgili olduğu tespitleri yapılmıştır (DTK-Sağlık Kurultayı, 2010) (31).

Kapitalizmin sağlıksızlığı çok yönlüdür. Hem metalaştırma fetişizmi hem de yabancılaş(tır)ma sağlıksızlık üreten dinamiklerdir. Yabancılaş(tır)ma virüsü ile insan doğaya, yaşadığı mekana, kültüre, toplumsal ilişkilere, emeğine ve kendine yabancılaşmış, sağlıksız kılınmıştır. Üretim hattında derin sömürüye maruz kalan, sürekli artan üretim hızına yetişmeye çalışan, insan özelliğini kaybederek makineye dönüşen insan çok yönlü sağlıksızlığı da üretmektedir. Üretim fetişizmi sadece insanı sağlıksız kılmamakta doğa üzerinde de çok ciddi tahribata yol açmaktadır. Tüm yaşam alanları kapitalist rasyonaliteye kurban edilerek doğa yıkıma sürüklenmektedir. Doğanın tahribatı kentlerde başlamış, kırsal yaşama da uzanmıştır. Dahası sadece yerkürede sınırlı kalmamış uzaya da sirayet etmiştir. Artan üretim fetişizminin realize olmasına hizmet eden kısırtılmış tüketicinin de merkezleri haline gelen kentler homojenleşmiş, tek tipleşmiştir. En küçüğünden mega kentine kadar tüm kentler sağlıksız kılan benzer koşullara sahiptir. Yabancılaşmış insanları barındıran kentler, tekdüze yaşam biçimlerini dayatan, doğaya yabancılaşmış, her saniyesi metalaşmış ilişkilerle örülü sağlıksızlık üreten mekanlar haline almıştır. Benzer durum kırsal yaşam alanları için de geçerli hale gelmiştir. Kapitalist üretimin merkez üssü olan fabrikalar-ofislerde de sağlıksızlık hat safhadadır. Günün yirmidört saatinin çoğunluğuna göz dikmiş, artan makineleşme ile emeği tam denetim içine almış, parçalanmış üretim hattı ile üretim tamamen insana yabancı hale gelmiştir. Dahası kâr oranlarında düşüşü frenlemeye çalışan çalışma sürelerinde ve iş yoğunluğundaki artışlar insanın biyolojik ve ruhsal bütünlüğüne ciddi zararlar verir hale gelmiştir.

Çalışma yaşamına bağlı sağlık sorunlarına bağlı morbidite ve mortalite her geçen gün daha da artmaktadır (DTK, 1.Sağlık Kongresi, 2013) (32).

DTK Sağlık Kurultayı ve Kongresi'ndeki Mevcut Perspektiflerin İşçi sağlığı alanına uyarlanması

Her şeyden önce işçi sağlığı bir sağlık sorunu, sağlık hizmeti sorunu değildir: Sınıf sorunudur, iktidar sorunudur, bağımlılık sorunudur. İşçi sağlığında bağımlılık beden bağımlılığı, bilgiye bağımlılık ve hizmete bağımlılık şeklinde kendini göstermektedir.

Kapitalist modernite kâr maksimizasyonu için hiç bir engel tanımamakta, üretimi verimli kılma adına sömürsünü derinleştirmekte, maliyet niteliği taşıyan her türlü yatırım ve sosyal ücrette kesintilere gitmekten çekinmemektedir. Neoliberalizm döneminde mevcut durum daha da katmerleşmiş, güvencesiz işler perifer ülkelere kaydırılmış, bu ülkelerde de en riskli olan, kâr marjı düşük olan işler taşeronlara devredilerek vahşi koşullara terk edilmiştir. Ulus devlet in tektipleştirme politikalarına karşı özgürlük mücadelesini yükselten Kürt emekçileri kapitalist sömürünün derinleştiği bu sektörlerin çoğunluk işçilerini oluşturmuştur.

Kapitalist modernite açısından işçi sağlığı kapitalist işin tartışılması ile başlatılmalıdır. Her şeyden öte kapitalist işin kendisi erildir. Kullanım değeri, toplum yararı, doğa yararı için değil doğrudan artı değer üretimi amaçlı gerçekleşmektedir. Çalışanların gönüllü katılımından ziyade yaşamak için zorunlu olması vesilesi ile çalışmaktadır. Kişinin çalışmadan yaşaması imkansız hale gelmiş, bedenler bağımlı hale gelmiştir.

Çalışma etiği kavramı sanayileşme ile birlikte, modernite ve “modernleşme” yolundaki değişimlerle gündemimize oturmuştur. Bauman(1999) çalışma etiğini iki önermeden oluşan bir emir olarak tanımlamaktadır. İlki “kişinin canlı kalmak ve mutlu olmak için başkalarının değerli bulduğu ve karşılığını ödemeye değer gördüğü bir şey yapması gerektiğidir; karşılıksız hiçbir şey yoktur; her zaman quid pro quo, ‘misliyle mukabele’; almak için önce vermeniz gerekir.”dir. İkinci önerme ise “kişinin sahip olduğuyla yetinmesinin ve böylece

daha aza razı olmasının yanı sıra, aptalca ve ahlaki açıdan zararlı olduğudur; kişinin tatmin olduğunda kendini aşırı derece yormayı ve germeyi bırakmasının değersiz ve mantıksız olduğudur; daha fazla çalışmak için güç toplama şartıyla değilse dinlenmenin yakışık almayan bir davranış olduğudur. Bir başka deyişle çalışmak başlı başına bir değer, asil ve asalet verici bir faaliyettir” olarak tasvir edilmesidir. Ardından emir gelir: “sahip olmadığın veya ihtiyacının olduğunu düşünmediğin neler getirebileceğini göremesen bile çalışmaya devam etmelisin. Çalışmak iyidir, çalışmamak kötüdür”(33).

Burada durup çok sayıda soru sormak gerekiyor: İstenen çalışma nedir? İş nedir? Nasıl bir faaliyetin içersindeyiz? Niçin çalışıyoruz? Nasıl çalışıyoruz? Kimin için çalışıyoruz?

Çalışma, yaşamın en büyük dilimini oluşturmaya karşın emekçilerin çoğunluğu tarafından istenmeyen, gönülsüz yürütülen bir faaliyettir. Çalışma ritmi doğal değil yapaydır. Tarihin çok uzun bir döneminde insanlar doğayla uyumlu bir çalışma ritmine sahip iken, günümüzde yeknesak neredeyse yılın her günü, günün her saati benzer aktivitelerin tekrarının gerçekleştiği çalışma ile geçebilmektedir. Mevsimler, gündüz ya da gece olması, iklim, yağış olması vb. hiçbir doğa ile ilgili olaya bağlı olmadan süregiden bir çalışma temposu söz konusudur. Tarih boyunca doğayı izleyerek yapılan her türlü uyum sağlama, yerelliklere göre özgünleşme vb. ortadan kaldırılmış, çalışma ritmi tekdüzeleştirilmiş, standartize edilmiştir. Zaman disiplinize edilmiştir.

Maga (2007) kapitalist toplumları, “insanların zamanla örgütlendirildiği ülkeler” olarak tasvir etmektedir. Doğanın egemen olduğu toplumlarda insanların günlük hayat içinde daha bol zamana sahip iken, kapitalist toplumda en sık dile gelen söylem “ zamanım yok”tur. Kapitalizm ekonomik ve ideolojik olarak zamanı değerlendirmekte, zamanı kendi için örgütleme ve yönetmektedir, diktatoryasını kurmaktadır. Güçlü kapitalist ülke zamanın gün, hafta, ay ve yıl olarak en ince ayrıntısına, gündelik hayatın örgütlendiği ele geçirildiği, baskı altında tutulduğu ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapitalist toplumda insanların büyük bölümü yaptıkları işten hoşnut olmadığı, para kazanmak için çalışmaya zorlandıkları, başta

küçük molalar, öğle yemeği paydosu, haftasonu, yıllık izin şeklinde sıralanabilecek boş zamanlar sayesinde hayatı katlanabilir hale getirmeye çalışmaktadır (34).

Aynı şey mekan için de geçerlidir. Doğrudan doğa içinde çalışma, üretmenin söz konusu olduğu bir dönemden yapay çevrede, dar, kasvetli bir ortamda çalışmaya geçilmiştir. Üretilen ürünün belirlediği koşullara göre mekanda sıcaklık, rutubet, aydınlık vb. değiştirilebilirken, çalışan ile ilgili değişiklikler ikinci plana itilmektedir.

Kapitalizmin erken yıllarında çalışma etiği tam olarak yaşama geçirilememiş, kapitalizmin vaizcileri (politikacılar, düşünürler, vb.) fabrika istihdamına karşı çıkan, ustabaşı, saat ve makine tarafından ayarlanan ritme itaat etmeyen, direnme eğiliminin kökünü kazımaya çalışmaktaydılar. İnsanlar geleneksel insani eğilimlerde bulunuyorlardı, var olan ihtiyaçları karşılandıktan sonra çalışmaya devam etmekte ya da daha fazla para kazanmakta mantık veya anlam görmüyorlardı. Tatminkâr yaşamın eşiği alçak tutulmuştu. Kökü kazımaya çalışılan bu insani eğilimdi... Modernleşmenin öncüllerinin karşılaştığı asıl sorun, yaptıkları işin amacını belirleyerek ve akışını kontrol ederek bu işte anlam bulmaya alışmış insanları, hünelerlerini ve çalışma kapasitelerini, şimdi başkaları tarafından tayin ve kontrol edilen ve yerine getirenler için artık hiçbir şey ifade etmeyen görevlerin yürütülmesinde harcamaya zorlama gereksinimiydi (33).

Toplumsallığı işlevsel bir “biraradalık” olarak tanımlayan modern devletin toplumsal üyeleri, bir düzen içinde yaşayabilmelerinin koşulu olarak, devletçe taşınan düzen ilkesine uymak, itaat etmek zorundadırlar. İtaat bir yandan güç/şiddet tekeli devletin zor, baskı ve kontrol araçlarıyla sağlanırken öte yandan toplumsal itaat düzenini yerleştirecek bir ideolojik manipülasyon aracılığıyla da sağlanmaktadır. Bu toplumsallık, bir itaat ilişkisinin gerektirdiği ödev ve sorumluluk ağıdır; düzenin gerektirdiği normatif yapı altında herkesin ödevleri ve sorumlulukları belirlenmiş olan bir yapıdır. Modern devlete ait özellikle çalışma yaşamı, fabrikalar için de geçerlidir. Modern çalışma yaşamı hiyerarşik bir toplumsal düzenin kendisidir ve modernite öncesi ordulara ait olan disiplin, düzene uyma ve önceden belirlenmiş, bildirilmiş eylemi gerçekleştirme nitelikleriyle donatılmıştır.

Fabrikanın bir makine, üretim faaliyetinin de makinenin işleyişine indirgenmesiyle, üretici güçler makinenin işleyişinin bir ögesi yapılmış ve sistem makine düzeneğinde oluşturulmuş, otonomisi ortadan kaldırılmıştır. Bu nedenle emek dönüştürücü bir etkinlik değil, kendisi dışında belirlenen bir modele uygun üretim etkinliğinin, bir imalat etkinliğinin ögesi haline gelmiştir, emek niteliksizleştirilmiştir (35). İktidarın her türlü hegemonya aracının çalışma yaşamı içinde geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Fabrikanın, atölyenin içinde de ulus devlet zihniyetli emek denetim mekanizmaları varlığını devam ettirmiştir.

Çalışanlar ürettiklerine her anlamda yabancılaşmıştır. Çalışanların üretilen ürünün bütününe, üretilen hakkında söz söylemeye, üretilenin karşılığını almaya vb. yabancılaşması söz konusudur. Yabancılaşma çalışanların yaratıcı yeteneklerinin körelmesi ile sonuçlanmaktadır. Kapitalist üretim ilişkilerinin var olduğu, özel mülkiyete dayalı bu sistemde insanın yabancılaşması kaçınılmazdır. Bu sistemde çalışan emek gücünü belirli bir ücret karşılığında satmakta ve harcadığı emek üzerinde kontrolü işverene devretmektedir. Dolayısıyla çalışan işe değil işçiye hukukta hak sahibidir (36).

Çalışma ortamı tamamıyla bilgiye bağımlı hale gelmiş, bilgi aynı zamanda iktidar aracı olarak kullanılır hale gelmiştir. Dahası çalışmak için mutlaka okullu olunması zorunluluk haline gelmiş, okullarda disipline edilmeyen emek gücünün istihdamı neredeyse imkansız hale gelmiştir. Günümüzde sermayenin güncel gereksinimine bağlı kısa erimli (geçici), dar, işe özgü eğitimler revaçtadır. Sermayenin doğrudan yarar görmeyeceği, eğitsel faaliyetler minimize edilerek, en kısa sürede en standartize bilgi ile donanmış çalışanlar yetiştirilmek istenmektedir.

Üretimin hızı için iş parçalanmış, basitleştirilmiş; işin standartize edilmesi nedeniyle her işçi görevinin son derece basit olduğunun, yapabileceğinden çok daha azını yaptığının farkındadır. Günümüz kapitalizminin yeni aletleri geçmişin mekanik aygıtlarından çok zeki. Bu durum işçinin zekasının yerini almasına, zihni dışarıda bırakan emeğe yol açmaktadır. Makine kullanma zekası da öz-eleştirel değil, operasyoneldir. Operasyonel bilgi kavrama düzeyi olarak da yüzeysel kavramayı

gerektirmekte, yüzeyle-derinlik arasında bir duvar örmektedir. Bununla birlikte işe alınma aşamasında eğitim zorunluluğu, işin değişmesi ile birlikte işçinin yeni gereksinimlere uygun (operasyonel işlemleri hızla yapabilme) olarak kendini eğitime sorumluluğu işçiye bırakılmıştır (37).

Bilgiye bağımlılık işçi sağlığına özgü konular içinde geçerlidir. İşverenin istemine (oluruna) göre, belirlenmiş konularda, zamanda, sürede (vardıya sonu, kısa zaman diliminde); daha çok teknik, üretim organizasyonu, üretim süreci-ilişkilerinden bağımsız; tekil risklere odaklanılmış; tehlike ve risklerin bireyselleştirildiği; didaktik bilginin ön planda olduğu bir bilgi aktarımı söz konusudur. Yine önlemeye değil, erken tanıma ve erken müdahaleye odaklanan bilgi aktarımı hakimdir. Benzer durum bilgi üretimi içinde geçerlidir. Kapitalistin belirlediği koşul ve gereksinimlere hizmet eden bilgi üretimi söz konusudur. İşçilerin katılımın söz konusu olmadığı, siyasal ve sosyal nedenselliklerin göz ardı edildiği bilgi üretimi söz konusudur. Çalışanlar bilgi konusunda kapitaliste, kapitalist devlete ve kapitalistleşen sağlık birimlerine bağımlı hale getirilmiştir. Çalışma ortamının sosyal yaşama, yaşam ortamına ve doğaya etkileri konusunda bilgi üretimi çok sınırlıdır. Çalışma ortamındaki tehlikelerin meslek ve işle ilgili hastalıklarla ilişkisini koyma sürecinde, çalışma yaşamı dışındaki tüm diğer faktörleri elimine etme konusundaki sözde bilimsel ısrar (kapitalist baskıların etkisi) nedeniyle görülen, bilinen, öngörülen sağlıksızlıklar yok sayılmakta, görünmez kılınmaktadır. Asbeste maruziyet ile mezotelyoma gelişimi arasındaki ilişkinin ortaya konması süreci buna en iyi örnektir. Année Theoboud "Çalışmak Sağlığa Zararlıdır" adlı eserinde bilim çevresinin ve bilim insanlarının bu sürece nasıl alet edildiklerini tüm çıplaklığı ile ortaya koymaktadır (38).

İşçi sağlığı hizmetleri daha çok işveren ve kapitalist devletin güncel yaklaşımına dayalı olarak üretilen hizmetler konusundadır. İşçiler, hatta hizmeti üreten işyeri hekimi, hemşiresi, iş güvenliği uzmanı dahi edilgen bir konumdadır diyebiliriz. Hizmet üretim, değerlendirme ve denetleme sürecinde işçinin katılımına izin vermeyen bir durum söz konusudur. Hizmetler mevzuata dayalı, yasal zorunluluğu yerine getirme esaslı verilmektedir. Üretim kesintisine dahi izin vermeyen bir anlayışla

hizmet sürdürülmektedir. Hizmet işyerinde verilmektedir. İşçi sağlığı kapsamındaki periyodik muayene ve tetkiklerin tümü işyerinde, en kısa sürede halledilmeye çalışılmaktadır. Sürecin tamamen prosedürel olduğunu söyleyebiliriz. Onca işyeri sağlık birimine, işyeri hekimi, iş güvenliği uzmanına rağmen işçi sağlığı ve güvenliği ile ilgili mevcut durumu gösteren istatistiklere kimseler güvenmemektedir. Dahası bu bağlamda sorun sadece bizde değildir, merkez kapitalist ülkeler için de bu sorun geçerlidir. Mevzuat baskısı, işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanının mesleki bağımsızlığının olmaması, işçinin katılımına izin verilmemesi nedeniyle bir çok sağlıksız çalışma koşulu, sağlıksızlık belgelenememekte, belgelenenler görmezden gelinmekte, işçiler dahi işgüvencesizliği nedeniyle sessiz kalmaktadır.

Hal böyle olunca mevcut çarpıtılmış sağlık algısı nedeniyle tedavi edici hizmetler, işçi tarafından işçi sağlığı hizmetleri olarak algılanmakta, kısa sürede hekime erişme ve reçete yazdırmanın adı olmaktadır. İşveren için de bu haliyle hizmet üretimi daha uygun görülmektedir. Koruyucu hizmetler de kişisel koruyucu donanım ve eğitime daralmış durumdadır. Önleme bireyselleştirilmiş, işçinin uygun davranmasına odaklanılmıştır. İşçi sağlığı hizmetleri sürekliliği olmayan bir haldedir. İşçinin geçiciliği nedeniyle verilen hizmetlerin devamlılığı da söz konusu olmamakta, maruz kalınan tehlikelere bağlı ortaya çıkan sağlıksızlık tanılanamamaktadır. Hizmet mevcut ana odaklı olup; hizmetin geçmiş ve gelecek ile bağlantısı kurulmamaktadır. Cinsiyet ve yaş gözardı eden, yetişkin-sağlıklı işçiyeye odaklı bir anlayış söz konusudur. Her ne kadar “çok disiplinli” denilse de işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanına daralmış bir hizmet söz konusudur. Daha kapsamlı bir değerlendirmeyi mümkün kılan destekleyici çok disiplinli yaklaşım söz konusu değildir.

İşçi sağlığı hizmetleri fabrikalara odaklanmış bir perspektifte verilmektedir. Algı olarak da fabrika baskındır. Hizmet sektörü, tarım alanı, ev eksenli üretim, küçük atölyelere ait bilgi üretimi ve hizmet anlayışı oldukça yetersizdir. Tarıma dayalı üretimin baskın olduğu döneme özgü çalışma-sağlık ilişkisini ele alan tarihsel bilgi birikimi, uygulamalar göz ardı edilmekte, kapitalist üretimle süreç sanayi

toplumunda fabrikada ele alınmaktadır. Tarıma dayalı toplumda, özellikle emeğine yabancılaşmış insanın üretim süreci ve üretim sürecinin sağlığına etkisi, sağlığını koruma esaslı bilgi-deneyim birikimleri gözardı edilmektedir.

Doğal Sağlık Anlayışıyla İşçi Sağlığı Hizmetleri

İşçi sağlığı tartışması, insan merkezli bir anlayışın parçası olarak yürütülemez. Ekolojik bağlamda endüstriyalizmin sınırsız büyüme karakteristiği ile doğaya olan tahakkümü tehdit boyutundadır. Atıklar, aşırı teknoloji kullanımı, aşırı üretim, doğanın tıp adına aşırı sömürüsü, vb. özetle insanı merkez alan kapitalist bir üretim anlayışı ile doğanın tahribatına sessiz kalınmamalıdır. İşçi sağlığı, doğayı da gören bir perspektifte yeniden yapılmalıdır. İşçi sağlığı ve çevre sağlığı ayrı ayrı tartışılacak kulvarlar değildir.

İşçi sağlığı için Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık tanımı yetersiz kalmaktadır. Bu tanım ile işçi sağlığı ele alındığında sıklıkla fiziksel ve ruhsal iyilik haline odaklanılmaktadır. Tanımda yer almasına karşın “sosyal iyilik” hali de işçinin toplum içindeki rolleri yerine getirmesi olarak değerlendirilmektedir. Sağlığın toplumsal, kültürel, siyasal, ekolojik boyutları ihmal edilmektedir.

Daha bütünlüklü bir perspektifte doğanın bir parçası olan insanın doğa ile etkileşiminin sağlıkla ilişkisini ele alan bir işçi sağlığı perspektifi ön açıdır. Hans Jonas'ın “Sorumluluk İlkesi-Teknoloji Uygarlığı İçin Bir Etik Denemesi” doğaya karşı sorumluluğumuza dikkat çekmiştir: Teknolojilerdeki gelişmelerle birlikte insan eylemlerinin sonuçlarında ya da etkilerinde de kimi değişimler olmuş, nükleer enerji kullanımının yarattığı sorunlarda olduğu gibi, bugün yapılan bir eylem, alınan bir karar yalnız bugünü ya da bugün yaşayan insanları değil, gelecekte yaşayacak olan insanları –hatta yalnız insanları değil tüm canlıları da- etkileyecek güce ulaşmıştır. Bu güç gezegenimizin tüm biyosferini etkileyecek, tüm canlı yaşamını tehlikeye düşürecek bir hale gelmiştir. Bu ise bizleri yeni, ek bir sorumlulukla karşı karşıya bırakmaktadır: doğaya karşı sorumluluk (39).

Siyasal boyut olarak halkların, kadının, emeğin özgürleşmesi sağlıklı olma mücadelesinin de ana

hedefidir. Emeğine yabancılaşmış, esaret içerisinde, cinsiyet ve etnik ayrımcılığa maruz kalan işçinin sağlığından bahsedilemez.

İşçi sağlığı hizmetlerinde geleneğe sahip çıkılmalıdır. Bu kapsamda insanlık tarihi boyunca işçi sağlığı ile ilgili belleğe ve birikime yönelik;

- Bilgi/deneyimlerin gün yüzüne çıkartılması,
- Çalışma yaşamı-sağlık ilişkisi öncüllerinin bulunup ortaya çıkartılması,
- Toplumun geleneksel olarak kullandığı önleyici-tedavi edici yöntemlerin bilimsel süzgeçle görünür kılınması,
- Fabrika ve atölyeye daralmanın aşılması, her türlü çalışma alanı ile ilgili birikimin ortaya çıkarılması,
- Tarıma dayalı üretim ve ev içi üretime ait birikimlerin gün yüzüne çıkartılması hedeflenmelidir.

İşçi sağlığı mücadelesi demokratikleşme ve toplumsallaşma hedeflerini de içermelidir.

İşçi Sağlığı Hizmetlerinin Demokratikleştirilmesi ve Toplumsallaştırılması

Devletin-patronun işçi sağlığı değil, çalışanları, sağlık komünlerini esas alan yaklaşım yaşama geçirilmelidir. Kendi sağlığına sahip çıkma-öz gücün harekete geçirilmesi hedeflenmelidir. Hizmet sunan/veren-alan ayrımını ortadan kaldıran işçinin de doğrudan sürece dahil olduğu bir anlayış, üretimi doğa-toplum-insan yararına hedefleyen bir perspektif için anlamlı ve kaçınılmazdır.

İşçi sağlığı mücadelesinin demokratikleştirilmesi ve toplumsallaştırılması kapsamında yer alan hedefler şunlardır:

- İşçi sağlığı mücadelesinin sınıf mücadelesinin taşıyıcısı haline getirilmesi,
- İşçi sağlığı hizmetlerinin tepeden inme, işveren, devlet merkezli yapılandırılmasının tersine çevrilmesi,
- Teknikleştiren, uzmanlaştıran değil, sosyalleştiren-komünalleştiren bir yaklaşım sergilenmesi işçilerin öz gücü ile hizmeti yapılandırması ve sağlıkçılarla kolektif dayanışma içinde olması,
- İşçi sağlığı hizmetlerinde demokratik özyönetimlerin sorumluluk alması,
- İşçi sağlığı hizmetlerinin planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve denetlenmesi sürecine işçilerin katılması,

- Periyodik muayene, risk değerlendirilmesi, işyeri ortam ölçümleri vb. süreçlere işçilerin katılımının sağlanması,

- İşçi sağlığı açısından ayrımcı uygulamalara son verilmesi,

- Tehlikeli iş kollarına yönelik, sınıf örgütleri, demokratik kitle örgütleri ve sendikalarla birlikte toplumsal denetim sağlanması,

- İşçi sağlığı konusunda bilgi üretimi aşamasına çalışanların katılımının sağlanması.

Doğal sağlık anlayışıyla, işçi sağlığında temel amaç özgürleşmedir. İşçi sağlığı hizmetlerinin demokratikleşmesi, özgürleşmesi ve sağlık bilgi üretiminin özgürleşmesi ile birlikte nihai hedef emeğin özgürleşmesi; kadının özgürleşmesi; insanın özgürleşmesi; toplumun özgürleşmesi ve doğanın özgürleş(tiril)mesidir.

Ata Soyer Sağlık ve Politika Okulu işçi sağlığı ile ilgili tartışma ve praksiye dönük faaliyetleri önüne görev olarak koymuştur. Bu kapsamda inceltilmesi düşünülen başlıklar olarak işçi sağlığı kapsamında siyasal sağlık tartışmaları (silikozis-kot kumlama, Tuzla ölümlü iş kazaları, inşaat sektörü, kağıt işçileri, endüstriyalizm-ekoloji, kapitalist iş anlayışı); sağlık hizmetlerine erişim (mevsimlik tarım işçileri, yerel yönetimler bağlamında ev kadınları-ücretsiz aile işçiliği; ev eksenli çalışma; kapıcılar; küçük işyerlerinde bağımsız çalışanlar; pazarcılar vb.) ve sağlık çalışanlarının sağlığı (özellikle taşeronlar ve kadın sağlık emeği) konuları belirlenmiştir.

Kaynaklar

1. Benlisoy, F. "Emekçiler ve Kürtler ya da "İşçi Sınıfı Kürtleşti" mi?" (2013), <http://www.soldefter.com/2012/08/14/emekciler-ve-kurtler-ya-da-%E2%80%9Ciscisi-sinifi-kurtlesti%E2%80%9D-mi/erişim tarihi: 6 Şubat 2014>
2. Zencir, M. "Türkiye'de Güvencesizleştirme Politikalarının Özgünlüğü ve Sağlığa Etkisi", Emek ve Toplum Dergisi, 2012; 2: ...
3. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) Türkiye'de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, Ankara, 2006..
4. İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Vakfı, Göç-Der ve diğer STK'lar (2001) Basın Bildirisi, 31 Mayıs, <<http://www.tihv.org.tr/basin/bas20010531.html>>.
5. Dinç, N.K. "Türkiye'de İskan Sorunu ve Kürtler: Modernite Savaş ve Mekan Politikaları Üzerine Bir Çözümleme", Toplum ve Kuram Dergisi, 2009; 1: 267-273.

6. Kurban, D., Yüksek H.D., Çelik, A.B., Ünal, T., Aker, T. "Zorunlu Göç ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası", İstanbul, TESEV, 2006
7. Tuzla Araştırma Grubu. "Türkiye'de Neoliberalizm, Kürt Meselesi ve Tuzla Tersaneler Bölgesi", Toplum ve Kuram Dergisi, 2009; 1: 119-188.
8. Yörük, E. "Zorunlu Göç ve Türkiye'de Neoliberalizm", 2009, <http://bianet.org/biamag/insan-haklari/118421-zorunlu-goc-ve-turkiye-de-neoliberalizm>, erişim tarihi: 7 Şubat 2014
9. Özbudun, S. "Neo-Liberal Türkiye'nin "En Alttakiler": İşçi Sınıfı Kürtleşirken", (2012), <http://www.feminkurd.net/content.php?newsid=12503>, erişim tarihi: 7 Şubat 2014
10. Yörük E. "Türkiye'de işçi sınıfı Kürtleşti", Erdem Yörük ile söyleşi – İsmat Kayhan (ANF) 6 Aralık 2009, <http://www.sendika.org/2009/12/turkiyede-iscisinyi-kurtlesti-erdem-yoruk-ile-soylesi-ismat-kayhan-anf/> erişim tarihi: 7 Şubat 2014
11. Koç, F. "Ferda Koç: Kürt işçisi Türkiye'de göçmen işçi konumunda", <http://alternatifsiyaset.net/2012/12/02/ferda-koc-kurt-iscisi-turkiyede-gocmen-isci-konumunda/> erişim tarihi: 8 Şubat 2014
12. Uğurlu, Ö. "Neoliberal Politikalar Ekseninde Türkiye'de Kentsel Mekânın Yeniden Üretimi", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2012; 47: 2-12.
13. Doğan, A.E. "Kenti Azmanlaştırarak Birikim: Yeni Büyükşehir Yasasına Harvey'in Çerçevesinden Bakmak", 2013, <http://e-hayalet.net/index.php/makale-sections-614/170-oenemli-makaleler/kenti-azmanlast-rarak-birikim-yeni-bueyueksehir-yasas-na-harvey-in-cercevesinden-bakmak>, erişim tarihi: 6 Şubat 2014
14. Akçay, Ü. "Hükümet Cemaat Kavgası İnşaat Odaklı Birikim ve 17 Aralık Krizi: Bir Dönemin Sonu mu?" 2013, <http://baslangicdergi.org/-umit-akcay/>
15. Koçak, H. "İnşaat İşkolunda İstihdamın Yapısı ve Emek Rejiminin Özellikleri", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2013; 47: 13-23.
16. Çınar, S., Lordoğlu, K. "Mevsimsel Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2010; 38: :23-33.
17. Etiler, N. "Tarımda Kadın Emeline Kısa Bir Bakış", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2011; 39: 27-30.
18. Küçükırca, İ.A. "Etnisite, Toplumsal Cinsiyet ve Sınıf Ekseninde Mevsimlik Kürt Tarım İşçileri", Toplum ve Kuram Dergisi, 2012; 6-7: 197-218.
19. Koruk, İ. "İhmal Edilen Bir Grup: Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2010; 38: 18-22.
20. Odman, A. "Çalışanların İş Güvencesi ve Güvenliği Enstitüsünü Kurmalıyız", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2009; 34: 25-30.
21. Ercan, F. "Çalışmaya geldik ölmeye değil", <http://www.sendika.org/2006/10/calismaya-geldik-olmeye-degil-fuat-ercan/> erişim tarihi: 6 Şubat 2014
22. Ercan, F. "Tuzla Tersanelerinden Hareketle Kapitalizm ve Türkiye'yi Anlamak, Fuat Ercan ile Söyleşi", <http://www.sendika.org/2008/08/tuzla-tersanelerinden-hareketle-kapitalizm-ve-turkiyeyi-anlamak-fuat-ercan-ile-soylesi/> erişim tarihi: 7 Şubat 2014
23. Bakır, O. "Leyleğin Yuavadan Atılmış Yavruları" Kot Kumlama İşçileri, TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2009; 32: 25-27.
24. Özgen, N. "Kent ve Çöp", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2006; 28:10-12.
25. Başkavak, T. "Atık kağıt işçileri, geri dönüşüm rantı ve çöplerin mülkiyeti savaşı", <http://www.sendika.org/2013/09/atik-kagit-iscileri-geri-donusum-ranti-ve-coplerin-mulkiyeti-savasitahsin-baskavak/>, erişim tarihi: 6 Şubat 2014
26. Bilir, V. "Çöp İşçileri ve Ankara'da Yaşanılanlar", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2006; 28: 13-15.
27. Akdemir, N. "Taşeronluk ve İş Kazalarını Birleştiren Eksen: Güvencesiz Çalışma", TTB Toplum ve Hekim Dergisi, 2008; 23 (4): 276-283.
28. Oğuz, Ş. "Türkiye'de Kapitalizmin Küreselleşmesi ve Neoliberal Otoriter Devletin İnşası", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2012; 45-46: 2-15.
29. Öcalan, A. "Ortadoğu Bunalımında Demokratik Modernite Çözümü VII", Özgür Gündem Gazetesi, 11 Mayıs 2013, erişim tarihi: 07 Şubat 2014
30. Koşar, L. "Emeğin Sağlıklı Olma Hakkı Vardır!", IV. İşçi Sağlığı Ve Güvenliği Kongresi, 2-4 Aralık 2011, TTB Mesleki Sağlık Ve Güvenlik Dergisi, 2011; 39: 2-6.
31. DTK(2010) "Demokratik Toplum Kongresi Sağlık Kurultayı Belgeleri", 3-5 aralık, Diyarbakır, Aram yayınevi, 1.baskı, 2012,
32. DTK(2013) "Demokratik Toplum Kongresi (DTK) I.Sağlık Kongresi", 26-27 Ocak, Diyarbakır, Yayınlanmamış rapor.
33. Bauman, Z. Çalışma, Tüketimcilik ve Yeni Yoksullar, Sarmal Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2009; 13-16.
34. Maga, İ. "İdeolojik Zaman", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2007; 30: 2-6.
35. Toker Kılınc, N. "Disiplin ve Güvenlik Düzeni, Militarizm ve Milliyetçilik", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2006; 27: 2-6.
36. Marx, K. (2010) Yabancılaşma, Sol Yayınları, İstanbul
37. Sennett, R. Karakter Aşınması, Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerine Etkileri, Ayrıntı yayınevi, 4. basım, İstanbul, (2010) s:75-77.
38. Theobaud-Mony, A. Çalışmak Sağlığa Zararlıdır, Ayrıntı yayınevi, 1. basım, İstanbul, 2012
39. Tepe, H. "Çalışma İlişkileri ve Etik", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, (2003) 16: 2-6. ●

ANTAKYA SEMT PAZARLARINDA KENDİ ÜRETTİKLERİ TARIMSAL ÜRÜNLERİ SATAN ÇİFTÇİ PAZARCILARIN

TARIMSAL SAĞLIK RİSKLERİ

Doç. Dr. Nazan SAVAŞ
Doç Dr. Tacettin İNANDI
Ar. Gör. Dr. Ersin PEKER
Ar. Gör. Dr. Ömer ALIŞKIN
Mustafa Kemal Üniversitesi, Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

Giriş

Ülkemizde il ve ilçe merkezlerinde haftanın belli günlerinde semt pazarları kurulmaktadır. Pazar yerleri, pazarcıların kendi tarlasında/bahçesinde ürettiği veya başkasının tarlasından/bahçesinden ya da halden satın aldığı ürünleri satabildiği açık veya kapalı alanlar olarak tanımlanabilir. Pazarcılar ise köylüden (kendi bahçesinin ürününü satan), küçük esnafa (organize etmekte), emekliden öğrenciyeye (daha çok ek gelir amaçlı) toplumun hemen her yaş ve kesimindeki insanlardan oluşmaktadır (1). Sebzeçiler ve Pazarcılar Federasyonu'nun (TÜSPAF) 2009 yılı verilerine göre; Türkiye'de günde 550 kadar pazar kurulmakta, 330 bin kadar tezgah açılmaktadır. Ancak bu tezgahların sadece 80 bini kayıtlıdır (2).

Semt pazarlarında kendi tarımsal ürünlerini satışı sunanların çoğunluğu köy ve beldelerde yaşamakta, kadınların çoğu ücretsiz aile işçisi konumunda, erkeklerin çoğu ise kendi hesabına çalışmaktadır (3). Özellikle az topraklı ailelerin kadınları mevsimlik tarım işçiliği başta olmak üzere bitkisel ve hayvansal üretimin her aşamasına katılmaktadır (4).

Son yıllarda kırsalda yaşayan genç nüfus tarımla uğraşmak istememekte, daha yüksek ücretli imalat ve hizmet sektöründeki işlere yönelmekte ve fırsat bulduğunda kente göç etmektedir (3,5). Bu göçte tarımla uğraşanların sosyal güvenceden yoksunluğu, ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı olması da etkili olmaktadır (3). Yine özellikle genç kuşakta daha belirgin olmak üzere kırsalda kadınların işgücüne katılımında belirgin düşme gözlenmektedir. Çünkü genç kızlar zaman içinde daha eğitilmiş hale gelmekte, daha iyi bir yaşam, istihdam olanağı ve tarım dışında çalışan erkeklerle evlenme arayışı

içindedir (5). Tüm bunların sonucu olarak ülke genelinde tarımda çözülme gerçekleşmekte, kırsal nüfusta yaşlı nüfus artmakta ve bu nüfus tarımsal faaliyet gerçekleştirmektedir. Tarımdaki çözülme Hatay, Osmaniye ve Kahramanmaraş'ı kapsayan TR63 bölgesinde gerçekleşmemiş olup, bölgede hala en yoğun istihdam tarım sektörüdür (%30,9) ve Türkiye ortalamasından (%24,7) fazladır. Bölgede istihdam edilen kadınların %56,8'i, erkekler ise %22,2'si tarım sektöründe çalışmaktadır (6).

Hatay'da kırsal nüfus oranı (%50,6) Türkiye'nin (%24,5) iki katından biraz fazladır (6). Şahin ve Savaş'ın yaptığı çalışmaya göre; Hatay kırsalında 15-49 yaş kadınların %49'u tarımsal üretim yapmakta, bunların %26'sı ürününü pazarlamakta ve pek çoğu da üretim sırasında bilinçsiz gübre ve pestisit kullanmaktadır (7). Oysa pestisitlere sıkça dokunan, taşıyan, temas eden ve ürünleri uygulayan herkesin bu kimyasalların toksisitesi, olası sağlık etkileri ve tehlikelere karşı alınması gereken önlemler konusunda da bilgi sahibi olması gerekmektedir (8). Diğer yandan, dünyada son on yılda pestisitlerin geliştirilmesi ile akut intoksikasyonda azalma meydana gelmiş, dikkatler kronik intoksikasyona çevrilmiştir (9).

Kırsal alanda tarımsal üretim yaparak, ürünlerini semt pazarlarında satan nüfusun ileri yaşlara doğru kayması, gübreleme ve pestisit kullanımında bilinçsiz uygulamalarda bulunması ve sağlık hizmetlerinden yararlanmada yetersizlikler yaşamaması; sağlık risklerinin artarak farklılaşmasına yol açabilir. Bu çalışmanın amacı Hatay merkez ilçesinde (Antakya) kurulan semt pazarlarında kendi ürettikleri tarımsal ürünleri satan çiftçi pazarcıların sağlık durumlarını ve üretim işleriyle ilgili olabilecek riskli davranışlarını belirlemektir.

Gereç ve Yöntem

Kesitsel nitelikte olan çalışmanın evreni Antakya Semt pazarlarında kendi tarımsal ürünlerini satan çiftçi pazarıcıdır. Çalışmada veri toplama sürecinde, pazar yerlerinde tanımlanan evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Bu amaçla; 22-28 Şubat 2012 döneminde (7 gün) tüm semt pazarlarına (10 semt pazarı) gidilmiş, hedef kitleye uyan 72 pazarcıya ulaşılmış ve yüz yüze görüşme tekniğiyle anket uygulanmıştır. Pazarıcıların bir kısmının birden fazla pazar yerinde tezgah açtığı görülmüş, bu kişilerle tek görüşme yapılmıştır. Ulaşılan pazarıcılardan araştırmaya katılmayı reddeden olmamıştır. Görüşülen pazarıcıların tamamı araştırmaya katılmayı kabul etmiştir.

Anket formu: Çalışmada kullanılan anket araş-

tırmacılar tarafından yapılandırılmıştır. Ankette sosyodemografik (6 soru), genel sağlık (7 soru) ve tarımsal faaliyet (25 soru) bölümlerinden oluşan 40 (35 kapalı, 5 açık uçlu) soru bulunmaktadır.

İstatistiksel analizlerde frekans tabloları, ki-kare, Mann Whitney-U testleri kullanılmış ve $p < 0.05$ anlamlı kabul edilmiştir. Analizlerin yapılmasında SPSS-15 paket programından yararlanılmıştır.

Bulgular

Cinsiyet dağılımına göre %41.7'si (30) kadın, %58.3'ü (42) erkek olan araştırma grubunun yaş ortalaması 48.4 ± 10.6 (24-75) ve yaş ortancası 49.5'di. Kadınların yaş ortalaması 48.5 ± 10.9 (30-75), erkeklerin yaş ortalaması ise 48.3 ± 10.5 (24-70) idi ($p > 0.05$) (Tablo-1).

Tablo-1: Antakya'da tarımsal faaliyet gösteren pazarıcıların cinsiyete göre bazı sosyodemografik özellikleri

	Kadın (n=30)	Erkek (n=42)	Toplam (n=72)	p
Yaş				
Ortalama \pm standart sapma	48.5 ± 10.9	48.3 ± 10.5	48.39 ± 10.6	> 0.05
Eğitim düzeyi				
OYD- OY-	21 (%70)	9 (%21.4)	30 (%41.7)	< 0.001
İlkokul mezunu	6 (%20)	26 (%61.9)	32 (%44.4)	
Daha yüksek eğitim	3 (%10)	7 (%16.7)	10 (%13.9)	
İkamet yeri				
Kırsal bölge	24 (%80.0)	29 (%69.0)	53 (%73.7)	> 0.05
Kentsel bölge	6 (%20.0)	13 (%31.0)	19 (%26.3)	
Sosyal güvence				
Yok	19 (%63.3)	11 (%26.2)	30 (%41.6)	< 0.001
Var	11 (%36.7)	31 (%73.8)	42 (%58.4)	
Sosyal güvence kime ait (n=42)				
Kendi	3 (%27.3)	31 (%100)	34 (%81)	-
Eşi	8 (%72.7)	0	8 (%19)	
Kronik hastalık				
Yok	16 (%53.3)	25 (%59.5)	41 (%57)	> 0.05
Var	14 (%46.7)	17 (%40.5)	31 (%43)	
Sigara				
Hiç içmemiş	25 (%83.4)	11 (%26.2)	36 (%50)	< 0.001
Halen içiyor	4 (%13.3)	14 (%33.3)	18 (%25)	
Bırakmış	1 (%3.3)	17 (%40.5)	18 (%25)	
Aile hekimine başvuru				
Yok	10 (%33.3)	12 (%28.6)	22 (%30.5)	> 0.05
Var	20 (%66.7)	30 (%71.4)	50 (%69.5)	
Aile hekimine başvuru	Kr. hast.(-) (n=41)	Kr. hast.(+) (n=31)	Toplam (n=72)	p
Yok	15 (%36.6)	7 (%22.6)	22 (%30.5)	> 0.05
Var	26 (%63.4)	24 (%77.4)	50 (%69.5)	
Aile hekimine başvuru	Kırsal (n=53)	Kentsel (n=19)	Toplam (n=72)	p
Yok	20 (%37.7)	2 (%10.5)	22 (%30.5)	< 0.05
Var	33 (%62.3)	17 (%89.5)	50 (%69.5)	

Eğitim düzeyi değerlendirildiğinde; araştırma grubunun %41.6'sı eğitimsiz ya da çok düşük eğitimliydi (okur yazar değil (OYD), kurslu okuyazar (OY) ya da ilkokul terk). Kadınların %46.7'si ilkokul terk, %23.3'ü OYD, %20'si ilkokul mezunu iken, erkeklerin %14.3'ü ilkokul terk, %7.1'i OYD, %58.5'i ilkokul mezunu ve %11.9'u ortaokul mezunuydu. Eğitim düzeyine göre analiz yapıldığında; kadınların %70.0'i, erkeklerin ise %21.4'ü eğitimsiz ya da çok düşük eğitimli grupta bulunuyordu. Cinsiyetler arasındaki kadının aleyhine olan bu eğitim farkı istatistiksel olarak da çok önemli bulundu ($p < 0.001$).

Araştırma grubundaki kadınların %80'i, erkeklerin %69'u, toplamda ise %73.7'si kırsalda (köy ya da belde) yaşıyor ve tarımsal faaliyetlerini kırsalda gerçekleştiriyordu. Kırk iki (%58.3) pazarcının sosyal güvencesi bulunuyordu ve bunların 11'i (%26.2) kadın, 31'i (%73.8) erkekti ($p < 0.01$). Sosyal güvencesi olan kadınların sadece üçünün güvencesi kendi adına olup, ikisi ise yeşil kartlıydı.

Tablo-2: Her iki cinsiyette sigara kullanma durumuna göre kardiyovasküler/solunum sistemi hastalığı

Kronik Kardiyovasküler ve/veya Solunum Sistemi Hastalığı (n=18)	Hiç sigara kullanmamış	Sigara kullanıyor/bırakmış	P*
Erkek			
Yok	9 (%81.8)	24 (%77.4)	0.56
Var	2 (%18.2)	7 (%27.6)	
Kadın			
Yok	17 (%68.0)	4 (%80.0)	0.52
Var	8 (%32.0)	1 (%20.0)	

*Fisher Exact test

Tablo-3: Her iki cinsiyette sigara kullanma durumlarına göre kronik kardiyovasküler/solunum sistemi hastalığının yaşa göre değerlendirilmesi

Cinsiyet ve sigara	Kronik kardiyovasküler/solunum sistemi hastalığı YOK Ortanca Yaş	Kronik kardiyovasküler/solunum sistemi hastalığı VAR Ortanca Yaş	P*
Erkek			
Halen kullanıyor/bırakmış N=31	48.7 (n=24)	53 (n=7)	0.136
Hiç kullanmamış N=11	52 (n=9)	50 (n=2)	0.813
Kadın			
Halen kullanıyor/bırakmış N=5	38 (n=4)	59 (n=1)	0.147
Hiç kullanmamış N=25	45 (n=17)	61 (n=8)	0.004

*Mann Whitney-U test

Araştırma grubunun %65.3'ünün ailesinde tarımsal faaliyeti kendisinden başka yapan bir ya da birden fazla aile bireyi bulunuyordu. Kadınların %80'inin (24 kadın), erkeklerin %54.8'inin (23 erkek) ailesinde başka bireyler de bu işi yapıyordu ($p < 0.05$).

Kronik hastalıklar bakımından değerlendirildiğinde; araştırma grubunun %43'ünde bir ya da birden fazla kronik hastalık bulunuyordu. Kadınların 14'ünde (%46.7), erkeklerin 17'sinde (%40.5) kronik hastalık vardı ($p > 0.05$). Kronik hastalığı olanların %58'inde kardiyovasküler ve/veya solunum sistemi ile ilgili kronik hastalıklar bulunuyordu. Ayrıca kronik hastalığı olanların %83.8'i hastalıklarıyla ilgili ilaç kullanıyordu. En çok kullanılan ilaçlar sırasıyla; kardiyovasküler sistem, solunum sistemi, diyabet ile ilgili ilaçlar, kolesterol düşürücüler ve topikal steroidlerdi.

Araştırma grubunun %50'si hiç sigara kullanmamıştı. Sigara kullanımı cinsiyete göre değerlendirildiğinde; erkeklerin %26.2'si, kadınların %83.3'ü hiç sigara kullanmamış, erkeklerin %40.5'i, kadınların %3.3'ü daha önce kullanıp bırakmış, erkeklerin %33.3'ü, kadınların %13.3'ü halen sigara kullanıyordu ($p < 0.001$). Sigara kullanma bakımından cinsiyete göre istatistiksel farklılık saptanmasına rağmen; solunum sistemi hastalığı ve/veya kardiyovasküler hastalığın varlığı bakımından sigara kullanıp bırakanlar ya da halen kullananlar ile hiç kullanmamışlar arasında hem kadınlarda, hem de erkeklerde istatistiksel önemli bir farklılık bulunmadı (erkek; $p > 0.05$, kadın; $p > 0.05$) (Tablo-2). Bu analizde yaşın kafa karıştırıcı faktör olduğu göz önüne alınarak, her iki cinste ayrı ayrı sigara içme durumuna göre bu kronik hastalıklara sahip olanlar ile olmayanların yaş dağılımları karşılaştırıldığında; erkeklerde halen sigara içen ya da önceden içip bırakmış olanlarda da, hiç sigara kullanmamış olanlarda da kronik solunum yolu hastalığı ve/veya kardiyovasküler hastalığın varlığı yaş dağılımıyla ilişkili bulunmadı (sigara var; $p > 0.05$, sigara yok; $p > 0.05$) (Tablo-3). Diğer bir ifadeyle; araştırma grubundaki erkeklerde var olan kardiyovasküler ve/veya solunum sistemi hastalığı sigara ve yaşla ilişkili bulunmadı. Sigara kullanıp bırakan ya da halen kullanan kadınlarda da kronik solunum yolu ve/veya kardiyovasküler hastalığın varlığı sigara ve yaş ile ilişkili bulunmadı (sigara; $p > 0.05$, yaş;

$p>0.05$). Ancak hiç sigara kullanmamış kadınlarda kronik solunum yolu ve/veya kardiyovasküler hastalığın varlığı yaş dağılımı ile ilişkili bulundu ($p<0.01$); hiç sigara kullanmamış ama bu hastalıklardan bir ya da ikisine sahip olan kadınların (8 kadın) yaş ortancası 61 iken hiç sigara kullanmamış ama bu hastalıklardan hiçbiri olmayan kadınların (17 kadın) yaş ortancası 45 idi. Bu analizden elde edilen sonuca göre, hiç sigara kullanmamış kadınlarda bu kronik hastalıkların varlığı yaşa ya da yaşla birlikte sigaradan farklı faktör/faktörlere bağlıydı.

Araştırma grubunun hastalanınca ilk başvurdukları yerler sırasıyla; aile hekimi (%44), daha sonra devlet hastanesiydi (%27.8). Aile hekimine başvurma sıklığı ise %69.5 olarak saptandı. Aile hekimine başvurma sıklığında hem cinsiyete ($p>0.05$), hem de kronik hastalığa göre ($p>0.05$) farklılık saptanmazken, yaşadıkları alana (kır-kent) göre farklılık saptandı ($p=0.027$); kentsel bölgede yaşayanlar kırsal bölgede yaşayanlara göre daha fazla aile hekimine başvuruyordu.

“Aile hekiminiz sizi evinizde hiç ziyaret etti mi?” ya da “Aile Hekiminiz sizi Aile Sağlığı Birimi’ne

(ASB) davet etti mi?” sorusuna %19.4’ü (14) “Evet” yanıtını verdi. Hem cinsiyete ($p>0.05$), hem kronik hastalığın varlığına ($p>0.05$), hem de yaşadıkları alana (kır-kent) göre ($p>0.05$) aile hekimlerinin kendilerini ziyaret etmeleri ya da ASB’ye çağrımları bakımından farklılıklar saptanmadı.

Tarımsal üretim çeşidi bakımından değerlendirildiğinde; bahçe bitkileri üretimi (n:57, %66.7) hayvansal ürün üretimine (süt ve süt ürünleri, yumurta ve besicilik) (n:35, %36.1) göre daha fazlaydı. Araştırma grubunun 11’i (%15.3) hem bahçe bitkileri yetiştiriciliği hem de hayvansal üretim gerçekleştiriyordu (Tablo-4). Hayvansal üretim sırasıyla; süt ve süt ürünleri (n:20, %27.7), kümes hayvancılığı (n:10, %13.9) ve besicilik (n:2, %2.8). Cinsiyete göre değerlendirildiğinde; tarımsal ürünler de farklılıklar gösteriyordu. Erkeklerin %78.6’sı (n:33), kadınlarınsa %43.3’ü (n:13) sadece bahçe bitkileri, kadınların %40’ı (n:12), erkeklerinse %7.1’i (n:3) ise sadece hayvansal üretim gerçekleştiriyordu ($p<0.01$). Araştırma grubunun %51.4’ü (n:37) üretimi kendi evinin bahçesinde yapıyordu. Tarımsal üretim ve pazarlama işini orta-

Tablo-4: Antakya’da kendi ürettikleri tarımsal ürünleri satan pazarcıların tarımsal faaliyet bulguları

	Kadın Sayı (%)	Erkek Sayı (%)	Toplam Sayı (%)	p*
Tarımsal faaliyet türü				
Bahçe bitkileri	13 (%43.3)	33 (%78.6)	46 (%63.9)	
Hayvansal ürünler (Süt ve ürünleri- yumurta- Besi)	12 (%40.0)	3 (%7.1)	24 (%20.8)	0.002
Bahçe bitkileri ve hayvansal ürünler	5 (%16.7)	6 (%14.3)	11 (%15.3)	
Ailede tarımsal faaliyet yapan başka birey				
Yok	6 (%20.0)	19 (%45.2)	25 (%34.7)	0.027
Var	24 (%80.0)	23 (%54.8)	47 (%65.3)	
Üretim yeri				
Kendi evinin bahçesi	15 (%50.0)	22 (%52.4)	37 (%51.4)	0.824
Ev dışında başka bahçede	15 (%50.0)	20 (%47.6)	35 (%48.6)	
Tarımsal faaliyet sırasında fiziksel şikayet				
Yok	18 (%60.0)	19 (%45.2)	37 (%51.4)	0.217
Var (nefes darlığı, öksürük, bulantı kusma ellerde dermatit, alerji vb.)	12 (%40.0)	23 (%54.8)	35 (%48.6)	
İş kazası geçirme				
Hayır	13 (%81.3)	30 (%76.9)	43 (%78.2)	0.514
Evet	3 (%18.8)	9 (%23.1)	12 (%21.8)	
Gübre kullanma (n=52)				
Hayır	15 (%50.0)	5 (%11.9)	20 (%27.8)	<0.001
Evet	15 (%50.0)	37 (%88.1)	52 (%72.2)	
Pestisit kullanma (n=43)				
Hayır	19 (%63.3)	10 (%23.8)	29 (%40.3)	0.001
Evet	11 (%36.7)	32 (%76.2)	43 (%59.7)	

*Kikare test

lama yapma süreleri ise 14.1 ± 8.8 yıl (1-35 yıl) olarak saptandı.

Araştırma grubunun %48.6'sının tarımsal faaliyet sırasında fiziksel şikayetleri (nefes darlığı, öksürük, bulantı/kusma, ellerde dermatit, alerji (kaşıntı-kızarıklık) vb.) olmuştu. Erkeklerle kadınlar arasında tarımsal faaliyet sırasında fiziksel şikayet bakımından farklılık saptanmadı ($p > 0.05$). İş sırasında en çok nefes darlığı (%14.9) şikayeti yaşamışlardı.

Bahçe bitkileri yetiştiren 57 pazarcının %91.2'si (52) gübre kullanıyor, gübre kullananların sadece %42.3'ü gübre kullanma konusunda zirai ilaç satı-

cısına ya da Tarım İl Müdürlüğüne danışıyor, %32.1'i de gübreleme sırasında eldiven kullanmıyordu (Tablo-5). Gübre kullananların %51.9'unda (27/52) kronik hastalık varken, gübre kullanmayanların %20'sinde (4/20) kronik hastalık vardı ($p < 0.05$).

Bahçe bitkileri yetiştiriciliği sırasında pestisit kullanan pazarcıların %65.1'i pestisit kullanma konusunda zirai ilaç satıcılarına danışıyor, %69.7'si pestisit kullanımı sırasında maske takıyor, %86'sı eldiven giyiyor, %69.8'i de günlük giysilerinden farklı giysi giyiyordu.

Tablo-5: Bahçe bitkileri üretimi sırasında gübre ve pestisit kullanan pazarcıların bilgi, tutum ve davranış özellikleri

Gübreleme (n=52)	Sayı (%)	Pestisit kullanma (n=43)	Sayı (%)
Kullanılan gübre çeşidi		Kullanılan pestisitlerin adını bilme	
Doğal/Organik	46 (63.9)	Hayır	24 (55.8)
Kimyasal	6 (36.1)	Evet	9 (44.2)
Gübrenin temin edildiği yer		Pestisit temin edildiği yer	
Komşudan	5 (9.6)	Komşudan	1 (2.3)
Zirai ilaç satan yarlardan	35 (67.3)	Zirai ilaç satan yarlardan	42 (95.5)
Tarım il/ilçe müdürlüğünden	-	Tarım il/ilçe müdürlüğünden	-
Diğer	12 (23.1)	Diğer	-
Gübre kullanılırken en çok danışılan kişi/kurum		Pestisit kullanılırken en çok danışılan kişi/kurum	
Zirai ilaç satıcısı	21 (40.4)	Zirai ilaç satıcısı	28 (65.1)
Tarım il/ilçe Müdürlüğü	1 (1.9)	Tarım il/ilçe Müdürlüğü	-
Prospektüs	-	Prospektüs	-
Komşu	2 (3.8)	Komşu	2 (4.7)
Hiç kimse	28 (53.8)	Hiç kimse	13 (30.2)
Eldiven kullanma		Eldiven kullanma	
Hayır	16 (30.8)	Hayır	6 (14.0)
Evet	36 (69.2)	Evet	37 (86.0)
		Maske kullanma	
		Hayır	13 (30.2)
		Evet	29 (67.4)
		Bazen	1 (2.3)
		İlaçlama sırasında özel giysi giyme	
		Hayır	13 (30.2)
		Evet	30 (69.8)
		İlaçlama sonrası elleri yıkama	
		Eve gidince	17 (39.5)
		İş biter bitmez	26 (60.5)

Tablo-6: Pazarcuların gübreleme ve pestisit kullanma durumlarına göre tarımsal faaliyet sırasında fiziksel şikayet durumları

Tarımsal faaliyet sırasında alerji, nefes darlığı, öksürük, bulantı kusma vb.	Gübreleme yapmıyor Sayı(%*)	Gübreleme yapıyor Sayı(%*)	Toplam	P**
Var	2 (%5.7)	33 (%94.3)	35	<0.001
Yok	18 (%48.6)	19(%51.4)	37	
Toplam	20 (%27.8)	52(%72.2)	72	
	Pestisit Kullanmıyor Sayı (%*)	Pestisit Kullanıyor Sayı(%*)	Toplam	P**
Var	6 (%17.1)	29 (%82.9)	31	<0.001
Yok	23(%62.2)	14(%37.8)	37	
Toplam	29(%40.3)	43(%59.7)	72	

*sıtır yüzdesi **Kikare test

Tarımsal faaliyetleri sırasında öksürük/nefes darlığı, bulantı/kusma, alerji (kaşıntı-kızarıklık vb.) bulgularından birini ya da birkaçını yaşayanların %94.3'ü (n:33) gübreleme yapıyor (p<0.001), %82.9'u (n:29) da pestisit kullanıyordu (p<0.001) (Tablo-6). Ayrıca kronik hastalığı olanların %58.1'i (n:31), kronik hastalığı olmayanlarınsa %29.3'ü (n:41) tarımsal faaliyet sırasında fiziksel şikayet yaşamıştı (p<0.05).

Tarımsal üretim sırasında %72.7'si tarım aleti, %27.8'i tarım makinesi kullanıyordu. İş kazası bakımından değerlendirildiğinde; tarım aleti ya da makinesine bağlı iş kazası geçiren 12 (%21.8) kişi vardı ve bunların 7'sinde (%58.3) kaza sonucu kalıcı iz oluşmuştu. İş kazası geçirme bakımından cinsiyete göre farklılık saptanmadı (p>0.05). Ayrıca %20.8'ini (n:15) tarımsal faaliyet sırasında akrep sokmuştu.

Organik tarım ifadesini %19.4'ü (n:14) hiç duymamıştı. "Organik tarım ne demektir?" açık uçlu sorusunu ise tam olarak doğru yanıt veren olmadı.

Tartışma

Çoğunluğu kırsal alanda yaşayıp, tarımsal faaliyet gösteren ve ürünlerini semt pazarlarında satan çiftçileri kapsayan araştırma grubunun yaş ortancası (49,5 yıl), Türkiye yaş ortancasından (29,2 yıl) 1.69 kat ileri bulunmuştur (10). Araştırma grubunun yaş ortancası kırsal alan gençlerinin kentlere göçüyle birlikte kırsal nüfusun ileri yaşlara doğru kaydığını ve kırsalda gençlerin tarımsal faaliyetten uzaklaştığını desteklemektedir (5,11).

Araştırma grubunda kadınların %70'i, erkeklerin %21.4'ü eğitimsiz ya da çok düşük eğitimliken; Türkiye'de kırsal kesimde altı yaş üzeri kadınların %47.6'sı, erkeklerinse %26.1'i eğitimsiz ya da çok düşük eğitimlidir (12). Bu durum özellikle Türkiye'de ileri yaş kırsal kadınlarda daha belirgin olmak üzere, kırsal kadının örgün ve yaygın eğitim olanaklarına erkeklerden daha az erişebildiği gerçeğinin araştırma grubunda daha fazla yaşandığını göstermektedir (13).

Ülkemizde tarımda kendi adına ve hesabına çalışanların sağlık sigortası kapsamına alınması 1998 yılında, 2926 sayılı Kanun'da 4386 sayılı Kanun ile yapılan düzenlemeyle sağlanmıştır (14). Uzun yıllar Bağ-Kur tarafından yürütülen bu kanunda en önemli sorun; prim yükümlülüklerinin zamanında yerine getirilmesi zorunluluğu olmuş, bu da tarımda düzensiz gelir elde etme nedeniyle primlerin yatırılamamasına veya sigorta yaptırmama sorununu doğurmuştur (14). Türkiye'de tarım sektöründe sosyal güvenlikten yoksun çalışanların oranı %82.1 dir (15).

Çalışmamızda kendi ürünlerini satan çiftçi pazarcuların sosyal güvenceye sahip olma (%58.3) durumu; Koçak ve Çakmak'ın Yalova'da tüm pazarcuları kapsayan çalışmasına (%81.2) göre daha düşük bulunmuştur (1). Yalova'daki pazarcuların %21.8'i emekli ya da ek işe sahiptir. Ayrıca çalışmamızda kadınların %63.3'ünün ne kendi, ne de eş adına sosyal güvencesinin olmaması Antakya'da tarımsal faaliyet gösteren kadınlarda kayıt dışı çalış-

manın belirgin derecede yüksekliğine dikkat çekmektedir. Şahinli ve Şahbaz'ın "Tarımda Kadın İstihdamı: Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu" adlı makalesinde TR63 Bölgesinde 2011 yılında tarımda istihdam edilen 2000 kayıtlı, 160000 kayıt dışı kadın olduğu bildirilmiştir (16). Sonuç olarak; araştırma grubumuzdakilerin sosyal güvencesiz kayıt dışı istihdamı ve buna bağlı sağlık risklerinin kadınlarda daha belirgin olmak üzere yüksek olduğu söylenebilir.

Hatay'da birinci basamak sağlık hizmetlerinde "Aile Hekimliği Modeli" Aralık 2010 tarihinde uygulanmaya girmiştir. Bizim çalışmamızda; araştırma grubunun Şubat 2012 tarihinde aile hekimine başvuru sıklığı %44 olarak bulunmuştur. Başvuru sıklığında cinsiyete ya da kronik hastalığın varlığına göre farklılık saptanmazken, kentsel bölgede yaşayanlarda kırsal bölgede yaşayanlara göre daha fazla başvuru saptanmıştır. Ayrıca aile hekimlerinin araştırma grubundakileri ziyaret etmesi ya da ASB'ye davet etmesi oldukça düşük (%19.4) bulunmuş olup, hem cinsiyete hem kronik hastalığın varlığına hem de yaşam bölgesine (kır-kent) göre farklılıklar göstermemiştir. Oysa "Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliği" nin 4. Maddesi "c" bendine göre; Aile Hekiminin kendisine kayıtlı kişilerin ilk değerlendirmesini yapmak için 6 ay içinde ev ziyaretlerinde bulunması veya kişilerle iletişime geçmesi gerekmektedir (17). Aynı Yönetmeliğin 6. maddesine göre de gezici sağlık hizmeti veren aile hekimlerinin bölgelerindeki gezici hizmet bölgelerine bir plan dahilinde ulaşarak hizmet sunmaları esastır. Dolayısıyla araştırma grubunun birinci basamak sağlık hizmetlerini yeterli düzeyde alamadığı ve sağlık risklerinin arttığı söylenebilir.

Araştırmaya katılanların %25'inde en az bir olmak üzere solunum ve/veya kardiyovasküler sistemle ilgili kronik hastalığı olduğu saptanmış ve bu durum cinsiyete göre farklılık göstermemiştir. Çalışmamızda erkeklerde kronik solunum ve/veya kardiyovasküler sistem hastalığıyla yaş ve sigara arasında ilişki bulunmazken, kadınlarda yaş ilişkili bulunmuş, ancak sigara ilişkili bulunmamıştır. Hiç sigara içmemiş kadınlarda bu kronik hastalıkları olanların yaş ortancası, olmayanlara göre daha yüksektir. Dolayısıyla erkeklerden farklı olarak yaş faktörü sigaradan bağımsız olarak tek başına veya başka bir faktör/faktörlerle birlikte kadınlarda bu kronik hastalıklara etken olmuştur.

Yapılan farklı çalışmalarda tarım işçilerinde kronik bronşit ve solunum sistemi hastalıkları prevalansı oldukça yüksektir (18,19). Son dönemlerde önemli bir halk sağlığı sorunu olan bu hastalıklarla ilgili kapsamlı çalışmalar artmıştır (20).

Bitki ve hayvan kökenli biyolojik ürünler çiftçilerde "Toksik Organik Toz Sendromu"na (TOTS) ya da IgE aracılı reaksiyon oluşturarak mesleki astıma neden olabilir (18,21). Örneğin "Hipersensitivite pnömonisi" organik tozların inhalasyonuna bağlı olarak ortaya çıkan, immün mekanizmalarla gelişen diffüz parankimal bir akciğer hastalığıdır (18). Çoğunlukla tarım sektöründe çalışanlar bu hastalık için yüksek risk altındadır. En sık belirtilen etiyolojik faktörler hayvan partikülleri ve saman, talaş gibi bitkisel ürünleri kirleten mikroorganizmalardır (bakteri ve fungus vb) (18). Bizim araştırma grubumuzdakiler de uzun yıllar gerek bahçe tarımında gerekse hayvancılıkla ve hayvansal ürünlerle uğraşmış ve uğraşmaktadır.

Mesleki irritan toza maruziyetten hemen ya da saatler sonrasında "Akut Solunum Yolları İritasyonu" olabildiği gibi, daha düşük dozlu maruziyetlerde de irritasyon meydana gelebilir. Suda daha az eriyen gazlar hemen irritasyona neden olmazlar ve semptomları hemen oluşturmazlar. Suda eriyebilirliği az olan gazlar arasında gübre yapımında kullanılan "nitrojen oksitleri" de bulunur ve alt solunum yolları hastalığına neden olur (22). Yine gübre yapımında kullanılan "amonyak" da solunum sistemi morbiditesine en sık yol açan irritan gazlardandır (18). Çalışma grubumuzun %66.7'si bahçe bitkileri yetiştirmekte, bu kişilerin %91.2'si gübre kullanmakta, büyük çoğunluğu bilinçsiz uygulama gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra gübre kullananlarda kullanmayanlara göre kronik hastalık ve akut fiziksel şikayetlerin daha fazla olduğu saptanmıştır.

Tarım alanlarında pestisit uygulayan işçiler ilacı uygularken koruyucu önlem almadıkları için pestisidlerin akut ve kronik toksik etkilerine daha fazla maruz kalmaktadır (23). Pestisit teması sonrası topikal ya da sistemik etkilenmeye bağlı rapor edilen akut şikayetler içinde en sık görülenler dermatit, öksürme, hapsirme, hırıltı, gözlerin, burun mukozasının, ağzın ve dilin arka kısmının kuruması ve kaşınması gibi alerjik belirtiler ile bulantı, kusma, halsizlik, baş dönmesi ve barsak sorunlarıdır (24). Bizim çalışmamızda da tarımsal faaliyet sırasında

alerji, nefes darlığı, öksürük, bulantı, kusma ve dermatit en sık yaşanan akut şikayetler olarak bildirilmiştir.

Pestisitlerin akut toksik etkisi ile ilgili pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen, kronik toksik etkileri konusundaki çalışma azdır (25). Pestisitlerin kronik etkisiyle ilgili olarak sinir sistemine toksik etkileri, karaciğer harabiyeti, konjenital defektler, solunum ve kardiyovasküler sistem etkileri ve kanserojenik etkileri olduğundan bahsedilmektedir (26,27). Son yıllarda yapılan çalışmalarda pestisitlerin çeşitli şekillerde antioksidan sistemi etkileyebileceği de gösterilmiştir. Örneğin Simioniello ve arkadaşlarının kırsalda bahçe bitkileri yetiştiriciliği yapan çiftçilerde pestiside direkt ve indirekt maruz kalanlarla maruz kalmayanlar arasında bazı biyokimyasal değerleri inceledikleri çalışmaya göre; direkt ve indirekt maruz kalanlarda asetilkolinesteraz (AChE) inhibisyonunun, katalaz (CAT) redüksiyonunun ve Damage Index Comet Assay (DICA) ile Damage Index Repair Assay (DIRA) deki artışın daha fazla olduğu, direkt maruz kalanlarda da lipid peroksidasyon (TBARS) düzeyinde belirgin artış olduğu gösterilmiştir (27). Direkt ve indirekt pestiside maruz kalan çiftçilerdeki bu biyokimyasal değişiklikler oksidatif denge ve DNA hasarının meydana geldiğini göstermektedir (28). Çömelekoğlu ve Mazmancı'nın "Pestisitlerin Kronik Etkisine Maruz Kalan Tarım İşçilerinde Eritrosit Süperoksit Dismutaz ve Katalaz Aktiviteleri" çalışmasıyla da bilinçsizce kullanılan pestisitlerin vücutta serbest radikallerin oluşumu ve uzaklaştırılması arasındaki dengeyi sağlayan antioksidan sistemi bozduğu, katalaz aktivitesini azalttığı ve hücrelerde peroksidasyona yol açtığı gösterilmiştir (24). Bu çalışmalar uzun meslek yaşamları ve buna bağlı uzun yıllar pestisitlerin toksik etkisine maruz kalan tarım işçilerinde kanser, çeşitli kalp hastalıkları, erken yaşlanma, artrit, katarakt gibi reaktif oksijen türevlerinin de rol oynadığı hastalıkların oluşma riskini arttırdığını desteklemektedir (24,28). Ayrıca Simioniello ve arkadaşlarının "Mesleki olarak pestisit karışımlarına maruz kalan işçilerde DNA hasarı" araştırması sonuçlarına göre; sprey pestisit uygulayan tarım işçilerinde DNA hasarını gösteren DICA artışında pestisit uygulama süresi (yıl) ve kişisel koruyucu ekipmanların kullanılmaması önemli faktörler olarak saptanmıştır (29). Bu çalışmada pestisitlerin genotoksik etkisinde kafa karıştırıcı faktörler olabilecek cinsiyet, yaş, sigara ve alkol kullanımının DICA'nın artışında

önemli etki etmediği de gösterilmiştir (29). Bizim çalışmamızda da bahçe bitkileri yetiştiricilerinin %82.4'ü pestisit kullanmakta ve pestisit uygularken uzmana danışmama, maske kullanmama, eldiven takmama, farklı giysi giymeme ve elleri hemen yıkamama vb. riskli davranışlar sergilemektedirler. Ayrıca bizim çalışmamızda da kardiyovasküler ve solunum sistemi kronik hastalıklarının varlığında kafa karıştırıcı faktör olabilecek yaş ve sigara sorulduğunda; erkeklerde sigara ve yaş, kadınlarda ise sigara ilişkili bulunmamıştır.

Tarımsal üretim yapanlarda işle bağlantılı akut ve kronik hastalıkların yanı sıra travma ve ciddi yaralanmalar da morbidite ve mortaliteye neden olabilmektedir (28). Bizim araştırma grubumuzun da beşte birinden biraz fazlası tarım aleti ya da makinesine bağlı iş kazası geçirmiş, yarından fazlasında kalıcı iz oluşmuştur. Çalışmamızda araştırma grubuna iş kazası geçirdiği yaş sorulmamıştır. Ancak Lee SJ ve arkadaşlarının Kuzey Kore'de yaptıkları geniş kapsamlı bir çalışmaya göre, iş kazası geçirme sıklığı çiftçilerde iş gücünün azalması ve yaşın ilerlemesi ile artış göstermektedir (30). Dolayısı ile yaş ortancası 49.5 olan araştırma grubumuzda tarımsal üretime bağlı iş kazalarının riskinin yüksek olduğu ve bu riskin giderek artacağı söylenebilir.

Sonuç

Sonuç olarak çiftçi pazarıcı olarak adlandırılan bu grubun yaş ortalaması toplum ortalamasından önemli ölçüde yüksek, öğrenim düzeyi ve sağlık hizmetlerinden yararlanma düzeyi düşük, önemli bir bölümünün sosyal güvencesi yoktur. Çoğu tarımsal üretim sırasında bilinçsiz gübre ile pestisit kullanmakta ve tarımsal faaliyet sırasında akut fiziksel şikayetler yaşamaktadır. Ayrıca en çok kardiyovasküler ve/veya solunum sisteminde olmak üzere; yarısına yakınının bir ya da birden fazla kronik hastalığı bulunmaktadır. Kronik kardiyovasküler ya da solunum sistemi hastalıkları erkeklerde yaş ve sigara ile, kadınlarda ise sigara ile ilişkilendirilememiştir. Bu hastalıkların bilinçsiz gübre ve pestisit kullanımı ile olan ilişkisinin kanıta dayalı tıp değeri yüksek olan araştırmalarla ortaya konulması ve riskin azaltılmasına yönelik çiftçilere yaygın eğitimlerin yapılmasına gereksinim vardır.

*Makale 5-6 Nisan 2012 tarihlerinde Şanlıurfa'da yapılan I. Tarım Sağlığı Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Kaynaklar

1. Koçak O, Çakmak YZ. "Pazarcılık Sektörünün Enformal Boyutu Üzerine Bir Araştırma: Yalova Örneği" Sosyal Siyaset Konferansları. 2011 (1): 60:223-258.
2. Sebzeçiler ve Pazarcılar Federasyonu. http://www.tuspaf.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=63:330-bin-pazarcidan-250-bini-kayitdisi&catid=1:son-haberler&Itemid=50 Erişim tarihi: Mart 2012
3. Birleşmiş Milletler Ortak Programı "Herkes İçin İnsana Yakışır İş: Ulusal Gençlik İstihdam Programı ve Antalya Pilot Bölge Programı, Türkiye'de Kırsal İstihdamın Yapısı" Olhan E (FAO Danışmanı). FAO Türkiye Temsilciliği. Haziran 2011
4. Gülçubuk B. "Kırsal Alanda Kadın ve Bölgesel Çalıştaylar". Bölgesel Kırsal Alanda Kadın Çalıştay Eskişehir kitabı. sunum metni. 24-26 Eylül, 2009. s.19-25
5. "Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi" Beşeri Kalkınma Sektörü Avrupa ve Orta Asya Bölgesi. DPT Dünya Bankası. Kasım, 2009.
6. "TR 63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) Bölge Planı 2010-2013" DOĞAKA (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı) Ağustos, 2010, <http://www.dogaka.org.tr/index.php/araştırma-ve-planlama>
7. Şahinler N, Savaş N. "Hatay Kırsalında Kadının Statüsü ve Sorunları 2011" DOĞAKA & KADMER. Haziran, 2011, Hatay.
8. Lorenz ES. "Pesticide Education Program" Penn State College of Agricultural Sciences Research, Pennsylvania State University, 2006. pubs.cas.psu.edu/freepubs/pdfs/uo198.pdf
9. Spiewak R. "Pesticides as a cause of occupational skin diseases in farmers" Ann Agric Environ Med. 2001;8 (1):1-5
10. "İstatistiklerle Türkiye 2011" TÜİK Yayın No: 3592, s: 11
11. Bıçkı D. "Geleceğin Kentte İnşası: Çanakkale Kırsalında Göç Eğilimleri" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2011;16 (3):149-169.
12. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. "Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008" Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, 2009;17-184.
13. Aşan A, Can M, Fazlıoğlu A. "Kırsal Alanda Yoksulluğun Gerçek Yüzü: Kadınlar" T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. <http://sgb.aile.gov.tr/upload/sgb.aile.gov.tr/mce/2012/araştırmaprojeleri/kırsalalankadınları1.pdf> (Erişim Tarihi: 1/4/2013)
14. Arıcı K. "Türkiye'de Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanların (Çiftçilerin) Sosyal Güvenliği" Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi. 2003;7 (2): 2-26.
15. TÜİK, "Hane Halkı İşgücü İstatistikleri, Şubat 2012" TÜİK Haber Bülteni, Sayı 10817. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10817>
16. MA Şahinli, N Şahbaz. Tarımda Kadın İstihdamı: Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2013;15 (25):85-103.
17. "Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliği" 25 Mayıs 2010. Resmi Gazete Sayı: 27591
18. Rabinowitz PM, Siegal MD. "Acute inhalation injury. Clin Chest Med" 2002;23 (4):707-15
19. Broding HC, Frank P, Hoffmeyer F, Bünger J. "Course of occupational asthma depending on the duration of workplace exposure to allergens-a retrospective cohort study in bakers and farmers" Ann Agric Environ Med. 2001;18 (1):35-40
20. Arbak P. "Tarımsal Akciğer Hastalıkları" Türkiye Klinikleri J Thorax Dis 2004;2 (2):99-105
21. "Türkiye Kronik Hava Yolu Hastalıklarının (Astm-KOAH) Önleme ve Kontrol Programı (2009-2013) Eylem Planı" T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara 2009. ss:17
22. Nowak D. "Chemosensory Irritation and the Lung" Int Arch Occup Environ Health 2002;75:326-31
23. Kuschner WG, Stark P "Occupational lung disease Pt 2: Discovering the cause of diffuse parenchymal lung disease" Postgraduate Med 2003;113 (4): 81-8
24. <http://www.isguvenligi.net/yararli-bilgiler/pestisitlerin-saglik-etkileri/> Erişim tarihi: Ekim 2012
25. Çömelekoğlu Ü, Mazmanlı B. "Pestisitlerin Kronik Etkisine Maruz Kalan Tarım İşçilerinde Eritrosit Süperoksit Dismutaz ve Katalaz Aktiviteleri" Türk J Biol. (24)2000, TÜBİTAK 483-88
26. Sataloğlu N, Aydın B, Turla A. "Pestisit zehirlenmeleri" Kor Hek 2007;6 (3):169-74.
27. Özcan N, İkinçioğulları D. "Ulusal zehir danışma merkezi 2008 yılı çalışma raporu özeti". Türk Hij. Den. Biyol. Derg. 2009;66 (3):29-58
28. Simoniello MF, Kleinsorge EC, Carballo MA. "Biochemical evaluation on rural workers exposed to pesticides" Medicina (B Aires). 2010;70 (6):489-98
29. Simoniello MF et al. "DNA Damage in workers occupationally exposed to pesticide mixtures" J Appl Toxicol. 2008;28 (8):957-65
30. Lee SJ, Kim I, Ryou H, Lee KS, Kwon YJ. "Work-related injuries and fatalities among farmers in South Korea" Am J Ind Med. 2012;55 (1):76-83.●

haber haber haber haber haber haber haber haber haber haber

TTB HEYETİNİN ERMENEK İZLENİMLERİ

28 Ekim 2014 tarihinde, saat 12.00'de "Ermenek'in Pamuklu Köyü mevkiinde bulunan özel bir linyit kömür madeninde su baskını meydana geldiği, maden ocağında çalışan işçilerden bir kısmının ocaktan çıkmayı başardığı, 2 yaralı işçinin kurtarıldığı, 18 madencinin madende mahsur kaldığı" haberiyle birlikte yetkililerden bilgi almak, ocaktan sağ kurtulan işçiler ile konuşmak, ocakta çalışan işyeri hekimi ile buluşmak, bu felaketin kök sebeplerini ortaya çıkarmak ve benzer kazaların önlenmesi amacıyla incelemelerde bulunmak üzere TTB olarak bir heyet oluşturarak Karaman-Ermenek-Pamuklu Köyü'ndeki maden ocağına gittik.

TTB olarak olayı işçi sağlığı ve güvenliği yönünden değerlendirecek olan bu heyette TTB Merkez Konseyi Üyesi Dr. İsmail Bulca, Karaman Tabip Odası Başkanı Dr. Ergül Mavi, TTB İSİH Kolu Başkanı Dr. Ercan Yavuz, TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi Editörü Dr. Celal Emiroğlu, TTB PHK Kolu YK Üyesi Dr. A. Hisar Altınol ve Türk Hemşireler Derneği Karaman Şube Yöneticisi Mehtap Çöplü yer aldı.

Kömür madeni bölgesine ulaşan heyetimiz içeri alınmadı. Bu arada televizyonlar dahil habercilerin ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının, kurtarma çalışmalarının sürdüğü bölgeye halkın güvenliği(?) gerekçesiyle içeri alınmadığını öğrendik.

TTB adına geldiğimizi ve kamu yararına çalışan bir meslek örgütünü temsil ettiğimizi ifade etsek de içeri alınmadık. Ancak TTB MK Başkanımız Dr. Bayazıt

İlhan'ın devreye girmesiyle inceleme yapmak üzere değil ancak bakanlarımızdan bilgi almak üzere maden bölgesine girmemize izin verildi.

Önce Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik; Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Lütfi Elvan ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ile basının olmadığı, sadece korumaların olduğu bir ortamda konuştuk ve sayın bakanlarımız bizi durum hakkında bilgilendirdi. Çalışan işçiler ve yakınlarıyla görüşmemiz nazik bir şekilde engellendi. Şu anda ortamın çok gergin olduğu ve bu görüşmelerin bize zarar verebileceği(?) gerekçesiyle işçiler ve yakınlarıyla görüştürülmedik. Ama bu durumu sezen bazı işçi ve işçi yakınlarının çabasıyla da temas etme olanağımız oldu.

Sayın bakanlarımız basınla paylaştıkları bilgileri bizimle de paylaştı. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanımız 6331 Sayılı İSG Yasasına atıfta bulunarak tüm işyerlerine çeşitli riskler için analizler yaptırma zorunluluğu getirdiklerini ifade etti. Biz de bu yasanın işverene maliyet hesapları öncelenerek çıkartıldığını, bu yüzden de diğer yerlerde olduğu gibi bu madende de maliyeti göz önüne alınarak bir sondaj çalışmasının dahi yapılmadığını, bölgedeki madenlere su basma riski olmasına rağmen bu sondaj çalışması olmadan madenin işletmeye açılmasının 6331 sayılı yasa zaten uygulamada da geçersiz kıldığını ifade ettik. İşçi sağlığı ve güvenliği alanının başta TTB olmak üzere emek ve meslek örgütleriyle, çalışanlarla birlikte yeniden düzenlenmesi gerektiğini, böyle bir durumda TTB olarak bizim işbirliğine hazır olduğumuzu ifade ettik.

haber haber haber haber haber haber haber haber haber haber

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı ise konunun 'siyasileştirilmeden', çağdaş normlar üzerinden tartışılması gerektiği ifadelerini yineledi.

TTB heyeti olarak, olayı değerlendirebilmek için müfettiş raporları da dahil olmak üzere madendeki işçi sağlığı ve güvenliği ile ilgili kayıtlara ulaşmamızın mümkün olmadığını görünce de olayı daha çok izlenimlerimiz, temaslarımız ve sonuçlar üzerinden değerlendirdik.

AFAD görevlisinden ocaktaki çalışmalar ve işçilerin yakınlarının kaldığı çadırların organizasyonu hakkında bilgi aldık.

UMKE'deki sağlık çalışanlarını ziyaret ederek bilgi aldık, kendilerine kolaylık ve başarı dilekelerimizi ilettilik.

Kısıtlı da olsa işçiler ve yakınlarıyla olan temaslarımızdan edindiğimiz izlenimler ise şöyleydi:

- Sağ kurtulan işçilerin ve madenin içinde mahsur kalan işçilerin yakınlarının 6 gündür madende mahsur kalan 18 işçinin sağ kurtulmalarına dair umutlarının tükendiğini, devletin bu tükenmişliği ve öfkeyi yönetme konusunda çaba harcadığını gördük.

- İşçilerin, bu madende kaza olacağını ve su sızıntılarının arttığını (risk olduğunu, tehlikeye ramak kaldığını) bildiklerini ancak yaşamlarını devam ettirebilmek için ve çalışmak zorunda oldukları için madene girdiklerini öğrendik.

- 10 km çapında 5 maden ocağının bulunduğunu, (her birinde olmasa bile) ortak bir kurtarma ve tefziye

ekibinin olmadığını, Ermenek'teki ocak sahiplerinin ve SOMA'daki maden ocağının sahiplerinin akraba olduklarını öğrendik.

- Ocağın çıkışına bakan çocukların gözlerinde babalarına duydukları sevgi ve özlemi gördük.

- Çaresiz eşlerin, ana-babaların kömür karası ocak kapısından gözlerini ayırmaz iken neyi sorguladıklarını öğrenmeye çalıştık, gözlerindeki boşluğu gördük.

- Çocukların bizimle konuşurken bize değil, ocağın kapısına bakmalarını dönüş yolunda gece karanlığında anladık.

- Gizlice yanımıza sokularak hukuki yardımı nasıl alabileceğini soran işçi yakınlarında, çaresizliği ve baskıdan kaynaklanan korku ile çekingenliği gördük.

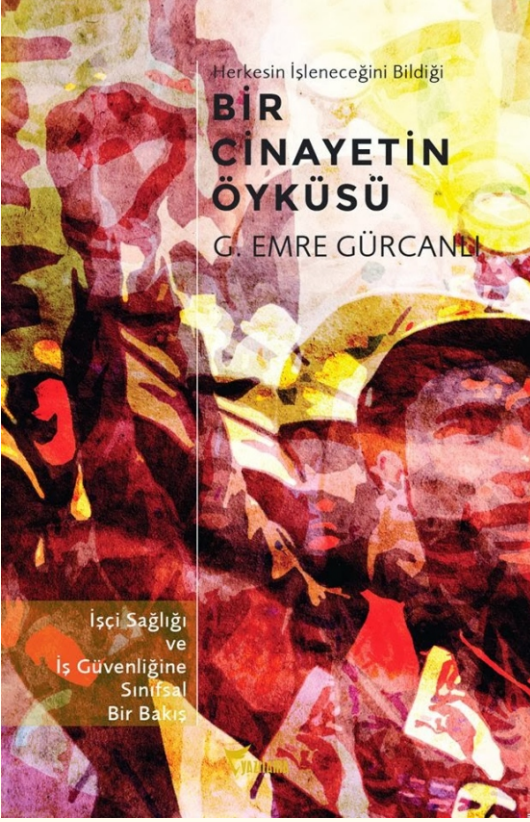
- İş güvenliği uzmanın bu kazadan sorumlu gibi gösterilmesi sonucu bir gün önce darp edildiğini hayretle öğrendik.

- Madendeki işyeri hekiminin bizim ekibimizle gezmesinin bu yüzden riskli olduğunu söylenmesi sebebiyle kömür ocağını gözlemlene olanağı bulamadık.

Heyetimiz bu izlenimlerle çalışmalarını bitirirken, bu ülkede işçi sağlığı ve güvenliği alanının sermayenin kar hırsına ve maliyet hesaplarına teslim edilmeden, işçi sağlığının öncelenerek, işçilerin yaşam hakkına saygı gösterilerek, başta TTB olmak üzere emek-meslek örgütleriyle, çalışanlarla yasanın yeniden düzenlenmesinin ne kadar önemli ve acil olduğunu vurgulanmasının da önemine dikkat çekerek çalışmalarını sonlandırdı.

KİTAP TANITIMI

BİR CİNAYETİN ÖYKÜSÜ

G. Emre GÜRCANLI

Sermaye birikimi, yalnız artı değer sömürüsü değil, ölüm ve yaralanmalarla yeniden üretilmektedir. İşçi ölümleri, yaralanmaları, işyerleri kaynaklı hastalıklar olmadan kapitalizmin kendisini yeniden üretmesi mümkün değildir. İşçi sınıfı üretmekte ama tüketilmektedir.

Bu kitap bir müdahale ve mücadele aracı olarak tasarlanmış ve yazılmıştır. Türkiye’de bu konuda teorik ve ideolojik bir eksikliği tespit ederek hazırlanmıştır. Ancak kesinlikle tek bir yazının kaleminden çıktığı düşünülmemelidir; özellikle son yıllarda bu konuda mücadele eden herkesin katkısı ve emeğinin bu kitapta olduğu belirtilmeli ve işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda müdahale ve mücadele edenlere bir katkı, aynı zamanda bir teşekkür olarak algılanmalıdır. İnsanın insanı sömürüsüne karşı, "Biz başka alem isteriz" diyenlere adanmıştır.

Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG), kendi disiplini ile ilgili olabilecek derlemeler, araştırmalar, literatür özetleri ve gündemi belirleyen olaylar ve tartışmalara ilişkin görüş ve değerlendirmeleri yayınlayan bilimsel bir dergidir. Türk Tabipleri Birliği tarafından yayımlanır.

MSG, ICMJE tarafından belirlenen standartları ve TTB Yayın Etiği Bildirgesi ilkelerini benimser. Ayrıntı için web sayfasına (<http://www.ttb.org.tr/MSG>) bakınız MSG’de yazılar belirli başlıklarda yayımlanır (ayrıntı için; web sayfasına bakınız) ve web sayfası aracılığı ile gönderilir.

Başvurusu kabul edilen yayın türleri (ayrıntı için; web sayfasına bakınız):

- I. Özgün araştırma
- II. Araştırma raporu (ön rapor)
- III. Bakış /Görüş
- IV. Yorum
- V. Editöre mektup
- VI. İşyeri hekimleri ve işçi sağlığının diğer disiplinlerinden derlemeler
- VII. Diğer

Dergiye gönderilen yazılar öncelikle Editörler tarafından bir ön değerlendirmeye alınır. Bu ön değerlendirme sonrası Yayın Kurulu ve gerektiğinde Danışma Kurulu incelemesinden geçerek yazı hakkında karar verilir. Araştırmalar en az iki, ihtilaf durumunda üç hakeme gönderilir. Gelen görüşlere göre yayın kurulunda değerlendirme yapılır.

Yazım Kuralları:

Derginin yazı dili Türkçe’dir. Yazılar Türk Dil Kurumu tarafından belirlenen dil bilgisi ve yazım kurallarına uygun olmalıdır.

Yazı bölümleri:

Yazılar Windows tabanlı Microsoft Word programı ile her kenarından 3'er cm boşluk kalacak şekilde, 2 satır aralıklı olarak tüm bölümler dahil 15 sayfayı aşmayacak şekilde yazılmalıdır. Yazının sayfaları aşağıdaki bölümlere ayrılmalıdır.

1. Başlık sayfası: Bu sayfada yazının başlığı, yazarlar ve bağlı oldukları kurumlar, yazarların iletişim bilgileri (telefon numarası ve e-posta adresi) olmalıdır. Makalelerin hakemler tarafından tarafsız değerlendirilmelerini sağlamak amacıyla makale metninde çalışmanın yapıldığı kurum veya çalışmayı yapan araştırmacıların kimliğinin bulunmamasına dikkat edilmelidir.

2. Özet sayfası: Bu sayfada araştırma makaleleri için sadece Türkçe ve İngilizce özet yer almalıdır. Araştırma makalesi olmayan yazılar için özete gerek yoktur.

Türkçe ve İngilizce özet: Özetlerden her biri 250 sözcüğü geçmemeli, açık ve anlaşılır biçimde çalışmayı özetlemelidir. Amaç, gereç ve yöntem, bulgular, sonuç (title, purpose, material and method, results, conclusion) bölümlerine ayrılmış olmalıdır.

Anahtar sözcükler (key words): Türkçe ve İngilizce 2-5 kelime Indeks Medicus konu ve bölüm başlıklarına uygun olarak belirtilmelidir.

3. Metin sayfası: Özgün araştırmalar için yazıda şu bölümler bulunmalıdır: Giriş, Gereç ve Yöntem, Bulgular, Tartışma, Sonuç ve Öneriler, Kaynaklar.

Kaynakların metin içinde gösterimi: Kaynaklar metin içinde kullanım sırasına göre numaralandırılmalı ve cümlelerin sonunda noktalama işaretinden sonra parantez içinde bu numara ile belirtilmelidir. Birden fazla kaynak belirtilecekse numaralar arasına virgül konmalıdır.

Kaynak listesi: Kaynaklar yazının sonunda teşekkür bölümünden sonra metindeki sıralamaya ve numaralandırılmaya uygun olarak yazılmalıdır. Kaynak yazımında aşağıda belirtilen gösterim kullanılmalıdır. Yazar sayısı 3'ten fazla ise ilk üç yazar yazıldıktan sonra "ve ark." kısaltması kullanılmalıdır. Dergi adları "Index Medicus" a göre kısaltılmalıdır.

Makale için; Gürçanlı GE, Müngen U, Akad M. "Construction equipment and motor vehicle related injuries on construction sites in Turkey" *Industrial Health* 2008;46(4):375-388.

Kitap için; Akkurt İ. "Mesleki Solunum Hastalıkları" Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara, 2007.

Kitap içinde bölüm gösterimi: Ünlütürk Ulutaş Ç. "Evin İç İşyeri: Ev Hizmetleri, Ücretli Emek ve Göçmen Kadın Emeği" İçinde: S.Dedeoğlu ve M.Yaman Öztürk (Der). Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği. SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.

İnternette kitap ve web sitesi: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. "Çalışma Hayatı İstatistikleri 2011" http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgeb/dosyalar/istatistikler/yabanciizin_2011 (15/3/2013)

4. Tablolar / Şekiller / Resimler / Grafikler sayfası

5. Çalışmanın ana hatları: Bu sayfada çalışma/yazı ile ilgili kilit noktalar vurgulanmalıdır. Bu bölüm beş cümleden fazla olmamalıdır.

- İnşaatlarda İşçi Cinayetleri: Ölümler ve Yaralanmaların Analizleri
- İnşaat İşçilerinin Olmayan(!) Meslek Hastalıkları
- İnşaat İşçilerinde Sendikacılık ve Yeni Örgütlenme Arayışları
- İnşaat İşçilerinin Fırlı Mücadeleleri ve Gelecek Hedefleri
- Risk Analizine Eleştirel Bakış

turkish medical association

ISSN 1302 - 48 - 41

- İnşaat İşçilerinde Düşme Tehlikesi Olan İşler
- İstihdam Yapısı ve Emek Rejimi
- Kentsel Mekânın Yeniden Üretimi
- İnşaat İşçisi Olmak
- İşçilerin Nörolojik İzlemi ve Eğitimi

turkish medical association

ISSN 1302 - 48 - 41

- Türkiye'de Kapitalizmin Küreselleşmesi Neoliberal Otörler Devlet
- Sermayenin Yerine Düşünmek Sermayenin Diliyle Konuşmak
- Yeniden Kamusal İktisadi Kamusalın Yeniden Tanımlanması ve Devrimci Bir Seçenek
- Sağlık Hizmetlerinin Sermayeye Birlikte Sürecine Doğrudan Katkısı
- İşçi Sağlığında Kapitalizmin Yeni Örgütlenme Modeli Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimleri

Höşpatal...
Yarınlar, kuyruğunuzunuz
Höşpatal...
Güne ve bulut,
Seyahat ve bag
İşlenir ve kan
Söz, harf, kitap ve rakan.
Höşpatal...
Tarih, duy ve umutlanmaz.
Höşpatal...
TTB, SES, THY, İHD, KESK, DİSK ve bilimsel katkımız
Höşpatal...
Mor, sarı-kırmızı yeşil ve diğer kızıllıklarımız
Höşpatal...
Abartır, öncemize ve dedemize,
Eğitçilerin eğitimi, hocamız.
Höşpatal...
Rahatsız
Tavşık
Yıldırım

45-46

ISSN 1302 - 48 - 41

- Hocamız Dr. Nazif Yeşiltekin
- Küreselleşme ve Üretim Esnekliği Sorunlarında Kadın Emekçi
- Ev İşçiliğinde Değişen Dinamikler
- Ev Eksenli Çalışmaların Hukuki Konumu
- Ev Eksenli Çalışmaların İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları
- Ev İşçiliği Toplumsal Cinayet ve Örgütlenme

turkish medical association

ISSN 1302 - 48 - 41

44